

**INDIANA
UNIVERSITY
LIBRARY**

JOANNIS A SANCTO THOMA

OPUScula TRIPOLARIMA

Tomus IV

TRACTATUS

DE SACRO TRINITATIS MYSTERIO

IIa Pars

Quaestiones XXXIII-XLIII

TRACTATUS DE CREATIONE

Quaestiones XLIV-L

JOANNIS A SANCTO THOMA

CURSUS THEOLOGICUS, v. 4, pt. 2

Tomus IV

TRACTATUS

DE SACRO-TRINITATIS-MYSTERIO

Ila Pars

Quaestiones XXXIII-XLIII

TRACTATUS DE CREATIONE

Quaestiones XLIV--L

INDIANA UNIVERSITY
LIBRARY

Mann
(Ad usum Studentium in Universitatis
Lavallensis Facultate Philosophiae)

443609

EX 1749
T 6 J 65
1943
V 4
pt. 2.

Y1283.3M6 A3A4C
Y3A3B1

QUAESTIO XXXIII.

DE PERSONA PATRIS.

SUMMA LITTERAE.

Ab haec quaestione incipit S. Thomas de Personis in speciali. Et primo, de Persona Patris, de qua tria ostendit, scilicet quod sit principium, quod sit Pater, quod sit ingenitus.

In articulo primo ostendit quod Pater sit principium, quia ab eo aliae Personae procedunt; non tamen habet rationem causae, quia non habet diversitatem substantiae, nec aliae Personae ad ipso dependentiam.

In articulo secundo ostendit proprium esse primae Personae quod sit Pater, quia paternitate distinguitur ab aliis, cum solus ipse generet. Nihil autem tam proprium alicujus, quam id quo ab aliis distinguitur.

In articulo tertio ostendit nomen paternitatis principalius, et prius dici de Patre secundum quod dicitur relative ad Personam Filii, quam secundum quod respicit creaturas, respectu quarum dicitur auctor et Pater. Propriissime enim dicitur Pater respectu termini geniti, et Personae quae est Filius simpliciter.

In articulo quarto ostendit quod esse ingenitum est proprium Patri, secundum quod ly ingenitum dicit negationem cujuscunque processionis ab alio, ita quod designatur esse principium sine principio notionaliter, non secundum quod significat esse increatum, quia sic essentialiter dicitur.

QUAESTIO XXXIV ET XXXV.

In his duabus quaestionibus agit de his quae pertinent ad secundam Personam Filii, nempe de ratione Verbi in quaestione XXXIV, et de ratione imaginis in XXXV.

Circa rationem Verbi inquit in articulo primo, an Verbum dicatur in divinis personaliter seu relative, an essentialiter seu absolute. Et respondet quod Verbum proprie sumptum, scilicet pro conceptu cordis ut dictio dicitur relative ad dicentem; et sic personaliter et non essentialiter se habet, intelligere vero essentialiter dicitur.

In articulo secundo ostendit quod nomen Verbi est proprium Filii in divinis, quia Verbum proprie, et personaliter dictum est per emanationem intellectus, Filius autem in tantum est Filius, in quantum generatur et emanat per intellectum.

In articulo tertio ostendit Verbum sic respicere Patrem ut dicentem respectu reali, quod est expressivum omnium quae Deus intelligit, etiam (298) creaturarum; et sic respicit illas respectu rationis tamquam expressivum et factivum earum.

Circa rationem imaginis, ostendit duo in quaestione XXXV.

Primum, quod imago ponitur in divinis personaliter, et non es-

essentialiter, eo quod de ratione imaginis est similitudo ut procedens, processio autem solum in personalibus invenitur.

Secundum, quod ratio imaginis solum convenit Filio, et non Spiritui sancto, quia licet Spiritus sanctus in vi suae processions accipiat naturam Patris eandem quam accipit Filius, non tamen dicitur natus, nec de ratione ejus est similitudo, sicut de ratione Verbi.

QUAESTIO XXXVI, XXXVII ET XXXVIII.

In his tribus quaestionibus agitur de Persona Spiritus sancti quantum ad tria quae illi attribuuntur, scilicet esse Spiritum procedentem a Patre et filio, esse amorem utriusque, esse donum.

Circa rationem Spiritus sancti ostendit primo in articulo primo hoc nomen Spiritus sancti esse proprium tertiae Personae procedentis per voluntatem : proprium enim voluntatis est impulsus, inclinatio, et pondus, quae nomine spiritus significantur, et nomine etiam sanctitatis, cujus proprium est ordinare in Deum per amorem.

In secundo articulo ostendit Spiritum sanctum procedere a Filio, et non solum a Patre; tum quia ab eo distinguitur : ergo illi opponitur relative, omnisautem relativa oppositio est in vi originis et processions fundata, et cum Filius non procedat a Spiritu sancto, debet e converso Spiritus sanctus procedere a Filio, tum quia de ratione amoris est quod a Verbo seu conceptione mentis procedat : nihil enim amatur, nisi secundum quod conceptione intellectus apprehenditur.

In articulo tertio ostendit verificari quod Spiritus sanctus procedat a Patre per Filium, quia licet in utroque sit eadem virtus spirativa Spiritus sancti, tamen Filius est distincta Persona a Patre, habetque ex Patre hanc virtutem.

In articulo quarto docet, quod Pater ut Filius sunt unum principium Spiritus sancti, quia hoc nomen principium sumitur substantive, et in eo non habent oppositionem Pater et Filius. Et similiter sunt unus spirator, licet duo spirantes, quia ly spirator est substantivum, ly spirantes adjectivum.

Circa rationem amoris, quae attribuitur Spiritui sancto, duo ostendit in quaestione XXXVII.

Primum, quod amor essentialiter sumptus pro habitudine amantis ad amatum, non est personale nomen. Sumptus autem notionaliter pro habitudine ad principium, a quo spirative procedit, dicitur personaliter, et est proprium Spiritus sancti, qui per amorem procedit.

Secundum est, quod vere dicitur Patrem et Filium diligere se Spiritu sancto, non sumendo ly diligere essentialiter, sed notionaliter : essentialiter enim diligunt se suamet essentia, notionaliter autem spirant amorem Spiritu sancto, sicut Pater dicit Verbo, et arbor floret floribus, licet non intelligat Verbo, sed seipso.

Circa rationem doni, ostendit etiam duo quaestione XXXVIII.

Primum est, quod hoc nomen donum secundum quod procedit a donante (299) ut a principio a quo datur, est nomen personale, quia explicatur secundum relationem processions.

Secundum est, quod donum est proprie nomen Spiritus sancti, quia donum importat gratuitam donationem. Quod autem gratuito datur primo et principaliter, est ipse amor dantis, qui est ipsa gratia

seu gratuita voluntas, quam inclinatur accipienti donum. Et sic cum Spiritus sanctus procedat per amorem est ipsa prima et increata gratia, seu gratuita voluntas Dei.

DISPUTATIO XV.

DE PERSONIS DIVINIS IN SPECIALI.

Articulus I.

Quid importet formaliter ratio ingenerati et Patre ?

Ex tribus notionibus quae Patri attribuantur, scilicet paternitas, spiratio activa, et innascibilitas, seu esse ingeneratum, quaelibet suas particulares sortiuntur difficultates. Paternitas, quomodo constituat Personam Patris antecedenter ad generationem. Spiratio, quomodo conveniat Filio simul cum Patre, ita quod sint unum principium Spiritus sancti et quomodo a Filio distinguatur Spiritus sanctus, si spirator non esset. Innascibilitas, quomodo explicetur, et constituatur formaliter per negationem, aut quid de formali importet in Persona Patris. De duobus primis suis locis agendum est, scilicet de primo disputatione sequenti; de secundo in sequentibus articulis hujus disputationis; de tertio in hoc articulo agendum est.

I. Est autem supponendum quod hoc nomen ingeneratum, cum ex propria significatione dicat negationem generationis, extenditur tamen ad negationem productionis, vel creationis, aut cujuscunque processioneis ab alio, ita ut aliquando ingeneratum sit idem quod increatum, aliquando idem quod improductum, aut nullo modo procedens, aliquando idem quod non generatum seu non natum, quo pacto etiam in creatis dicitur ingeneratum seu ingenerabile, quidquid generatione non producit, ut Angelus, coelum, etc. In praesenti non sumimus ingeneratum pro increato : sic enim erit nomen essentialis, et commune omnibus tribus Personis : in hac enim acceptione sumebant ingeneratum Ariani, quando conati sunt in Concilio Nicaeno obtinere ut diceretur solus Pater ingeneratus ut supra disputatione XII, art. I, retulimus, nempe ut simplices fallerent, et inferrent Filium

esse factum, et creatum, quia non erat ingeneratus, sumendo ingeneratum pro eo quod est non factum, seu non creatum. Sancta autem Synodus dolositate eorum perspicuens abstinuit a nomine ingenerati, nec illud Patri tunc attribuit, sed in symbolo ita Filium nominavit genitum quod addidit non factum, ut ex hoc perspicuum redderet, quod ingeneratum quod Patri soli attribuitur, non accipitur pro increato, seu non facto, id enim etiam adscribitur Filio. Quare ly ingeneratum sumi debet in praesenti non pro ingenerato essentialiter, quod est idem atque increatum, sed pro ingenerato notionaliter, quod est non procedens secundum originem relativam. Et potest sumi vel omnino stricte prout praecise negat generationem seu esse natum, et hoc modo non convenit soli Patri, nec est notio (300) illius, sed etiam convenit Spiritui sancto qui non est natus, sed procedens. Ut ergo sit propria notio Patris, oportet quod ly ingeneratum sumatur pro negatione omnis processioneis, et originis relativae, ita quod sit Persona a nullo principio procedens. Hoc enim proprium est primae Personae. Et sic Augustinus lib. V de Trinitate, cap. III, dicit : "Ingeneratum non dicere substantiam, sed negare relationem." Et cap. VII concludit : "Non ergo receditur a praedicatione relativo cum ingeneratus dicitur," videlicet quia negatio reductive pertinet ad suum positivum.

II. His suppositis difficultas est circa hanc rationem ingenerati, seu notionem innascibilitatis propriam Patris, an significet solam, et nudam negationem procedendi ab alio, an etiam aliquid positivum, saltem de materiali. Nam ex una parte significare solam, et puram negationem est significare purum nihil : nam

etiam id quod nihil est, importat hanc negationem procedendi ab alio. Si ergo per *ly* ingentum hoc solum volumus significare, scilicet Patrem non esse ab alio, nihil in Patre significamus, quod non etiam in pura negatione significari possit; nec ibi exprimitur aliqua dignitas, seu auctoritas, nisi aliquid amplius addatur in eo quod est non esse ab alio. Debet autem aliquid dignitatis exprimi, cum sit notio Patris quae non potest notificare aliquid peculiare, nisi dignitatem aliquam exprimat, quae in pura negatione, et in puro nihil stare non potest. Unde S. Thomas in hac quaestione XXXIII, art. IV ad I, inquit quod: "Ut *ly* ingentum sit proprium soli Patri, oportet in nomine ingenti intelligere quod conveniat alicui Personae divinae, quae sit principium alterius Personae;" quod utique positivum aliquid est.

III. Quod si dicatur *ly* ingentum importare aliquid positivum, saltem de materiali, licet de formali exprimat solam negationem processioneis, vel illud positivum est aliquid absolutum, vel relativum. Absolutum esse non potest, quia absoluta non pertinent ad notiones proprias Personarum; et sic non potest per tale positivum discerni id quod proprium est Patris, sed id commune est omnibus Personis, pertinetque ad essentiae conceptum absolutum, non ad notionalem Personae. Si autem est relativum, illud non potest esse rationis, quia relatio rationis non magis est notio, nec magis dignitatem explicat quam negatio pura: nam etiam negatio ens rationis est. Nec potest illa relatio rationis fundari, nisi in aliquo positivo, et de illo, quatenus sic fundat, restabit idem argumentum, an sit absolutum vel relativum, etc. Si autem est relativum reale, nihil aliud erit quam ipsa paternitas, vel spiratio activa aut ratio principii, quae utriusque communis est; et sic confundetur illa notio innascibilitatis cum ista paternitatis, vel spirationis: nam tertiam aliam relationem dari in Patre nec imaginari possumus, cum alia processio non sit praeter illas duas, in qua nova possit fundari relatio.

IV. Propter hoc divisi sunt auctores in explicando quid importetur in formali ratione hujus notionis ingenti, et quid de materiali, et ex parte connotati.

Nam videntur in hac parte fuisse olim duae sententiae ut colligitur ex D. Thoma in hac quaestione XXXIII, artic. IV ad I. Nam aliqui dicebant *ly* ingentum importare aliquid positivum, et non solum negative dici. Hoc autem positivum dicebant esse rationem principii aliorum, et alii explicabant dicendo quod erat universalis auctoritas vel fontalis plenitudo, quod totum in idem redit, (301) quia fontalitas, et auctoritas non est aliud quam principium originis. Quae sententia atque quaest. IV, et dist. XXVIII, articulo unico, quaestione prima, et aliis antiquis. Alii vero dicebant solum importare aliquid negativum, scilicet non esse ab alio principio, non autem importare rationem principii aliorum, ut sic; ista enim ratio principii communiter accepti includitur tamquam quid commune in ratione speciali paternitatis, et filiationis; et sic non differret ab eis ista notio ingenti. Quae est sententia S. Thomae in hac quaestione XXXIII, art. IV ad I, eamque sequuntur communiter ejus discipuli, et interpretes, ubi videri potest Navarrete controvers. XXVI; Suarez lib. V de Trinitate, cap. X, num. VI, et lib. VIII, cap. II; num. IX; Arrubal hic disput. CXVII, cap. II, Granados tract. VII, disp. II; numero V; Molina quaestione XXXII, art. III, disp. I.

V. Nihilominus illa prior sententia, quia innascibilitas importet aliquid positivum quod sic in communi vocatur fontalis plenitudo, seu universalis auctoritas, variis modis ab auctoribus aliquibus tum antiquis tum modernis declarata est, assurgendo in speciali quid sit illud positivum. Et in primis inter antiquos refertur. Praepositivum tenuisse cum aliis scholasticis, innascibilitatem significare relationem quamdam distinctam ab aliis, oppositam relationi geniti. Quod tamen omnium iudicio rejicitur, imo et censuratur ad minus ut temerarium, quia est contra omnes scholasticos, qui solum quatuor relationes reales in Deo ponunt, eo quod solum duae sunt processiones. Illam autem quintam relationem realem praeter paternitatem in Patre, ratione cujus dicitur principium, non agnoscunt, quia ut sit principium Filii sufficit paternitas, ut sit principium Spiritus sancti sufficit spiratio, ultra haec autem non est alia relatio realis per modum principii.

VI Caeterum p. Vasquez licet fateatur disp. CXXXVII, cap. V, num. XIV, innascibilitatem de formali significare negationem processionis personalis, tamen pro materiali, et directo significat dicit importare modum positivum specialis subsistentiae, qui in Patre est specialis dignitas positiva scilicet esse universale principium, et fontalem originem Trinitatis. In explicando autem quid sit hoc positivum in speciali, multus est Vasquez tum citato loco, tum disp. CXL, c. III, tum disp. CLIX, c. VII. In summa ad tres propositiones videtur totus ejus sensus reduci.

Prima est negativa : Positivum hoc importatum in nomine innascibilis, seu ingeniiti, non est conceptus paternitatis aut spirationis sub explicito conceptu paternitatis, vel spirationis.

Secunda : Illud positivum est ipse conceptus primi principii, seu primae Personae, qui conceptus non est conceptus principii in communi abstracti a principio quod est paternitas, et quod est spiratio, quo sensu S. Thomas impugnat opinionem Bonaventurae ubi supra, sed est conceptus ipse paternitatis, non sub relatione explicita, et determinata Patris : sic enim praecise respicit Filium, sed sub conceptu primae originis, et primi principii qui est conceptus Patrie in eo signo antequam generet, et tamen prima Persona concipitur.

VII. Tertia propositio : Pro illo signo seu conceptu apprehenditur illa prima Persona ut principium relatum, non sub expressa relatione paternitatis, quia nondum tunc exprimitur paternitas, ut generans, et (302) ad Filium, sed sub alia relatione primi, et universalis principii respectu omnium Personarum, quae est relatio non realis, sed rationis, eo quod per intellectum distinguitur ab expressa relatione paternitatis. Primam propositionem habet disp. CXXXVII, cap. V, num. XVI, in fine. Secundam habet ibi num. XVIII, et disp. CXL, cap. III. Tertiam habet capite illo quinto citato, disp. CXXXVII et disp. CLIX, c. VII, easque refert late, et explicat p. Alarcon tract. V, disp. VII, cap. III. Ex quibus colligit praedicta disput. CXL, non probasse D. Thomam ratione sua contra Bonaventuram rationem ingeniiti non importare aliquid positivum, quia

D. Bonaventura cum affirmet importare aliquid (positivum, quia) negativum, et positivum, non ex aequo utroque importari dixit, sed negativum de formali, positivum autem de materiali non indirecte, et in connotato sicut subjectum, sed directe, et per se. Hoc autem materiale positivum, quod Bonaventura dixit esse fontalem plenitudinem, non intellexit esse rationem communem communitate praedicationis per modum generis ad paternitatem, et spirationem, quo sensu illum intellexit et impugnavit S. Thomas, sed esse rationem primi, et universalis principii in Trinitate, quod Pertinet ad primam Personam.

Haec Vasquez sententia pluribus etiam ex suis durius visa est, easque breviter refutat p. Suarez lib. VIII de Trinitate, cap. II, num. XI et vocat improbabilem fugam, dum vult pro materiali, seu pro fundamento illius negationis ingeniiti ponere relationem rationis, cum tamen relatio rationis non dicat majorem dignitatem quam privatio : si ergo propter dignitatem ponitur illud positivum, quid dignitatis est in relatione rationis magis quam in privatione ?

VIII. Propter hoc fontalis ista dignitas, et plenitudo, qua Pater dicitur primus, et universale principium Personarum procedentium intra Deum, et in nomine ingeniiti dicitur importari, aliter explicatur ab aliis discipulis Vasquez praesertim a p. Alarcon ubi supra c. I, num. XVIII et toto capite secundo prolixius valde. Dicunt ergo relationem illam rationis, qua p. Vasquez explicavit fontalem plenitudinem positivam, esse relationem quandam transcendentalem in prima Persona, quae ratione nostra distinguitur a paternitate, seu potentia generativa et a potentia spirativa, seu relatione spirationis, et terminus talis relationis transcendentalis sunt indivisibiliter Filius, et Spiritus sanctus ut possibiles produci radicaliter a Patre. Addit tamen cap. III, num. IV, hanc relationem transcendentalem non vocari a Vasquez realem, quia sola ratione nostra distinguitur ab aliis relationibus, et frequenter relatio transcendentalis et frequenter relatio transcendentalis vocatur relatio secundum dici, licet etiam possit dici quod sit ipsemet conceptus paternitatis sub alia connotatione

ne, scilicet primi principii, et fontalis originis, quatenus concipitur in illo signo antequam generet ut primum principium potens ad omnes Personas. Caeterum relatio paternitatis sub expressa explanatione paternitatis non potest esse ratio primi principii, quia paternitas solum explicat conceptum relationis ad Filium, non autem rationem primi principii aut improducti ab alio, aut producentis omnes alias Personas.

IX. Viam sternunt hi auctores pro stabilienda sententia sua infra sequenti disputatione tractandam, quod Persona Patris constituitur antecederet ad originem generationis, non conceptu paternitatis ut subsistenti, sed conceptu innascibilitatis, non pro ea parte, qua dicit (303) de formali negationem, sed qua importat negationem, sed qua importat positivam rationem primi principii.

Sit nihilominus conclusio : Innascibilitas seu ingenitum de formali solum importat negationem processions passivae ab alio. De materiali vero directo (idem est materiale directum, quod fundamentum) non importat rationem universalis principii, vel rationem paternitatis aut spirationis, etiam per modum relationis rationis ad Personas procedentes, et multo minus relationem illam transcendentalem ad Filium, et ad Spiritum sanctum indivise. Sed materiale directum est Persona Patris ut in genere personali, seu notionali a se existens.

X. Prima pars de formali significato ingeniti, quod sit illa negatio processions passivae, constat, tum ex ipsa formali significatione nominis, quae importat formalitatem geniti negatam, genitum autem passivam processionem dicit; tum ex parte rei significatae, quia Pater in divinis habet producere, et non procedere, nec esse ab alio : ergo utrumque potest in ipso designari formaliter : sicut ergo paternitas significat de formali principium originis generativae, ita ingenitum, seu innascibile significat carentiam omnis processions passivae : illa ergo formaliter significatur.

XI. Secunda pars, quod positivum directum, quod tamquam connotatum hujus negationis se habet, et ut fundamentum non sit illa ratio universalis principii, vel paternitatis, sive per modum relatio-

nis sive transcendentalis, sive quocumque modo explicetur habitudo fontalis plenitudinis, et principii personalis, probatur, quia omnis ratio principii activi, et fontalis plenitudinis sumpta positive, et active, necessario debet importare rationem principii realiter influentis in suum terminum, quia non potest intra Deum dari principium originis, nisi per ordinem ad terminum, quem a se derivat, et in quem influit realiter, alias si non originat illum, non est principium activum ejus. In Persona autem Patris non est nisi essentia absoluta, et Persona relativa. Ad essentiam absolutam non pertinet esse principium originis, cum essentia sit communis omnibus, quod autem dicit originem ut principium importat oppositionem ad suum terminum, atque adeo non est commune omnibus, sed proprium sibi. Ad Personam relativam pertinet ipsa relativa oppositio paternitatis erga Filium, et spirationis ad Spiritum sanctum quibus Pater constituitur influens in istas Personas, per quod designatur quidem ut origo illarum, sed nondum ibi exprimitur quod sit prima origo, et ab alio non derivata, sed solum quod derivet alia a se. Si vero accipitur ibi alia ratio principii primi in illa Persona antequam intelligatur generans, et explicans rationem paternitatis, vel explicans vim spirationis, talis ratio non potest intelligi ut realiter influens in terminum quem respicit : ergo non se habet ut principium. Consequentia est nota, quia principium activum est idem quod principium influens, illud autem principium quod consideratur in Patre debet esse activum, quia significatur nomine fontis, seu fontalis plenitudinis omnium Personarum; fontale autem principium activam influentiam dicit. Antecedens autem certum est, quia non datur aliquis influxus universalis a Patre procedens in Filium, et Spiritum sanctum indivise, si quidem per paternitatem plane, et adaequatissime generat Filium sine alio influxu, et per spirationem in se, et in Filio existentem completissime (304) influit, et producit Spiritum sanctum. Nec requiritur alius influxus utrique productioni communis : nec enim est ratio aliqua communior, vel superior in producendo, quae utrique Personae communis sit : ergo neque datur principium aut relatio respiciens indivise utramque Personam producentem Filium, et Spiritum sanctum, bene enim valet a negatione influendi ad nega-

tionem originandi, et respiciendi. Quod si dicatur dari rationem communem principii respectu paternitatis, et spirationis, non per modum universalitatis influendo, et producendo, sed tamquam ratio communis in praedicando, fatemur hoc, sed talis ratio communis includitur in utraque relatione paternitatis, et spirationis, ut arguit D. Thomas in hac quaestione XXXIII, art. IV ad I. Et sic innascibilitas non erit alia notio a paternitate, et spiratione, sed includetur in illis tamquam commune in particulari, nec erit notio innascibilitatis, singularis notio Patris, sed praedicatum quoddam commune paternitatis, et spirationis; quod negat Vasquez et qui eum sequuntur.

XII. Denique, ratio illa positiva quam dicunt significari nomine ingenerati, neque potest esse relatio rationis, ut insinuat Vasquez, neque relatio transcendentalis ad Filium, et Spiritum sanctum ut dicit Alarcon, neque ipsamet paternitas inadaequate considerata, et pro illo signo antequam generet, neque aliquid absolutum. Non relatio rationis, tum quia haec non plus dignitatis importat, quam privatio, cum etiam privatio ens rationis sit; et ita si relatio rationis accipitur aliquando pro dignitate, et honore, ut esse judicem, esse doctorem, etiam privatio accipitur pro honore, et dignitate, ut esse exemptum, et deobligatum a servitute, et alia similia. Tum etiam quia relatio rationis nihil juvat ad fontalem illam plenitudinem, et auctoritatem universalis principii, quia illa fontalitas, et principium est respectu Personarum realiter a Patre procedentium, respectu quarum relatio rationis non dicit ordinem principii realis: nam si principium realem ordinem non habeat, principium reale non est in divinis, licet respectu creaturarum Deus sit principium non per ordinem realem ad ipsas, sed per respectum rationis, eo quod creaturae sunt diversi ordinis, et dependent a Deo, Deus vero ad ipsas non ordinatur. Hoc autem modo non potest Pater esse principium, et fons Personarum divinarum: esset enim principium earum, sicut est principium creaturarum, non respiciendo ipsas realiter, sed per respectum rationis, cum tamen Personae ipsae procedentes realiter respiciant Patrem ut principium: sic enim creaturae

rae se habent ad Deum, et Deus est principium earum. Quare si Pater consideretur ut fons, et principium Trinitatis universale, oportet quod talis fontalitas, et auctoritas principii universalis habeat rationem principii realis realiter influentis, et respicientis suos terminos: ergo ad hoc perperam recurritur ad respectum rationis, cum iste non constituat relationem principii, et fontis divinarum Personarum.

XIII. Non potest etiam dici quod positiva illi ratio sit relatio transcendentalis ex parte Patris ad duos terminos, scilicet Filium et Spiritum sanctum pro indiviso. Etenim relatio ista transcendens non potest respicere Filium, et Spiritum sanctum per modum principii influentis, ut ostensum est, quia non datur influxus aliquis pro indiviso, et eodem modo influens in Filium et Spiritum sanctum, si quidem Filius adaequate, et integre procedit per intellectum, et Spiritus sanctus per (305) voluntatem, nec datur alia tertia ratio influendi indivise in ipsos, quae nec sit per intellectum, nec per voluntatem, quia talis influxus, et actio non datur intra Deum, nec assignabilis est. Neque illa relatio transcendentalis est ratio primae Personae ut subsistentis, quia ut sit Persona non conducit relatio transcendens, sed praedicamentalis, scilicet illa quae facit oppositionem cum alia relatione correlativa, sicut est paternitas, quia Persona dicit incommunicabilitatem in ratione Personae, et oppositionem, quod est proprium relationis praedicamentalis; esse autem primam non habet per respectum transcendentalem ad Personas sequentes, et procedentes, sed per negationem prioris: hoc enim est esse primam: nam respicere aliquid ut sequens, et procedens a se, non constituit rationem primi, sicut Filius est Persona quae respicit aliam procedentem a se, nec est prima. Quod vero respiciat omnes procedentes in Deo ut procedentes a se, et consequenter nulla est a qua ipse Pater procedat, hoc ideo constituit primam Personam, quia importat negationem, non procedendi ab aliqua, non vero quia positive dicit alias procedere a se. Nec alias procedentes a se respicit relatione transcendentali, quia in tantum respicit ut procedentes a se, in quantum est influens in illas: non est

autem influens per relationem transcendentalem, sed per relationes originis, quae sunt secundum esse in Deo et notionales, utpote oppositionem relativam dicentes. Ubi est ergo illa transcendentalis relatio, aut quomodo competit Personae illi? Denique, transcendentalis relatio in re aliquid absolutum est sicut actus, et habitus transcendentaliter respiciunt objectum, et materia formam, et partes totum. In Deo autem id quod est absolutum non constituit rationem notionalem, et propriam Patris, cum sit commune omnibus, et consequenter neque rationem fontalis et universalis principii ad Personas procedentes. Id autem quod est relativum, et non absolutum in Patre non est aliud quam paternitas, et spiratio, quae non transcendentaliter, sed praedicamentaliter, et secundum esse relativa sunt, utpote relative opposita suis terminis. Ergo talis relatio transcendentalis non explicat rationem illam fontalis principii, et positivae auctoritatis importatae in recto in nomine ingeni.

XIV. Denique, non est hoc positivum ipsa relatio paternitatis inadaequate considerata antequam generet, neque est aliquid absolutum. Non absolutum, ob rationem dictam, quia absolutum non est notio in divinis, sed est commune omnibus personis, non propria Patris nota, et character. Non relatio Patris inadaequate considerata, quia sic innascibilitas non erit notio distincta a paternitate, sed in illa inclusa, et quasi pars illius. Uget enim hic eadem illa ratio, quam format D. Thomas in hac quaestione XXXIII, art. IV ad I, quod si ratio principii sit aliquid commune paternitati, et spirationi, illa includetur in ipsis, nec erit ingenuum sumptum pro principio sic communi, aliquid distinctum a paternitate, et spiratione: ergo eadem ratione, si est conceptus paternitatis inadaequate sumptae, erit ly ingenuum notio inclusa in paternitate, non ab illa distincta. Et praeterea, quia conceptus paternitatis etiam inadaequate sumptus, et post generationem non refertur nisi ad Filium, nec exprimit rationem primae Personae, sed solum Personae generantis; et sic solum se habet ad Filium, non ad Spiritum sanctum formaliter; id enim habet per (306) spirationem: ergo prout sic non explicat rationem universalis

principii, et fontalis plenitudinis ad omnes Personas: ergo etiam inadaequate concepta paternitas, et in illo signo antequam generet, non concipitur ut prima Persona, et ut formalis plenitudo per modum principii universalis: si enim id haberet pro illo inadaequato signo, utique pro alio signo posteriori in quo adaequate concipitur, id non amitteret.

XV. Denique, tertia pars conclusionis supra positae, scilicet quod positivum directum hujus notionis sit Persona Patris, ut in genere personali existens a se probatur, quia eodem modo concipimus constitui primum principium personale inter Personas, quo primum principium, et primum ens inter naturas: utrobique enim primum principium datur; ibi Personarum praecise, hic naturarum, et entium. Constituitur autem Deus in ratione primi principii entitativi per hoc quod sit ens, et natura a nullo alio ente existens, quae est negatio formaliter importata in nomine primi principii, et quod sit existens a se quod pertinet ad positivum connotatum. Ergo similiter constituetur in divinis primum principium personale, seu in linea, et genere divinarum Personarum, per hoc quod de formali sit Persona, non ab alio principio, et de materiali, seu pro fundamento sit existens notionaliter, id est, in ratione principii notionalis a se.

Et confirmatur, quia his duobus positis, et omni alia formalitate, et ratione cessante, manet illa Persona prima, et ingenua. Ad rationem enim ingeni, et primi non attenditur per se, quod alia sint ab ipso, et consequenter quod sit fons, et principium aliorum, quia iste respectus pertinet ad rationem principii ut influens in alia, quae ex se derivantur, non autem ut in se primum sit, quod est per negationem anterioris a quo derivetur existendo in se, et a se. Et praeterea essefontem, et principium aliorum, licet dici possit primum per hoc quod sit principium omnium praeter se nullo excepto, tamen hoc magis est explicare rationem primi principii praesuppositive, vel consecutive, quam formaliter, quia scilicet non stat esse principium omnium praeter se, nisi excludendo quod non sit ab alio, eo quod non restat aliud a quo sit: propter hoc ergo, quia infertur hoc non esse ab alio,

ex eo quod sit omnium principium, deducitur quod sit primum : formaliter ergo, et magis per se est in ratione primi seu ingeniti non esse ab alio, quam alia omnia esse ab ipso.

XVI. Et si inquiras : Hoc positivum, quod est esse a se notionaliter quod connotatur directe in ly ingenitum, cui notioni relativae per se primo pertinet, paternitati an spirationi activae non Spiritui sancto, quia est Persona subnam etiam spiratio ista ab alio non est, nec ab alio convenit Patri, respondetur convenire illud positivum per se primo paternitati : tum quia paternitas non solum est notio, sed est proprietas, quia soli primae Personae convenit tamquam positiva relatio : spiratio autem convenit etiam Filio, estque illi communicabilis, et cum Filius sit Persona ab alio, consequenter spiratio, ut conveniens Personae ab alio, et non pure sistens in Persona a se, videtur minuire rationem primi in toto rigore. Tum etiam quia paternitas constituit Personam non spiratio activa, et sic spiratio activa convenit illi tamquam principio quod radicaliter opposito Spiritui sancto est : ergo paternitas ut primum, et a se existens in linea personali, et per modum Personae primae, spiratio autem non ut Persona (307) nec ut prima Persona existens, sed ut quid adjectum seu adveniens existenti, et subsistenti, consideratur. Et fortasse propter hoc patres appellant Patrem fontem Trinitatis, et fontalem deitatem, quia paternitas ipsa est primum existens a se unde derivantur aliae Personae, Filius per paternitatem formaliter, Spiritus sanctus per spirationem formaliter, et per paternitatem radicaliter : unde esse fontem Trinitatis non est specialis notio, sed in paternitate, quatenus primum principium est, imbibitur. Notio autem ingeniti non dicit fontalitatem per modum principii, sed negationem ab alio in Persona existente a se.

XVII. Ex quibus sequitur quo modo intelligendus sit S. Thomas in hac quaestione XXXIII, art. IV ad II, in assignando positivo incluso in ratione ingeniti. Nam dicit duo : primum, quod si ratio ingeniti sumatur pro negatione generati, seu generati (loquendo de generatione stricte) sic etiam convenit Spiritui sancto nec est propria Patri, nisi in nomine ingeniti intelligatur Persona quae sit principium alterius Personae : sic enim non convenit Spiritui sancto, quia non est principium alterius Personae, et convenit Patri, quia ab ipso est alia Persona, et ipse non est genitus. Secundum est, quod si sumatur ingenitum pro negatione omnis processiois, et non solius generationis, sic convenit soli Patri, non Spiritui sancto, quia est Persona subsistens ab alio, nec essentiae divinae, quae prout in Filio, et Spiritu sancto est communicata ab alio. Dixerat autem in solutione ad primum, quod ingenitum non importat rationem principii seu fontalis plenitudinis, sed importat negationem generationis passivae, qui ly ingenitus tantum valet quantum non Filius, et sic est propria motio Patris. Caeterum haec facile conciliantur, quia in solutione ad primum S. Thomas explicavit ly ingenitum ex parte formalis significati, ut restringitur ad standum pro negatione geniti, seu generationis Filii praecise : importat enim de formali negationem geniti. Addidit autem in solutione ad secundum, quod hoc non sufficit ad hoc ut sit propria notio Patris, nisi intelligatur talis negatio filiationis, seu generationis passivae ut conveniens Personae productivae quae est principium aliarum : sic enim nec Spiritui sancto convenit, neque Filio : sed tamen hoc exigitur in illa negatione generationis tamquam conditio requisita ut sit propria notio Patris, quia si sumatur sine tali subjecto, scilicet sine Persona, quae est principium aliarum, in tali enim Persona, negatio illa non procedendi per generationem peculiaris notio est, nec convenit Spiritui sancto cum non sit principium productivum. Negat autem in solutione ad primum motionem illam ingeniti importare illam rationem principii aliorum, quasi directe significatam in nomine ingeniti, non ut conditionem requisitam : haec enim directe non significatur ab ingenito. Addit denique in solutione ad secundum, quod si significatum de ly ingenitum est negatio non solius generationis, sed omnis processiois, sic est notio Patris et propria ejus. Non designat autem D. Thomas illud positivum quod tale nomen directe, et pro fundamento significet, sed facile colligitur esse ipsam primam Personam Patris quatenus a se existens, et ut habens vitam in seme-

tipso : sic enim ex tali formalitate immediate consequitur, et fundatur negatio omnis processiois ab alio, sicut ex eo quod aliquid positive rationale sit, consequitur negatio irrationalis, et bruti : illud enim pro positivo fundamento alicujus negationis ponendum est, (308) quod immediatam et per se connexionem habet cum tali negatione. Quod autem immediate, et per se connectitur cum negatione omnis processiois ab alio, est esse positivum quod habetur a se, seu existens, et vivens a se notionaliter seu personaliter.

XVIII. Sed objicies : Notio ingentis non sufficienter explicatur in suo formali conceptu per solam negationem procedendi ab alio; tum quia non esse ab alio, ut sic, etiam convenit essentiae; tum quia negatio, prout talis, non explicat dignitatem, et auctoritatem aliquam, quia se nihil est : et sic etiam ipsum nihil, et creaturae mere possibles non sunt ab alio, per hoc tamen non dignificantur in aliquo : ergo requiritur ad formalem conceptum notionis includere praeter negationem aliquid positivum. Rursus illud positivum non potest esse absolutum, et essentialia, quia hoc commune est omnibus Personis, non peculiaris nota, et character alicujus, nec iterum ipsa ratio ingentis, de qua loquimur in praesenti pertinet ad reddendam ingentiam ipsam essentiam in ratione essentiae, et naturae, sed ad reddendam ingentiam Personam in ratione subsistentiae, et Personae : ergo ad hoc impertinens est positivum absolutum, sed necesse est recurrere ad relativum. Hoc autem relativum non est conceptus paternitatis, neque ut expressus, et exercite respiciens Filium, quod est adaequate concipere paternitatem, neque ut praecise dicens rationem subsistentiae, et personalitatis primae, seu relationis illius ut subsistentis, ante exercitium generandi, et respiciendi Filium quod est inadaequate concipere paternitatem. Nam quomodoque concipiatur paternitas est distincta notio a ratione ingentis : ergo per hoc quod includat paternitatem, ut est determinata, et individua quaedam relatio, non redditur ly ingentium distincta notio : vel enim includit conceptum paternitatis solum quantum ad rationem communem, et genericam principii, prout

communis est paternitati, et spirationi, vel quantum ad particularem paternitatis, licet non sub exercitio respiciendi, et tangendi Filium, sed sub formalitate subsistendi in se. Primo modo non constituit notionem distinctam, et particularem ly ingentium, sed solum conjungitur rationi genericae, et communi, duarum notionum paternitatis, et spirationis, ac per hoc imbibitur in paternitate, et spiratione non ab illis distinguitur ut S. Thomas urget in articulo IV ad I, qu. XXXIII. Secundo modo, idem inconveniens sequitur, quia non constituit ingentium distinctam notionem a paternitate, sed erit paternitas inadaequate sumpta, id est, paternitas ut subsistens, et sub conceptu subsistentis; et sic notio ingentis erit paternitas ut subsistens, notio vero paternitatis est eadem ut respiciens seu ut exercens respectum ad Filium, quod est non distinguere istas notiones nisi penes inadaequatos conceptus ejusdemmet notionis, quae est paternitas. Relinquitur ergo quod illud positivum quod importat notio ingentis non sit relativum personale paternitatis et spirationis : erit ergo relativum transcendens quatenus per eandem rationem indivisibiliter tangentem Filium, et Spiritum sanctum est principium universale in Trinitate.

XIX. Confirmatur, quia non est dubium patres appellare communiter fontem, seu fontalem plenitudinem Trinitatis ipsum Patrem, ut Dionysius secundo capite de divinis nominibus; Athanasius oratione contra gregales Sabellii; Nazianzenus orat. XIII; Augustinus IV de Trinitate, c. XX; Concilium Toletanum II, et Eugenius IV, in Concilio Florentino, in litteris, unionis; S. Thomas infra qu. XXXIX, art. V ad VI. Ergo pertinet ad propriam (309) notionem Patris esse fontem, et principium universale in Personis divinis, cum hoc ipsi soli conveniat : sed hoc non convenit ipsi ratione paternitatis, vel spirationis, quia paternitas solum est principium productivum Filii, per intellectum : nec enim alia praedicata requiruntur ad esse Patris, quam virtus generativa Filii, spiratio solum est productiva Spiritus sancti et praeterea est notio communis Patri, et Filio, esse autem fontem totius Trinitatis, dicit aliquam rationem respicientem omnes Personas procedentes : ergo debet ratio fon-

talitas convenire alteri notioni Patris, quae est esse ingenitum : nec enim aliae notiones sunt in Patre nisi paternitas, quae est ipsi propria, spiratio activa quae Patri, et Filio est communis, et inascibilitas : si ergo esse fontem, seu fontalem plenitudinem Trinitatis est proprium Patris, et non ratione paternitatis vel spirationis, propria erit ratione innascibilitatis : ergo innascibilitas non importat solum negationem processionis, sed etiam positivum principium per modum fontalis plenitudinis. Et hoc erit relatio aliqua transcendens vel relatio rationis ad Filium, et Spiritum sanctum, quia paternitas, et spiratio esse non potest, et alias debet ista ratio ingeniiti seu fontalis principii ipsi Personae seu subsistentiae Patris convenire : nam nomen primae Personae per innascibilitatem, et rationem ingeniiti patres explicant, ut Damascenus lib. I fidei, c. IX; Justinus in expositione fidei de Trinitate; Nyssemus in libro de differentia essentiae, et hypostaseos, et alii.

XX. Respondetur notionem ingeniiti non explicari per negationem puram, et ab omni fundamento remotam, sed per negationem fundatam in aliquo positivo; si ne hoc enim nullam dignitatem importat muda illa negatio, ut recte probat argumentum. Ad instantiam vero inquirentem de hoc positivo quidnam sit, dicimus non esse praedicatum essentiale, et pertinens ad naturam, sed notionale, et pertinens ad subsistentiam, nec est inconveniens quod eadem subsistentia, et Persona fundet plures notiones, si quidem plures illi conveniunt : ergo et plures fundantur in illa. Nec per hoc confunduntur notiones, quia non includitur una in alia formaliter, sed unaquaeque sub distincta formalitate manens potest fundamentaliter, et materialiter illam includere et connotare. Cum vero instatur, quod non potest esse hoc positivum ipsa paternitas sub conceptu paternitatis, neque adaequato, et explicite respiciente Filium, neque inadaequato, et ut praecise subsistenti, dico quod est Persona Patris, non sub ratione principii influentis, aut respicientis, sive solum Filium, sive Filium, et Spiritum sanctum, neque quatenus est subsistens in ratione talis principii, sed quatenus

est Persona positive fundans repugnantiam, et oppositionem omni generationi passivae. Est enim considerandum quod Persona Patris est subsistentia quaedam relativa, quae reddit subsistentes plures rationes in ea concurrentes : reddit enim subsistentem rationem principii ut influentis in Filium, et reddit subsistentem rationem principii influentis in Spiritum sanctum, et reddit subsistentes ipsas origines, et reddit subsistentem ipsam impossibilitatem, et repugnantiam quam habet, seu incapacitatem cum passiva origine. Et sic ut subsistentia illa fundat istam incapacitatem, est positivum notionale in quo fundatur negatio ingeniiti; et sic importat dignitatem (310) quandam, quia est Persona cum esse fundante, non esse ab alio. Neque tunc currit consequentia D. Thomae in solutione illa ad primum, quia ibi probat sanctus doctor notionem ingeniiti non includere positivum, neque in sua ratione formali, neque in suo connotato directo sub ratione principii, sive paternitatis, sive spirationis, quia cum istae duae sint notiones quatenus principia influentia, si ly ingenitum diceret positivum per modum principii, recte infert D. Thomas, quod includeretur ingenitum formaliter in aliis notionibus, quia includeretur in ipsis quatenus principia. Si vero includatur ingenitum in subsistentia positiva Patris, quatenus fundat esse cum incapacitate, et oppositione ad passivam generationem, non includitur formaliter in aliis notionibus, quia aliae non sunt notiones ut praecise subsistunt, et fundant illam incapacitatem, sed ut principia influentia, et originantia suos terminos. Unde cum infertur quod ingenitum erit paternitas ut subsistens, distinguo; ut subsistens relationi, et influentiae in Filium, nego; ut subsistens negationi procedendi ab alio, et fundanti illam, concedo; et hoc modo est distincta notio ab ipsa, ut paternitas est. Unde relinquitur quod ingenitum non est relatio transcendentalis per modum principii influentis ad utramque Personam procedentem indivise.

XXI. Ad confirmationem respondetur Patrem esse fontalem plenitudinem, et fontem totius Trinitatis, non per notionem ingeniiti, sed per notionem ipsam paternitatis secundum adaequatum conceptum

sumptae, scilicet quatenus est Persona habens a se principium generandi Filium, et spirandi Spiritum sanctum. Licet enim Filius habeat etiam principium spirandi Spiritum sanctum, tamen non habet a se, sed communicatam a Patre; et sic non habet illam per modum fontis, quia non a se, sed per modum communicatae ab alio, quod opponitur rationi fontis. Et sic esse fontem in Patre non addit novam rationem principii influentis, sed solum dicit ipsam rationem paternitatis, et spirationis quae sunt principia influentia cum illo connotato a se : ly enim a se in utroque principio constituit fontem : fontalitas enim, et auctoritas nihil aliud significant in divinis,

quam principium originis, ut dicit S. Thomas illa quaestione XXXIII, art. IV ad I, sed debet esse principium originis a se : si enim est derivatum, amittit rationem fontis, et habet se ut rivus, vel ut splendor, quo nomine significatur Filius, non propter diminutionem, sed propter derivationem, alioquin lux est de luce, et lumen de lumine, scilicet totum lumen Patris ut derivatum dicitur splendor in Verbo. Nec ly esse a se importat diversam rationem principii a paternitate, et spiratione in ratione influendi, sed modum connotationemque ejus, seu conditionem ut principia illa in Patre fons sint, et non splendor.

Articulus II.

Utrum Verbum divinum procedat in quarto
Modo per se ex cognitione omnium persona-
rum divinarum, et creaturarum ?

I. Sensus difficultatis percipietur ex distinctione ejus quod convenit processioni Verbi in primo modo per se, et quae in quarto modo. Ea dicuntur convenire in primo modo per se, quae essentialiter, et intrinsece conveniunt quantum ad quidditatem, et essentialem conceptum sive identice conveniant, sive formaliter. (311) Ea conveniunt in quarto modo per se, quae conveniunt sub formali ratione conducente ad aliquam operationem, et non identice tantum, v.g. homo per se discurrit, ignis per se calefacit. Homini discurrenti convenit intrinsece, et essentialiter esse animal et corpus, alias homo quidditative non erit, non tamen in quarto modo per se conveniunt ad discursum, quia non discurrit animalitate vel corporeitate ut forma, et ratione discurrendi. Ignis etiam per se calefacit, et ut calefaciat debet esse substantia et corpus, et tale corpus, scilicet elementum ignitivum, et calefactivum, et hoc totum intrinsece, et essentialiter ei convenit, et in primo modo per se. Non tamen quodlibet praedicatum ex his concurret in quarto modo per se ad ignendum, vel calefaciendum : nec enim corporeitate calefacit, vel substantialitate, sed calido licet corpus sit quod calefacit. Itaque in perseitate quarti modi per se non praedicatur forma de suo constituto formaliter, et quidditative per ipsam, sed de suo effectum tamquam id quo effectus fit ut ratione formali faciendi, et principio per se conducente ad effectum, non concomitante, aut solum identice se habente.

II. Hinc difficultatis nodus, et punctus elucescit. Processio Verbi divini est processio, et generatio substantialis, et divina per intellectum : constat quod illa cognitio qua procedit, et forma qua foecundatur intellectus paternus ad exprimendum, et producendum Verbum est infinita, et non solum essentiae divinae, et attributorum, et Personarum, sed etiam creaturarum comprehensiva ob suam infinitatem, et hoc essentialiter habet, et intrinsece in primo modo per se : sed inquir-

rimus, an ista forma, seu species, qua foecundatur intellectus divinus ad generandum, et ista cognitio, qua exprimitur Verbum, concurret ad illud producendum formaliter formalitate quarti modi per se, secundum omnia illa objecta, etiam secundum quod attingit Personas, et creaturas; an per se formaliter in quarto modo solum concurret cognitio alicujus Personae, et ipsius essentiae : reliqua vero ibi repta concomitanter se habeant, non formaliter in perseitate producendi Verbum, sed etiam si per impossibile non cognosceret Deus creaturas, vel talem Personam, adhuc produceretur Verbum : sicut est certum quod modo illa cognitio, qua Verbum procedit, attingit creaturas futuras, et tamen etiamsi creaturae futurae non essent (libere enim futurae sunt) adhuc Verbum procederet; et sic cognitio futurorum per se in quarto modo non requiritur.

III. In hac ergo difficultate Scotus in II, dist. I, qu. I, §. Quantum ad primum, et quodlib. XIV, §. Hic intelligendum, docet Verbum solum procedere ex vi cognitionis objecti primarii. Nomine autem objecti primarii, intelligit Scotus non solum essentiam divinam excludendo creaturas, quae in omnium opinione pertinent ad objectum secundarium, sed etiam excludendo Personas, quia ipse sentit in I, dist. XXVII, qu. III, Personas non esse de conceptu objecti primarii.

Fundamentum hujus sententiae est duplex.

Primum, quo Scotus directe excludit Filium ab hac cognitione, pro illo signo quo procedit Verbum.

Secundum, ad excludendum cognitionem Patris et Spiritus sancti pro illo signo. Deducitur primum fundamentum ex eo quod ipse putat dictionem seu productionem Verbi esse actionem distinctam a cognitione, seu intellectione. (312) In illo autem priori in quo intelligitur intellectio, et non dictio, nondum intelligitur Verbum, quia nondum intelligitur dictum, et tamen intelligitur cognitio : ergo cum procedat Verbum ex cognitione quae

praeintelligitur dictioni, quia dictio secundum ipsum est actio distincta, et praesupponens intellectionem, consequenter non procedit ex cognitione praesupposita Verbi, neque intuitiva, quia pro illo priori non intelligitur dictum; neque abstractiva, quia Verbum non potest intelligi ut possibile, et non ut existens, quia existentia de ejus essentia est. Secundum fundamentum est, quia Pater non potest producere Filium ex cognitione ipsius Filii, nec Spiritus sancti : ergo neque ex cognitione Patris : ergo ex nullius Personae cognitione. Antecedens probatur, quia si Filius procederet ex cognitione sui, haberet se ut objectum cognitum respectu suae processions, et similiter Spiritus sanctus ergo ut principium ex quo procedit, quia illud quod est objectum, est principium ex quo formatur cognitio : ergo si procedit ex cognitione sui ut objecti, habet se tale objectum ut principium ex quo fit talis cognitio. Si autem ipsemet Filius et Spiritus sanctus se habent ut principium suae processions, et cognitionis : ergo est imago sui, et Spiritus sancti; quia Verbum est imago illius a quo procedit ut a principio : Filius autem solum est imago Patris sui : ergo non procedit Filius ex cognitione sui, et Spiritus sancti. Prima vero consequentia probatur, quia Pater non potest cognosci non cognito Filio, cum se habeant correlative, et unum sine alio cognosci non potest : ergo si pro illo priori non cognoscitur Filius, neque Pater cognoscitur ut Pater.

IV. Secunda sententia est p. Vasquez hic disp. CXLII, c. IV, qui tenet Verbum ex sua characteristicâ proprietate ut Verbum est non procedere in quarto modo per se ex cognitione Personae Spiritus sancti, sed solum ex cognitione essentiae divinae, attributorum, et Personae Patris, ac Filii; cognitionem autem Spiritus sancti concomitanter, et identice ibi se habere, non formaliter in quarto modo. Idem sentit de cognitione creaturarum disp. CXLIII, c. III, quod non procedit ex cognitione earum tamquam ex cognitione requisita in quarto modo per se, sed solum concomitanter, et identice. Et in hoc ipsum sequitur Arrubal hic disp. CXXV, cap. V. Et quoad utrumque Alarcon tract. V, disp. VIII, c.

disp. VIII, c. VIII, et IX.

Fundamentum ejus est, quia id solum per se requiritur ad processionem, et generationem Verbi quod ex parte principii se habet ut ratio, et principium assimilativum, ex parte autem termini ut assimilatum, quia tota formalis ratio actionis assimilativae inter principium assimilativum, et terminum assimilatum per se, et formaliter discurrit, nec amplius requiritur in formalitate, et perseitate talis actionis. Verbum autem procedens ex notitia Patris solum assimilatur ipsi Patri, ejusque naturae, non vero assimilatur Spiritui sancto neque creaturis : ergo cognitio creaturarum et Spiritus sancti non concurrunt per se in quarto modo ut principium formale producendi Verbum, quia nec ut principium assimilativum, neque ut terminus assimilatus. Principium enim assimilativum ut quo est essentia, ut quod est; terminus assimilatus ut quod est Verbum, ut quo est natura ut communicata sibi : ergo quidquid aliud ibi intervenit, non in quarto modo per se intervenit, et ut forma ac principium per se, et formaliter conducens, sed solum identice. Alia argumenta (313) postea solvendo hoc fundamentum adducemus.

V. Tertia sententia est procedere Verbum divinum per se formaliter ex cognitione divinae essentiae omniumque Personarum, etiam Spiritus sancti, imo et omnium creaturarum : ita tenent communiter discipuli D. Thomae super hanc quaestionem XXXIV, ar. III, ibi; Cajetanus, Bagnez; Zumel; Nazarius; Navarrete contr. XXVII; Carmelitani II tomo. tract. VI de Trinitate, disp. XII, dub. I et II; Suarez lib. IX de Trinitate, c. IV et VI; Valentia I p. disp. II de Trinitate, qu. VIII, punct. II; Granados tr. IX, disp. V, sect. V, et alii multi.

RESOLUTIO EX MENTE D. THOMAE.

VI. Dico primo : Non possumus assignare pro formali processione Verbi solum cognitionem essentiae, excludendo ab illo objecto Personas omnes. Sumitur ex D. Thoma in hac quaestione XXXIV, a. I ad III, ubi inquit : "Dici convenit cuilibet Personae; dicitur enim non solum verbum, sed res quae verbo intelligitur,

vel significatur. Sic ergo uni soli Personae in divinis convenit dici, eo modo quo dicitur Verbum. Et vero modo quo res dicitur in verbo intellecto, cuilibet Personae convenit dici: Pater enim intelligendo se, et Filium, et Spiritum sanctum et omnia alia quae ejus scientia continentur, concipit Verbum, ut sic tota Trinitas Verbo dicatur, et etiam omnis creatura; sicut intellectus hominis verbo quod concipit lapidem, dicit. Et articulo tertio docet, quod sicut Dei scientia, Dei quidem est cognoscitiva tantum, creaturarum autem cognoscitiva, et factiva, ita Verbum Dei, ejus quod in Deo Patre est, est expressivum tantum, creaturarum vero est expressivum, et operativum. Quod etiam affirmat qu. IV de Veritate, art. IV, et quodlib. IV, art. VI. Ubi pondero excludere sanctum doctorem, tum sententiam Scoti, tum Vasquez; sententiam quidem Scoti dum inquit, quod Pater intelligendo se et Filium et Spiritum sanctum et ea quae ejus scientia continentur concipit Verbum. Pro illo ergo priori rationis quo intelligit antequam dicat seu concipiat Verbum, omnes Personas, et creaturas cognoscit, alios non conciperet Verbum ex intelligentia omnium, quae in scientia Dei continentur. Sententiam autem Vasquez excludit, ponendo quod cuilibet Personae convenit dici et exprimi in Verbo, sicut nos verbo quo concepimus lapidem, dicimus. Si ergo Personis convenit dici in Verbo: ergo per se in quarto modo convenit Verbo procedere ex cognitione talium Personarum, quia quando ea praedicata quae per se formaliter relucent in aliquo effectu, formaliter correspondent in principio, tale principium secundum talia praedicata per se in quarto modo comparatur ad effectum, sicut si aliquid est per se calor ut effectus, calidum quod est ejus principium, per se producit calorem in quarto modo, et si aliquid est in se medicabile, per se fit a medico. Si ergo Verbum per se est expressivum Patris, et Spiritus sancti, et creaturarum, oportet quod principium generans, et exprimens tale Verbum concurrat in quarto, modo per se, non solum ut repraesentativum essentiae, et Personae Patris, sed etiam Filii, et Spiritus sancti et creaturarum. Et non dico procedere per se a creaturis, vel a Spiritu sancto, falsum enim est, sed per se a

repraesentativo, et contentivo creaturarum, et omnium Personarum. Et rursus docet D. Thomas Verbum divinum esse ex se expressivum, et factivum creaturarum. Non dixit actu faciens, sed factivum, ut hinc (314) intelligeremus non pertinere per se ad processionem Verbi cognitionem creaturarum ut factarum vel futurarum de facto: istae enim prout sic non solum respiciunt principium, ut factivum, sed ut faciens. Verbum ergo procedit ut factivum creaturarum in quantum Verbum intellectuale Dei: ergo secundum D. Thomam debet procedere ex cognitione et principio repraesentante non solum divinam naturam quam accipit et Personas, quae in ea sunt, sed etiam rationem factivam creaturarum; atque adeo principium exprimens Verbum per se, et formaliter concurrat ut attingens creaturas in ratione ipsa factiva earum, quae per se communicatur Verbo, ut Verbum est per quod fiunt omnia.

Hinc fundamentum sumitur contra Scotum ex duplici principio.

VII. Primum, quia pro illo signo, et prioritatem qua intelligitur cognitio in Patre ad dicendum, et ante ipsam dictionem, Pater intelligitur ut cognoscens cognitione beata, et comprehensiva Dei, si quidem ex illa foecundatur ad dicendum Verbum comprehensivum totius divinitatis: quidquid enim intellectu suo Deus comprehendit, totum in Verbo dicit, et exprimit. Requiritur ergo per se ad tale Verbum, quod foecundetur Pater a comprehensiva cognitione sui; ergo etiam antecederet ad dicere, oportet quod ipsa Patris cognitio, ex qua procedit dictio, attingat omnia quae ad comprehensionem requiruntur, et quae in ipsum Verbum tamquam thesaurum debent inferri: In ipso enim sunt omnes thesauri sapientiae, et scientiae absconditi: ergo cum comprehensio Dei involvat omnium attributorum, et Personarum, et creaturarum attingentiam, imo et visio beata Dei attingat Deum quidditative, et intuitive ut est trimus et unus, si pro illo signo anteriori ad dictionem debet praesupponi comprehensiva cognitio Dei, necessario debet praesupponi cognitio Personarum, et creaturarum. Et cum sententia Scoti non neget pro illo signo cognitionem Personarum ex eo quod non requirantur quarto modo per se ad generationem Verbi, sicut sententia Vasquez, sed ex eo quod sentit, non pertinere ad obje-

ctum primum divinae cognitionis, et quia pro illo tunc nondum intelligitur Filius ut generatus in facto esse, currit fortius ista ratio, quamquam et contra Vasquez urgeri potest, quia pro illo signo etiam conducit ad generationem Verbi quod cognitio illa comprehensiva sit, quia comprehensivum Verbum generari debet ex illa, et exprimens in se omnia quae pro quocumque signo Deus intelligit: Deus autem intelligit Personas, et creaturas, idque requiritur ad comprehensivam cognitionem, et non solum objectum primum: ergo si pro illo signo praecedit comprehensiva cognitio Dei, ut inferat, et generet comprehensivum Verbum, oportet quod ibi reluceant omnes Personae, et creaturae.

VIII. Secundum principium contra Scotum sumitur ex eo quia Filius formalissime procedit ut imago Patris, juxta quod dicitur ad Colossens. I: Qui est imago Dei invisibilis: et ad Hebr. I: Qui cum sit splendor gloriae, et figura substantiae ejus, id est, imago Personae, seu hypostasis: id enim significat ibi ly substantia, id est, prima substantia: nec enim est imago naturae praecise ut natura est, quia de ratione imaginis est non solum quod sit similis alteri, sed alteri ut principio, seu exemplari suo et consequenter quod ab illo oriatur, et procedat; non procedit autem Filius a natura, seu essentia ut a principio processionis, cujus imago sit: nec enim essentia generat, alias Filius genitus distingueretur ab essentia. (315) Est ergo imago Filius Personae Patris: ergo procedit per se, et formaliter ex cognitione Patris. Patet consequentia, quia ista imago est intellectualis, et procedit ut similis intelligibiliter, sed non procedit aliquid per intellectum ut simile, nisi objecto cognito, procedit enim ex cognitione ejus cujus est imago, quia per cognitionem exprimitur similitudo ejus quod impressum est in intellectu ad cognoscendum, quod autem impressum est, est objectum quod cognoscitur: ergo imago procedit ex cognitione ejus cujus est imago. Si ergo est imago Patris, quia Pater est intelligens, et intellectum seu objectum cognitum, et cognoscens: ergo exprimit Patrem intelligibiliter, et ut cognitum: ergo ex cognitione Patris procedit, quia idem

est exprimere illum ut cognitum atque ex cognitione ejus procedere, et exprimi. Rursus non potest Pater cognosci perfecte, et in se, nisi viso et cognito Filio, quia sunt correlativa, quae sunt simul cognitione: et cum generet ipsum ut imaginem similem sibi, necesse est quod cognoscat Patrem ut principium exprimendum in imagine: ergo et ipsam imaginem sic exprimentem, quia expressio imaginis essentialiter est inter duos terminos, scilicet inter principium exprimens, et terminum expressum: ergo qui intelligibiliter exprimit imaginem cum perfecta comprehensione expressionis, et principium exprimens, et terminum, qui est imago ipsa debet attingere.

IX. Dices: Nos exprimimus conceptum tamquam imaginem, et tamen illam non cognoscimus, nisi per alium conceptum reflexum, non ea cognitione, et operatione qua ipse directus conceptus producit: ergo formaliter, et per se loquendo non exigitur quod imago intelligibilis procedat ex cognitione sui, etiam ut termini; et sic ratio facta non probat quod per se petat processio Verbi cognitionem sui, etiam ut imago est.

Respondetur quod omissa nunc illa difficultate, an nos cognoscamus verbum, et conceptum quando directe cognoscimus objectum, an solum objectum ipsum in verbo repraesentatum attingatur, et verbum se habeat ut medium in quo, tamen in praesenti non potest esse dubium quod attingatur Verbum ut terminus expressionis, quia quando species expressa est aliquid distinctum ab objecto cognito, et expresso in illo, et solum se habet ut accidentaliter repraesentatio, et vices gerens objecti, non mirum quod attingatur objectum non attacta imagine, seu specie repraesentativa, eo quod species non deservit per se ut objectum principale quod cognoscatur, sed ut repraesentatio, et vicarium quid, in quo objectum principale attingatur. Caeterum in illa intelligibilitate in qua non datur species distincta, sed objectum seipso est intelligibile, et intellectum in actu, idem est attingere objectum, atque attingere speciem, seu verbum: licet enim Verbum notionaliter, et relative distinguatur a Patre, qui ejus principium producit, non tamen ab essentia, quae est objectum seu species, distincto vero a

Patre nihil impedit quod cognoscatur Verbum ut imago, quia correlative se habent Pater et Filius; et sic cognito Patre, cognosci debet Filius, quod totum non currit in expressione nostri verbi. Et praeterea cum cognitio qua procedit verbum sit comprehensiva, et cognoscitiva perfecte omnis interioris et immanentis actus, cognoscit perfecte ipsam operationem qua procedit verbum, et expressionem ejus, quod stare non potest nisi cognoscendo verbum quod format. Imo non solum Deus, sed Angelus quando (316) intelligit, quia intuitive, et comprehensive seipsum videt, et omnes actus suos non producit verbum, et conceptum, nisi simul cognoscendo, et attingendo ipsum, et objectum in ipso. Quod vero nos non attingamus, ex imperfectione nostra est, quia non pure intelligibiliter procedimus, et cognoscendo ac videndo interiores actus, sed dependenter a phantasmatibus, et ad instar eorum formando.

X. Dico secundo.: Verbum divinum procedit per se in quarto modo ex cognitione Spiritus sancti, et non solum per se formaliter concurrat ad processionem Verbi cognitio Patris et Filii, Personae autem Spiritus sancti cognitio, identice: sed ista etiam concurrat formaliter in quarto modo per se, tamquam res cognita, non ut species ipsa, et forma, seu ratio cognoscendi. Haec est contra sententiam p. Vasquez. Et oportet bene advertere hoc ultimum quod ponimus in conclusione, quod non loquimur de eo quod per se quarto modo requiritur ad exprimendum verbum per modum formae, seu speciei concurrentis cum intellectu, sed per modum rei cognitae, seu contentae in tali specie. Cum enim species sit forma qua intellectus exprimit, seu ad cuius similitudinem exprimit verbum, non est putandum quod ut aliquod objectum dicatur in quarto modo per se requiri ad processionem Verbi, illud se habeat ut species: sic enim cum non omnia attributa Dei habeant munus speciei, sequeretur quod non omnia attributa per se quarto modo concurrerent ad generationem Verbi: et rursus cum relatio Patris et Filii non habeant rationem speciei, quia potius Persona Patris foecundatur essentia tamquam specie, et Filius procedit ab intellectu sic foecundato, non rationem speciei foecundantis dicit, si requireretur ad hoc quod aliqui per se

quarto modo concurreret ad processionem Verbi, quod se haberet ut species, nec procederet ex cognitione Personae Patris, neque Filii ipsum Verbum in quarto modo per se, quod tamen Vasquez negat. Sensus ergo quaestionis est, disquirere inter ipsa objecta repraesentata in specie, seu ibi contenta, quodnam ex illis prout sic repraesentatum, et cognitum concurrat per se formaliter ad productionem Verbi, et quodnam identice. Et sic dicimus Personam Spiritus sancti tamquam rem, et objectum cognitum, et contentum in specie foecundante intellectum Patris, non identice tantum, sed formaliter per se concurrere ad productionem Verbi.

XI. Hoc supposito, fundamentum nostrae conclusionis reducitur ad unum principium in quo Vasquez convenire nobiscum debet, et ipse admittit nempe ad productionem Verbi per se quarto modo requiri solum cognitionem principii, et termini procedentis nempe Personae Patris et Filii in eo praecise in quo est terminus et in eo praecise in quo hoc est principium: haec enim ratione debet per se quarto modo cognosci essentia, et attributa essentialia, quia essentia per se communicatur Filio: constituitur enim in ratione Filii per naturam, et essentiam sibi communicatam, et in illa similis est Patri formaliter, et substantialiter, ipsumque repraesentat, ex exprimit. Debet autem per se, et formaliter ex vi talis processionis cognosci id in quo Filius assimilatur Patri, et in quo est imago ejus, alias non produceretur, et exprimeretur per cognitionem imago illa perfecte similis suo principio, si id in quo assimilatur suo principio non attingeretur per cognitionem: id enim exprimitur quod attingitur ut pertinet ad assimilationem talis (317) imaginis, pertinet autem ad assimilationem talis imaginis omne illud quod est in Patre ut communicabile Filio: ergo per se in quarto modo debet procedere Filius ex cognitione omnis ejus rei, quae sibi est communicabilis a Patre, et in quo assimilatur Patri tamquam Filius ejus.

XII. Ex quo principio sic formatur discursus contra sententiam Vasquez. Quidquid Pater communicat Filio, et in quo Filius assimilatur Patri debet in quarto modo per se cognosci a Patre ut formaliter generante Filium, sed virtus

spirativa, et relatio spiratoris activi communicatur Filio a Patre, et in illa assimilatur Patri : ergo procedit Filius ex cognitione spirativae virtutis in quarto modo per se : ergo etiam ex cognitione Spiritus sancti. Major manifesta est ex dictis, quia illa imago intellectualis est, et intellectualiter procedens : ergo omne illud per se pertinebit in quarto modo ad talem processionem, quod per se, et formaliter concurret in constitutione talis imaginis : per se autem constituitur imago in assimilatione ad suum principium : ergo omne illud in quo assimilatur illi principio; per se debet cognosci in formatione et processione talis imaginis, quia per se requiritur ut imago illius sit plene, et perfecte. Minor probatur, quia in omni illo Verbum assimilatur Patri, quod est communicabile sibi a Patre, communicatur autem sibi a Patre, omne illud quod sibi non opponitur, et ut dicit Concilium Florentinum in litteris unionis : "Omnia communicavit Pater Filio suo praeter paternitatem : " ergo communicat illi spirationem activam, et in hoc quod est habere spirationem activam similis est Patri, sicut in hoc quod est habere essentiam, quae est in Patre, assimilatur illi : ergo per se in quarto modo cognoscit Pater vim spirativam quam communicat Filio, non quod Pater in quantum spirator producat Filium, sed quia ut cognoscens spiratorem producit Filium : id enim quod per se exprimit gignendo Filium, per se cognoscit : cognoscendo enim communicat, et exprimit : ergo si per se communicat ei esse spiratorem, per se cognoscit esse spiratorem, et ex cognitione illius tamquam rei cognitae procedit Verbum. Ultima vero consequentia, scilicet quod procedat per se ex cognitione Personae Spiritus sancti probatur, quia virtus spirativa, et relatio spiratoris non potest cognosci sine suo termino, qui est spiratio passiva, tum quia relativa sunt simul cognitione, et non potest unum cognosci sine alio : ergo neque relatio spiratoris sine suo correlativo Spiritu sancto; tum quia Pater communicat vim spirativam cognoscendo illam perfectam : ergo ut distinguitur a generativa et creativa. Non distinguuntur autem entitative, et ex parte subjecti, sed ratione diversorum terminorum, quia vis spirativa est solum ad

Spiritum sanctum, vis generativa solum ad Filium, vis creativa solum ad creaturas : ergo si cognoscit Pater ad generandum Filium quod ei communicat vim spirativam, quae non est ad producendum creaturas, sed Personam Spiritus sancti, necessario debet et per se quarto modo cognoscere Personam Spiritus sancti, sicut per se cognoscit vim spirativam, hanc ut rem communicatam Filio, illam ut terminum talis spirationis, sine qua spirativa vis non discernitur, nec cognoscitur esse spirativam. Et urgetur denique haec consequentia contra Vasquez, quia si ideo concedit, bene sequi quod Pater producit per se Verbum ex cognitione ipsius Verbi, et non solius Patris, quia si cognoscit Patrem, debet eadem formalitate cognoscere Filium, quia (318) correlative se habet ad Patrem : ergo similiter est bona consequentia quod si per se in quarto modo cognoscit spirationem activam ut communicet eam Filio, etiam eadem perseitate cognoscere debet Spiritum sanctum, quia correlative se habet ad spirationem activam.

XIII. Respondebis ex Vasquez supra. a num. XXIV, et ex Alarcon supra citato, c. VIII, num. VIII, et sequentibus Filium in ratione filii per se quarto modo non procedere ex cognitione Spiritus sancti, secus vero in ratione spiratoris : sic enim in quantum spirator omnino annexam habet cognitionem Spiritus sancti, qui est terminus correlativus spiratoris, sed Filius sub eo signo, et formalitate, qua procedit ut filius, non procedit ut spirator, sed prius intelligitur filius in esse filii, quam in esse spiratoris. Et ut sit; filius solum requiritur in quarto modo per se cognitio Patris, et naturae sibi communicatae, et termini cui communicatur. De reliquis objectis, intercedit quidem ibi cognitio, eaque perfectissima, et comprehensiva, sed non omnia objecta ibi comprehensa eodem modo, eademque perseitate concurrunt ad generationem Filii, et inter alia unum ex objectis, non per se concurrentibus, licet ibi comprehensis, est esse spiratorem, eo quod ratio spiratoris aequae primo invenitur in Patre et Filio, non autem prius intelligitur esse in Patre, et sic communicari Filio, sed aequae primo est in Filio, atque in Patre, quia de ratione spiratoris est quod non sit unum sup-

positum, sed dno. Prius ergo intelligitur Filius esse, quam Pater et filius spirator sint. In illo ergo priori intelligitur procedere ut filius, sed nondum ei communicari spirationem activam et consequenter neque pro illo signo cognoscitur spiratio, sed pro alio posteriori, in quo spiratio activa intelligitur simul in Patre et Filio, licet in Filio a Patre, non tamen pro illo signo quo Filius in esse filii praevisse intelligitur, spiratio etiam intelligitur, quia non praesupponitur in Patre.

XIV. Sed contra hanc solutionem instatur, quia si velit ista solutio rationem spiratoris, et vim spirativam esse simul in Patre et Filio similitate durationis, aut similitate conditionis requiritur ut Spiritus sanctus procedat, quia non potest procedere nisi a duabus Personis, fatetur hoc ita esse: si autem velit excludere quod spiratio activa, et virtus spirativa non sit in Filio per communicationem originis derivatam a Patre, sed quod Pater producit Filium praevisse in ratione Filii, et virtus spirandi, seu ipsa spiratio tunc ponitur indivise in Patre et Filio, non tamen ut communicata a Patre, aperte est contra id quod denuciatur in Concilio Florentino in litteris sanctae unionis: "Et quoniam omnia quae Patris sunt ipse Pater unigenito Filio suo gignendo dedit, praeter esse Patrem, hoc ipsum quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius a Patre aeternaliter habet, a quo aeternaliter etiam genitus est." Ita pontifex: sed spiratio activa est per quam a Filio procedit Spiritus sanctus, ipsa enim est processio activa Spiritus sancti: ergo hanc spirationem Filius a Patre habet: ergo non potest intelligi Filius productus in esse filii, et quod tunc spiratio activa conveniat utrique Personae Patri, et Filio pro indiviso, non tamen quod ut praehabita, et contenta in Patre in ipsum derivetur: sic enim non haberet Filius a Patre hanc spirationem seu hoc ipsum quod est Spiritum sanctum procedere a Filio: a quo ergo principio, vel qua ratione convenit Patri et Filio indivise ista spiratio? Numquid convenit utrique (319) aequae immediate, et non ex principio, sicut potentia generativa convenit Patri a se, et innascenti? Sed hoc est contra

definitionem illam, quia spirare, et procedere Spiritum sanctum convenit Filio, ut sibi datum a Patre, siquidem Filius non esset spirator natus, sed spirator innascentibilis sicut Pater, quod est monstrum ponere in Trinitate, ut Filius sit natus, et spirator innascentibilis; cum tamen dicat pontifex quod gignendo Pater dedit Filio omnia, et consequenter ipsam spirationem, seu procedere Spiritum sanctum: ergo est spirator genitus, seu ex vi generationis.

XV. Quod si denique velit haec solutio Filium accipere a Patre tam esse Filium quam esse spiratorem: negari enim potest quod esse spiratorem Filio communicetur a Patre sicut esse Deum; sed tamen sub aliquo signo, seu priori procedere ut Filium, et sub alio posteriori procedere ut spiratorem, ita quod illa processio duos inadaequatos conceptus habeat, primum quo processio illa attingit Filium in ratione filii, et ad hanc terminationem inadaequatam non requiritur per se in quarto modo cognitio spiratoris: secundum quo procedat ut spirator; et sic esse spiratorem non prius intelligitur in Patre quam in Filio, sed in utroque simul existit, quia Pater non est spirator, nisi cum Filio simul.

Contra hoc est, quia Pater non communicat Filio spirationem quatenus spirator est, sed quatenus Pater intelligendo, et generando, quia non per actum voluntatis quo producit spiratio, sed per expressionem intellectus communicat Filio, et naturam, et voluntatem; atque adeo, et spirationem, quae voluntatis actu perficitur. Et pontifex dicit quod gignendo dedit omnia Filio; et consequenter hoc quod est Spiritum sanctum procedere ab eo; ergo Filium esse spirationem Pater gignendo communicat Filio: ergo exprimendo, et cognoscendo spiratorem producit Filium ut spiratorem: ergo ad hunc inadaequatum conceptum processionis filii quo procedit ut spirator, cum procedat per generationem et gignendo ei communicetur, per se in quarto modo requiritur cognitio spiratoris, et cognitio Spiritus sancti, quia id quod per se communicatur est esse spiratorem. Ergo adaequata processio Filii qua procedit ut Filius, et spirator per se in quarto modo procedit ex cognitione non solum Filii, sed etiam spiratoris, et Spiritus sancti, quia adaequata processio secundum

dae Personae est ut filii, et spiratoris. Rursus : Ille inadaequatus, et posterior conceptus quo dicitur procedere Filius ut spirator, etiam pertinet ad generationem, et nativitatem Filii, si quidem accipit spiratorem esse per generationem a Patre : gignendo enim Pater dedit Filio suo hoc quod est procedere Spiritum sanctum : ergo Filius cum intelligitur accipere filiationem, et nondum spirationem activam, nondum intelligitur perfecte, et complete genitus, sed adhuc generatio continuatur, quia pro alio posteriori etiam gignendo datur sibi a Patre spiratorem esse : ergo adhuc in alio posteriori non supponitur genitum in facto esse, sed adhuc gignitur, quia gignendo datur id quod in alio posteriori datur : ergo cum spirator gignendo datur, Filius gignitur, quia non datur gignendo aliquid nisi genito ut genito : ergo Filio ut filio : ergo non ita intelligitur filiatio in illo priori, quod non etiam intelligatur ut filius in signo posteriori, quia ut genitus. Si autem in utroque signo ut filius attingitur, et procedit, sed intelligitur in uno signo inadaequate accipere naturam, et in alio accipere spirationem, hoc parum interest, (320) quia sufficit ad perfectam similitudinem Filii requiri quod accipiat a Patre omnia illa, quia in illis omnibus assimilatur Patri; et sic filiatio perfecte, et complete sumpta ex omnibus illis est, licet inadaequate possit nostro modo intelligendi concipi, quod pro uno signo communicatur sibi a Patre unum attributum, et pro alio signo aliud, quo non obstante, ex omnium attributorum cognitione per se in modo procedit Verbum. Quod si non potest dividi ista prioritas et posterioritas in attributis, quia inter se ordinem, et distinctionem non habent, eodem modo neque spiratio activa in alio posteriori communicabitur, quia inter ipsam, et essentiam seu attributa nullus ordo, est, nec alia distinctio quam inter attributa.

XVI. Denique, falsum est spirationem activam non praecognosci in Patre ut communicetur Filio, quia non est spiratio, nec potest intelligi in solo Patre, aut prius in Patre, sed aequae primo in utroque. Nam sicut essentia intelligitur in Patre prius quam in Filio, et a Patre communicatur Filio, ita et spi-

ratio activa, et eodem modo praehaberi debet in Patre spiratio sicut essentia; probat enim Concilium, et pontifex ubi supra, quod ideo Pater Filio suo communicat hoc quod est procedere Spiritum sanctum a Filio, quia omnia quae habet gignendo ei dat : ergo illa spiratio est unum ex contentis inter illa omnia quae Patris sunt, alioquin non bene probaret hanc spirationem dari a Patre, ex eo quod dat omnia quae Patris sunt : si autem dat illam tamquam aliquid quod Patris est, et dat illam per originem, et generationem, quando Pater intelligitur generare, jam aliquid suum est spiratio : nihil enim per generationem dat tamquam suum, quod intelligitur sibi convenire, et in se habere, ut per generationem detur, et origine ipsa debetur.

XVII. Dico tertio : Verbum procedit per se in quarto modo ex cognitione creaturarum tamquam ex cognitione objecti, seu rei cognitae, ita quod species seu forma qua intellectus paternus producit Verbum, concurrit ad ipsum formaliter et per se ut repraesentat secundario creaturas. Et in quantum Filius etiam sic procedit per se ex cognitione creaturarum, quia eadem formalitas est Filii intellectualis seu intelligibilis, et Verbi.

Fundamentum hujus conclusionis eodem modo sumi debet atque praecedentis. Non enim solum urgemus contra sententiam Vasquez rationem cognitionis perfectae, infinitae, comprehensivae, quae necessario exigit creaturarum attingentiam, et cum ex illa procedat Verbum, videtur necessario procedere ex cognitione creaturarum. Non hoc tantum urgemus, quia nec oppositi auctores negant requiri cognitionem comprehensivam utpote perfectissimam, et infinitam : sed dicunt non omnia quae in hac cognitione comprehensiva ingrediuntur eodem modo requiri, sed quaedam concomitanter, quaedam formaliter, et per se, sicut ad processionem Spiritus sancti non influit per se amor creaturarum, sed solum Dei, nec ad processionem Verbi scientia visionis creaturarum, seu cognitio futurorum, quia libere convenit Deo; et tamen concomitanter etiam in comprehensiva illa scientia invenitur. Et denique, omnium creaturarum cognitio est cognitio de objecto secundario, non primario; et sic non habet ut per se

assimilans Verbum in substantia generantis, quod solum requiritur per se quarto modo ad generationem substantialem illius : solum enim (321) assimilatur substantialiter Patri in natura divina, et hoc solum est de ratione generationis quatenus talis. Quod vero ultra hoc etiam creaturas attingat, invenietur quidem in cognitione illa quatenus divina, et infinita est, non quatenus substantialiter generativa, quae est alia formalitas, licet praesupponat illam concomitantiam ut conditionem.

XVIII. Quare ulterius premimus fundamentum nostrum, et ostendimus etiam in formalitate illa notitiae ut generativae, et substantialiter productivae Verbi, influere in quarto modo per se cognitionem creaturarum, licet per modum objecti secundarii. Et deducitur ex simili probatione praecedenti conclusionis, insinuatque a D. Thoma loco supra citato in hac quaestione XXXIV, art. III. Quia verbum divinum ex vi suae characteristicae proprietatis procedit ut Verbum perfecte, et summe simile Patri, quia procedit ut splendor gloriae, et figura substantiae Dei, ut dicitur ad Hebr. I. Sed non est perfecte simile Patri, nisi quatenus procedit ut Verbum factivum omnium creaturarum, et ut Verbum omnipotens : procedit enim ut summa sapientia, proprium autem est sapientiae summae etiam se habere ut artem faciendi omnia, hoc enim etiam in sapientia summa includitur; et procedit ut omnipotens ad exequendum sapientiam suam, et ut habens virtutem creandi, et faciendi omnia, et ideas omnium creaturarum, quae in ipsa divina sapientia exprimuntur : haec enim omnia pertinent ad intrinsecam similitudinem, et formalem rationem, qua Verbum procedit simile Patri in essentia, et attributis. Requiritur ergo per se quarto modo in cognitione generante Verbum cognitio sapientiae divinae, etiam ut pars factiva est creaturarum, et ut habet ideas, et cognitio omnipotentiae : si enim omnium attributorum essentialium cognitio per se requiritur ad processionem Verbi, ut Vasquez fatetur, quare non requiretur cognitio omnipotentiae, quae est unum ex attributis ? Sed non potest stare cognitio omnipotentiae, et idearum, et artis factivae, nisi attingantur creaturae, quae se habent ut terminus omnipotentiae,

et idearum, et artis factivae, nec discerni potest virtus creativa a spirativa vel generativa ad intra, nisi quia illa est circa creaturas, iste circa Personas : ergo si per se quarto modo requiritur cognitio potentiae creativae, ut creativa, et ut discernitur a spirativa, ut communicetur Filio, quia cum exprimit ut similem sibi, imo ut consubstantialem in creando, necessario in eodem modo per se ita requiritur attingentia creaturarum, ut terminus penes quem discernitur creativum a spirativo, et generativo, et exprimitur Verbum ut factivum creaturarum. Nec requiritur ad hoc potentiam creativam realiter respicere creaturas, quia non consistit illa virtus causativa in respectu reali ad effectum, imo quanto independentior ab effectibus, tanto potentior, quia magis effectus dependent ab illa, sed tamen quia illa virtus non potest intelligi ut causativa, nisi alicujus causativa sit, ideo si videtur ut creativa, necesse est etiam videre cujus rei creativa sit, scilicet creaturarum : et praesertim quia Pater videt se communicare Filio potentiam creativam, et non generativam in quarto modo per se, ergo in eadem perseitate videt, et discernit creativam a generativa, quod illa est creaturarum ad extra, haec Personae genitae ad intra : ergo attingit per se terminos utriusque potentiae.

XIX. Denique, Verbum divinum procedit quarto modo per se ut expressio creaturarum, et ideas earum (322) in se habens, cum sit imago intelligibilis, et similitudo expressa divinae sapientiae, et hoc habent ideas per intrinsecam, et realem repraesentationem, si quidem est naturalis repraesentatio, et exemplar creaturae formandae, repraesentatio autem naturalis, realis, et intrinseca est, non sicut significatio ad placitum, quae est denominatio extrinseca; unde male aliqui concedunt repraesentationem idearum esse extrinsecam, et non intrinsecam, cum sit naturalis conceptus, et repraesentatio sui ideati, non per dependentiam ab ideato, sed potius per dependentiam ideati, ab ipsa; imo tunc est major realitas in causa, quando minus dependet ab effectu effectus autem magis ab ipsa : sed non potest communicari Verbo per se in quarto modo quod habeat repraesentationem, et expressionem naturalem creaturarum, vel

ideationem earum, nisi cognoscantur creaturae quas exprimere, et ideare debet, et quomodo, et qualiter ideandae, et faciendae sunt, nisi etiam ipsae creaturae ideatae, et repraesentatae attingantur: nec enim intelligi potest cognitio perfecta alicujus imaginis, et repraesentationis, nisi cognoscatur id cuius est imago, et repraesentatio: unde sicut non potest intelligi quod Deus alicui det virtutem ad aliquem effectum, nisi cognoscendo talem effectum ad quem datur illa virtus, nec quod infundat Angelo speciem repraesentativam leonis, nisi intelligat leonem, cuius speciem, et repraesentationem in mentem Angeli fundit, sic multo a fortiori non potest intelligi quod Deus generet Filium cui communicat omnium creaturarum ideas, et quod non intelligat ex vi talis processionis, et eadem perseitate quarti modi ipsas creaturas, quarum sunt ideae expressivae, cum hoc in ipso conceptu, et cognitione idearum involvatur,

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

XX. Ad fundamenta supra posita pro sententia Scoti, et Vasquez prius respondendum est.

Ad primum fundamentum Scoti respondetur imprimis non procedere in nostra sententia in qua dictio non est alia operatio, seu actio a cognitione, sed formaliter cognitio est, et sic non antecedit cognitio dictionem, sed ipsa cognitio dicitur verbum, et cognoscitur dictum. Sed adhuc ejus sententia admissa, non habet vim illa consequentia Scoti. Pro illo priori non intelligitur verbum dictum: ergo pro illo priori non intelligitur verbum dictum: ergo pro illo priori non intelligitur verbum, neque intuitive, quia in illo non intelligitur dictum, neque abstractivae, quia verbum sine existentia, seu abstrahendo ab existentia non potest intelligi, distinguo antecedens; non intelligitur verbum dictum, terminative in se, et secundum reale exercitium originis, transeat; non intelligitur objective, nego: idem enim verbum, quod in alio posteriori originatur, et realiter procedit, in illo priori objective attingitur, quia illa intellectio etsi a nobis concipiatur in illo priori, non tamen fertur in id solum quod in illo priori continetur, sed etiam

in ea quae ad alia signa posteriora pertinent: licet pro illis posterioribus signis exercenda, sed tamen etiam in illo priori cognoscibilia. Et ad instantiam, quia pro illo priori non videtur intuitive, quia nondum est, dico quod pro illo priori videtur intuitive, quia illa prioritas non est durationis, et existentiae, seu realitatis, sed intelligentiae, et inadaequati conceptus; esse autem intuitivam cognitionem non regulatur penes praecisionem, et inadaequationem nostrorum conceptuum, sed penes id quod est in re. (323) Unde cum illa prioritas nostrae intelligentiae non excludat, quod in re sit existens, adhuc illa prioritas retinet intuitionem, quia retinet simultatem cum ipsa realitate durationis, quae in re existens est, licet ex vi praecisionis, et prioritatis rationis non importetur, aut non explicetur existentia, quia formalitas ibi praescinditur, non duratio consideratur: sufficit autem ad intuitionem, quod in re, et secundum durationem existens, et praesens sit id quod in illo priori consideratur.

XXI. Ad secundum fundamentum negatur antecedens. Ad probationem dicimus, quod Filius in illa processione habet se ut objectum cognitum, distinguo; ut objectum cognitum terminative, et ut res dicta transeat; motive, et per modum speciei foecundantis intellectum, nego; ergo est imago sui, nego consequentiam.

Ratio est, quia imago procedens per intellectum non dicitur imago respectu cujuscunque objecti, quod cognoscitur, aut exprimitur in illo, sed illius objecti, quod se habet ut principium foecundans intellectum exprimentem. Objecta autem quae continentur in objecto sic foecundante, et formante intellectum ad expressionem non se habent ut principium imaginis, vel ut id cuius talis est imago, sicut si formatur imago hominis, qui est pater filiorum, aut in signis, in litteris, vel bellicis rebus, ita ut qui videt imaginem, videt illum hominem, ut insignem auctorem talium factorum, vel patrem filiorum, non tamen imago illa est imago illorum filiorum, vel factorum, sed solum imago illius hominis, quia ad illius imitationem exprimitur. Sic ergo licet Deus ad exprimendum, et producendum Verbum cognoscat plura objecta circa quae terminatur talis cognitio, tamen objectum cui per se assimilatur est es-

sentia divina ut foecundans intellectum Patris, reliqua vero objecta attingit ut contenta in essentia, nec omnia illa exercent rationem speciei foecundantis, sed solum essentia in quantum ipsa est per se primo intelligibilis, et intellecta et ratione ejus Persona, et attributa, et reliqua omnia intelligibilia redduntur, sicut, et immaterialia; et sic Pater ut foecundatus essentia divina intelligibili producit imaginem suae substantiae cui directe assimilatur Verbum, reliqua vero exprimit quidem, et habet illa ut objecta per se attacta, sed non ut rationem per se motivam, et cui assimilatur ut principio, et consequenter nec dicitur imago illorum, sed tantum substantiae Patris.

XXII. Ad fundamentum sententiae p. Vasquez supra allatum respondetur principium per se in quarto modo concurrens ad generationem Verbi esse id in quo assimilatur Patri, nec procedere ex notitia Spiritus sancti et creaturarum tamquam ex principiis quibus assimilatur, et quorum sit imago; sed tamen procedere ex notitia horum objectorum, tamquam ex omnino requisitis ad cognoscendum id in quo assimilatur Patri: sicut supra ponderavimus quod debet assimilari Patri in virtute spirativa, et haec non potest cognosci a Patre sine attingentia Spiritus sancti qui est terminus illius spirationis. Et debet assimilari Patri in omnipotentia, et in sapientia ut factiva creaturarum, quae non possunt cognosci ab ipso ut communicentur Filio, nisi cognoscendo quorum sit potentia illa, et ars factiva, scilicet creaturarum. Itaque multa objecta cognosci debent per se perseitate quarti modi a generante, non solum quia sunt id in quo directe Verbum assimilatur Patri, sed quia id in quo assimilatur Patri non cognoscitur sine illis (324) propter connexionem impraecisibilem, sicut virtus spirativa ut proprie spirativa, et non creativa non potest intelligi sine termino talis spirationis, qui est Spiritus sanctus nec creativa potentia, et ars factiva creaturarum sine creaturis ut terminis istarum potentiarum. Ergo si per se in quarto modo requiritur cognitio ejus in quo assimilatur Filius Patri, per se etiam requiritur cognitio ejus sine quo hoc assimilativum non potest intelligi.

Unde per se requiritur ad productionem Verbi cognitio virtutis spirativae, et creativae, quia in his Verbum assimilatur Patri; cognitio autem Spiritus sancti et creaturarum non tamquam id cui Filius assimilatur, sed ut terminus per se connexus cum ista virtute, in qua Filius assimilatur Patri.

XXIII. Secundo, objici potest in favorem sententiae Vasquez. Prius origine intelligitur in Deo processio Verbi, quam processio Spiritus sancti si quidem processio Spiritus ex sua characteristica ratione supponit Verbum ut productum, quia ab illo est ut a principio quod simul cum Patre debet procedere: ergo pro illo puncto, et signo, quo nondum intelligitur produci Spiritus sanctus neque intelligitur cognosci. Patet consequentia. Productio Verbi est cognitio: ergo pro illo signo quo est prior ut productio, etiam est prior ut cognitio, et quidquid pro illo signo non conducit ad productionem, etiam non conducit ad cognitionem, productio si quidem illa est cognitio: sed pro illo signo Spiritus sanctus non est terminus productionis, et multo minus ut principium: ergo neque pro illo signo est terminus cognitionis, qua procedit Verbum, neque principium: ergo nec per se in quarto modo requiritur, quia solum requiritur per se in quarto modo illud quod se habet ut principium aut terminus. Quod secus accidit in cognitione, qua Pater intelligitur cognoscens in eo signo antequam intelligatur Filius passive productus, quia etiam pro illo signo, et antecedentia intelligitur cognitio Patris ut notionalis, et generativa, licet Filius nondum intelligatur genitus passive, et existens. Actio autem seu cognitio ut generativa hoc ipso quod concipitur ut via et origo, concipitur ut per se quarto modo includens terminum suum, et cum Verbum sit terminus talis cognitionis, per illam attingitur in quarto modo per se. At vero Spiritus sanctus pro illo signo productionis Filii nec intelligitur ut terminus, neque ut principium illius productionis: ergo neque illius cognitionis.

XXIV. Confirmatur, quia si per se procederet in quarto modo ex cognitione Spiritus sancti esset Filius imago Spiritus

tus sancti, nam Verbum modo exprimit, et Verbo non potest intelligi, sicut non potest repraesentat Spiritum sanctum et creaturas. Non ergo deficit illi ratio imaginis ex defectu similitudinis : solum ergo deficere potest ex eo quod Spiritus sanctus non se habet ut principium huius assimilationis : ergo si se habet ut objectum per se quarto modo requisitum, et motivum, nihil ei deest ut sit imago illius : nec enim aliter imagines ab hominibus depictae sunt imagines alicujus objecti, nisi quia accipitur ut objectum per se movens ad talem expressionem.

Confirmatur secundo, quia si intellexeremus per impossibile non dari Personam Spiritus sancti neque creaturas esse possibiles, et cognitae, adhuc salvaretur generatio Verbi, et processio per intellectum : ergo cognitio Spiritus sancti et creaturarum non requiritur per se quarto modo. Consequentia patet, quia illud solum requiritur per se quarto (325) modo, quo posito sequitur actio et effectus, et quo ablato, tollitur. Ergo si non considerato Spiritu sancto et creaturis, adhuc remanet generatio Verbi, non requiritur per se cognitio illius. Antecedens vero probatur, quia remoto Spiritu sancto adhuc remanet principium generationis Verbi, et terminus; principium, quia manet Pater cum natura divina communicabili per intellectum; terminus, quia manet Verbum : ergo remanet quicquid per se requiritur ad generationem Filii. Nam quod tunc non consideretur ut spiratur, non obstat, quia prius est esse Filium, quam spiratorem : nec enim sub ratione spiratoris est terminus generationis paternae, sed sub ratione filii : ad spiratorem enim per se non terminatur generatio, sicut Graeci intelligunt Filium procedere ut filium, nec tamen esse spiratorem, quia apud ipsos non procedit Spiritus sanctus a Filio, sed a Patre solum, et tamen secundum ipsos secunda Persona procedit ut filius; non ergo per se in quarto modo Filius petit cognitionem spiratoris neque Spiritus sancti.

XXV. Respondetur ad principale argumentum negando consequentiam. Ad probationem dicitur, quod productio Verbi est cognitio, sed non est cognitio solius Verbi, aut principii, et naturae cui assimilatur Verbum, sed etiam omnis objecti, sine quo id quod communicatur

test intelligi vis spirativa sine Spiritu sancto, virtus creativa sine creaturis. Quando autem infertur quod sicut productio Verbi est prior processione Spiritus sancti, ita et cognitio, concedimus : et similiter quod quicquid non conducit ad productionem, non conducit ad cognitionem illam prout generativa, et expressiva est in quarto modo per se. Et cum additur quod pro illo signo Spiritus sanctus non conducit, neque ut terminus productionis, neque ut principium, distinguo; ut terminus productionis formaliter, et immediate productus in illa processione Verbi concedo; mediate, et virtualiter productus, seu potius producendus, nego : licet enim per processionem, et generationem Verbi, terminus illius productionis sit solum Verbum, tamquam terminus genitus, tamen quia communicatur ex vi talis generationis Verbo, quod sit spirator, et in virtute spirativa continetur terminus ejus, qui est Spiritus sanctus, etiam ex vi talis generationis Spiritus sanctus conducit non ut terminus productus formaliter, et genitus, sed ut terminus spirabilis, et virtualiter contentus in virtute spirativa quae pro illo signo communicatur Filio. Unde cum infertur : Ergo pro illo signo non conducit Spiritus sanctus ut cognitus si non conducit ut productus, distinguo; non conducit ut cognitus per modum termini spirabilis, et virtualiter contenti in virtute spirativa, nego; ut terminus in illo signo genitus vel productus formaliter, concedo. Non conducit autem in quarto modo per se solum ille terminus, qui in illo signo formaliter producitur, sed etiam ille terminus, qui virtualiter continetur in virtute per se quarto modo communicata Verbo pro illo signo suae generationis, quia talis virtus nec potest communicari sine continentia sui termini, neque sine illo cognosci quia talis virtus essentialiter petit talem terminum, nec sine illo cognoscitur. Ergo si per se quarto modo cognoscitur virtus, cognoscitur et terminus, non ut ibi productus, sed ut in illa virtute contentus.

XXVI. Ad primam confirmationem respondetur ex supra dictis ad (326) fundamentum Scoti. Et instatur illud argumentum in ipsa sententia Vasquez quia ipse fatetur ad generationem Verbi requiri

quarto modo per se cognitionem ipsiusmet Verbi, et tamen non est imago sui : ergo non est imago omnis objecti ex cuius notitia procedit, sed tantum illius quod se habet ut principium foecundans intellectum, et per modum rationis formalis exprimentis, non illius quod se habet ut contentum, aut connexum, vel requisitum ad tale principium: non tamen ex illo dicitur procedere. nec illud imitari imago quae exprimitur. Quare Spiritus sanctus non dicitur esse objectum per se quarto modo requisitum ad generationem Verbi ut objectum motivum, vel ut ratio formalis cognoscendi, sed ut objectum terminativum per se annexum, et correlative se habens cum objecto motivo, seu cum eo quod per se quarto modo communicatur Verbo, scilicet cum spiratione activa. Et ideo non est Filius imago illius, quia non est principium cui directe assimilatur, et a quo exprimitur, est tamen per se quarto modo requisitum, quia per se connexum, et correlativum cum eo quod per se communicatur, scilicet cum vi spirativa. Imagines autem quae ab hominibus depinguntur solum habent pro objecto motivo id ad cuius instar fiunt, et illius imagines per se dicuntur. Si autem aliquid aliud exprimit ut per se illi objecto annexum, non dicuntur imagines illius.

XXVII. Ad secundam confirmationem respondetur negando antecedens. Ad probationem dicitur, quod si per impossibile non esset Spiritus sanctus, aut Filio non communicaretur a Patre quod esset spirator, non maneret principium Filii secundum omnia quae sibi debentur communicari, quia licet maneret natura divina communicabilis per intellectum, non tamen plene communicabilis, si non communicaretur virtus ejus spirativa, sicut si non communicaretur Filio voluntas, aut non esset plena, et perfecta divina natura, si in se vim spirativam non haberet, sicut si voluntatem non haberet. Quod si, et voluntatem, et vim spirativam haberet, esset implicatio in adiectis dicere quod Spiritus sanctus esset impossibilis, si maneret virtus spirandi ipsum, aut quod cognosceretur vis spirativa, et ipsa spiratio activa, et non Spiritus sanctus, cum correlativa sint. Et ad instantiam, quod prius est esse Filium quam esse spiratorem, negamus : nam si Filius est perfecte similis, et

consubstantialis Patri, implicat esse Filium, et non spiratorem, sicut repugnat esse Filium, et non habere naturam divinam, et attributa. Et cum dicitur quod non est terminus generationis ut spirator, sed ut filius, dicimus quod non est terminus productus, et genitus ut spirator, sed ut filius, tamen ut sit Filius debet esse spirator genitus, sicut debet esse Deus genitus, eo quod esse spiratorem licet non sit terminus productus, est tamen terminus communicatus, sicut deitas ipsa, et attributa : omnia enim quae habet Pater praeter esse Patrem communicat Filio per se, et in quarto modo ut perfecte sit similis sibi; habet autem inter alia esse spiratorem. Nec obstat quod Graeci intelligunt Filium esse Filium, et non spiratorem : hoc enim falsum est, et non obstat, nec praeejudicat nostrae sententiae, quia Graeci non solum dicunt quod Filius non est spirator in quarto modo per se, sed quod in re spirator non est, et sic debent cogi ut fateantur Filium non manere perfecte similem Patri, quia non omnia quae Patris sunt participat. Sed sententia Vasquez cum in re admittat Filio communicari spirationem activam, (327) ut fides docet, debet cogi fateri quod si in re communicatur etiam in quarto modo per se communicatur, quia illa communicatio pertinet ad perfectam similitudinem Filii cum Patre : sicut si aliquis dicere non communicari immensitatem aut aeternitatem Filio, non praeejudicaret illa falsitas nostrae sententiae, qua dicimus per se quarto modo communicari Filio, quia per se pertinet ad similitudinem perfectam Filii cum Patre in natura : sic est spiratio activa.

Dices : Pater prius intelligitur Pater, quam spirator, sicut prius intelligitur intelligens, quam volens, et prius origine generat, quam spirat : generat enim solus, spirat autem simul cum Filio: ergo etiam prius intelligitur Filius in esse filii, quam spirator cum Pater in ratione patris correlative intelligatur ad Filium.

Respondetur Patrem prius intelligi generare quam spirare, et nostro modo intelligendi prius intelligere quam velle, si sumatur ly velle elicitive, non tamen si sumatur objective, quia cum intelligit, habet pro objecto intellecto non solum essentiam et intelligentiam,

sed etiam voluntatem et ipsum velle, et cum generat, licet nondum spirare elicitive, et exercite intelligatur, jam tamen habet vim spirativam, et ipsam communicat Filio, et consequenter cognoscit ipsam, et ipsam spirationem ut objectum, et ut aliquid per se communicabile Filio, et ibi includitur etiam eadem perseitate cognitio Spiritus, sancti ut termini talis spirationis.

XXVIII. Ultimo arguitur ad probandum creaturarum cognitionem per se non requiri ad generationem Verbi. Et urgeri possunt tum ea quae adduximus pro Spiritu sancto, quia alias esset imago creaturarum, et haberet illas pro principio, si per earum notitia procederet; tum quia creaturae futurae non per se requiruntur ad generationem Verbi, sed solum concomitanter, quia sine illis posset aequè bene generari Verbum per ea quae habet ad intra: ergo similiter sine creaturis possibilibus, quia non minus sunt extra divinam naturam, quam creaturae futurae: tum quia etiam si aliqua creatura redderetur impossibilis, adhuc Verbum procederet intra Deum, alias si creaturae non essent possibiles, Verbum non procederet quod est facere ejus processionem dependentem a possibilitate creaturarum, et cum possibilitas illa non sit Deus, quia creaturarum possibilitas est, dependeret processio Verbi ab aliquo extra: ergo si esset processio Verbi non stante possibilitate creaturarum, non influit cognitio earum in quarto modo per se. Tum denique, quia essentia divina secundum se, et secundum absolutam perfectionem considerata ita perfecta est, ut sine creaturis possibilibus aequè divina, et perfecta maneat sicut modo: ergo aequè foecunda ad communicandum seipsam per generationem: ergo processio Verbi secundum suam formalem rationem independens est a creaturis possibilibus; et sic non requiritur earum cognitio in quarto modo per se.

Confirmatur ex D. Anselmo in monologio, c. XXIX, ubi inquit, quod sive cogitetur Deus nulla alia existente creatura, sive aliis existentibus, necesse est Verbum coaeternum illi esse cum illo. Item D. Thomas in quaestione IV de Veritate, art. V, in fine corporis dicit, quod: "Principaliter, et quasi per se Verbum refertur ad Patrem, sed ex conse-

quenti, et quasi per accidens refertur ad creaturam: accidit enim Verbo, ut per ipsum creatura dicatur." Et solutione ad quintum inquit, quod: "Verbum ex respectu reali originis (328) quem importat, efficitur personale, ex quo ad creaturam habitudinem non habet." Quomodo ergo nos dicimus per se in quarto modo procedere Verbum ex cognitione creaturarum, si dicit D. Thomas quod hoc accidit Verbo, et quod ex respectu reali originis habitudinem non habet ad creaturam, et tamen sola habitudo originis sufficit ad salvandam generationem Verbi: ergo non requirit per se in quarto modo habitudinem ad creaturas, et cognitionem earum, cum sine ipsa salvetur generatio Verbi.

XXIX. Respondetur ad primam probationem ex supra dictis, et ex D. Thoma in hac quaestione XXXIV, art. III ad III, et in quaestione IV de Veritate, art. V ad II, quod Verbum est creaturae, sed non a creatura, quia cognitio qua Verbum procedit non sumitur a creaturis, sed ab essentia Dei, quae est forma, qua intellectus divinus cognoscit, et consequenter cujus similitudinem exprimit Verbum tamquam principium a quo est, et ideo est ejus imago. Creaturas vero exprimit, non tamquam principium a quo est, sed tamquam objectum terminativum ad quod potentia creativa se habet, et circa quod versatur. Unde ratione essentiae divinae, et omnipotentiae quam accipit Verbum a Patre se habet ad creaturas, ut dicit S. Thomas loco citato quaest. XXXIV, in corpore articuli. Naturam autem divinam, et omnipotentiam accipit Verbum in quarto modo per se.

XXX. Ad secundam probationem negatur consequentia. Et est disparitas inter creaturas futuras, et possibiles, quod creaturas esse futuras dependet a voluntate libera Dei: creaturas vero esse possibiles antecedit omnem voluntatem, et actum liberum ejus, et praecise dependet ab ideis divinis, et omnipotentia executiva earum. Terminatio autem libera Dei ad objectum cum possit abesse, et adesse, implicat quod per se requiratur ad generationem necessariam, et naturalem, qualis est generatio Verbi. Possibilitas autem creaturarum est omnino necessaria, et per se connexa cum ideis, et omnipotentia, nec potest ista perfecte cognosci sine illa, ut late tractavimus supra

disputatione undecima.

XXXI. Ad tertiam probationem dicitur Verbi processionem non dependere a creaturarum possibilitate, sed a cognitione essentiae reddente creaturas possibles per suas ideas, et per suam potentiam. Quod si essentia divina per ideas non redderet creaturam aliquam possibilem, sed remaneret impossibilis, non esset eadem essentia quae nunc, quia non esset participabilis eo modo quo nunc; et sic non propter impossibilitatem creaturarum, sed propter imparticipabilitatem divinae essentiae esset alia essentia, et consequenter alia Verbi generatio. Neque ex hoc infertur quod sit tam necessaria possibilitas creaturarum, sicut natura divina, aut quod haec sit dependens a creaturis. Neutrum sequitur: nam non est ita necessaria possibilitas, quia possibilitatis necessitas est consecuta ex necessitate divinae essentiae; et sic minor ipsa, sed tamen ita illi connexa, ut non possit tolli una, nisi tollatur alia, sicut veritas conclusionis est minus necessaria, quam veritas principiorum, et tamen si conclusio non posset sequi ex principis, veritas principiorum deficeret. Nec est dependens necessitas Dei a creaturis, sed o contra, sed tamen ex Deo sine ulla dependentia a creaturis sequitur de necessitate possibilitas creaturarum, imo etiam una Persona divina dimanat necessario ex alia, nec tamen dependet ab illa, sed haec resultantia est per abundantiam divinae participabilitatis, et (329) infinitatis erga creaturas non per dependentiam, quae tamen abundantia si in Deo non esset, plenus Deus non esset. Et quia per se exigitur ad generationem Verbi cognitio illius abundantiae, per se etiam exigitur cognitio creaturarum quae inde participantur.

XXXII. Ad quartam probationem distinguimus antecedens. Essentia divina est aequae perfecta sine creaturis, et sine possibilitate earum sicut modo est, distinguo; sine creaturis ut consecutis a se, nego; ut constituentibus se, transeat. Nec enim exigitur ad constituendam divinam essentiam possibilitas creaturarum; requiritur tamen quod possibilitas creaturarum consequatur ex Deo, et ipsa essentia divina ut participabilis a creaturis est intrinsece portinens ad per-

fectionem Dei. Unde non potest perfecte cognosci essentia, et potentia Dei, nisi cognoscatur ut participabilis a creaturis, nec ut participabilis attingi potest, non attactis creaturis ut termino talis participabilitatis. Sic ergo antecederet ad creaturas invenitur in Deo omnis perfectio, et foecunditas ad generandum, sed consequenter requirit creaturas tamquam terminum per se annexum illi perfectioni, qua Deus constituitur in se, eo quod illa perfectio quod Deus constituitur est superabundans, et participabilis a creaturis, nec ut talis potest intelligi sine creaturis ut consecutis a se, non ut constituentibus vel perficientibus se, sed a se perfectibilibus.

Ad confirmationem respondetur imprimis Anselmum in illo loco solum loqui de creatura existente, non de possibili, et ita non est ad rem. Secundo, tam ipse Anselmus quam D. Thomas solum intendunt creaturas non requiri per se, et in quarto modo tamquam ratio, et objectum primum, et ut principium ipsius Verbi, non tamen ut terminus connotatus, et consecutus de necessitate ad potentiam, et ideas, quae communicantur Verbo in quarto modo per se, et sine creaturis ut consecutis, et connotatis non possunt cognosci, quia esse creatorem, et factivum creaturarum, quomodo stat sine attingentia illarum? Tertio s. Thomas non dicit Verbum non procedere per se ex cognitione creaturarum, et hoc accidere ipsi, sed dicit non referri per se ad creaturas, sed principaliter, et per se ad Patrem a quo originatur, ex consequenti vero, et secundario, et quasi per accidens ad creaturas, id est, per aliud, non per accidens, ut opponitur necessario, et per se, quod verissimum est, cum ad Patrem refoatur relatione reali originis ut ad principium suum, ad creaturas relatione rationis, ut ad quid consecutum. Et cum dicit solutione ad quintum, quod Verbum ex relatione ad Patrem habitudinem non habet ad creaturas, hoc verum est quod ex illa habitudine non habet nisi originari, et esse Filium, sed quod se habeat ad creaturas non habet ex relatione ad Patrem, sed ex natura divina, et omnipotentia quae sibi communicatur a Patre, ut dicit S. Thomas in hac quaestione XXXIV, art. III ad I, ex eo videlicet quod est genitus Deus, vel genitus creator: "Et per hunc modum,

inquit, importatur relatio ad creaturam datur, ut supra circa quaestionem XIX late nomine Verbi." Si per hunc modum : ergo ostendimus. Si tamen liber ille amor es- quarto modo per se, quia esse Deum geni- set non conducirer ad processionem Spiri- tum, et creatorem genitum per se in quar- tus sancti, quia haec omnino necessaria to modo convenit Verbo. Et sic probatio est; et ita amor creaturarum nunquam nostra qua contra Vasquez probamus proce- pertinet ad perfectionem amoris divini, dere Verbum per se in quarto modo ex co- nec nisi concomitanter in processione gnitione creaturarum, quia ex cognitione Spiritus sancti dari potest. Nec Scotus creativae potentiae D. Thomae est. posuit processionem Spiritus sancti esse liberam sumendo liberum pro contingente quod deesse potest, sed pro voluntario, seu non coacto, ut opponitur violento, non ut opponitur necessario. Cognitio autem creaturarum pertinet ad perfectio-

XXXIII. De processione Spiritus san- cti quod non procedat ex amore (33) li- bero creaturarum existentium, constat non ut opponitur necessario. Cognitio ex dictis, quia abesse potest ille amor, autem creaturarum pertinet ad perfectio- nem divinae cognitionis, qua se comprehen- cet concomitanter ipse amor Spiritus san- dit, et qua per se quarto modo attingit cti, libere se habeat ad creaturas. Ex potentiam creativam quam communicat Fi- amore autem libero creaturarum possibi- lio. bilium non procedit, quia talis amor non

Articulus III.

Utrum si Spiritus sanctus non procederet a
Filio, distingueretur ab illo ?

Duo in hoc articulo involvuntur. Alterum quod supponit; alterum quod inquirit. Supponit Spiritum sanctum procedere a Filio, inquit an distingueretur ab illo, si ab eo non procederet. Illud primum licet supponatur de fide, tamen quia circa ipsum valde tenaciter a Graecis erratum est, operae pretium videtur punctum erroris eorum aperire, et Ecclesiae contra ipsos stabilire definitionem.

GRECORUM ERROR CIRCA PROCESSIONEM
SPIRITUS SANCTI REJECTUS.

I. Post haerosim Macedonii, qui Spiritus sancti divinitatem aperte negavit, ut supra disp. XII, art. I, vidimus, exurrexit in Concilio Ephesino novus Graecorum error circa processionem Spiritus sancti, nam Theodoretus objecit D. Cyrillo in contradictione noni anathematis, quod Spiritus sanctus non procedit a Filio, quia id Scriptura non dicit, sed quod a Patre procedit, et eodem modo id ponitur in symbolo Concilii Nicaeni primi, et Constantinopolitani. Ita habetur objectio Theodoreti in ipso Concilio Ephesino tomo II, cap. XXXI. Qui errori sic insurgenti primus restitit S. Cyrillus Alexandrinus in defensione ejusdem noni anathematis, et in epistola decima, et in libro primo de fide ad reginas, aliisque pluribus locis. Ut autem docet S. Thomas in hac quaestione XXXVI, art. II ad III, fuit primus expressus hic error a Nestorio, et Nestorianis in quodam symbolo ab ipsis introducto, a Synodo Ephesina damnato, unde sumpsit Theodoretus. Sed tamen Theodoretus abdicato a Nestorianis studio, eorum quoque errorem condemnavit, vereque ab eis resipuit, ut ex pluribus ejus epistolis docte colligit cardinalis Baronius anno Christi 436, n. XI. Sed et omnia Theodoreti scripta contra S. Cyrillum in quinta Synodo generali sanctorum patrum sententia condemnata sunt in collatione prima, ubi vocantur impia scripta Theodoreti, quae

contra rectam fidem, et Ephesinam primam sanctam Synodum, et contra sanctae memoriae Cyrillum, et ejus duodecim capitula exposuit. Et tamen in fine collationis quintae, addit sancta Synodus non ante fuisse Theodoretum a Chalcedonensi Concilio susceptum, (331) nisi prius anathematizasset Nestorium. Quare cum a Nestorii symbolo illum errorem hauserit Theodoretus, et ipsum in contradictione noni anathematis contra Cyrillum defenderit, cum omnia haec damnata ab ipso referantur in quinta Synodo generali, ejusque scripta contradicentia Cyrilli anathematismis fuerint condemnata, videtur in ipso exorientis hujus erroris initio ipsum omnino fuisse sopitum aut repressum, etiam ab ipsis patribus Graecis.

II. Caeterum invenitur repullulasse hic error in posterioribus Graecis auctoribus, etsi cum aliqua moderatione. Nam D. Thomas in hac eadem quaestione XXXVI, art. III ad III, respondens argumento deducto ex auctoritate Damasceni lib. I de Fide, cap. XI, ubi dicit, quod: " Spiritum sanctum ex Filio non dicimus, Spiritum vero Filii nominamus," respondet plures in hoc fuisse secutos Theodoricum Nestorianum (Theodoretum legendum puto) inter quos fuit etiam Damascenus. Quare hic error ita propagatus est, quod tamen sese explicuerit, non omnino negando Spiritum sanctum dicere ordinem ad Filium, quod tamen in primo initio hujus erroris videtur negasse Theodoretus, non solum negando Spiritum sanctum procedere ex Filio, sed neque per Filium. Unde D. Thomas non absolute dixit Damascenum habuisse errorem Theodoreti, sed secutum esse ipsum, scilicet in aliquo, nec enim in omnibus esse secutum idem D. Thomas agnoscit quaest. X de potentia, artic. IV ad ultimum, ubi refert epistolam Theodoreti dicentis Spiritum sanctum, neque a Filio esse, neque per Filium; cum tamen Damascenus ponat esse per Filium, sed non a Filio. Et sic aliquantulum moderati sunt posteriores Graeci priorem errorem, agnoscendo esse per Filium, et esse Spiritum

tum Filii, sed non a Filio. Alii vero patres Graeci, qui circa tempora Damasceni, vel paulo ante floruerunt, ut Anastasius Sinaita, qui fuit ante sextam Synodum generalem, et Sophronius, qui ante eandem Synodum floruit, et Tharasius patriarcha qui fuit ante septimam Synodum, recte de hoc puncto videntur sensisse, nec contrarium dogma propugnasse.

III. Luculentius postea hanc Graecorum doctrinam, et explicationem expressit Theophylactus, Joanne quidem Damasceno, et aliis patribus relatis recentior, licet de tempore quo vixerit, et floruerit non omnino constet, aliis quidem ut Pannino in fastis sub Basilio seniore sub annum 883, aliis, ut Sixto Sennensi sub Michaelis Porphyrogenito circo annum 842, aliis vero, ut Baronius sub Michaelis Ducami disputatio et rationes in libro quem ad annum Christi 1071, ut in eodem anno, numero XV, et sequentibus pluribus probat, et quidem satis probabilibus conjecturis. Utut est, is auctor Graecorum errorem suo tempore vigentem circa hunc articulum de processione Spiritus sancti ita declaravit ac distinxit super caput III Joannis ad illa verba : Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum. "Latini, inquit, male haec exponentes, et minus recte intelligentes dicunt quod Spiritus etiam ex Filio procedat. Nos autem hoc primum dicimus ad eos, quod aliud sit ex quoquam, et aliud esse cujusdam; ut Spiritus est quidem Spiritus Filii absque dubio, et ab omni Scriptura approbatum : caeterum esse ex Filio, nulla Scriptura testatur, ut ne duo principia Spiritus introducamus Patrem, et Filium." Et infra : "Dicitur autem Spiritus esse Filii, secundum quod virtus et veritas, et sapientia. Spiritus autem sanctus, et veritatis et fortitudinis, et sapientiae Spiritus (332) ab Isaia describitur. Et aliter, quia per Filium hominibus datur, propterea Filii dicitur. Credo igitur tu a Patre Spiritum quidem proficisci, per Filium autem dari creaturam." Haec Theophylactus.

IV. Fervebat per id tempus Graecorum schisma, quod aperte proruperat temporibus Leonis IX, sub annum 1053, atque valide Graecorum doctores inter quos Theophylactus, quaestionem hanc de Spiritus sancti processione ventilabant, ita ut non modicum Latinis catholicis negotium facerent. Unde in Concilio Laterani

(apud Barium in Apulia) coacta ab Urbano Papa II, circa annum 1097, cum quaestio satis involveretur, Graecis non improbabilius occurrentibus, ut inquit Wilhelmus Malmesburiensis de gestis pontificum Anglorum lib. I : "Pontifex Anselmi recordatus, exclamat : Pater et magister Anselme Anglorum archiepiscopo, ubi es ? Ille ubi se vocari audivit, in pedes constitit. Quem apostolicus compellans : Nunc, inquit, magister opus est scientia, opus eloquentiae tuae opera. Veni, ascende huc, et defende matrem tuam Ecclesiam, quam Graeci labefactare conantur." Sic S. Anselmum ad disputandum cum Graecis papa Urbanus tunc accendit. Nec intento suo fraudatus est. Nam illos S. Anselmus omnino convicit. Et quidem illius Concilii acta perierunt. Sed Anselmi de processione Spiritus sancti edidit permanserunt.

V. Deinde vero contra Graecos actum est tum in Concilio Lateranensi sub Innocentio III, tum in Lugdunensi sub Gregorio X, tum denique in Florentino sub Aegidio IV, in quibus constanter definitum semper fuit Spiritum sanctum ex Patre et Filio procedere. Sed Graeci explicaverunt amplius mentem suam, nempe se nolle concedere quod Spiritus sanctus procederet etiam ex Filio, quia existimabant per hoc poni a Latinis duo principia Spiritus sancti, nec esse utramque Personam unicum illius emanationis principium, quia processio ex aliquo apud ipsos designabat processionem ex aliquo ut a primo principio, non accipiente ex alio. Unde aliquo modo concedebant respectum emanationis a Filio, dummodo non significaretur procedere ex illo, sed per illum. Et sic multi concedebant procedere a Patre per Filium, hauriri, scaturire, profluere a Filio, sed non procedere a Filio. Et hunc modum loquendi viguisse apud Graecos D. Thomas annotavit, tum in opusculo primo contra errores Graecorum post. c. XXXII, §. Volunt autem, ubi refert Graecos dicere, quod quamvis probetur Spiritum esse, existere, spirari, emanare, et profluere a Filio, non tamen est concedendum quod a Filio procedat; hoc enim, inquiunt, in nulla praemissarum auctoritatum continetur; neque etiam in auctoritate sacrae Scripturae. Et in hac quaestione XXXVI, art. II : "Etiam, inquit, ipsi Graeci, processionem Spiritus sancti aliquem or-

dinem habere ad Filium intelligunt : concedunt enim Spiritum sanctum esse a Patre per Filium. Et quidam eorum dicuntur concedere, quod sit a Filio, vel profluat ab eo, non tamen quod procedat. Quod videtur vel ex ignorantia, vel ex protervia esse." Ita D. Thomas.

VI. Quapropter res ista in Concilio Florentino summa diligentia pertractata est, et per plures sessiones disputata, praesertim quoad duo, in quibus Graeci a Latinis dissentiebant.

Primum, quod licet in Nicaeno, et Constantinopolitano Conciliis non fuerit in symbolo expressa illa particula (333) ex Filio, licuisse tamen id postea addere, et expresse ponere, quia ista non est additio ad fidem antiquam, sed ejusdem major explicatio, et expressio.

Secundum, quod Filius non procedit ex Patre, et Filio tamquam ex duobus principiis, aut causis, ut ipsi loquebantur, sed tamquam ex uno principio, quia unica virtute spirativa, et unica ratione spirationis procedit Spiritus sanctus a Patre et Filio, et idem est procedere ex uno atque ex alio, quia utraque Persona aequae primo est principium Spiritus sancti nec est major vis, et significatio in Verbo profluere, et emanare, quam in Verbo procedere, nec unum magis exprimitur in Scriptura, quam aliud. Nec propterea Filium esse causam Spiritus sancti, quia ab eo procedat, sicut nec Pater est causa ipsius, aut causa Filii, quia procedunt ab eo.

VII. Quare in Concilio Florentino in ultima sessione, cum de componenda pace inter Graecos, et Latinos ageretur, praecipui inter ipsos agnoverunt Latinos vere, et juxta Scripturas, et sanctos patres asserere quod Spiritus sanctus ex Patre, Filioque procedit, quandoquidem ipsi juxta sacros doctores etiam fatebantur ex Patre per Filium procedere, a Filio mitti, profluere, scaturire, quod totum erat in veritate dicere quod ex Filio, et Patre accipiebat esse, et quod Latini non ponebant Patrem, et Filium esse duas causas aut principia Spiritus sancti, sed unicum principium; et sic cum ipsis concordari debere etiam in illa voce ex Filioque procedit. Ita ibi coram imperatore orientali affirmavit Gregorius Scholarius vir inter eos doc-

tissimus, Josephus patriarcha Constantino-politanus, Ruthenus episcopus, cardinalis Bessarion. Mytilenensis praesul. alique qui praecipui habebantur, et tandem omnes alii, qui ante vehementissime repugnabant, excepto Marco Ephesio, qui in sua perfidia permansit. Sic ergo quaestio ista disputationibus ventilata est, ut ad differentiam in verbis cum aliquorum protervia devoluta sit, et ut recte dixit S. Thomas quaest. I de Potentia, art. IV : "SI quis recte consideret dicta Graecorum, inveniet quod a nobis magis differunt in verbis, quam in sensu." Verbum enim procedendi, ut ipse D. Thomas inquit in hac quaestione XXXVI, art. II communissimum est inter omnia, quae ad originem pertinent. Unde qui concedunt a Filio profluere aut quomodoque oriri Spiritum sanctum necesse est quod ab ipso procedere dicant.

VIII. Licet autem veritas haec in pluribus Conciliis definita sit ab Ecclesia, post schisma quidem Graecorum quod temporibus Leonis IX, prorupit in Concilio Barensi sub Urbano II, in Lateranensi sub Innocentio III, in Lugdunensi sub Gregorio X, in Florentino sub Eugenio IV, ipsis Graecis consentientibus, et concordantibus; ante schisma vero in Concilio Nicaeno II in confessione fidei; videturque virtualiter tradita in aliis Conciliis, ubi expressis verbis docuit Spiritum sanctum a Filio effundi, aut emitti, aut procedere; illa autem epistola approbata est in sexta Synodo, act. XVII, et in quinta Synodo, actione VI, et in Ephesina, II tomo, cap. III et V. Et sic refertur in decretis de consecratione, dist. V, canone penultimo, ubi Gratianus ex epistola illius Concilii Ephesini ad Nestorium dicit, quod : "Spiritus sanctus ex Filio, sicut ex Patre procedit." Attamen inquirere potest aliquis, quibus fundamentis Ecclesia in his Conciliis ducta sit ad hoc definiendum.

IX. Dicimus ergo Ecclesiam invenisse sufficiens fundamentum ad hoc definiendum et declarandum, tum in Scriptura, tum in consensu patrum expositione ante ortum schisma Graecorum, quae aequivalet traditioni ecclesiasticae et apostolicae. Quibus additae sunt theologicae rationes ex principiis fidei deductae, quas latius tradit S. Thomas IV contra Gentil. cap.

XXIV et in praesenti quaestione XXXVI, art. II reduxit ad tres.

Fundamentum vero ex Scriptura, et patribus late adduxit S. Thomas opusculo primo quod contra errores Graecorum composuit de mandato Urbani IV et plura testimonia adducit a capite XXXII. Post modum vero in ultima definitione qua Ecclesia rem hanc determinavit, prolixo, et latissime auctoritates adductas sunt in Concilio Florentino per plures sessiones. Nos solum summam aliquam praecipua testimonia carpemus. Qui plura videre voverit ad praedictos fontes recurrat.

X. Ex Scriptura ergo habentur tres propositiones, quas stare non possunt sine vera processione Spiritus sancti a Filio. Prima, quia Christus dicit quod: Spiritus sanctus de meo accipiet Joan. XVI. Secunda, quod dicit: Se misurum Spiritum sanctum, Joan. XV et XVI. Tertia, quia Spiritus sanctus dicitur Spiritus Filii, ad Gal. IV: Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra: Roman. VIII. Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Quod vero istae locutiones stare non possint sine vera, et reali processione, sic patet. Nam nulla Persona accipit aliquid ab alia, nisi procedendo ab illa, sed Spiritus sanctus accipit a Filio: ergo procedit ab illo. Minor constat ex dicto loco Joan. XVI: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. Major constat, quia nullus accipit quidquam ab alio, nisi id quod accipit ab alio per aliquam actionem, seu motum ab illo emanat, sive per actionem accidentalem sive substantialem, sed Spiritus sanctus non accipit a Filio aliquid accidentale, nec per actionem accidentalem cum sit Deus ex se omnis accidentis, ergo accipit substantiam a Filio per actionem substantialem, quod est procedere in esse, et substantia a Filio. Nec dici potest quod illud verbum de meo accipiet, non est idem quod de me accipiet, sed de meo, id est, de meo Patre, vel de meo, id est, de substantia divina, quas etiam est mea, sed a solo Patre. Contra hoc enim revincitur ex subjunctis a Christo Domino: Omnia quaecumque habet Pater mea sunt, prouterea dixi vobis, quia de meo accipiet. Si ergo prouterea dictum est de meo accipiet, quia quaecumque habet Pater mea sunt: ergo etiam vim producenti

Spiritum sanctum habet Filius, sicut Pater quia omnia habet quae Pater, alias non omnia haberet, si illa virtute caret. Unde hanc Christi Domini rationem sic intellexerunt Athanasius in epistola ad Serapionem, Didymus in libro de Spiritu sancto et citatur a Thoma in catena Joannis XVI, Hilarius VIII de Trinitate, sumiturque ex Basilio libro III et V contra Anomium et citatur a D. Thoma praedicto opusculo primo citato post caput XXXII. Et tandem hac ratione usus est papa Eugenius IV in litteris unionis, cum definivit procedere Spiritum sanctum a Filio.

XI. Ex secunda propositione idem deducitur, quia Filius non potest mittere, neque dare id quod a se non egreditur, sicut non potest dici quod mittat Patrem, quia Pater non procedit a Filio. Quod ergo mittitur a mittente egreditur, et egredi procedere est: nec anim una Persona egreditur ab alia per actionem accidentalem, vel motum localem, cujus capax non est: si ergo egreditur, est per processionem substantialem: (325) sed Spiritus sanctus mittitur a Filio, Joan. XV: Qui venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre: et c. XVI: Si autem abiero, mittam eum ad vos; et similiter Apostolus dedit Spiritum sanctum Joan. XX: Accipit Spiritum sanctum. Et sic intellexit ista loca Athanasius in praefata epistola ad Serapionem, inquit: "Hic est ordo naturae divinae a Patre, et Filio, ut qui a nullo est, a nullo mittatur, et qui est ab alio, in nomine suo non veniat, sed in nomine ejus a quo existit: ita Spiritus sanctus quia a se non est, a se venire non debuit, sed in nomine illius a quo est, et a quo habet ut hypostasi sit Deus, quemadmodum de eo dicit Filius: Paraclitus Spiritus sanctus quem mittet Pater in nomine meo." Et Nicetas super Joannem, quem citat D. Thomas praefato opusculo primo citato §. Similiter autem, inquit: "Non alia proprietate Pater mittit Spiritum, quae proprietate non mittat Filius, vel aliqua alia proprietate Filius mittit Spiritum sanctum quia non mittit, et Pater." Et iterum idem Nicetas: "Filius Spiritum sanctum de se dat ut Pater." Nec potest dici quod Filius solum dat, vel mittit donum creatum gratiae, non Personam increantam Spiritus sancti. Nam cer-

tum est Personas divinas inhabitare nobiscum, et dari nobis ut maneant in nobis, non solum ut effectus ejus in nobis, sint, cum dicatur Joan. XIV. : Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus: proprie donum illud creatum quod qualitas quaedam est, mitti dicitur, sed mitti pertinet ad aliquam Personam, quae mittitur et egreditur ab alia : ergo non solum dona gratiae sed Personas ipsae mittuntur, praesertim cum dicat Athanasius in quodam sermone Nicaeni Concilii, et in epistola citata ad Serapionem, ut citat D. Thomas praefato opusculo quod : "Datur nobis Spiritus sanctus a Filio de sua essentia, et ut coessentialis sibi," quod de nullo dono creato verificari potest.

XII. Denique, tertia propositio, scilicet quod Spiritus sanctus sit Spiritus Filii, constat ex supra allegatis locis, et Act. XVI : Tentabant ire in Bithyniam, et non permisit eos Spiritus Jesu; et quia dicitur Spiritus veritatis, qui a Patre procedit, Joan. XV, ipse autem Christus est veritas. Et dicitur Psalm. XXXII : Et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum : os enim Patris Filius dicitur. Nec sunt diversi Spiritus, alter Patris, alter Filii, cum sit solum una Persona Spiritus sancti, non duo Spiritus sancti, quomodo autem teneat illa consequentia : Spiritus sanctus est Filii : ergo procedit ab illo, quam Theophylactus, et alii Graeci negant, quia esse Filii dicitur quasi possessive, sed non processive : dicimus teneret hanc consequentiam, quia Spiritus sanctus possidetur a Filio, et est Spiritus Filii, sicut Persona ab ipso distincta : si ergo non est ab ipso existens, vel e converso, non est fundamentum ut dicatur esse ejus, quia non dicitur Spiritus sanctus esse Filii, quasi Persona ei subjecta, et serva, sed ut aequalis : ergo quia pertinet ad ipsum per aliquam relationem, et originem; et sic, vel quia est a ipso Filio, quod nos intendimus, vel quia Filius a Spiritu sancto, quod nec Graeci possunt dicere. Unde et hoc pacto intelligit hoc Athanasius, et Cyrillus super Joannem, et aliis locis, quae allegat S. Thomas opusculo primo citato.

XIII. Tandem veritatem accepit Ecclesia ex concordia patrum sententia, ut

tandem ipsi Graeci viderunt, et confessi sunt in ultima sessione Concilii Florentini. Et praeter Athanasium quem toties D. Thomas citat, tum in epistola ad Serapionem, tum in sermonibus Concilii Nicaeni, et aliis locis, ubi apertissime dicit Spiritum sanctum esse a Filio, et sufficit nobis id quod in suo symbolo expressissime ponit : "Spiritus sanctus a Patre et Filio, non factus, nec genitus, sed procedens," et praeter Cyrillum Alexandrinum, qui expresse in hoc puncto restitit Theodoro in defensione noni anathematismi, et in epistola decima et aliis locis supra allegatis, praeter istos inquam qui inter sanctos patres praesertim ex Graecis duces primi sunt, multi alii idem docent, ut Nazianzenus oratione XXIV, ubi inquit : "Filius accepisse a Patre omnia quae Pater habet, excepta sola causalitate sua," id est, processione sua, et Basilius lib. III contra Eunomium, dicit : "Spiritus sanctum esse dignitate secundum a Filio, cum ab ipso esse habeat, imo et pendeat," ubi ly pendeat idem est quod procedat secundum originem. Et Chrysostomus homil. I et II de symbolo, tomo quinto, item Epiphanius in anchorato, et de haeresibus, haeresi LXXIX, et Cyrillus Hierosolymitanus cathesi XVI. Omitto patres Latinos, qui hoc sine dubio perpetuo docent, nec de illis dubitatum est, pluresque in disputationibus Concilii Florentini citati sunt in fine sessionis XXIV, ut Leo papa, Gregorius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus; sed quia non ita cogit eorum auctoritas Graecos, qui in hoc fatentur se contra Latinos sentire, ideo non facimus vim nisi in auctoritate Graecorum patrum ad ipsos revincendos. Conducit tamen auctoritas Latinorum patrum ad intelligendum fuisse hoc quasi perpetuam Ecclesiae traditionem, ex qua cum locis Scripturae supra adjunctis, veritas haec definita est ab Ecclesia. Videatur etiam de his Bellarminus tomo primo, libro secundo, de Christo, a capite vigesimo, usque ad finem.

XIV. Quod attinet ad rationes theologicas diximus supra, praecipuas reduxisse D. Thomam ad tres in hac quaestione XXXVI, art. II.

Prima ducitur ab inconvenienti, quod destruit totum mysterium Trinitatis, videlicet quia alias non distingueretur

Spiritus a Filio, si ab illo non procederet; et sic non essent tres Personae distinctae in Deo. Quae consequentia, quia multis difficilis visa est, postea expendenda latius a nobis est.

Secunda et tertia ratio ducitur ex positiva congruentia, et majori conformitate ad ea quae naturalis ordo rerum videtur exigere. Unde D. Thomas adducens has duas rationes, non adduxit eas tamquam efficaciter probativas, sed quia huic consonat ratio processioneis utriusque scilicet Filii et Spiritus sancti. Et bene hoc advertit D. Thomas, quia in rebus fidei probandis nulla ratio naturalis, nec discursus sufficiens est, et solum possunt congruentes rationes adaptari.

Secunda ergo ratio D. Thomae sic ab ipso proponitur: Filius procedit per intellectum ut Verbum, et conceptus, et Spiritus sanctus ut amor, sed necesse est quod amor procedat a Verbo, si quidem non amamus aliquid, nisi secundum quod conceptione mentis apprehendimus: ergo Spiritus sanctus procedit a Verbo, seu a Filio.

Tertia ratio est: Si Spiritus sanctus procederet a solo Patre, et non mediante Filio, procederent a Patre duae illae Personae sine aliquo ordine inter se: sed ab uno principio non procedunt plura sine ordine inter se, nisi sint materialiter distincta, sicut unus artifex producit multos cultellos nullum ordinem inter se habentes, et unus pater plures filios, qui tantum materialiter distinguuntur. (337) Ubi autem non est materialis distinctio tantum, semper invenitur ordo inter res ipsas procedentes, ut una procedat ex alia, et non omnia aequae ex uno principio. Non potest autem inter istas duas personas reperiri sola materialis distinctio, ut de se patet, cum careant omni materia, et potentialitate: ergo conveniens est inveniri ordinem unius ad aliam. Non est autem alius ordo quam ejus qui ab alio. Ergo oportet dicere quod inter istas duas Personas datur ordo processioneis, ut una sit ab alia; non Filius a Spiritu sancto: ergo Spiritus sanctus a Filio.

XV. Ista rationes adductae sunt a D. Thoma tamquam manifestantes principia secundum quae potest recte intelligi

id quod fides catholica tradit de hac processione Spiritus sancti, nempe quod sit a Filio, quia amor est a Verbo, et non sit a solo Patre, quia est tertia Persona, et tam ipse, quam Filius non debent aequae immediate ab uno principio procedere sine aliquo ordine inter se, quia non sola materiali distinctione distinguuntur: inter ea enim quae materialiter tantum distinguuntur, ordo non requiritur, sicut inter ea quae formaliter, et praesertim relative.

Caeterum contra priorem rationem potest objici, et quantum ad antecedens, et quantum ad consequentiam. In antecedenti non est certa illa propositio, quod amor procedit a conceptione, seu Verbo, tum quia non procedit nisi a re ipsa apprehensa, et ab ipso fine: apprehensio vero solum se habet ut conditio ad finalizandum, et movendum voluntatem; tum quia ad hanc apprehensionem sufficit notitia ipsa, et cognitio, nec requiritur verbum, seu conceptus, ut patet in visione beatifica, in qua non producit verbum, et a visione spiratur amor, tum denique, quia in Deo ad apprehensionem rei volendae datur essentialis cognitio, quae sufficit ad amorem, et ut verificetur quod amor est ex influentia cognitionis; sed unde infertur: ergo est a verbo notionali. Quoad consequentiam vero fit instantia, quia vel infertur quod Verbum producit Spiritum sanctum quasi elicitive, et vitaliter, et ut principium quod subsistens, vel ut finis solum apprehensive movens, et finaliter, et ut principium quo apprehendendi. Hoc secundum non est ad rem, quia intentum non est probare nisi quod procedat Spiritus sanctus a Filio ut a Persona producente, sicut a Patre, et per virtutem spirativam, quae etiam est in Patre, non vero ut a fine apprehenso, seu a conditione finis finalizantis, quae est cognitio.

XVI. Si dicatur primum, omnino illa consequentia est nulla, quia ex conceptione rei intellectae, quae non influit elicitive, aut effective in amorem, nec ut principium quod subsistens, infert quod conceptio divina, quae est Filius, influit isto modo, et spirat Spiritum sanctum quod est a disparatis procedere: nam ad influendum hoc modo elicitive, requiritur voluntas, et virtus spirativa,

ex illa autem ratione, qua dicitur a conceptione dependere amorem, non inferitur quod tali modo pendeat, id est, elicitive, nec inferitur : ergo illa conceptio habet voluntatem qua spiret, quamdiu autem non probatur Verbum habere voluntatem, non probatur spirare Spiritum sanctum.

Contra posteriorem vero rationem potest objici, quia non repugnat plura procedere a Deo sine ordine inter se, sicut plures mundi, aut si omnia immediate per se produceret : similiter possunt plures res immateriales immediate, et sine ordine inter se produci, ut si Deus produceret (338) plures Gabrieles, aut si producantur plures intellectiones ejusdem Gabrielis, quae inter se ordinem non habent, et materiali distinctione non distinguuntur cum immaterialia sint.

XVII. Has objectiones fere omnes proponit in praesenti Cajetanus qu. XXXVI, art. II, et bene resolvit. Unde ad ea quae objiciuntur contra antecedens assumptum a D. Thoma, negamus antecedens.

Ad primam probationem dicitur, quod amor procedit a re apprehensa juxta modum apprehendendi, non quod ab apprehensione habeat appetibilitatem, et vim ipsam motivam, sed conditionem modumque movendi, seu applicationem, aut potius esse, quo res ipsa vestitur ut tangat voluntatem. Et hoc sufficit ut dicatur amor dependens a cognitione, ut a causante per modum motionis allicientis, nec distinguimus ibi apprehensionem a re apprehensa, sed totum illud, scilicet res sub apprehensione movet ad amorem. Sed est speciale hoc in Deo, quia ibi verbum, seu conceptus, et res apprehensa est unum et idem, ac per hoc non differt quod moveat conceptus, vel quod moveat res apprehensa : idem enim est : et sic bene assumit D. Thomas quod amor est a conceptione mentis, quia non amamus nisi secundum quod concipimus : et cum Deus concipiat seipsum, suumque conceptum ut objectum, fit ut a suo conceptu seu Verbo petat oriri amor, non solum ut a conditione requisita, sed ut a formali ratione motiva.

Ad secundam probationem dicitur nullam cognitionem dari sine verbo, vel producto vel unito, aut concomitanti cognitionem. Et in visione beatifica eo modo movet verbum unitum in ratione con-

ceptus, seu speciei expressae, quo movet ipsa essentia cognita, et in verbo seu conceptu ipso intellecta. Praeterquam quod responsio etiam est in promptu quod cognitio, seu notitia cum conceptu, seu verbo movet voluntatem ubi conceptus fuerit : ubi autem conceptus non est, per accidens non movet conceptus, sed sola cognitio, seu res apprehensa per cognitionem, et non expressa per verbum : ubi autem datur conceptus exprimens, non est quod excludatur a ratione movendi, sicut res ipsa expressa, et repraesentata in conceptu.

Ad tertiam probationem dicitur quod in Deo datur essentialis cognitio ad amorem essentialem, sed non est cur notionalis cognitio excludatur ab amore notionali, non ex indigentia, sed ex abundantia : sufficit enim rationi D. Thomae quod per se amor a cognitione sit : sic enim etiam cognitio notionalis habebit spirare amorem, quia non est cur excludatur a generali conditione cognitionis, quae per se habet in amorem influere : ergo et cognitio notionalis, licet non ex necessitate, sed ex fecunditate.

XVIII. Ad objectiones contra consequentiam D. Thomae respondetur D. Thomam explicite non inferre nisi originem seu ordinem amoris ad cognitionem, et conceptionem, modum vero procedendi non explicasse, sed reliquisse inferendum juxta exigentiam ipsius conceptionis, et verbi, nam si verbum solum se habeat ut forma, et ut principium quo exprimendi, et repraesentandi objectum amandum, solum influet in voluntatem specificative, et objective, seu ratione objecti repraesentati alliciendo voluntatem ad amorem, non vero eliciendo per voluntatem ipsum amorem, et hoc solum petit verbum ex genere, et linea intelligibili, quatenus praecise sistit in intellectu, ut forma ejus, nec ultra hoc amplius habet participando (339) naturam, et substantiam atque proprietates ipsius intelligentis : sicut ex hac praecisa ratione non habet Verbum intelligere active, sed intelligi, et tamen ex eo quod est in actu puro eandem naturam habens cum suo producente, non solum passive dicit intelligi, sed etiam active dicit intelligere. Et ob eandem rationem Verbum secundum se solum habet dirigere ad executionem, et productionem effectus ad extra, non

vero effective producere ut principium quod; si vero consideretur Verbum ut perfectissimum, et crescens usque ad hoc quod est esse personam subsistentem in natura intellectuali, tale Verbum etiam effective habebit omnipotentiam, et producet effective creaturas. Sic ergo Verbum ex praeciso, et analogo conceptu verbi, prout solum dicit formam exprimentem, et expressam rei intellectae, non dicit nisi manifestationem objecti amabilis, et influentiam formalem, et quasi specificativam, aut finalem in amorem: ac vero verbum non praecise exprimens objectum intelligentis, sed ipsum objectum consubstantialiter existens, et in eo subsistens, etiam personaliter, et elicitive habet influere in amorem, ratione talis naturae quam habet. Et quia verbum sic deputari, et ad talem perfectionem ascendere ut consubstantialiter sit objectum intelligibile, et intellectum, et ipsa natura intelligentis non est per accidens in Verbo divino, sed per se intra lineam intelligibilem ut depuratum ab omni imperfectione; ideo Verbum spirare amorem non solum specificative, et formaliter, sed etiam elicitive, et personaliter, non est extraneum a ratione formali verbi, et ideo optime S. Thomas ex eo quod absolute amor pendet a conceptione mentis intulit, quod a verbo, seu conceptione mentis personali, et communicante in eadem natura cum intelligente producitur spirative, et elicitive amor, quia habendo naturam, habet voluntatem, et non solum intelligibiliter movet voluntatem.

XIX. Ad objectionem contra posteriorem rationem respondetur, quod ratio D. Thomae est congruentissima, et juxta exigentiam producendi res ordinate. Quod intelligitur cum duabus conditionibus; altera est, quod res aliquae procedant ut contentae sub aliquo ordine, v.g. ut pertinentes aut conducentes ad aliquem unum finem, vel ad unum aliquid totum construendum vel perficiendum: altera est, quod non sit materialiter tantum distincta, id est, individualiter, ita quod ly materialiter distingui, non contraponitur huic quod est spiritualiter, sed huic quod est specificè seu formaliter, ut bene hic advertit Cajetanus. Quae ergo specificè distinguuntur, et sub aliquo ordine, vel tota-

litate producuntur, de se exigunt ordinate produci, et unum ex alio, licet immutando exigentiam naturarum, et productionis ordinatae, et loquendo de potentia absoluta bene possint plura a Deo produci sine ordinatione unius ab alio inter se; sed tamen connaturalis, et suavis rerum dispositio exigit istam ordinationem. Unde etiam dicitur Judith IX: Tu fecisti priora, et illa post illa cogitasti, et hoc factum est quod iste voluisti: omnes enim viae tuae paratae sunt, et tua judicia in tua providentia constituisti. Itaque paratura, et dispositio viarum Dei id connaturaliter petit, ut unum post aliud fiat, et ordinate inter se non plura sine ordine, et concatenatione ad invicem. Ratio autem congruentiae non debuit procedere ex eo quod de absoluta potentia fieri potest in agentibus, sed de eo quod secundum exigentiam ordinationis connaturalis (340) fieri potest: nam ex hoc deducitur optime argumentum ad Deum, in quo omnia ordinatissima sunt, et in summa perfectione, quod etiam ibi processiones divinae ordinato modo debent procedere, ita ut una connectatur alteri, et coordinetur illi, si quidem omnes illae processiones sub eodem ordine divino continentur, et sub eodem toto, scilicet sub uno Deo, ad cujus perfectionem pertinent. Si ergo omnia quae in hoc universo continentur ita procedunt, et operantur, quod unum ex alio deducitur, et derivatur, non omnia aequè immediate procedunt ab uno, quanto magis processiones, quae intra unum, et eundem Deum sunt, qui magis unus est, quam totum universum, ordinate procedent, et una ex alia, non aequè immediate ab uno, praesertim cum ipsae processiones non solo numero, et quasi materialiter distinguantur, sed etiam formaliter, et quasi specificè.

XX. Sic ergo solvuntur instantiae. Nam si Deus plures mundos produceret, non ordinatos inter se, non essent sub uno ordine contenti, et quasi unum corpus universi facientes, sed plura universa; et sic in ratione multiplicis universi quasi materialiter, et numerice multiplicarentur, id est, essent plures mundi numero; et sic non currit casus. Similiter si omnia immediate Deus faceret per seipsum, id quidem esset de potentia absoluta, sed non juxta exigentiam connaturali rerum, quae petunt unam causam subordinari aliis, et influi ex mediis proce-

dere, et per media summis conjungi. Si Deus produceret plures Gabrieles, aut cum dantur plures intellectiones ejusdem Gabrielis, si istae intellectiones, et illi Gabrieles solo numero differunt, materiali distinctione differunt, licet spirituales sint, secundum quod ly materiale est idem quod non specificum. Si vero non differunt solo numero; et sic est in sententia S. Thomae non admittentis plures naturas individuales Gabrielis, aut alterius Angeli, tunc dicitur quod plures Angeli, imo et corpora coelestia aequae primo procedunt a Deo quoad creationem, sed non aequae primo quoad subordinationem inter se, quatenus unus influit in alium, et subordinatur illi, et una causa est supra aliam, licet plures species rerum possint inter se non subordinari, sicut lapis ligno, vel equus homini, quia istae species non procedunt immediate ab uno agente, sed equus ab equo, et homo ab homine: unde non mirum quod inter se non subordinentur; propositio autem D. Thomae procedit in his quae ab uno principio procedunt et inter se specie distinguuntur, et sic unum subordinatur alteri, vel in prima processione, si sit capax hujus, vel si non, quia utrumque est per creationem, saltem in influentia quam unum habet super aliud. In divinis autem non potest esse influentia unius Personae erga aliam, nisi in ipsa sui egressione prima, et in relatione originis, quia non est ibi alia influentia, nisi qua una Persona procedit, et accipit totum quod potest accipere, scilicet essentiam infinitam.

SI SPIRITUS SANCTUS NON PROCEDERET A FILIO, NON DISTINGUERETUR AB ILLO.

XXI. Accedamus jam ad praecipuam rationem explicandam, qua ostenditur Spiritum sanctum procedere a Filio, quia alias non distingueretur ab illo. Unde elicita est illa conditionalis, quae in disputationem theologica[m] toties introducit, an si per impossibile Spiritus sanctus non procederet a Filio, adhuc distingueretur ab illo. (341) Circa quam conditionalem aliqui dubitant, quo sensu accipienda sit, eo quod putant non posse illam hypothesim admitti, nisi destruendo positionem Spiritus sancti

qui nunc est, et alium ponendo, qui non haberet proprietates, quas modo habet, nec Filius eas quas habet, quia saltem non esset spirator, ut modo, seu foecundus ad spirandum, nec terminaret relationem Spiritus sancti ut modo; et similiter Spiritus sanctus non eadem processione procederet qua modo, nec eadem linea, ut ita dicam, quia procederet tunc a solo Patre, et ita non respiceret pro adaequato termino Patrem, et Filium sicut modo, et sic non esset amor mutuus, et amabilis, et nexus utriusque, sicut modo est: ergo non maneret idem numero Spiritus sanctus sicut nec esset idem homo numero, si procederet a solo patre, et non a patre et matre. Nec tunc Filius esset idem numero, qui modo propter variationem dictam. Et sic sentit Suarez lib. X de Trinitate, c. II, num. X, quod non maneret idem numero Filius, et Spiritus sanctus qui modo, data illa hypothesi, nec illa conditionalis potest procedere stante eadem filiatione, et spiratione passiva quae modo.

XXII. Nihilominus dicendum est hoc dubium in duplici sensu posse controversi.

Primo, loquendo de Spiritu sancto secundum communem rationem Personae divinae, an quaecumque Persona divina, sive Spiritus sanctus sive Filius, sive ille qui modo est, sive alius qui tunc esset, an possit intelligi quod distinguatur a Persona, a qua non procedit, ita quod alia ratione, quam per processionis originem relationes in Deo possint opponi, et distinguui: et sic an processio unius ab alio sit per locum intrinsecum, et formaliter per se conditio requisita ut una Persona, quaecumque illa sit, intra Deum distinguatur ab alia, an vero alia ratione distinguui possint, licet ista ratio processionis concomitetur. Hic est unus sensus, et meo videri praecipue intentus a sanctis, qui ea ratione contra Graecos usi sunt: intendunt enim probare, non quod solum destrueretur hic numero Spiritus sanctus si a Filio non procederet, sed quod absolute nulla tertia Persona maneret a Filio distincta, si ab eo non procederet, sicut Filius non esset distinctus a Patre, si ab eo non procederet.

Secundo, potest controversi ista difficultas loquendo de Spiritu sancto in singulari, et supponendo suas characteristicas proprietates, quatenus modo sunt

individuales, et distinctivae personaliter ejus a Filio, an sub hac ratione formalis distinguendi, et individuandi exigant processionem a Filio, an vero remota processione, omnes illae proprietates distinctivae non essent, nec individuantes. Et tunc disputatio haec solum procedit, et est utilis ad venandum rationem formalem constituendi, et distinguendi unam individuum Personam ab alia in Deo in ratione formali talis individui, non solum in genere, et ratione Personae: licet in re, si de facto Spiritus sanctus non procederet, sicut modo non solum esset alius numero, sed neque Spiritus sanctus esset, neque Deus esset, quia in re, et essentialiter, seu in primo modo per se exigit processionem a Filio, ut Spiritus sanctus sit. Et in hoc sensu procedunt rationes dubitandi, nempe quod si in re daretur Spiritus sanctus non procedens a Filio, cum tamen modo procedat, esset alius ab eo qui modo sic procedit. Sed hoc est supponere quod modo procedit a Filio. Nos autem inquirimus absolute de distinctione Personae Spiritus sancti a Filio, (342) et de formali ratione constituendi hoc individuum in sua singularitate talis Personae, an videlicet in istis dependeat a processione a Filio, an sine illa possit intelligi, vel constitui distinctio Personae, et singularitas talis Personae cum suis proprietatibus.

XXIII. Est ergo in hac parte duplex celebris sententia.

Prima Scoti in I, dist. XII, qu. II, ubi absolute censet, adhuc illa hypothesis data posse Spiritum sanctum seu tertiam Personam (quaecumque tunc esset) distingui realiter a Filio a quo non procederet, quia existimat ad distinctionem sufficere intrinsecam relationem, quae secundum se est alia a quacumque alia relatione, etiam disparte se habente, et non secundum oppositionem, et processionem originis, sicut filiatio ut filiatio, quae solum respicit Patrem, per se tamen constituit Personam; et sic debet distingui a spiratione passiva, quae aliam Personam constituit.

Oppositam sententiam tenet S. Thomas in hac quaestione XXXVI, art. II, quem communiter sequuntur ejus discipuli, Cajetanus hic; m. Bagnoz; Ferrariensis IV contra Gentil. cap. XLV; Suarez lib.

X de Trinitate, c. II; Vasquez, hic disp. CXLVIII, c. IV; Arrubal disp. CXXI, c. II; Molina, Ripa, Nazarius, Zamel super istam quaestionem XXXVI, art. II, et alii commentatores D. Thomae quos referunt, et sequuntur patres Carmelitani in secundo tomo cursus theologici, tract. VI, disp. XIII, dub. III, n. LXXVI.

XXIV. Haec sententia S. Thomae indubitata tenenda est, quia hac ratione uti sunt sancti, et Concilia in discernendo isto puncto contra Graecos; et sic hujus rationis vis magna, et efficacissima putanda est, quia ad illam Ecclesia respexit ut in re tanti momenti duceretur ad definitionem: licet enim definitio Ecclesiae principaliter Scripturarum auctoritati, earumque explicationi, et traditioni per manus sanctorum patrum innixa sit, tamen quando ratione aliqua theologica utitur, eamque etiam adducit ut conducen-tem ad ipsam definitionem, sine dubio magni momenti ab Ecclesia reputatur. Igitur hac ratione usus est Anselmus in libro suo de processione Spiritus sancti, c. II, et III, ubi pluralitatem, distinctionemque Personarum, qualis est distinctio Spiritus sancti a Filio reducit ad oppositionem relationis, quae oppositio tollitur, si non datur origo unius ex alio. Dicit enim ibi Anselmus c. III: "Supradicta relationis oppositio, quae ex eo nascitur quia supradictis duobus modis Deus de Deo est prohibet Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum de invicem dici, et propria singulorum aliis attribui." Ille autem libet Anselmi de processione Spiritus sancti continet eas rationes et probationes Anselmi, quibus in Concilio Barensi coram summo pontifice Urbano II, contra Graecos disputavit, eosque convicit, idque ad instantiam summi pontificis, indeque determinatum est contra Graecos in illo Concilio, cujus acta etsi perierint, tamen quae ibi disputata sunt contra Graecos, in illo libro, Anselmus litteris mandavit. Quare rationes Anselmi, et praesertim ista, magni faciendae sunt, utpote disputationes Concilii, quibus ad hanc determinationem motum est, cum assistentia ipsius summi pontificis, qui Concilium illud celebravit, licet generale non fuerit. Rursus in Concilio Florentino generali coram papa Eugenio IV, ubi res ista accuratissime per plures sessiones ventilata est in sessione XVIII, ubi speciali-

ter de processione Spiritus sancti a Filio incoepit disputari, cum antea pro- (343) lixe de additione facta ad symbolum in illo verbo Filioque tractatum esset. In hac ergo sessione Joannes provincialis ex parte Latinorum contra Marcum episcopum Ephesium ex parte Graecorum disputans hac eadem ratione explicavit distinctionem Spiritus sancti a Filio fundari in processione ab illo, utena illo principio tamquam communiter recepto apud omnes doctores tam Latinos quam Graecos, quod sola relatio divina processione multiplicat Personas, per haec verba: "Sola namque relatio, quam principalem habitudinem superius nominavimus apud omnes tam Graecos, quam Latinos doctores divina processione Personas multiplicat, cui etiam duo illa a quo, et ad quod, de quibus est supra dictum, conveniunt. Si quidem igitur relationes huiusmodi Personas multiplicat, ita ut nulla alia ratione, quam vi relationis Pater a Filio, ac una Persona ab alia differant, quem quidem modum. Spiritus etiam ab alio est, necesse est juxta omnes supradictos doctores, sic intelligere, ut idcirco Persona haec, id est, Spiritus dicatur accipere atque esse, quod ab alio est." In qua doctrina sic a Joanne provinciali exposita nullus Graecorum, nec etiam ipse Marcus Ephesium episcopus, qui acerrimis inter Graecos disputator habebatur, ullo modo contradixit. In ea autem clarissime constat quod tamquam principium pro disputatione Concilii habitum est, tum quod relatio divina processione multiplicat Personas, atque adeo cessante processione, cessat multiplicatio; tum quod vi relationis tantum dicuntur Personae differre, et in hunc modum dicitur Spiritus sanctus esse ab alio: ergo pro eodem sumebatur a patribus Concilii esse ab alio, et vi relationis differre: ergo ab eo non differt vi relationis Spiritus sanctus a quo non est.

XXV. Scio Concilium nec in ea sessione, nec aliis sequentibus quidquam definisse, usque ad ultimam in litteris unionis ab Eugenio IV, sed solum disputasse de hoc dogmate. Sed tamen vis nostrae rationis non fit in eo quod ibi definita sit ratio S. Thomae, sed quod ea potissimum utebatur Concilium in suis disputationibus, et tamquam rem communiter acceptatam a doctoribus Graecis, et

Latinis proponebat, nec in hoc aliquo modo ei contradictum fuit a Graecis, aut ab aliquo. Constat autem quod si haec ratio solum pertineret ad opinativum & discursum non tanta vis in ea fieret in Concilio, nec ita admitteretur in ejus disputationibus, ut irrefragabiliter acceptatum principium apud Graecos, et Latinos, quod relatio sola processione multiplicat Personas.

Non nihil etiam juvari potest pondus huius rationis ex eo quod habetur in Concilio Toletano II celebrato aera 713, id est, anno Domini 675, sub Vamba principe. in confessione enim fidei in qua late explicat totum hoc SS. Trinitatis mysterium, sic inter alia dicitur: "In relatione Personarum numerus cernitur, in divinitatis vero substantia, quid numeratum sit non comprehenditur. Ergo hoc solum numerum insimulant, quod ad invicem sunt, et in hoc numero carent, quod ad se sunt." Ubi pondero, quod cum prius dixisset Concilium quod in relatione Personarum numerus cernitur, subdit quod hoc solum numerum insimulant, quod ad invicem sunt quasi significans, non quoque modo relationem sufficere ad multiplicandum numerum, sed relationes quae ad invicem sunt. Sunt autem ad invicem solum relationes oppositae: opponuntur in divinis solum illae in quibus est originis processio.

XXVI. Ex his ergo procedimus ad dilucidandam defendendamque sancti doctoris rationem, quae tanti ponderis in diversis Conciliis visa est, quam etiam indicant sancti patres, Athanasius libro de unica deitate Trinitatis; Basilus lib. III contra Eunomium circa principium; Nyssemus libro ad Ablabium; Cyrillus lib. VII thessauri, c. I, alique patres. Et tota rationis vis devolvitur ad hoc, quia relationes non distinguuntur in divinis, nec distinguunt Personas, nisi prout sunt oppositae, et correlativae inter se: sed non possunt opponi nisi secundum originem, et processionem, qua una Persona est ex alia, et procedit ab alia: ergo si Spiritus sanctus non procedit a Filio, non habet relationem oppositam Filio: ergo non est Persona ab eo distincta, sed una, et eadem, quod est destruere mysterium Trinitatis. Major constat, tum ex communi theologorum prologo, ex Boetio libro de Trinitate: "In divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio: " ergo ad distinguendum Personas non suffi-

ciunt relationes quomodocumque, sed requiritur oppositio relationum, seu quod relationes sint oppositae; tum quia in Patre relatio spirationis activae vera, et realis relatio est cum sit correlativa relationis Spiritus sancti, et reale illius principium, et tamen non distinguitur realiter a paternitate, quia non opponitur illi, nec alia ratio assignari potest, ideo autem non opponitur, quia nec procedit a Patre, nec e contra: ergo manifeste requiritur oppositio relationum ad distinguendas Personas; tum denique, quia de ratione Personae est incommunicabilitas ad ulteriorem terminum, relatio autem solum suo termino incommunicabilis est, cum quo oppositionem habet quia est ad illum. Ea autem quae non se habent ut terminus ejus, non habet unde sit eis incommunicabilis relatio, nisi vel quia non sunt in eodem subjecto, vel quia non habent idem esse, sed unaquaeque relatio habet suum esse limitatum, et divisum ab alia, sicut relationes creatae, quae etiamsi relative non opponantur, seu correlative, ut relatio et terminus, tamen distinguuntur tamquam duo accidentia limitata, et habentia diversum esse. In divinis autem relationes non habent diversum esse, nec limitatum, cum identificentur in eadem natura, et sint infinitae, nec habent diversum subjectum, cum non sint accidentia: ergo non distinguuntur ex alio capite quam ex oppositione relativa. Nec enim aliunde distingui possunt, quam vel ex oppositione relativa, vel ex limitatione in esse; haec secunda non intervenit: ergo prima requiritur.

XXVII. Minor probatur, quod videlicet non possunt opponi relationes in divinis, nisi secundum processionem originis, quia non possunt opponi relationes, nisi in quantum se habent ut relatio, et terminus, seu ut correlativa, quia nulla relatio exercet suam oppositionem relativam, nisi ad suum terminum correlativum, sicut Pater opponitur Filio correlative, non autem opponitur simili, vel aquali; si quidem illa opponantur, quae repugnant esse simul, duae autem relationes non correlative possunt esse simul, sicut idem homo potest esse pater et similis respectu ejusdem, non potest esse simul pater, et filius respectu ejusdem: sic ergo relativa oppositio solum exercetur inter correlativa. Sed in divinis non potest dari correlatio, nisi ipsa datur

processio: ergo (345) neque oppositio. Minor probatur, quia correlatio realis requirit extrema realiter distincta, ejusdem enim ad seipsum realis relatio non est; haec autem extrema vel supponuntur distincta ante relationem, et ante fundamentum relationis, vel ipsa relatione, aut fundamento ejus ponuntur. Si ante relationem, et foundationem ejus supponuntur distincta: ergo cum ante relationem, et foundationem ejus non sit in Deo nisi absoluta entitas, sequitur quod supponitur distinctio inter extrema absoluta, et in ipsa entitate absoluta datur divisio, quod est ponere plures deitates aut deos absolute. Si ipsa relatione aut foundatione ejus ponuntur: ergo originantur, seu producuntur extrema relatione, et foundatione ejus: ergo solum possunt esse relationes reales fundatae in origine, et processione, quia solum possunt esse relationes non supponentes extrema distincta in genere absoluto, sed ipsa relatione distingui debent: ergo fiunt, seu originantur extrema ipsa relatione, et sic in sola origine, et processione relationes correlative fundantur in Deo. Alias rationes adduximus supra disp. XII, art. IV, ubi ostendimus nec in mensura, nec in unitate posse fundari relationes reales in Deo, sed solum in actione, seu origine; et sic solum datur oppositio, et correlatio inter relationes quae habent processionem.

XXVIII. Dices: Sufficere ad distinguenda supposita in divinis oppositionem relativam, seu notionalem ex parte originis diversae, non ex parte relationum inter se oppositarum, ita quod si dantur duae processionis, seu origines totales, et diversae in ratione, et modo originandi, hoc ipso termini earum diversi erunt inter se personaliter, quia diversis viis producuntur: nam hoc ipso tendunt ad diversos terminos, qui termini inter se opponuntur, sicut et ipsae viae, et habebunt se ut constituentes diversas Personas; quando vero relationes non constituent diversas Personas, sicut paternitas, et spiratio activa, nec procedunt diversis viis, quia nec paternitas, nec spiratio activa procedunt ab aliquo, non mirum quod non distinguantur, sed sunt iidem. Quae solutio sumitur ex Anselmo libro de processione Spiritus sancti, c. II, dicente, quod: "Etsi Filius, et Spiritus sanctus per aliud non essent plures, tamen

per hoc essent diversi, quod alter nas-
cendo, alter procedendo existit." Et si-
cut si unus homo procederet per genera-
tionem, alter fieret per artificium, hoc
ipso essent diversi, ita et in divinis,
hoc ipso quod una Persona nascitur, alte-
ra spiratur, diversae sunt. Secundo, di-
ci potest requiri quidem ad distinctio-
nem Personarum oppositionem, sed non cor-
relativam, sed sufficere oppositionem af-
firmativam, et negativam, qualis inveni-
tur etiam inter relationes disparatas,
quarum non una est alia ex sua propria
ratione.

XXIX. Sed contra primam solutionem
stat firma ratio facta, quia origines
tunc sunt diversae, quando termini ipsi
diversi sunt inter se : nam si termini al-
ias diversi non sint, non diversifican-
tur per origines, seu processiones diver-
sas, sicut idem homo, v.g. Adam si fieret
per generationem ab alio homine, vel per
formationem de terra, sicut factus est a
Deo, vel per creationem ex nihilo, vel
per transubstantiationem, seu conversio-
nem totalem ex alio in se, non ob hoc es-
set diversus, licet omnes istae actiones,
et modi producendi diversa essent in ra-
tione originis et actionis : ergo diver-
sitas originis, seu viae producendi non
facit diversitatem, nisi supponatur diver-
sitas in ipsis terminis, (346) cum potius
distinctio vel unitas actionis ex unita-
te vel diversitate terminorum sumatur,
non e contra. Instatur secundo, quia il-
la solutio petit principium manifeste :
nam supponit quod si Spiritus sanctus non
procederet a Filio, essent diversae re-
aliter origines, generatio, et processio,
quod tamen non probat, nec potest subsis-
tere, quia id ipsum est quod negamus,
scilicet quod tunc nec Personae essent
diversae, neque origines, quia hoc ipso
quod Personae non sunt diversae, neque
origines diversae esse possunt : nam ori-
gines nihil aliud sunt quam Personae, seu
relationes consideratae, ut in fieri, et
in via : si ergo negantur distinctae Per-
sonae in facto esse, etiam negantur dis-
tinctae Personae in fieri; ergo et origi-
nes distinctae.

Et ratio est, quia origines nihil al-
liud sunt in substantia, quam ipsae acti-
ones intellectus, et voluntatis, ut noti-
onales, seu ut modificatae relationibus :
nam ut supra disputatione duodecima pro-
bavimus contra Durandum et Scotum, pro-

cessiones Personarum sunt ipsi actus imma-
nentes intellectus, et voluntatis, ut mo-
dificati relationibus. Si ergo relatio-
nes non sunt oppositae, nec diversae in-
ter se, non modificant istas actiones di-
verso modo : ergo non reddunt processio-
nes notionaliter diversas. Non ergo in
ratione originis differunt, si relationi-
bus non differunt. Et sic non sunt prae-
supponendae origines diversae, nisi prius
relationes ipsae diversae supponantur,
ratione quarum, vel in ordine ad quas
redduntur origines diversae, non vero in-
dependentem, et antecedentem ad relatio-
nes, ipsae origines diversificatae suppo-
nuntur, ut ex illis relationes diversae
reddantur, etiam sine oppositione inter
se, cum antecedentem ad relationes, ipsae
origines non sint aliud quam actus abso-
lutus intellectus, et voluntatis, qui se-
cundum se, et secundum absoluta anteceden-
ter ad modificationem relativorum non
sunt nisi unum, quia absolutam solum ra-
tionem important intellectionis, et voli-
tionis. Ad Anselmum autem infra in solu-
tione argumentorum respondebitur.

XXX. Secunda vero solutio omnino defi-
cit, quia remota oppositione relativa,
non potest penes affirmationem, et negati-
onem distinctio et pluralitas poni in ali-
quibus extremis, nisi penes divisionem in
aliquo esse, quatenus scilicet hoc habet
aliquid quod alter non habet, et sic ta-
lis divisio fundat limitationem, et fini-
tatem. Infinitas autem in aliquo esse,
seu in aliquo genere obstat isti divisio-
ni, quae fit penes esse, et non esse, seu
penes esse hoc, et esse illud cum negatio-
ne alterius : si enim est esse infinitum,
omne esse occupat, et nullum dividit.
Cum ergo relatio divina sit infinita in
esse, et genere relationis, non potest in
illo genere, et in illo esse divisionem
habere, nisi habeat limitationem in ipso
esse relativo, aut oppositionem cum suo
correlativo. Remota ergo oppositione,
seu correlatione, et sumendo relationes
disparatas, et non correlativas inter se,
solum potest esse divisio inter relationes
penes esse, et penes ipsum in relationis,
quod est relationes esse limitatas in sua
natura, et in suo esse, quia ex seipsis
petunt non habere totum esse, et totam
perfectionem relativi generis, et non so-
lum ex vi oppositionis.

Quod si dicas : Quando unum relati-
vum est ad alterum, hoc ipso quod opponi-

tur illi, non habet esse relativi illius, perfectionem importat in altero distincto-
ergo taliter est una relatio quod non est rum, aut in utroque : nam alia est distinc-
alia sibi opposita : ergo habet limitatum tio secundum materiam, et quantitatem; et
esse in genere relativi, quia non habet sic in utroque ponit partialitatem : vel
totum esse relativi generis : nam quod est secundum oppositionem formalem, quae
(347) habeat negationem illius esse ex vi quidem si attendatur secundum affirmatio-
oppositionis, vel ex alia causa, parum nem, et negationem vel privationem, et ha-
interest, dummodo enim careat aliquo es- bitum, constat, quod in altero ponit de-
se illius generis, limitationem habet, fectum. Similiter si attendatur secundum
undecumque id proveniat : si ergo posita contrarietatem : nam alterum horum contra-
oppositione relativa, unum relativum non riorum semper est imperfectum secundum
est aliud, quid refert quod remota tali philosophos, et quasi privatio respectu
oppositione, et solum positis relationi- alterius. Sola autem oppositio relatio-
bus disparatis unum non sit aliud ? Aut nis potest esse sine imperfectione ex u-
si non obstante hac oppositione relativa, traque parte. Nam cum in Deo nulla sit
unumquodque relativum retinet infinitatem, imperfectio, per solam relationem potest
cur eandem non retinebit posita dispari- esse in divinis distinctio." Ita D. Tho-
tate relativorum sine oppositione inter mas. Et de eodem videri potest qu. X de
se ? Potentia, art. V.

Respondetur quod quando unum relati-
vum non est aliud, solum ex vi oppositio-
nis, et correlationis, nihil obstat ipsi
infinitali generis relativi, quia communi-
cant in ipso esse, et perfectione, quae
infinita, et una est in utroque : in ipso
enim esse non opponuntur. Multiplicantur
autem solum in oppositione, non enim in
perfectione, in realitate ut opposita,
non in actualitate, nec in ipso in rela-
tionis. Quare datur locus in talibus re-
lativis, ut tam perfectum sit unum sicut
aliud si solum ratione oppositionis, et
correlationis distinguuntur, non ex parte
perfectionis, et ipsius in, quia in hoc
oppositionem non habent. Si autem prae-
ter ipsam oppositionem relativam etiam re-
lationes disparatae distinguuntur, opor-
tet quod ex parte ipsius esse, et ipsius
in, et perfectionis relativae unum impor-
tet incommunicationem ad alterum; et sic
limitationem dicant, quia ipsa perfectio,
et ipsum in secundum se multiplicatur.
Negamus ergo quod in correlativis, et op-
positis relationibus multiplicetur perfec-
tio, et esse in ratione perfectionis, sed
solum in ratione oppositionis; et sic non
obstat infinitati cujuscumque relativi ha-
bere correlativum, obstat autem ex alia
ratione, quam ex vi oppositionis distin-
gui, sicut distinguerentur relationes dis-
paratae.

Ubi S. Thomas omnem aliam distinctio-
nem excludens in divinis sive ex parte op-
positionis contrariae, sive privativae,
sive contradictoriae, et solum ex parte op-
positionis relativae eam admittens, sic
inquit in I, dist. XXVI, qu. II, art. II
ad Annibaldum : "Omnia alia distinctio im-
esse tunc a Persona Spiritus sancti etiam-

EXPEDIUNTUR FUNDAMENTA SCOTI.

XXXI. Primo arguitur : Quia filiatio
secundum se est ratio formalis constitui-
va Personae in quantum filiatio : ergo
etiamsi ab ea non procederet Spiritus
sanctus et maneret filiatio, Personam con-
stitueret; sed posita et constituta Perso-
na per seipsam et omni alio remoto debet
distingui a Persona Spiritus sanctus : er-
go etiamsi non procederet, distingueretur.
Primum antecedens probatur, quia filiatio
secundum se, et omni alio remoto consti-
tuit Filium : (348) ergo constituit termi-
num genitum, seu terminum generationis,
quia Filius ut filius procedit formalissi-
me ut terminus generationis, et similis
generanti : ergo ut persona, et supposit-
um, quia non potest esse terminus similis
generanti perfecte et totaliter, nisi sit
totale suppositum, si quidem generans Per-
sona est, et suppositum : ergo si genitum
est et totaliter, et perfecte simile, Per-
sona est. Prima vero consequentia constat,
quia etiamsi Spiritus sanctus non procede-
ret a Filio, adhuc maneret filiatio, ut
supponimus, quia adhuc maneret generatio
Patris, et consequenter Filius procedens,
et genitus : ergo et filiatio perfecte si-
milis Patri : ergo et Persona procedens
ab illo. Secundum vero antecedens proba-
tur, quia posita, et constituta Persona,
de ratione ejus essentielle est quod sit
incommunicabilis alteri Personae, seu ul-
teriori termino : ergo et Personae Spiritus
sancti : ergo Persona Filii distincta
a Persona Spiritus sancti etiam-

si non procederet ab illo.

Confirmatur, quia eodem principio quod aliquid constituitur in esse personae, distinguitur ab alia, et eisdem processibus seu viis, quibus res diverso modo procedunt, etiam diverso modo constituntur, sed tunc essent diversa constitutiva Personarum Filii, et Spiritus sancti et diversae etiam processiones seu origines : ergo et diversae Personae constitutae et procedentes.

Minor probatur. Tunc esset constitutum Personae, nempe filiatio : haec enim constituit terminum genitum, qui terminus necessario est suppositum, et Persona, alias terminus generationis non esset : ergo et distinctivum a qualibet alia Persona, et consequenter a Persona Spiritus sancti, quia idem est constitutivum, et distinctum alicujus. Similiter essent diversae processiones, et origines, quia esset generatio, et spiratio : ergo esset Persona genita, et spirata : ergo duae Personae, et non una : nec enim eadem Persona posset procedere per intellectum, et voluntatem, esse genita, et spirata.

Confirmatur secundo, ex auctoritate Anselmi supra inducta libro de processione Spiritus sancti, c. II, quod : "Si per aliud non essent plures, per hoc solum essent diversi, quod unus nascendo, alter existit procedendo : " ergo etiamsi unus non procederet ab alio, istae solum diversae origines processionsis, et generationis diversas inducerent Personas Filium genitum, et Spiritum sanctum procedentem.

XXXII. Respondetur ad principale argumentum, concedendo antecedens quod filiatio constituit Personam. Et distinguo primum consequens : ergo etiamsi non procederet ab eo Spiritus sanctus et maneret filiatio, constitueret Personam, distinguo; constitueret Personam identificatam, et indistinctam a spiratione passiva, concedo; distinctam ab illa, nego, sicut modo non constituit Personam distinctam a spiratione activa, sed identificatam illi.

Ad secundum antecedens. Posita et constituta Persona Filii, debet distinguere a Persona Spiritus sancti omni alio secluso, distinguo antecedens : si esset debilis talis Persona seorsum a filiatione, concedo; si non esset debilis, nego. In illo autem casu non esset debilis Persona Spiritus sancti distincta a Persona Filii, sed eadem. Unde negamus suppositum, quod tunc esset Persona Spiritus sancti distin-

cta a Filio, sicut modo spiratio activa non est Persona distincta a Patre et Filio. Itaque filiatio est constitutiva personae in quantum filiatio opposita, ita quod ipsa oppositio est (349) conditio essentialiter imbibita in constitutivum personae, et ita prout fuerit talis filiatio opposita sic constituet, et distinguet Personam ut distinctam, et prout non fuerit opposita, constituet Personam identificatam. De se autem filiatio solum habet esse passive procedens a Patre per generationem, et ut opposita illi correlative, ab eo distinguere : ut autem sit distinctiva Personae alterius, a qua non procedit passive, oportet quod talis filiatio sit activa, et foecunda respectu illius; et sic radicaliter de se sit spirativa, et habeat adjunctam spirationem activam formalem, ut sit opposita formaliter illi, sine qua spiratione ut conditione requisita non constituetur ut Persona opposita Spiritui sancto, sed ut identificans illum sibi : sicut si Filius posset producere, et generare alium Filium, non intelligeretur ut distinctus ab ipso, neque constitui ut Persona distincta a Filio generando, nisi in quantum generator illius, et foecundus ad illum, non ut praecise genitus et Filius sui Patris. Et quando dicitur quod de ratione personae est ut sit incommunicabilis alteri termino, seu personae, distinguo; si talis persona, et terminus detur, concedo; si non detur, nego. Et in tali casu non esset Persona distincta Spiritus sancti, sicut nec modo est spiratio activa : nec esset incommunicabilis illi, quia non esset oppositio, ad illum, ut dictum est.

XXXIII. Ad primam confirmationem respondetur in primis ad maiorem, quod eodem principio quod aliquid constituitur, etiam ab alio distinguitur, intelligi debet, quod ab alio distinguitur cui opponitur, seu cui non identificatur : nam si identificatur, illud etiam pertinebit ad constitutivum ejus, non ut extraneum habebitur; et sic ab illo non distinguetur, sicut rationale constituit hominem, sed non distinguit illum ab animali, quia identificat animal sibi, sed distinguit ab irrationali, cui opponitur. Si autem aliquid constitutivum opponitur alteri, vel ratione alicujus negationis seu limitationis in se imbibitae, vel ratione relationis oppositae, aut ulterius oppositi-

onis, sic idem quod est constitutivum, est etiam distinctivum, quia constituit cum oppositione ad alterum, vel negatione illius, non sine illa. Hinc ad minorem dicimus, quod filiatio est constitutiva Personae, distinguo; includendo simul oppositionem requisitam erga alias Personas, concedo; non includendo illam, nego. Ad consequentiam: ergo seipsa, et per suum constitutivum distinguitur ab omni alia Persona, distinguo; ab omni alia quae vere sit alia, et vere distincta, concedo; ab omni cum qua identificatur; et cui non opponitur, nego. Et sic negandum est suppositum, quod sit alia Persona Spiritus sancti in illo casu. Ad rationem autem constitutivi pertinet esse distinctivum respectu ejus quod distinguibile est, non quod identificabile. Ut autem aliquid sit distinguibile ab aliquo supponitur quod sit aliqua oppositio inter illa sive contradictoria, quae est affirmationis, et negationis, sive contrarietatis, sive relationis. Sumendo autem constitutivum rei sine oppositione, non distinguit, quia non consideratur in ordine ad suum distinguibile, respectu cuius sine oppositione considerari non potest. Cum ergo in eo casu filiatio constitutiva Filii, licet consideretur ut opposita Patri, non tamen consideratur ut opposita Spiritui sancto, sed ut identificabilis illi, hinc est quod taliter esset constitutiva Filii, quod non distinctiva a Spiritu sancto, quia illum identificaret sibi: constitutivum autem non est distinctivum ab omni re, sed ab omni re distinguibili non ab omni identificabili sibi (350). Et ita ut filiatio sit constitutiva Filii, non quomodocumque, sed taliter quod non sit identificabilis Spiritui sancto, oportet quod sit constitutiva ut filiatio spirativa, seu ut radicaliter spiratio: ut autem sit constitutiva cum identificatione Spiritus sancti, sufficit filiatio non spirativa, sed tunc non distinguitur a Spiritu sancto, quia non constituit cum oppositione, et negatione ejus, quod requiritur, ut constitutivum distinguat. Ad id vero quod dicitur, quod tunc essent diversae processiones, et origines generatio, et spiratio, respondetur quod non essent diversae realiter, sed unica, et eadem realis processio cum duplici conceptu, sicut intellectus, et voluntas, intellectio, et volitio sunt idemmet actus in Deo, sola ra-

tionem nostra distinguibilis, et sic in eo casu terminus utriusque actus esset idem, et unus, qui ad volitionem, et intellectionem pertinebit adaequate. Nec magis variaretur tunc spiratio, et generatio, quam nunc volitio, et intellectio essentialiter consideratae, nec alter procederet nascendo, alter procedendo, quia non esse alter et alter, sed unus et idem terminus simul genitus, et spiratus, quia simul esset volitio, et intellectio illa generatio, et spiratio, eo quod spiratio non esset a generatione seu a termino per generationem producto, ut ab eo distingueretur Spiritus sanctus et spiratio a generatione, sed esset unum et idem, sicut est volitio et intellectio.

XXXIV. Instabis: Istaes duae processiones nullo modo possunt identificari in unum, nec Personae per illas procedentes, quia istae processiones de se petunt terminos diversos, nec potest intelligi quod idem terminus procedat per intellectionem et per amorem, generetur et spiretur simul, cum per unicum actionem totaliter, et adaequate producat seu originetur eique communicatur tota divinitas: ergo altera actio seu processio superfluit; nihil autem superfluum ponendum est in Deo: ergo non est intelligibile quod in Deo eadem Persona sit genita, et spirata, et in unum identificentur illae duae relationes, et illae duae processiones.

Respondetur negando semper suppositum, quod tunc essent duae processiones, aut duo termini seu Personae procedentes, sed tunc esset una, et eadem processio complectens indivisibiliter generationem, et spirationem, sicut nunc intellectio et volitio sunt idem actus realiter, et spiratio activa et paternitas eadem relatio entitative et realiter, licet non terminative. Tunc autem eodem modo generatio passiva, id est, filiatio, et spiratio passiva, id est, Spiritus sanctus essent unus, et idem terminus, respicerentque unicum processionem, quae adaequate esset voluntatis et intellectus generatio, et spiratio, non duae, sicut modo. Et verum est quod duae processiones sicut modo sunt duae, non possunt in unum convenire, quia inter se ita se habent quod una procedit ex alia, et opponitur illi, sed tunc sublatam oppositionem non essent duae, sed una. Et cum instatur quod tunc quaelibet illarum esset adaequata, et totalis actio communicativa divinae naturae, et sic al-

altera superflueret, dico quod tunc non esset adaequata et totalis actio generatio, neque totalis, et adaequata actio spiratio, sed esset tantum una actio productiva termini illius, qui tunc procederet. Et hoc ideo, quia tunc produceretur terminus genitus, v.g. Filius, non ut praecise filius, sed Filius ut identificans sibi Spiritum sanctum seu (351) spirationem passivam, sicut nunc producit ut identificans sibi spirationem activam, ut oppositus autem spirationi passivae. Unde Filius tunc ut procedens cum identificatione Spiritus sancti non procederet adaequate per generationem, et per intellectum, sed generatione et spiratione, per intellectum et voluntatem, quia ut identificans utrumque, et non ut solum communicationem naturae accipiens per generationem procederet.

XXXV. Et totam hanc doctrinam accipimus ex D. Thoma qui in quaestione IX de potentia, art. IV ad XV, ita inquit: "Ad XV dicendum quod forte modus ille processionis diversus quo dicitur Filius procedere per modum intellectus, Spiritus sanctus vero per modum voluntatis, non sufficit ad distinguendum personaliter Spiritum sanctum a Filio, cum voluntas, et intellectus non distinguantur personaliter in divinis." Quare istae processionem, ut praecise sunt voluntatis, et intellectus, nisi etiam addatur quod una sit ex alia, non magis distinguunt Personas, nec distinguuntur inter se, quam ipsa intellectio, et volitio, ut essentiales actus sunt; et sic sunt omnino idem realiter, licet virtualiter distinguantur.

Nec obstat, quod tunc procederet Filius ut persona, de cuius ratione est quod sit terminus incommunicabilis, dicitur enim quod de ratione personae est quod sit incommunicabilis alii a se distincto, non alii sibi identificabili, sicut modo procedit Filius ut persona, nec tamen ut incommunicabilis spirationi activae, quia est identificabilis illi, sic in illo casu procederet ut identificabilis Spiritui sancto seu spirationi passivae, quia procederet ut non oppositus illi; et sic non procederet ut Persona ab illo distincta, ut dictum est.

Ad secundam confirmationem supra relatam ex Anselmo respondetur ex D. Thoma, tum in hac quaestione (XXXV), art. II

ad VII; tum in quaestione X de potentia, art. V, quod verbum Anselmi procedit supponendo quod origines Filii et Spiritus, secundum quam unus nascendo, alter procedendo oriuntur, essent diversae in re, ut Pater in verbis paulo ante positus ab Anselmo, ubi inquit: "Nam quomodo Filius existit in Deo nascendo, Spiritus sanctus procedendo ipsa diversitate nativitatis, et processionis referunt ad invicem." Supponit ergo quod nativitas, et processio maneant diversae, et tali diversitate ad invicem referantur, quod stare non potest, nisi sit ex alia, et opponantur in se. Sic ergo supponendo diversitatem processionum nascendi, et procedendi, optime infert illam conditionalem: Si per aliud non essent plures, per hoc solum essent diversi, scilicet per ipsas diversas processionem nascendi, et procedendi taliter positas, ut ponit Anselmus, quod ad invicem referrentur, et opponerentur, et una esset ex alia, quia sine hoc quod una esset ex alia diversae origines non essent, sed solum una.

XXXVI. Quod si dicas: Si Anselmus loquitur supponendo origines sic esse diversas, ut una esset ex alia, et opponeretur illi: ergo supponit ipsas quoque Personas in suis relationibus esse oppositas, et diversas, et unam esse ex alia, quomodo ergo posset tunc dicere quod si per aliud non essent plures, per hoc solum, essent diversae: si enim sunt origines cum processione unius ex alio, non remaneret aliquid aliud per quod essent plures;

Respondetur quod quando dicit si per aliud non essent plures, et iterum, per hoc solum essent diversae, ly per aliud, et ly per hoc solum, significant per alias (352) proprietates, seu notiones, et ly per hoc solum significat origines ipsas in ratione originis, et vias; proprietates autem, et notiones sunt relationes, et notiones in facto esse, ita quod si per istas impossibile non differrent, et haberent diversas origines seu vias, quarum una esset ex alia, adhuc diversi essent, licet hoc sit impossibile in re sine illo primo.

Ex ista autem Anselmi explicatione manet explicatus Augustinus lib. V de Trinitate, c. XIV, et lib. de fide ad Petrum, c. I, ubi ex ipsis originibus, et processionibus distinguit Filium, et Spiritum sanctum, sed intelligitur de origi-

nibus, sicut modo sunt, id est, quarum una est ex alia, non quomodo tunc essent quando plures non essent. Eodem modo loquitur Damascenus lib. I de Fide, c. II, X et XI.

XXXVII. Secundo, arguitur in favorem Scoti : Si Spiritus sanctus procederet a solo Filio, et non a Patre, adhuc distingueretur a Patre : ergo non requiritur per locum intrinsecum procedere ab aliqua Persona ut distinguatur ab ipsa : ergo si non procederet a Filio, sed a solo Patre, adhuc distingueretur a Filio. Primum antecedens probatur, quia in illo casu adhuc Pater esset Persona innascibilis : ergo adhuc identificabilis cum Persona procedente, quae est Spiritus sanctus, cum nec etiam identice possit esse procedens, si totaliter est innascibilis; nec est intelligibile, sed omnino implicatorium quod si Filius procedit a Patre, et Spiritu sanctus a solo Filio, identificetur cum Patre : sic enim identice procederet Pater a Filio per spirationem, per quam procederet Spiritus sanctus ut identificatus Patri. Prima vero consequentia patet, quia inveniretur ibi Spiritus sanctus distinctus a Persona, a qua non procederet, scilicet a Patre : ergo per se, et formaliter non requirit procedere ab aliqua Persona ut distinguatur ab illa. Ex quo etiam patet secunda consequentia a paritate rationis : nam sicut Pater constituitur in esse personae per paternitatem, ita Filius per filiationem, et sicut Pater est innascibilis ex se absolute, ita Filius est inspirabilis : ergo sicut Pater non est identificabilis cum Persona Spiritus sancti procedente, ita nec Filius cum Persona spirata, quia ipse inspirabilis est, et in quantum filius solum potest gigni, et nasci, et per intellectum procedere : ergo in quantum filius non potest spirari, et per voluntatem procedere, sed in quantum filius, et in quantum natus constituit secundam Personam : ergo repugnat quod illa Persona etiam dato quod Spiritus sanctus ab illa non procederet, esset simul genita, et spirata, cum in quantum filius esset Persona, et in quantum filius solum esset genitus. Et sic in illo casu Pater esset una Persona emittens ex se diversis emanationibus diversas Personas, quia licet esset una Persona entitative, esset tamen multiplex principium virtualiter et eminenter propter infinitatem suam ad respi-

ciendum diversas Personas.

Confirmatur, quia nunc spiratio passiva non est correlativa filiationis ut filiatio est, nec paternitatis ut paternitas est, sed spirationis, et tamen distinguitur realiter a filiatione ut filiatio est, et similiter a paternitate : ergo non fundatur distinctio per se loquendo, et per locum intrinsecum in sola oppositione formali, et processione unius ex alio; et sic adhuc remota oppositione stare potest distinctio.

XXXVIII. Respondetur quod in illo casu Pater distingueretur a Spiritu sancto, quia Spiritus sanctus mediate esset, et procederet ab illo, licet non immediate, eo quod daret Filio (353) virtutem, qua spiraret Spiritum sanctum et mediante tali virtute procederet a Patre radicaliter et sic salvaretur quod Pater esset adhuc fons, et origo Personarum in divinis. Non autem ex eo solum distingueretur, quia esset innascibilis : licet enim quia esset innascibilis non posset procedere, et produci ab aliqua Persona, posset tamen communicari Personae procedenti, sicut essentia communicatur, et tamen in se innascibilis est, id est, improducibilis : sufficit autem posse ut identificetur cum eo cui communicatur, sicut essentia divina identificatur cum Filio, et cum Spiritu sancto, licet essentia non producatur, sed solum communicetur. Itaque ex hoc praecise quod Pater esset innascibilis non probatur quod distingueretur a Spiritu sancto si ab illo non procederet, quia posset ei communicari; et sic identificari cum illo. Quod ergo distingueretur in eo casu, aliunde provenit, scilicet quia produceret Filium, eique communicaret virtutem spirativam Spiritus sancti, quae virtus esset opposita, et non communicabilis Spiritui sancto ratione relationis spirandi quam importat. Hanc autem relationem Pater communicaret Filio : ergo esset Pater radicaliter, et virtualiter oppositus Spiritui sancto sicut Filius, quatenus, licet non esset habens in se relationem spirativam, esset tamen dans, seu communicans talem relationem Filio, aequivalet autem ad oppositionem habere relationem oppositam, vel dare illam per processionem, quia dans virtualiter habet.

Et si instes : Nam essentia divina dat Patri paternitatem, quia immediate resultat ab essentia, et tamen non opponi-

tur Filio : ergo ruit praedictum fundamentum, respondetur quod essentia non dat paternitatem per processionem paternitatis a se, consequenter neque per oppositionem cum Patre, sed per omnimodam identificationem, et virtuales emanationem, sicut attributa emanant ab essentia. sit ex alia, ut ostensum est.

Ex hoc autem non sequitur quod essentia opponatur Filio, quia nec opponitur paternitati. In nostro autem casu Pater communicaret Filio vim, et relationem spirativam per processionem, et oppositionem cum Filio, atque adeo cum virtuali processione, et oppositione cum Spiritu sancto.

XXXIX. Ad probationem secundae consequentiae respondetur, quod Filius in illo casu non esset inspirabilis realiter, et identice loquendo, licet formaliter sub reduplicatione, et appellatione filii non esset spirabilis, sed tantum procederet ut genitus per intellectum : sed realiter, et identice etiam esset spirabilis, et procedens per voluntatem, quia non opponeretur illi, solumque ibi Filius ut genitus, seu Persona genita, et spirata per rationem distinguerentur. Nec dici posset quod spiratio passiva solum ei esset communicabilis, sicut paternitas casu quo procederet a Filio, et non a Patre, et sic Filius non esset spirabilis, licet spiratio ei esset communicabilis. Hoc inquam dici non posset, quia in tali casu spiratio passiva non praesupponeretur processioni Filii; et sic non esset res communicabilis eo modo quo natura, vel paternitas in illo casu, sed si esset communicabilis, deberet esse per productionem, quia illa spiratio esset producibilis, et non ut distincta Persona a Filio : ergo Persona Filii esset sic producibilis, quod est esse spirabilem : paternitas autem in illo casu non esset producibilis; et sic solum esset communicabilis. Et quando dicitur quod in quantum Filius est Persona genita, et nata, et sic non esset Persona spirata, dico (354) quod in quantum Filius in illo casu esset Persona genita, distinguo; Persona genita cum identificatione spirationis passivae, concedo; cum oppositione, et relatione spirationis activae, nego; ergo non esset spirata illa Persona, distinguo; realiter, et identice, nego; formaliter, et reduplicative

sub appellatione filii, concedo; et sic simul esset spiratus, et genitus, sicut simul est volitio, et intellectio. Nec potest intelligi Pater ut duplex principium fundans diversas origines reales inter se, nisi inter se opponantur, et una sit ex alia, ut ostensum est.

Ad confirmationem respondetur, quod filiatio nunc opponitur in quantum filiatio spirationi passivae oppositione radicali, spiratio activa oppositione formali, et idem est de paternitate ut paternitas est. Hoc est dicere, paternitas, et filiatio sub explicatione istorum conceptuum relativorum non explicant formalem oppositionem cum Spiritu sancto, sed inter se, Pater enim est correlativum Filii, et e contra, non amplius. Caeterum, quia tam Pater, quam Filius petunt ex suis propriis rationibus habere vim, et relationem spirationis; ideo ex tali exigentia sunt radicaliter oppositi Spiritui sancto, quia sunt fundamentum spirationis, illamque petunt ex se. Si autem Spiritus sanctus non procederet a Filio, nec radicaliter, nec formaliter illi opponeretur.

Et si instes : Quid si per impossibile Filius non produceret Spiritum sanctum, sed solum radicaliter posset producere, distingueretur ab illo, ex sola potestate producendi, respondetur quod in ista suppositione, admittendo per impossibile, quod non procederet tunc de facto, vel cum virtute spirativa fingeretur retinere relationem spirationis, sed non originem, et actuales emanationem, vel neque emanationem, neque relationem retinere. Si retineret relationem spirationis, distingueretur a Spiritu sancto ratione radicalis oppositionis ex parte filiationis, et virtutis spirativae cum relatione, quia tota oppositio in relatione salvatur. Si autem non retineret relationem spiratoris, neque actuales emanationem, non distingueretur actu, quia non referretur, nec haberet oppositionem actu. Radicalis autem oppositio sine actuali relatione saltem comitante, nihil operatur ad distinctionem; modo autem filiatio radicaliter ex se opponitur, sed retinet relationem spiratoris.

FUNDAMENTA GRAECORUM EXTIRPANTUR.

Praecipua fundamenta Graecorum, quibus ita tenaciter suo errori adhaeserunt, fuerunt duo.

XL. Alterum ex negativa auctoritate, quia Spiritum sanctum procedere, a Filio non est expressum in Scriptura, neque fuit positum a patribus Concilii Nicaeni, et Constantinopolitani in symbolo: nam Concilium Nicaenum solum posuiti Credo in Spiritum sanctum, Constantinopolitani autem addit: Ex Patre procedentem et omittitur illa particula Filioque, quam postea addiderunt Latini ad symbolum; et conabantur ex hoc duo ostendere; alterum, quod auctoritas negativa in hac parte debet magni ponderis censi, eo quod de tam sublimi mysterio non est fas aliquid dicere, nisi quod traditum est a Scriptura, et Conciliis; unde si in ipsis non habetur talis processio ex Filio, utique nefas erit id dicere: alterum est, non licuisse Latinis eam additionem facere ad symbolum, eo quod anathemate feriuntur, qui ausi fuerint aliam fidem, seu symbolum componere, tum in (355) Concilio illo Constantinopolitano, tum in Ephesino tomo II, c. XXXIII, et tomo V, c. VI, tum in Chalcedonensi, actione V, in secunda fidei definitione. Unde etiam in Concilio Florentino, ut apparet in sessione ultima cum tractaretur de concordia, et pace utriusque Ecclesiae orientalis, et occidentalis, multi Graecorum, qui concedebant Spiritum sanctum ex Filio profluere, emanare, et procedere, recusabant tamen convenire in hoc quod id in symbolo adderetur, sed quod symbolum sine tali particula recitaretur. Nec videbatur illis necessarium omnia quae de novo definiuntur adjici symbolo, sicut in Concilio Ephesino definitum est sanctam Virginem esse Deiparam nec tamen in symbolo, ubi dicitur natus ex Maria Virgine, additum est Deipara: et multa alia sunt ab Ecclesia definita de fide, nec tamen addita sunt symbolo. In hoc puncto valde contenderunt Graeci in Concilio praedicto.

XLI. Alterum fundamentum quo Graeci ducebantur erat, quia si concederent Spiritum sanctum ex Filio procedere, videbantur concedi duo principia Spiritus sancti, nec solum duo principia, sed ae-

que immediata, et non unum ex alio, quod dicebant significari illa particula ex, dicendo procedere ex Filio, quod indicat Filium esse primum principium, non ab alio accipiens ut spiret Spiritum sanctum. Hoc autem est magnus error, cum quidquid Filius habet, non a semetipso, sed ex Patre habeat: ergo non est ponenda illa particula ex Filio, ne occasio detur huius erroris, significando aut duo principia Spiritus sancti, aut aequae innascibilia, et ex se, et non unum ab alio, dicendum ex aequo procedere a Patre, et Filio. Unde ad hoc evitandum dicebant aliqui eorum posse concedi Spiritum sanctum procedere a Patre per Filium, non autem a Patre Filioque, quasi ex aequo, et per se, primo.

Utrique fundamento satisfactum est in Concilio Florentino in litteris unionis ab Eugenio IV editis, quae habentur post sessionem ultimam Concilii. Et quoad additionem symboli, sic dicitur: "Definitum insuper explicationem verborum illorum Filioque veritatis declarandae gratia, et imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter symbolo fuisse oppositam." Certe in hoc inanis fuit querela Graecorum. Nam ipsi negare non possunt, in Ecclesia esse potestatem disponendi symbolum, et explicandi formulam fidei, addendo aliquid, vel tollendo juxta temporum varietatem, et occurrentiam necessitatis, quae ad hoc cogit: manifestum est enim quod Nicaenum Concilium addidit aliquid ad symbolum Apostolorum, videlicet illam particulam genitum, non factum, consubstantialem Patri, ubi vox homousion, seu consubstantialis introducta est in symbolo, quantumcumque Arianus reclamaverint, et restiterint. Deinde, in Concilio Constantinopolitano I, in symbolo additum est: Credo in Spiritum sanctum, ex Patre procedentem, ut constat ex fine ejusdem Concilii, ubi habetur hoc symbolum cum illa additione ex Patre procedentem, quae non habebatur in symbolo Concilii Nicaeni. Tandem in septima Synodo, cum Concilio Nicaeno II, sub Hadriano I pontifice, et Constantino, atque Irene imperatoribus anno 787, editum est symbolum, ubi apposita est illa particula qui ex Patre Filioque procedit, ut patet in Concilio in actione, seu ultima in titulo: "Definitio sanctae magnae, et universalis Synodi in Nicaea secundae." Quamvis etiam ante haec tempora in Hispania solitum fuerit in symbolo fidei illam particulam

apponi ex Filioque, ut constat ex confessione fidei in Concilio (356) Tolitano VIII, celebrato sub Reccisvintho principe, aera 691, id est, anno Domini 653, quae confessio habetur in titulo primo illius Concilii, et ut ibi dicitur : "In sacris missarum solemnitatibus concordī voce profitebatur, et dicebatur." Erat ergo hoc jam in Hispania tunc receptum, et verisimile est non a se incoepisse, sed traditum accepisse. Cur ergo non fuit licitum ab eadem Ecclesiae potestate addere in symbolo ista verba, ut magis explicaretur mysterium hujus processionis Spiritus sancti, praesertim excitato hoc dubio et crescente hoc errore ? Cur vero id Ecclesia non fecerit in aliis rebus quas de fide definivit ? Nostrum non est de Ecclesiae facto judicare, sed id quod decrevit reverenter suscipere, et ipsa definivit in supradictis verbis rationabiliter id factum esse. Certe in symbolo fidei non omnes res quae de fide sunt contineri debent : sic enim cresceret in immensum, cum tamen symbolum breve esse debeat, et ea praecipue continere quae circa ipsum Deum ac mysterium Trinitatis, et incarnationis versantur. Unde in iis praecipue articulis adjicere aliquid Ecclesia consuevit, quae ad ipsas Personas divinas pertinent, ut circa Patrem addidit quod sit creator visibilium, et invisibilium propter haeresim Manichaeorum, qui negabant Deum esse creatorem rerum corporalium; circa Filium quod sit consubstantialis Patri, et genitus, non factus contra Arium : circa Spiritum sanctum quod ex Patre procedat, et illi sit coadorandus contra Macedonium, et quod ex Patre Filioque procedat contra Graecos; cum tamen multa ex his in symbolo primo Apostolorum, aut Nicaeno non habeantur. Quod specialius in hoc articulo faciendum fuit, quia ex hoc ipso quod non inveniretur expressum in symbolo, Graeci faciebant argumentum quod non ita sentiendum esset, negabantque posse id ab Ecclesia in symbolo poni : debuit ergo Ecclesia suam in hoc ostendere potestatem, nec Graecorum cedere argumento vel quaelae. Quod autem in Ephesino, et Chalcedonensi Concilio fuerit anathema impositum mutantibus symbolum, seu formulam fidei, id factum est vel contra eosqui privata auctoritate id facerent, vel etiam qui contrarium ipsi fidei adice-

rent : alias quomodo Concilium generale potuit prohibere ne ab alia simili potestate qualis est alterius Concilii generalis, vel a confirmatore Concilii generalis, qui est papa id non possit fieri, cum par in parem, et multo minus in superiorem, potestatem non habeat ? Similiter id quod majoris explicationis gratia symbolo adjicitur, non mutatio fidei est, sed explicatio.

XLII. Secundo fundamento satisfecit Concilium Florentinum in litteris unionis dicendo, quod : "Latini affirmaverunt non se hac mente dicere Spiritum sanctum ex Filio procedere, ut excludant Patrem, quin sit fons, et principium totius deitatis, scilicet Filii, et Spiritus sancti, aut quod id quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, Filius a Patre non habeat, sive quod duo ponant esse principia, seu duas spirationes, sed unum tantum asserant esse principium unicamque spirationem Spiritus sancti, prout hactenus asseruerant." Ita Concilium, juxta quam doctrinam definivit Spiritum sanctum a Patre, et Filio tamquam ab uno principio, unicaque spiratione procedere, et quod hoc ipsum quod est Spiritum sanctum a Filio procedere ex Patre habet, a quo aeternaliter genitus est. Quare ly procedere ex alio, non dicit, quod illud principium ex quo procedit, non possit etiam ex alio esse, cum vere sit principium de principio, et quidquid vere principium est, (357) hoc dicit, quod id quod principiatur, et originatur ex illo procedat, et sit : praesertim cum illud ipsum principium Patris ex quo procedit Spiritus sanctus idem sit quod in Filio, licet a Patre ei communicatum, et ita si Spiritus sanctus procedit ex Patre, etiam procedet ex Filio.

XLIII. Nec ex hoc quod Pater habeat vim spirativam quam communicat Filio, sequitur quod prius origine sit ab ipso Spiritus sanctus quam a Filio, eo quod illam vim spirativam quam habet Pater non habet nisi in actu secundo, et cum suo fructu, et termino producto, qui est Spiritus sanctus; ergo pro illo priori quo est in Patre vis spirativa, etiam est productus Spiritus sanctus, et sic jam intelligitur esse, antequam producatur Filius.

Sed respondetur quod in re, et pro prioritate in quo, totum est simul, sci-

licet virtus spirativa in Patre, et in Filio, et spiratio ejus ut a Patre, et Filio tamquam ab unico principio spiratore. Et hoc sufficit ut actus purus spirativae virtutis nunquam sit sine fructu, et actu secundo producendi Spiritum sanctum. Pro prioritatem autem originis quae Pater generat Filium communicatur a Patre, et non exerceatur notionaliter illi virtutem spirativam, quae notionaliter, nisi in duobus suppositis, ut articulo sequenti dicetur in fine.

Articulus IV.

Utrum Spiritus sanctus ex sua
characteristica proprietate pe-
tat procedere a duabus Perso-
nis, et unico principio spira-
tore ?

Cum in unoquoque producente invenia-
tur, et concurrat principium quod, seu
suppositum subsistens, et principium quo,
seu forma, aut virtus producendi, hoc
quoque in processione Spiritus sancti
certum est inveniri. Nam, et Spiritus
sanctus procedit a subsistente principio
illi opposito relative, et virtus spira-
tiva qua producitur in illo principio da-
tur. Caeterum cum in hac Spiritus sanc-
ti processione inveniat duplex supposi-
tum spirans, et mutuo amans, scilicet
Pater, et Filius, inveniat autem una
relatio spirationis activae, qua illa
duo supposita constituuntur unus spira-
tor; inveniat etiam una voluntas, seu
virtus spirativa ut principium quo, dif-
ficultas est, tum circa ipsa supposita
spirantia, tum circa ipsam relationem spi-
ratoris, seu circa hoc principium quod
dicitur spirator, tum circa ipsam virtu-
tem spirativam, seu principium quo spiran-
di. Et est triplex difficultas.

I. Prima, an requirantur duae Perso-
nae amantes seu spirantes ad productio-
nem Spiritus sancti solum ut conditio re-
quisita tenens, se ex parte subsistentiae
seu subsistentiarum in Deo, an ut perti-
nens ad rationem formalem ex parte ip-
sius amoris sic spirati. Cum enim ad
producendum aliquid requiratur, et condi-
tio tenens se ex parte subsistentiae,
quia suppositum est id quod producit, et
formalis ratio per se influens in quarto
modo per se respectu rei procedentis,
punctus difficultatis est an duo suppo-
sita, seu duae Personae Pater, et Filius
requirantur solum ex parte (358) condi-
tionis, quae tenet se ex parte suppositi,
et mere concomitanter se habeant, sicut
ad productionem creaturarum tres Perso-
nae non concurrunt ut ratio per se crean-
di, quia Deus creat ut unus, et aequè
bene crearet, si tantum esset unum suppo-
situm, sicque concomitanter solum se ha-
bent illae tres Personae ad creandum :
an vero duae illae Personae Pater, et
Filius specialiter aliquo ratione requiran-

tur per se, et non mere concomitanter ad
productionem Spiritus sancti.

Secunda difficultas est circa spira-
tionem, seu spiratorem, an sit principium
subsistens spirandi, an duae Personae
possint dici duo spiratores absolute, an
unus tantum spirator, qui sit individuum
subsistens, et relatio ipsa per se spi-
rans : et quid nomine spiratoris includa-
tur.

Tertia difficultas est circa ipsam
virtutem spirativam, seu principium quo
spirandi quid importet, et pro quo suppo-
nat, pro relatione an pro essentia, quae
difficultas est communis ipsi, et poten-
tiae generativae, quae infra sequenti
disputatione tractanda est. Specialis
vero difficultas est circa ipsam virtu-
tem, et principium quo spirandi, an sit
aeque primo in Patre, et Filio, an prius
origine in Patre. Alia vero difficultas
restabat an processio Spiritus sancti
sit voluntaria, licet non sit libera, si-
cut amor beatificus voluntarius est, et
necessarius. Sed haec non est magna dif-
ficultas, et sequenti disputatione gene-
raliter inquiretur, an actus notionales
voluntarii sint.

SPIRITUS SANCTUS PER SE QUARTO MODO
PROCEEDIT EX DUABUS PERSONIS.

II. Praesupposita fide, quod Spiritus
sanctus procedit a Patre, et Filio tam-
quam a Personis originantibus, et produ-
centibus ipsum, ut venari possimus, et
intelligere qua ratione requirantur ad
talem processionem duae istae Personae,
oportet prius proponere, et explicare ti-
tulos quibus haec processio petat plura-
litate Personarum spirantium.

Primus est, quia Spiritus sanctus
procedit ut tertia Persona Trinitatis ex
sua charakteristica proprietate; et sic
supponit duas Personas, non antecedentia
durationis, sed prioritatem originis, nec
potest esse tertia Persona distincta a
duabus primis, nisi procedat ab utraque,

ut satis superque contra Graecos praecedenti articulo ostensum est. Ex hac ergo ratione procedendi ut tertia Persona distincta a prima, et secunda exigit procedere a duabus Personis.

Secundus titulus est, quia Spiritus sanctus procedit ut amor notionalis per voluntatem, sicut Filius per intellectum. Ex propria autem ratione sua amor supponit cognitionem: ergo amor notionalis cognitionem notionalem, cognitio autem notionalis nequit esse sine termino expresso, et producto, scilicet sine Verbo: per se ergo supponit amor notionalis ut principium sui Patrem exprimentem, seu dicentem, et Verbum expressum a quibus procedat amor, non tam ratione sui, quam ratione cognitionis ad amorem requisiti, et praesuppositi, quae est cognitio notionalis; cognitio autem notionalis non stat sine duplici Persona, scilicet Patre dicente, et Verbo expresso, seu dicto.

Tertius titulus est, ratione subsistentiae requisitae ad producendum Spiritum sanctum, quia principium spirandi quod dicitur spirator, non est aliquod individuum subsistens per se, et seorsum a Patre, et Filio, sicut hic Deus, quia si esset ratione sui subsistens, esset subsistentia relativa, (359) ac proinde opposita aliis subsistentiis, quia esset persona; et sic ponerentur, quatuor Personae in Deo. Ut ergo principium illud spirandi reddatur subsistens, indiget duplici Persona, quia in una tantum Persona stare non potest, cum principium spirandi sit communicabile illis, et non oppositum alicui earum. Et praeterea quia Spiritus sanctus refertur ad Patrem, et Filium: ergo per se requirit quod Pater, et Filius referantur ad ipsum.

Quartus titulus, et ratio propter quam petit duas Personas processio Spiritus sancti est, quia ipse amor quo spiratur, est amor mutuus, et amor amicitiae, seu nexus duorum, ut communiter patres dicunt; et Pater quia amor amicitiae est perfectior amore concupiscentiae, et Deus est capax talis amoris, quia habet plures Personas, scilicet Patrem, et Filium qui notionaliter amare se possunt amore reciproco, et mutuo: ergo non est illi denegandus hic amor amicitiae, qui maxime competit amori notionali, quia supponit plures Personas inter quas exerceatur.

III. Ex his rationibus propter quas attribuitur Spiritui sancto necessitas procedendi a duobus suppositis, omnes quidem habent aliquam conducentiam per se ad talem processionem, quae sine dubio exigit quod sit a duabus Personis, quia in se procedit cum talibus conditionibus, quod necessario exigunt quod processio a duobus sit. Sed tamen non aequae immediate, nec aequae formaliter omnes requiruntur. Nam quod sit tertia Persona distincta a duabus, exigit quod procedat ab utraque, non propter ipsam formalem rationem, et peculiarem Spiritus sancti, sed propter communem rationem, quia nulla Persona distinguitur ab alia, nisi procedat ab illa, vel alia a se. Quod vero sit notionalis amor Spiritus sancti praesupponit quidem notionalem cognitionem, quae est cognitio dicens, et exprimens in Patre et consequenter Verbum dictum in Filio, sed quod praesupponat illas duas Personas ut elicientes illum amorem, et spirantes, non ex hoc immediate inferitur, sed ex quadam conditione identice, et materialiter se habente, scilicet quia utraque Persona habet eandem voluntatem, quia consubstantiales sunt; non ex ipsa ratione formali amoris id petitur, quia etiamsi non procederet a Verbo, ut a Persona spirante, notionalis amor intelligeretur, id est, relative se habens, et procedens.

IV. Restat ergo ut videamus an propter ultimum titulum competat Spiritui sancto procedere a duobus suppositis: sic enim in quarto modo per se procedet ab illis, quia ex ipsa formali ratione amoris spirati id petet, et non ratione amoris spirati id petet, et non ratione alicujus conditionis adjunctae vel materialiter tantum, et concomitanter concurrentis, sicut materialiter concurrunt tres Personae ad creationem ad extra: et eodem modo se habebunt duae Personae, si solum concurrunt ut dantes subsistentiam naturae: una enim sola sufficienter id faceret. In hac ergo parte Scotus in I, dist. XII, qu. I tenuit Spiritum sanctum non petere hunc duorum suppositorum concursum per se formaliter, seu in quarto modo, sed quasi materialiter, et concomitanter, sicut se habent tres Personae ad creationem, ad quam non requiruntur formaliter, et in quarto modo per se, quia Deus creat in quantum unus, non in quantum trinus, et tamen ipsae tres

Personae creant ut personae, et supposita subsistentia illius virtutis creantis. Cum Scoto sentit Durandus in I, dist. XI, qu. III. Sequitur Bellarminus tomo primo, (360) lib. II de Christo, c. XXVII; Molina in hac quaestione XXXVI, art. IV, disp. V. At vero p. Arrubal hic disp. CXXX, licet in capite secundo supponat processionem Spiritus sancti exigere duo supposita, tamen in reddenda hujus rei ratione, in capite tertio recurrit non ad ipsam rationem amoris, ut unitivus et amicus est, sed ut notionalis: sic enim in quantum notionalis praesupponit cognitionem notionalem, quae non nisi in duabus Personis inveniri potest, cum cognitio notionalis sit illa quae procedit a Patre producendo, et exprimendo Filium; et quia Spiritus sanctus producit ut amor subsistens, et terminus, qui est Persona distincta ab aliis, ita etiam postulat voluntatem prius existentem in duobus suppositis, ut procedat tamquam distincta Persona ab illis. Et p. Suarez lib. X de Trinitate, c. VI hanc rationem propter quam processio Spiritus sancti petit plura supposita ad hoc reducit, quod Spiritus sanctus procedit ut dicens relationem ad Patrem, et Filium, nec habet aliquod principium productivum sui subsistens commune Patri, et Filio, sed immediatum subsistens productivum hujus processionis est utraque Persona. Quae rationes tam Arrubalis quam Suarez non ostendunt ita immediate per se in quarto modo requiri duarum Personarum concursum ad processionem Spiritus sancti, nam etiamsi a solo Patre, et non a Filio procederet, ut Graeci fingeant, vel a solo Filio, et non a Patre, adhuc notionalis esset ille amor, et notionali modo distinctus, quia adhuc Persona esset, et tamen non esset a duobus. Non ergo probatur quasi per locum intrinsecum, et in quarto modo per se requiri quod procedat a Filio ex eo praecise quod praesupponit cognitionem notionalem: potest enim illam supponere, et intelligi quod a solo Patre procedat quantum ex vi processionis, ut notionalis sit, id est, personalis, et relativa. Similiter quod Persona Spiritus sancti sit distincta a Persona Patris, et Filii, et procedat ut terminus, et Persona subsistens, non arguit quod per se in quarto modo procedat a duabus Personis Patre, et Filio, quia licet de facto duae Personae sint, quae reddunt subsistens ipsum principium spirandi, non os-

tenditur quod etiamsi per impossibile non procederet a duabus Personis, sed ab una tantum, non sufficeret subsistere illud principium in una tantum Persona, ut produceretur Spiritus sanctus. Nec ad hoc ut procedat tamquam Persona tertia seu ultima in Trinitate ostenditur per se requiri quod procedat a duabus Personis, ex propria, et formali ratione personae quia tertia est, nisi forte ex generali ratione quia distingui non potest ab ea a qua non procedit, quod non est per se requirere in quarto modo, ex eo quod talis Persona est, procedere a duabus, quia etiam in sententia Graecorum, si solum procederet Spiritus sanctus a Patre, procederet ut Persona distincta, imo si per impossibile fingatur sic procedere, adhuc in sententia Scoti distingueretur a Filio: ergo non ostenditur contra Scotum exigere illam processionem Spiritus sancti quod a duabus Personis procedat, ad hoc ut distincta Persona sit, cum in suppositione Scoti, etiamsi non procederet nisi ab una, distincta foret. Quare istae sententiae Arrubalis, et Suarez valde inclinant in sententiam Scoti.

V. Oppositam ergo sententiam, nempe processionem Spiritus sancti per se, et in quarto modo exigere quod sit a duobus suppositis, simpliciter tenet S. Thomas in hac quaestione XXXVI, art. IV ad primum; et in I, dist. XI, qu. I, art. IV ad secundum ponit differentiam inter creationem, et spirationem, quod (361) creatio non petit tres Personas per se, spiratio vero petit duas. Et idem habet dist. XXIX, qu. I, articulo ultimo ad II, et qu. X de potentia, art. II ad XV, ubi ex eo quod Spiritus sanctus sit amor mutus, et nexus duorum dicit, quod a duobus suppositis debet procedere. Sequuntur communiter discipuli S. Thomae, Cajetanus loco citato primae partis, et ibidem Bagnez, Zumel, Nazarius, Ripa, Torres, Ferrariensis IV contra gentiles. C. XXV; Capreolus in I, dist. XII, quaestione I; Vasquez hic disp. CL, C. II et alii plures quos citat, et sequitur collegium Carmelitatorum tract. VI de Trinitate, disp. XV, dub. V.

VI. Fundamentum S. Thomae sumitur ex formali ipsa ratione amoris mutui, quae ita essentialiter petit duorum suppositorum concursum, ut nullo modo nec fingendo casum impossibilem possit procedere ab

uno. Et haec formalis ratio est, quia ille amor quo procedat Spiritus sanctus est amor amicitiae mutuus, et quasi nexus duorum, sed non est mutuus ex parte actuum amandi, quia actus amoris unus est, et una virtus spirativa, unicaque relatio spirationis activae: ergo esse mutuum, nexumque duorum solum habere potest ratione plurium Personarum, inter quas mutua, et reciproca ratio amoris esse potest. Minor certa est, cum in processione Spiritus sancti nec duplex spiratio esse possit, quia Pater, et Filius unica virtute spirant Spiritum sanctum: ergo non restat unde sumatur pluralitas ad rationem mutui amoris requisita, et ad rationem amicitiae, et nexus duorum, nisi ex parte pluralitatis Personarum. Major est communiter recepta inter theologos traditurque ab Augustino VI de Trinitate, c. V et a Prospero in libro sententiarum, sententia CCCLXXI; Richardo de S. Victore lib. III de Trinitate; Anselmo in monologio, c. XLVIII, et LII; Bernardo in serm. III de pentecoste, et ab aliis pluribus.

Et ratio potest sumi ex eo, quia supposita distinctione Personarum in Deo species amoris amicitiae est ei possibilis, propter diversitatem Personarum amantium, licet voluntas sit una quae non minuit, sed auget amorem amicitiae, cum illa sit perfectior amicitia, ubi magis concordantes sunt voluntates: illa ergo perfectissima erit, ubi fuerit voluntas. Unde amicitiae amor, semota in perfectione diversitatis in actibus nullam imperfectionem dicit ex qua repugnet Deo. Sed Spiritus sanctus procedit ex perfectissimo amore notionali, et personali: ergo si perfectissima species amoris, quae esse potest, est amor amicabile, et amicitiae, quando est inter Personas, videtur quod ex illo debet procedere Spiritus sanctus.

VII. Dices primo ex Arrubale, hanc rationem petere principium: nihil enim est aliud Spiritum sanctum esse nexum duorum, et amorem mutuum, quam procedere a duobus: ergo probare quod procedit a duobus, quia est nexus duorum, est probare idem per idem.

Dices secundo: Esto procedat ut amor amicitiae ad alterum, sufficit quod sit amor amicitiae erga ipsum Spiritum sanctum procedentem, non autem Patris, et non potest esse mutuus, et unitivus, nisi Filii inter se: cum etiam amor amicitiae ratione Personarum, et procedendo a duo-

inter Patrem, et Spiritum sanctum sit: ergo bene potest salvari ista formalis ratio quod sit amicitiae, et inter duas Personas, et tamen quod sit procedens ab una tantum Persona, si autem amicitia illa inter Personam a qua procedit, et ipsum Spiritum sanctum qui procedit.

Dices tertio: Amorem illum habere quod sit nexus duorum in (362) quantum amor essentialis est, non in quantum notionalis, et spirativus, seu per modum impulsus: ergo non probatur hanc rationem nexus, et mutuae conjunctionis esse ratione Personarum, quia istae solum requiruntur ad amorem notionalem, non ad essentialem.

VIII. Ad primam instantiam respondetur non esse idem esse nexum duorum, et procedere a duobus, licet hoc secundum requiratur ad illud primum, sed non e contra: stat enim bene quod duo habeant amorem, et si in utrisque fuerit eadem voluntas, habeant eundem actum amoris, et tamen non sequatur ex hoc quod habeant amorem ad invicem, sed unusquisque amet seipsum non ad invicem unus alium: ergo probare quod amor Spiritus sanctus procedit per se a duobus, quia per se, et ex specie sua est unitivus, et nexus duorum, non est probare idem per idem, nec petere principium, sed procedere sicut ab inferiori ad superius, sicut cum probatur hoc esse animal, quia est homo, sic probatur amorem esse a duobus, quia est unitivus, et mutuus, nexusque duorum, et non sunt duo amores: ergo duae Personae amantes. Quare cum amorem procedere a duobus possit intelligi dupliciter, videlicet mutuo et non mutuo, reciproce, seu amicabiliter et non reciproce, seu non ad invicem, sed unusquisque se amando, non est idem formaliter amorem esse mutuum, seu unitivum, et procedere a duobus; et sic potest probari quod sit a duobus, quia est unitivus procedendo ab inferiori ad superius. Et secundo, potest amor esse mutuus dupliciter, uno modo, quia est duplex amor, et sic mutuus, et reciprocus, et amicabile ex parte actus sicut est in nobis; et sic non probatur quod procedat ex duobus idem amor, sed quilibet secundum se procedat ex suo operante. Alio modo amor est mutuus, et amicabile sine multiplicatione actus, sed idem omnino existens, et ab eadem voluntate procedens, et talis amor non potest esse mutuus, et unitivus, nisi Filii inter se: cum etiam amor amicitiae ratione Personarum, et procedendo a duo-

bus suppositis, quia reciprocatio, et amicabilitas non est ex parte actuum, sed Personarum. Unde non est idem esse amorem unitivum, seu nexum duorum, et procedere a duobus, neque D. Thomas infert procedere a duobus Spiritus sanctum ex eo praecise quia amor ille unitivus est, sed supponendo quod est amor unus ex parte actus, et tamen mutuus, et amicus seu unitivus, infert quod talis amor non obstante quod est unus, debet procedere a duobus suppositis quia unitivus, et amicus est, et solum potest hoc esse ratione plurium suppositorum, non plurium actuum.

IX. Ad secundam instantiam dicitur, quod ille amor mutuus, et amicus non salvatur sufficienter per hoc quod versetur solum inter Personam spirantem (etiam si esset una tantum) et ipsum Spiritum sanctum procedentem ut terminum spirationis; sed requiritur quod ex parte principii procedentis duplex Persona sit mutuo inter se communicans, et amicabiliter spirans.

Cujus ratio est, quia Persona procedens solum se habet ut terminus amoris notionalis, seu ut communicans cum aliis Personis terminative solum, non active in genere notionali: nec enim Spiritus sanctus aliquid communicat notionaliter aliis Personis, tribuendo eis aut producendo, neque per se solum, neque simul cum alia Persona, sicut Filius communicat cum Patre in spirando, et communicando inter se productionem Spiritus sancti, et Pater communicat Filio tribuendo ei per generationem naturam, et vim (363) spirativam. Si ergo Spiritus sanctus notionaliter non communicat aliquid Patri et Filio, sed tantum terminative, accipit ab ipsis, non est inter ipsum, et suum

principium mutuus, et reciprocus amor notionalis active communicativus, sed solum ex una parte communicatio notionalis est erga Spiritum sanctum, non autem ex parte Spiritus sancti erga Patrem et Filium, quia nihil a Spiritu sancto notionaliter procedit, sed solum terminat omnes processiones ad intra. Unde in casu argumenti ex vi suae originis, seu productionis ille amor non esset amicitiae, sed solum post terminationem ad Spiritum sanctum resultabit amor amicitiae inter Spiritum sanctum et alias Personas, et hoc non in tota sua latitudine, et exi-

gentia amicitiae, scilicet cum redamatione et communicatione mutua activa, et notionali, et secundum eandem rationem, seu aequiparantiam, sed ex parte unius extremi dando, et communicando, ex parte alterius tantum recipiendo, seu terminando communicationem. Unde ut salvetur amicitiae amor in Deo, etiam quoad hanc extensionem, et modum amicitiae, qui est cum mutua redamatione, et communicatione activa, oportet quod non solum ponatur amicitia inter Personam producentem et productam, spirantem et spiratam, quasi inter principium et terminum, sed etiam ex vi ipsius originis detur in ipso principio spirativo duplex Persona, inter quas sit communicatio ad invicem mutua, et reciproca; et sic in ipsamet originatione, et ex vi principii, et originis producentis procedat Spiritus sanctus ex amore amicali, non autem solum conveniat illi amoris esse amicitiam per quamdam consecutionem, et sequelam, scilicet postquam terminus est positus, non prout originatur.

X. Ex si dicas: Nam etiam Filius nihil communicat, aut dat Patri, sed solum ab eo per aeternam generationem accipit: ergo adhuc non salvamus mutuum communicationem notionalis in ipso principio originante Spiritum sanctum et sic non evitamus inconveniens, respondetur quod Filius nihil communicat Patri quoad suam Personam, sed communicat aliquid Patri quoad exercitium spirandi Spiritum sanctum quia Pater cum Patre in spirando, et communicando non potest spirare Spiritum sanctum sine Filio, cum virtus spirativa sit in utraque Persona; et sic aliquid communicat Patri, quia exhibet ei id sine quo spirare non potest, scilicet Personam suam ut spirantem, sine qua Pater non producit Spiritum sanctum.

XI. Ad tertiam instantiam respondetur quod amor ut essentialis non est nexus plurium, nec mutuus, et amicus erga ipsum Deum, sed prout notionalis, qui supponit distinctas Personas inter quas nexus, et communicatio sit. Unde et in Scriptura Spiritus sanctus vocatur communicatio, II ad Corinth. XIII: Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus, etc.

Nam ratio ista nexus, et communicationis mutuae si realis est, exigit distinctionem aliquam inter extrema, et haec distinctio non potest esse nisi inter actus ipsos,

quibus fit communicatio, vel inter Personas : in amore essentiali neutra distinctio datur, quia in essentialibus nondum intelliguntur Personae distinctae, actus autem ipse dividi, et multiplicari non potest : oportet ergo quod solum inveniatur in amore notionali, in quo etsi actus non dividitur, tamen Personae multiplicantur, et ratione earum mutua illa communicatio, et reciprocus amicitiae nexus est.

XII. Nec denique obstat, quod (364) etiamsi non sit amor amicitiae in Deo, adhuc perfectio amoris in Deo est : sufficit enim amor Dei ad seipsum ut perfectissimus sit.

Respondetur enim quod licet ille amor perfectus sit, quo Deus seipsum diligit absolute ex parte rei amatae, et sine explicita ratione amicitiae, tamen etiam amor amicitiae ex ipso modo amandi perfectus est, imo perfectissimus, et maxime proprius naturae intellectualis, cum amicitia non inveniatur in brutis : ergo non debet ista perfectio deesse Deo, licet alia etiam non excludatur. Et sic maxime debet exerceri in amore notionali, qui est inter Personas distinctas, atque adeo Spiritus sanctus debet procedere ex illo; sicut in intellectu, licet dari debeat scientia et providentia, et sapientia non debet deesse processioni Verbi divini quod procedat per actum sapientiae, quia ipse est sapientia genita. Sic Spiritus sanctus debet procedere per amorem amicitiae, qui perfectissimus est, licet etiam sit in Deo amor absolutus ad se, qui etiam perfectissimus est in suo ordine, et linea. Nec solum concomitanter invenitur ille amor amicitiae in ista processione, quia amorem esse amicitiam est intrinseca perfectio, cum sit differentia essentialis dividens amorem : ergo si invenitur in Deo, tamquam formalis, et intrinseca differentia, et non ut aliquid pure concomitans invenitur.

XIII. Objicies pro sententia Scoti : In Patre solo est perfectissima, et completissima virtus spirativa : ergo per se, et ex formali ratione talis processions non exigit duo supposita. Consequentia patet, nam ubicumque invenitur integra, et perfecta virtus ad agendum potest operari : ergo si in solo Patre invenitur perfecta, et completa virtus

spirativa, in solo Patre poterit operari, quantum est ex formali ratione virtutis, et quarto modo per se, licet in re, et concomitanter duo supposita exigit, quia sic inveniuntur in re, et voluntas spirativa est in illis de facto, non quia ex formali sua ratione id exigit. Antecedens vero probatur, quia virtus quae est in Patre ad spirandum non accipit aliquam perfectionem vel complementum ex eo quod sit in Filio, cum totum quod habet Filius, a Patre habeat : ergo prout in Patre solo completissima, et perfectissima est, imo et infinita; atque adeo si prout ibi est infinita, utique integra est, et completa ad spirandum.

Confirmatur, quia processio Spiritus sancti neque in quantum procedens ex cognitione notionali, neque in quantum amor mutuus exigit per se quarto modo quod procedat a duobus, neque in quantum illae duae Personae dant subsistentiam virtuti spirativae : ergo ex nullo capite id exigitur formaliter, et per se. Antecedens probatur, non ex eo quod notionalis est, quia ad hoc influit pluralitas Personarum, quia etsi per impossibile Pater intelligendo non produceret Verbum, et per voluntatem spiraret Spiritum sanctum, ille amor esset notionalis; nec tamen procederet a duabus Personis. Non ex eo quod amor sit mutuum est denominatio extrinseca in amore. Si enim ego diligo amicum, nihil reale ponitur in illo amore ex eo quod ab alio vicissim amatus sim, sed haec est extrinseca denominatio : ergo ille amor quo diligo amicum, idem remanet intrinsece, etiamsi non esse redamatus; similiter ergo amor quo spiratur a Patre Spiritus sanctus idem intrinsece remaneret, etiamsi mutuo non procederet a Filio: non ergo per se in quarto modo requiritur quod procedat a duobus. Denique, ex eo quod natura divina reddatur subsistens (365) illa duplici Persona Patris, et Filii, non sequitur quod per se utraque Persona requiratur, sed materialiter, et concomitanter, sicut pro creatione, et productione creaturarum invenitur natura divina subsistens in tribus Personis, et tamen non per se formaliter requiruntur tres Personae ad creandum, quia creaturae procedunt a Deo in quantum unus.

XIV. Respondetur quod esse in aliquo supposito integram, et totalem, et completam virtutem ad operandum stat dupliciter. Uno modo integram virtutem, et completam

virtutem ad operandum stat dupliciter. Uno modo integram virtutem, et completam totalitate virtutis quoad activitatem, et vim operandi : alio modo totalitate non solum virtutis, sed etiam conditionis requisitae, ut talis virtus operetur; sicut licet voluntas sit integra, et totalis virtus encitiva amoris quantum ad vim productivam, non tamen habet conditionem per se requisitam, scilicet cognitionem objecti sine intellectu, et tamen intellectus non dat virtutem voluntati elicicendi amorem, sed conditionem sine qua non eliciet. Et potentia visiva in ratione virtutis est tota, et completa vis elicitiva visionis, ut tamen sine objecto, et medio illustrato non potest videre. Sic ergo tota vis spirativa in Patre est perfecta, et completa quantum ad vim, et activitatem spirandi, ut probat argumentum, quia eadem numero, et non major, neque auctior redditur ex eo quod est in Filio; sed quantum ad conditionem, et modificationem quandam, quae requiritur ut amor ille spiretur tamquam amor mutuus duorum, et a conceptione notionali dependens, quae est Verbum, sic per se requirit duo supposita, nec invenitur complete, et totaliter in Patre, licet inveniatur tota, et completa virtus in ratione, et actualitate virtutis, sed non tota, et completa conditio ut spiratio procedat propter rationem dictam. Si autem petas, an haec conditio requiratur per se ad illum amorem, quia amor est, an quia divinus, dico quod non solum quia amor, nec solum quia divinus, sed quia divinus notionalis, et mutuus : ad has enim conditiones necessario exigitur quod virtus illa spirativa non sit in uno tantum supposito, sed in duobus, cum non sit mutuus ex duplicitate actus, sed ex pluralitate suppositorum, nec sit notionalis, nisi supponendo duas Personas secundum processionem intellectus, sed habentes eandem voluntatem, et sic in uno tantum supposito licet sit tota virtus spirandi, non tamen omni modo, et omni conditione requisita ad spirandum.

XV. Ad confirmationem respondetur processionem Spiritus sancti requirere duo supposita, tum quia notionalis, tum quia mutuus, et amicabile; nec rationes istae distungendae sunt, sed conjungendae, quia amor mutuus esse non potest, nisi notionalis sit : essentialis enim amor, nec ratione actuum, nec ratione Por-

sonarum distinctionem habet, ut mutuus, et amicabile esse possit. Et cum dicitur quod etiamsi procederet a solo Patre, adhuc notionalis esse posset, distinguo; esset notionalis quoad distinctionem Personae procedentis, seu spiratae ab spirante, transeat; esset notionalis quantum ad rationem amoris mutui, et amicabile, nego, ut explicatum est. Quod vero additur, formalitatem mutui esse denominationem extrinsecam, respondetur quod amorem esse mutuum dupliciter consideratur. Uno modo respective inter ipsos actus; et sic unus in altero nihil reale ponit. Alio modo secundum quod unus est conditio praesupposita, et requisita ut alter eliciatur, eo quod amor amicitiae fundatur super communicatione bonorum ad invicem, et ita amicus amat alium, quia alter se communicat mihi, et prima (366) communicatio amor est, rursus ille alius amat amicum, quia vicissim amatur ab illo. Amor ergo in alio est conditio requisita in persona, ut amicabilem ametur. Et hoc modo mutuus amor ut conditio reciproca tenens se ex parte personarum ut amicabilem amentur, quia se communicant communicatione amoris, fundat realem, et intrinsecam perfectionem amoris, quatenus specificat persona sic se communicans, et amans amorem amicitiae, qui non ferretur in personam amicabilem, nisi supponeret in illo istam conditionem, scilicet quod esset amans, et se communicans, licet ille amor nihil in me ponat, nisi me esse amatum; est tamen conditio requisita, ut persona sic amans sit objectum amoris amicitiae qui est realis amor, et species intrinseca amoris. Non est autem inconveniens, quod realis actus, et amor ex parte objecti supponat aliquam conditionem, quae sit denominatio extrinseca, vel negatio, imo multae denominationes extrinsecae, et entia ficta actibus veris, et realibus attinguntur. Specialiter vero in Deo in quo amor ille non est mutuus ex distinctione actuum, sed Personarum, in se vero unus, non consistit ratio mutui in denominatione extrinseca, sed in processione reali ejusdem amoris a duobus suppositis. Quod vero dicitur de duplici Persona requisita ad illam spirationem ut principium quod subsistens, jam diximus non propter hoc solum requiri, sicut ad creationem requiruntur tres Personae, sed per se formaliter ut ille amor mutuus, et no-

tionalis sit, quod in creaturis non currit, quia solum procedunt a Deo ut artificata ab artifice : tres autem Personae unam potentiam, et artem habent, nec ex aliqua formalitate processionis artificiali petunt concursum trium Personarum.

UNUS SPIRATOR EST PATER, ET FILIUS, NON UNA SUBSISTENTIA SPIRATIVA, NEC UNUM INDIVIDUUM SUBSISTENS, QUI SIT HIC SPIRATOR.

XVI. Supponendum est tamquam certum, Patrem et Filium non esse plura principia Spiritus sancti sed unicum principium, et unica spiratione ab illis procedere Spiritum sanctum, non solum quia actus spirandi, et virtus spirativa, seu principium quo est unum, sed etiam quia relatio spiratoris una est, et ita tam quoad relationem, quam quoad virtutem spiratio una est. Constat hoc ex definitionibus Concilii Lugdunensis sub Gregorio X, et Concilii Florentini sub Eugenio IV. Definitio Concilii Lugdunensis habetur in c. Fidei, de summa Trinitate, in VI, sub his verbis : "Fidei ac devotae professione fatemur quod Spiritus sanctus aeternaliter ex Patre, et Filio, non tamquam ex duobus principiis, sed tamquam ex uno principio, non duabus spirationibus, sed unica spiratione procedit." Et infra : "Damnamus qui temerario ausu asserere praesumpserint quod Spiritus sanctus a Patre et Filio tamquam ex duobus principiis, et non tamquam ex uno procedat." Definitio vero Concilii Florentini in litteris unionis fere eodem tenore verborum habetur : "Definimus, quod Spiritus sanctus a Patre et Filio aeternaliter est, et essentiam suam, suumque esse subsistens habet ex Patre simul et Filio, et ex utroque aeternaliter tamquam ab uno principio et unica spiratione procedit."

XVII. Quare licet non defuerint aliqui auctores qui senserint in rigore posse concedi plura principia Spiritus sancti propter plura supposita (367) spirantia seu originantia Spiritum sanctum, tamen stantibus his definitionibus nullo modo potest concedi duplex principium, licet plures sint Personae principiantes, et originantes Spiritum sanctum. Et consequenter dicendum est, quod cum nomina adjectiva multiplicentur in divinis, non autem dicuntur esse unum principium Spiritus sancti substantiva, sicut dicuntur tres Perso-

nae divinae, licet non tres dii, dicuntur tres sapientes, et iusti, et veri, non tres sapientes, et iusti, et veri, non tres sapientiae, iustitiae, et veritates, consequenter ex praedictis definitionibus deducitur hoc nomen principium, et spiratio esse substantiva, non adjectiva, quia plura principia Spiritus sancti nequaquam concedi possunt, sed ibi damnantur.

Quid autem nomine principii importetur, et nomine spirationis, ut videamus, in quo sunt unum, et in quo remanent plures illi qui spirant Spiritum sanctum cum plures Personae requirantur etiam per se ad hanc processionem, dubitari potest. Casterum in significatione huius nominis, cum origo aliqua includatur, quia principium de se importat ordinem ad principiatum, seu ad id quod est, et procedit a principio, tria in ratione principii possunt designari, scilicet forma, seu virtus, quae est principium quo; relatio, seu oppositio, et distinctio principii originantis a re procedente seu originata; subsistens seu principium quod originandi. Haec enim omnia concurrunt in principio, seu origine alicujus rei. Sed tamen omnia ista importantur in nomine principii per modum cujusdam ordinis ad id quod est ex alio, quia principium secundum se, ut docet S. Thomas supra quaestione XXXIII, art. I, nihil aliud significat, quam id a quo aliquid procedit, et non dicit semper influentiam in rem principiatam, aut dependentiam, vel distantiam aut inferioritatem rei principiatam a suo principio sed solum ordinem quemdam, sicut etiam punctum est principium lineae, frons libri est principium libri, sine ulla influentia. Dicitur tamen principium tam ipsum agens quod, quam ipsa potentia, seu forma, quae est principium quo, ut dicit S. Thomas infra qu. XLI, art. V ad 1, sed sub habitudine et ordine ad principiatum, et secundum quod ordo principii unus est, licet ea quae concurrunt ad originem, et processionem in se plura sint, si tamen sub eodem ordine, et habitudine tendunt, et respiciunt principiatum, dicitur principium unum, quia sub illo ordine processio una est, et consequenter principium sub formalitate principii, et sub officio, et munere principiandi unum est.

XVIII. Si ergo inquiratur, unde sumit unitatem hoc nomen principium in divinis, cum dicitur esse unum principium Spiritus sancti ex unitate virtutis, seu formae

qua producitur Spiritus sanctus, an ex unitate relationis qua respicitur; nam ex unita suppositi esse non potest, cum plura supposita ad ejus processione concurrant, non solum tamquam conditio materialiter, et identice requisita, quia ex parte subsistendi reddunt Deum subsistentem, ut spiret utraque Persona Patris, et Filii, sed etiam est conditio formaliter requisita, et ex parte speciei ipsius amoris, ut mutuus, et amicabile sit, ut dictum est, respondetur quod ut docet D. Thomas in hac quaestione XXXVI, art. IV, sicut Pater, et Filius sunt unus Deus propter unitatem formae significatae per hoc nomen Deus, ita sunt unum principium Spiritus sancti propter unitatem proprietatis significatae in hoc nomine principium. Et solutione ad primum inquit quod : "Si attendatur virtus (368) spirativa Spiritus sancti procedit a Patre, et Filio in quantum sunt unum in virtute spirativa, quae quodammodo significat naturam cum proprietate." Sic ergo unitas principii, seu identitas sumitur ex parte proprietatis, quae una existit in duobus suppositis, ut ibi S. Thomas docet et haec est spiratio activa, seu virtus spirativa, quae includit naturam, quantum ad vim, seu virtutem quod pertinet ad actualitatem, et activitatem, et relationem quod pertinet ad modificationem, et conditionem requisitam, ut sit propria duarum Personarum, et non communis omnibus, sed oppositionem fundet, et distinctionem respectu termini procedentis per illam, quod sine relatione distinguente stare non potest. Cum ergo sit una relatio spirationis ad terminum spiratum, et una virtus quoad vim spirativam, relinquitur quod est unum principium Spiritus sancti, quia unitas principii sumitur ex unitate formae, qua aliquid originatur, et procedit ab alio, quae forma est proprietas, et virtus spirativa, sicut unitas naturae divinae, quae est principium primum et radicale, sumitur ex unitate formae, et sic est unus Deus.

XIX. Si autem instes : Quia etiam suppositum dicit rationem principii tamquam principium quod, sicut forma dicit rationem principii per modum principii quo : cur ergo potius dicetur unum principium ratione unitatis formae, seu virtutis spirativae, quae se habet ut quo, quam plura principia ratione plurium suppositorum, quae se habent etiam ut prin-

cipia tamquam quod ? Nec valet instantia de principio creationis, quod simpliciter dicitur unum, licet Personae sint tres. Nam illud principium unum non solum est principium ut forma, et ut quo, sed est unum ut quod, et ut subsistens subsistentia absoluta; et sic ex omni parte est unum in ratione principii. At vero principium spirativum, non est unum individuum subsistens, neque subsistentia absoluta, quia non importat naturam, sed relationem, neque relativa, ut infra dicimus : ergo potius dicenda sunt duo principia ratione duplicis Personae.

Confirmatur, quia alias Pater dici posset duplex principium, quia habet duplicem virtutem principiandi, scilicet generativam, et spirativam, et duplicem relationem, scilicet paternitatis ad Filium, et spirationis ad Spiritum sanctum. Si ergo ratio unitatis, et diversitatis principii sumitur ex parte proprietatis, et formae, si illa multiplicatur in Patre, erit duplex principium.

Confirmatur secundo, quia Spiritus sanctus non aequae immediate procedit a Patre, et Filio : ergo non sub eadem ratione principii. Patet consequentia, quia si datur medium in procedendo, non ergo principium est unum. Antecedens probatur, quia communiter dicunt patres Spiritum sanctum procedere a Patre per Filium, ut videri potest apud Cyrillum lib. XI, in Joannem, c. I; Damascenum lib. I fidei, c. XVIII; Nyssenum oratione : Quod tres Deos dicere non oporteat, ubi dicit : "Filium sine medio esse a Patre, Spiritum sanctum vero per id quod immediate, et ex continenti est." Ergo non immediate procedit ab utroque, sed a Patre mediante Filio.

Respondetur ad principale argumentum, quod illud videtur esse fundamentum Durandi, qui in I, dist. XXIX, qu. II, tenet quod in rigore plura sunt principia Spiritus sancti propter pluralitatem Personarum, licet propter unitatem termini producti, qui est unica Persona, Spiritus sanctus et propter unitatem virtutis spirativae, dicitur esse unum (369) principium et sic patres loquuntur. Et licet Durandus fuerit ante Concilium Florentinum, ubi plenissime hic articulus tractatus, et definitus, est, tamen fuit post Concilium Lugdunense, ubi jam fuerat definitum procedere Spiritum sanctum a Patre, et Filio tamquam ab unico principio, et unica spiratione. Et tamen Durandus explicavit non

absolute id definisse Concilium, sed sub illa particula tamquam dum dicit tamquam ab unico principio, diminutionem quandam sonat. Et ita alii scholastici, ut Gabriel, et Ocham, quos citat Suarez, lib. X de Trinitate, cap. VII, dicunt posse dici unum principium, et plura principia Spiritus sancti sub diversis respectibus.

Nihilominus iste modus loquendi non potest excusari a censura, et Suarez ubi supra vocat temerariam locutionem hanc. Sed certe multo graviores censuras mereri videtur: est enim contra directam definitionem utriusque Concilii, ubi aperte definitur procedere Spiritum sanctum ex Patre, et Filio tamquam ex unico principio, et unica spiratione, et specialiter in Lugdunensi damnantur, qui ausi fuerint dicere, quod procedit Spiritus sanctus ex Patre et Filio tamquam ex pluribus principiis: sed cum dicit Durandus, et alii, quod in rigore Pater et Filius sunt plura principia Spiritus sancti necessario fatetur, quod in rigore procedit ex illis tamquam ex pluribus principiis: ergo in rigore damnatur a Concilio; et sic aperte opponitur definitioni ejus, quod est haereticum. Nec evadit censuram faciendo vim in illa particula tamquam, quasi sit diminutiva, et non absoluta, nam *ly* tamquam, et *ly* quasi non semper significant diminutive esse aliquid, sed sunt idem ac *ly* sicut, ut cum Joannis I, dicitur: Quasi unigeniti a Patre; Act. II: Tamquam advenientis Spiritus vehementis: II ad Corinth. III: Transformamur a charitate in charitatem tamquam a Domini Spiritui. Ubi *ly* tamquam est idem quod *ly* sicut, non autem diminutive significat. In illis autem Conciliis, si *ly* tamquam accipiatur in sensu diminutivo, Concilium non determinasset, nec respondisset ad difficultatem Graecorum: nam ipsi insistebant nos ponere duo principia Spiritus sancti, et, Concilium docet non eam fuisse mentem Latinorum, sed solum ponere unum principium: si ergo *ly* tamquam sumitur diminutive, erit sensus, quod Spiritus sanctus in re procedit a duobus principiis, sed similitudinarius, et secundum quid dicuntur unum, quod est plane incidere in inconveniens quod Graeci inferunt contra nos, et subdola quadam aequivocatione eos fallere, quod absit.

XX. Ad argumentum autem propositum in favorem Durandi, respondetur quod li-

cet supposita sint principium quod, non tamen ad multiplicationem suppositorum multiplicatur ratio principii, quia est nomen substantivum, sicut *ly* Pater, *ly* generator, *ly* Filius: nec enim significant adjacendo: de ratione autem nominis substantivi est quod non multiplicetur ad solum multiplicationem suppositorum, nisi etiam multiplicentur formae; forma autem constituens principium est proprietates, et virtus spirativa, quae non multiplicatur, cum non opponantur in Patre, et Filio. Non ergo multiplicatur principium multiplicato supposito, quia etsi suppositum dicatur principium ut quod, tamen quia principium est substantivum, et de formali importat formam principiantem, non sufficit multiplicari hoc principium quod, seu suppositum, ut dicatur multiplex principium: sicut etiam subsistentia (370) est subsistentia ut quod, et tamen non multiplicatur substantia in Deo propter multiplicationem suppositorum, quia in substantivis ex parte formarum debet fieri multiplicatio. Unde non recurrimus ad exemplum illud de principio creationis, sed in quocumque principio, et in quocumque nomine substantivo tenet ista regula, quod non multiplicatur ad solam multiplicationem suppositorum, sed etiam formarum.

Ad primam confirmationem respondetur, Patrem non dici duplex principium, licet sit principium generandi, et spirandi, ut etiam negat S. Thomas in hac quaestione XXXVI, art. IV ad II: "Quia implicaretur, inquit, pluralitas suppositorum." Quia licet substantiva multiplicari non possint, nisi multiplicata forma, tamen etiam requiritur ad istam multiplicationem multiplicatio suppositorum, licet non sufficiat illa sola, eo quod formae substantivae afferunt secum sua supposita, si modo sibi proprio, et connaturali ponantur. Si autem formae multiplicentur in eodem supposito, non multiplicatur substantivum, sicut artifex habens plures artes non dicitur plures artifices, quia deest conditio ad pluralitatem necessaria, scilicet multiplicatio suppositi. Et eadem ratione Pater non dicitur plura principia, licet habeat plures proprietates principiantes.

Ad secundam confirmationem respondetur Spiritum sanctum, aequae immediate procedere a Filio, et a Patre, quia procedit per eandem virtutem spirativam, quae est voluntas fecunda, quae tam proprie,

et principaliter est in Filio, sicut in Patre; si quidem Pater communicat Filio omnia quae in se habet, praeter paternitatem. Et quia communicat voluntatem foecundam, seu spirativam, quae ante generationem Verbi non producit, eoquod actum voluntatis sequitur ad intellectum; ideo quando intelligitur voluntas Patris producens Spiritum sanctum praesupponitur consummata generatio Verbi, et ipsa voluntas spirans, non est in solo Patre, sed etiam in Verbo; et sic aequae immediate procedit ex utroque, quia virtus qua spiratur in utroque, est quando spirat. Quod vero patres et sancti dicunt Spiritum sanctum procedere a Patre per Filium, ly per non designat mediationem aliquam virtutis, aut distinctionem, sed quod Filius habet illam communicatam a Patre per generationem: sic enim id declaravit Concilium Florentinum in litteris unionis ibi: "Declarantes quod id quod sancti doctores, et patres dicunt ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur Filium quoque esse secundum Graecos quidem causam, secundum Latinos vero principium subsistentiae Spiritus sancti, sicut et Patrem. Et quoniam omnia quae Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo gignendo dedit, praeter esse Patrem, hoc ipsum quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius a Patre aeternaliter habet." Ita pontifex, quare cum mens sanctorum patrum in hac parte ab ipsamet Ecclesia declarata sit, non possumus nos aliam solutionem adhibere.

XXI. Ex dictis colligi potest quid dicendum sit de hoc nomine spirator, an Pater, et Filius sint plures spiratores, an unus spirator, quia id dependet ex significatione illius nominis spirator. Si enim sit nomen adiectivum, idem erit dicere plures spiratores, ac plures spirantes; et plures spirantes communiter conceditur: si autem sit substantivum, sicut creator, generator, etc. non sunt plures spiratores, sed unus spirator; sicut et unica spiratio. Et quidem (371) Concilia Lugdunense, et Florentinum solum diffinierunt Spiritum sanctum procedere a Patre, et Filio ut ab uno principio, et unica spiratione: de nomine vero spiratoris non se intromiserunt, quia hoc dependet ex significatione grammaticali illius nominis spirator. Et ideo S. Thomas aliquando accepit illud nomen adiective;

et sic concessit Patrem, et Filium esse duos spiratores in I, dist. XI, art. IV, et dist. XII, art. III, aliquando vero attendens ad modum significandi, accepit illud substantive, et sic concessit esse unum spiratorem, et non plures, I p. qu. XXXVI, art. IV ad VII: "Et hoc, inquit, D. Thomas, melius est quia spirator substantive accipitur, sicut creator, et generator, et similes:" et exponit Hilarium dicentem quod Spiritus sanctus est a Patre, et Filio auctoribus, quod posuit substantivum pro adiectivo.

XXII. Restat explicare pro quo supponat iste terminus spirator in divinis substantive acceptus, seu spiratio activa, an videlicet supponat immediate pro Persona Patris, et Filii indivise, seu confuse, ut loquitur D. Thomas citandus, an vero supponat pro quodam singulari individuo quod sit immediatum principium quod, et subsistens, a quo procedit Spiritus sanctus, licet non sit Persona, quia communicatur Personae Patris, et Filii: fuerunt enim aliqui antiqui, ut Ocham, et Gabriel in I, dist. XII, qui renuerunt hoc nomen spirator esse quoddam individuum subsistens, quod esset principium Spiritus sancti, sicut philosophamur de hoc Deo, qui etiam abstractis personalibus relativis remanet individuum subsistens absolutum in natura divina, licet non persona, quia est communicabile tribus Personis. Idem dicunt de hoc spiratore, quod est individuum subsistens, etiam abstractis personalibus Patris, et Filii. Quam sententiam sequitur Molina I p. qu. XXXVI, art. IV, disp. II, et Nazareus ibi controversia II, qui censent spiratorem esse quoddam individuum constitutum ex essentia, et relatione spirationis; et sic subsistens in natura divina: quam sententiam etiam sequitur Becanus tract. de Trinitate, c. VI.

XXIII. Nihilominus opposita sententia sumitur ex D. Thoma in hac quaestione XXXVI, art. IV, praesertim solutione ad IV et V. Ubi docet quod principium spirandi non habet determinatam suppositionem, sed confusam pro duabus Personis simul; et idem repetit solutione ad VI et VII, quod quidem non posset dici, si spirator esset individuum subsistens in ipsa natura divina praeter subsistentiam Patris et Filii. Sic enim supponeret immediate pro ipso subsistente spiratore, quia suppose-

ret immediate pro ipso subsistente spiratore, quia supponeret pro illo subsistente, et individuo quod immediate significat, sicut hic Deus non supponit immediate pro tribus Personis, sed pro individuo ipsius deitatis ut unus est, ut cum dico Deus est aeternus, est immensus, est creator, etc. ubi non supponitur immediate pro subsistente relativo, seu pro tribus Personis. Caeterum hic spirator immediate supponit pro Patre, et Filio, quia non habet determinatam suppositionem, sed confusam pro duabus Personis, ut dicit D. Thomas, ubi ly confusam idem est quod indivisam, id est, non secundum particulares rationes Patris et Filii, quibus opponuntur inter se, sed secundum quod sunt unum in unitate proprietatis spirativae, ut dixerat idem D. Thomas in fine corporis articuli. Ex quo sequitur, quod ratio principii spirativi non habet vim termini collectivi, ut male putavit Suarez lib. X de Trinitate, c. VII, quia terminus collectivus significat multa prout sunt (372) unum collectione, non autem indivisibili unitate, sicut ly populus, ly civitas, ly respublica : at vero Pater, et Filius non solum collectivae, seu unitate collectionis sunt unum principium Spiritus sancti, sed propter unitatem proprietatis significatae in hoc nomine principium, ut inquit D. Thomas in articulo quarto citato, in fine corporis. D. Thomam sequuntur communiter ejus discipuli super hanc quaestionem XXXVI, art. XLV, ibi, Bagnez, Zumel, Ripa, Navarrete controversia XXXI; Carmelitani tractatu de Trinitate, disp. XV, dub. IV; Suarez lib. X de Trinitate, c. IV; Vasquez disp. CXLIX, c. IV; Granados in I p. tract. X, disp. VI, et alii plures.

XXIV. Fundamentum hujus sententiae non sumitur ex eo quod relatio spiratoris si esset subsistens per se, darentur quatuor subsistentiae relativae, et consequenter quatuor personalitates, quod est ponere quatuor Personas : hoc enim fundamentum inefficax est, quia dato quod illa relatio esset per se subsistens in natura divina, tamen quia est communis duabus Personis, licet sit subsistentia, non est personalitas, quia non est incommunicabilis aliis Personis, nempe Patri, et Filio, cum non sit illis opposita. De ratione autem personalitatis est, quod sit terminus incommunicabilis ulteriori termino, seu personae; sed subsistentiae ut

sic non repugnat communicari, sicut subsistentia absoluta deitatis communicatur tribus Personis, ut supra late tractatum est. Eodem ergo modo illa subsistentia si daretur, posset quidem esse subsistentia, sed non personalitas, quia incommunicabilis esset.

Ratio ergo desumenda est ex ipsa intrinseca natura hujus rationis spirandi, quia neque convenit immediate ipsi naturae, sed subsistentiis relativis Patri, et Filii, neque ex ipsa procedit tamquam a principio quod actus spirandi, sed a Patre, et Filio prout uniuntur in illa relatione : ergo ly spirator, seu spiratio activa non constituit principium quod subsistens seorsum a subsistentia Patris, et Filii. Consequentia patet, quia subsistens constituitur ex natura, et subsistentia, si quidem subsistentia est terminus naturae : ergo ut illa relatio spiratoris sit subsistentia, oportet quod immediate sit terminus naturae, ut hoc modo ex natura, et ex ipsa relatione ut termino constituatur subsistens. Similiter id quod est subsistens ut quod, est operativum ut quod, quia cum natura sit principium operandi ut quo, natura terminata persubsistentiam est operativa ut quod. Si ergo relatio spirationis, neque est immediatus terminus naturae, neque est principium quid immediatum spirandi, seu producendi Spiritum sanctum, nullo modo habet rationem subsistentiae, neque constituit individuum subsistens seorsum a Patre, et Filio, ita quod ratione spirationis subsistens sit.

Antecedens quoad primam partem, nempe quod illa relatio spirationis non sit immediatus terminus naturae, sicut paternitas, et filiatio probatur, quia omnis terminus immediatus naturae in genere subsistendi, aut est quia reddit illam per se existentem, et non in alio, aut quia reddit illam incommunicabilem ulteriori termino, seu Personae : haec enim sunt duo munera seu officia subsistentiae, nec potest ad aliquid aliud poni in natura, nisi propter unum ex his duobus : sed illa relatio spirationis non ponitur in natura divina propter primum, nempe ut natura illa reddatur per se existens, id est, non in alio, nec per modum partis, quia hoc habet natura divina per suummet esse, quatenus (373) est esse a se, et actus purus, id est, a nullo alio dependens; unde nec etiam ipsae relationes paternitatis, et filiationis hoc modo reddunt

subsistentem naturam divinam, quia natura divina non per relationes habet esse independens, et perfectum, seu non existens in alio, sed per seipsam, quatenus est ipsum esse a se, et solum ponuntur illae relationes esse subsistentiae, quia reddunt naturam incommunicabilem ulteriori termino : ergo si illa relatio spirationis habet vim, et rationem subsistentiae, solum erit ad modum aliarum relationum, scilicet non ut reddat esse divinum per se, et non in alio, sed ut reddat illud incommunicabile. Quod autem hoc non habeat illa relatio quod pertinet ad secundum munus subsistentiae, manifeste patet, quia relatio spirationis est communicabilis ulteriori termino, nempe personae Patris, et Filii : ergo non potest reddere naturam incommunicabilem : ergo nullum munus habet subsistentiae respectu naturae divinae.

XXV. Quoad secundam autem partem probatur idem antecedens nempe quod spirator, seu spiratio activa non importet principium quod immediatum operandi, seu spirandi Spiritum sanctum, ita quod si per impossibile non essent Pater, et Filius, adhuc daretur principium subsistens, et ut quod producat Spiritum sanctum, ut videtur velle Molina. Sed contrarium est certum, quia si non intelligerentur illae duae Personae Patris, et Filii, sed solum illud subsistens spiratoris, non daretur principium quod spirandi amorem mutuum, et amabilem, qui est de ratione formali Spiritus sancti; tum quia amor mutuus est inter duos : ergo ab illo spiratore non procederet talis amor : ergo immediate postulat procedere a duobus, quia supra, ut diximus, ille amor non est mutuus ratione duplicis actus amandi, sed ratione duarum Personarum amantium : ergo remotis duabus Personis, et solum positio spiratore subsistenti, non procederet Spiritus sanctus, qui est amor mutuus; tum etiam quia illud est principium immediatum quod amandi, quod est principium quod cognoscendi, si quidem ex cognitione oritur amor, sed illud individuum spiratoris non est per se immediate intelligens, in quantum spirator, quia Pater, et Filius non intelligunt in quantum sunt spirator; neque essentialiter, quia hoc habent in quantum Deus; neque notionaliter, quia hoc habent in quantum generans, et genitum : intelligere enim notionale est generare, et intelligi notionale, est generari spira-

tor autem active neque generat, neque generatur : ergo spirator non est principium quod intelligendi : ergo neque amandi, quia ab eodem principio quod procedit amor a quo cognitio. Tum denique, quia si spirator esset individuum subsistens ut quod immediate opponeretur illi Spiritus sanctus ut relationi, sed etiam ut subsistenti, et producenti se tamquam principium quod : ergo non esset ratio quare opponeretur Spiritus sanctus relative paternitati, et filiationi, quia paternitas, et filiatio in vi relationis, et exercitii formaliter respiciendi solum sunt opposita inter se, non vero Spiritui sancto : et si daretur spirator subsistens ut individuum a quo procederet, neque etiam radicaliter essent oppositae Spiritui sancto, quia in tantum sunt radicaliter oppositae, in quantum habent esse principium quod processione Spiritus sancti, quia sine processione radicali, vel formali non datur oppositio, et consequenter nec distinctio : sed tunc praeter Patrem, et Filium daretur principium quod producendi Spiritum sanctum, nempe individuum (374) subsistens spiratoris : ergo nullum remanet fundamentum, ut opponatur paternitas, et filiatio Spiritui sancto; sed solum remanet mera comitantia illarum duarum Personarum cum individuo spiratoris, quae non sufficit ad realem, et propriam oppositionem : si autem non opponuntur, neque distinguuntur; et sic paternitas, et spiratio activa identificabuntur, quod dici non potest.

XXVI. Inquires : Quid ergo importat ly spirator, et quomodo constituit unum principium spirandi, si non constituit unum individuum subsistens, quod dicatur unicum principium spirandi ?

Respondetur ly spiratorem non importare unitatem individuationis, et subsistentiae in ipso principio spirandi, sed unitatem proprietatis, et relationis communis duplici Personae subsistenti. Itaque spiratio activa est proprietas ordinans duas subsistentias ad amorem mutuum, non unum subsistens constituit ad spirandum, et producendum amorem, quia cum ille amor productus, et spiratus essentialiter sit nexus duorum, qui dicitur communicatio Spiritus sancti, essentialiter quoque postulat non procedere ab uno individuo subsistente, sed a duplici Persona se osculante, et complectente unica proprietate spirationis. Et sic est spiratio illa

osculum quasi activum duorum subsistentium, non subsistentia duarum Personarum, ex qua proprietate sic active osculante, et spirante procedit nexus, et osculum personale, quod est Spiritus sanctus.

XXVII. Sed obicies pro sententia opposita : Nam spiratio activa est principium Spiritus sancti subsistens per se in ipsa natura divina : ergo constituit individuum subsistens, quod est spirator. Consequentia patet, quia spiratio subsistens in natura non constituit aliud individuum, quam spiratorem : ergo. Antecedens probatur, quia principium Spiritus sancti non est paternitas, et filiatio ratione sui, sed sub ea ratione qua opponuntur relative Spiritui sancto, sed solum opponuntur ratione spirationis : ergo spiratio est relatio per modum principii producendi Spiritum sanctum. Illa autem relatio est per se subsistens, quia est relatio per modum subsistentiae, cum non sit accidens : ergo per modum subsistentiae. Patet consequentia, quia non est substantia per modum naturae, alias esset communis omnibus tribus Personis, et esset quid absolutum : ergo per modum subsistentiae : ergo est relatio subsistens.

Confirmatur, quia Pater, et Filius sunt unus numero spirator in individuo, sicut sunt unus numero Deus, sed hic Deus communis Patri, et Filio est unum individuum subsistens in natura divina : ergo hic numero spirator est unum individuum subsistens in proprietate, et principio spirandi. Major probatur, quia Pater, et Filius non sunt plures spiratores : ergo unum subsistens in ratione spiratoris. Patet consequentia, tum a paritate rationis, quia hic Deus est unum individuum subsistens in deitate antecedenter ad subsistentias relativas, quia est una numero natura per se existens per modum substantiae : ergo etiam hic spirator erit unum individuum subsistens, quia est una virtus spirandi, et una relatio per modum substantiae. Et sicut natura divina ut consistit in intelligere, seu in intelligibilitate actuali se ipsa redditur subsistens, et petit relationem pater esse quod Pater, et Filius sunt unum numerum ad generandum, et exprimendum. Verro spirator, et una numero spiratio activum, ita etiam eadem natura divina, quatenus amans, erit subsistens et petit relationem spirationis per modum subsistentis quod ad spirandum, licet communicatione XXXVI, art. IV, non propter unitabile duabus (375) Personis Patris, et Filii. Tum etiam quia spiratio activa, quae in nomine spiratoris, seu spirationis ac-

significatur in abstracto, etiam debet significari in concreto per modum per se existentis, quia concretum, et abstractum in Deo idem sunt, et sicut aliae relationes, et proprietates habent suum concretum et abstractum, ita etiam ly spiratio; concretum autem in Deo est per se existens, et essentiam includit : ergo etiam est subsistens.

XXVIII. Respondetur distinguendo primum antecedens : spiratio activa est principium subsistens, distinguo; subsistens identice, et ratione subsistentiae sibi adjunctae Patris, et Filii concedo; est subsistens formaliter, et ratione sui praecise, nego antecedens. Ad probationem, concedo quod paternitas, et filiatio non est principium Spiritus sancti, quantum ad proprietatem, et virtutem spirandi, seu quantum ad rationem principii formalis, nisi ratione spirationis activae, licet per se sit principium radicale, et radicaliter oppositum Spiritui sancto tamquam principium quod petens ex se spirationem activam. Et dicimus quod illa relatio est substantia non per modum naturae, neque substantiae, sed per modum proprietatis notionalis divinae, quia hoc ipso quod divina est, est substantia, et subsistentia identice, non formaliter; unde non pertinet ad ipsam constituere individuum ex sua propria linea, et formali ratione, sed solum identificari cum individuo subsistente ad spirandum, quod est Pater, et Filius : neque enim per se est personalitas constitutiva Personae, et consequenter neque est subsistentia relativa ut ostensum est, sed solum proprietas relativa duarum Personarum : non est autem necesse, quod omnis ratio, aut virtus, quae est in Deo, constituat individuum subsistens formaliter, sed sufficit quod identice sit substantia subsistens, sicut patet in aliis attributis, ut esse immensum, vel aeternum, vel justum non dicit distinctum individuum subsistens, licet omnia ista attributa sint substantia, et subsistentia identice.

Ad confirmationem respondetur verum. Ad confirmationem respondetur verum quia spiratio activa, quae in nomine spiratoris, seu spirationis ac-

tivae. Unde ad probationem majoris dicitur, quod licet sint unus numero spirator Pater, et Filius, non tamen unum subsistens in vi spiratoris formaliter. Et ad primam probationem dicitur esse disparem rationem de hoc Deo, et de hoc spiratore, quod hic Deus formaliter, et ex suo conceptu importat ipsum esse divinum ut per se existens et non in alio : unde ex vitalis conceptus formalis importat subsistentiam quantum ad minus existendi per se, licet non quantum ad minus incommunicabilitatis : hoc enim solum habetur per subsistentias relativas. Caeterum hic spirator ex suo formali conceptu non explicat naturam, et esse divinum sub ratione essendi absolute, et per se, sed sub ratione proprietatis personalis, seu virtutis, et relationis spirativae : unde non habet per se formaliter constituere subsistens quantum ad id quod est perfectissimum in essendo, sicut subsistentia absoluta, neque quantum ad incommunicabilitatem sicut relativa. Et ad paritatem allatam inter intelligere et velle, respondetur quod intelligere divinum, non in quantum intelligere praecise, sed in quantum natura substantialis est a se, et per (376) se existens, habet subsistentiam absolutam : et in quantum infinitae perfectionis, et fecunditatis est, habet relationem paternitatis, non solum ad generandum, sed etiam ad spirandum, quia spirare pertinet ad intelligentem. Et sic quando dicitur quod etiam ex ipso velle debet resultare relatio subsistens, dico, quod formaliter solum resultat relatio per modum proprietatis notionalis, quia voluntas fecunda est, sed non per modum subsistentis formaliter ex vi sui conceptus, sed solum identice, quia tota ratio subsistentiae praesupponitur in ipsa paternitate, et filiatione, quae sunt radicaliter, et ut quod ipsa spiratio. Quod amplius explicatur ex D. Thoma infra qu. XL, art. IV, ubi docet, quod actus notionalis spirandi, praecedit secundum intellectum relationem communem spirationis : ergo non resultat ista ex natura immediate, sed ex actu notionali, qui utique Personarum est.

Ad secundam probationem dicitur, quod abstractum spirationis habet suum concretum, nempe spirans, vel spirator, et hoc concretum est per se existens, et subsistens identice, non formaliter, id est, non quasi forma subsistentiae, et constituens in Deo distinctum subsistens, sed quia entitative est aliquid divinum quod

non est accidens, sed substantia, et consequenter subsistens : formaliter autem solum facit concretum virtutis, seu proprietatis relativae, sicut etiam alia concreta attributorum aut nominum significantium origines, et non relationes.

XXIX. Secundo, objicies : Relatio spirationis activae est omnino indivisa in Patre, et Filio, ita quod neque etiam per rationem est partialis, et partibilis : ergo debet esse subsistens secundum se, et tamquam principium quod. Probatur consequentia, quia id quod communicatur pluribus suppositis tamquam forma, et principium quo praecise, virtualiter multiplicatur in illis, saltem propter diversam communicationem : ergo ut nullo modo, etiam virtualiter, et per rationem dividatur, oportet quod communicetur tamquam principium quod, sicut natura divina pro indiviso est in tribus Personis, quia communicatur ut natura subsistens subsistentia absoluta.

Confirmatur, quia spiratio non convenit Patri et Filio secundum quod opponuntur inter se, sed quatenus conveniunt, si quidem solum datur unicum principium Spiritus sancti ; sed Pater, et Filius non conveniunt nisi in natura divina : ergo convenit eis spiratio activa ratione naturae divinae, ita quod ex natura divina in qua conveniunt Pater et Filius, et ex ipsa relatione spirationis immediate resultat aliquod individuum, quod non est aliud nisi spirator, et hoc debet esse subsistens, quia immediate afficit naturam, ut relatio, et terminus.

Confirmatur secundo ex D. Thoma in I ad Annibaldum, dist. XXIX, qu. I, art. IV ad II, ubi cum objecisset quod in divinis relationes sunt subsistentes, sed spiratio est quaedam relatio : ergo est subsistens et Persona, respondet quod : "Sicut divinitas in divinis non est nisi subsistens, et tamen una deitas est Patris, et Filii, quia sunt duo subsistentes ex alia ratione distincti, similiter et de communis spiratione oportet intelligi." Ergo secundum D. Thomam spiratio est subsistens sicut divinitas, et consequenter spirator est subsistens, sicut hic Deus.

Respondetur negando consequentiam. Ad probationem dicitur, quod forma quae communicatur Personis pro indiviso, et per modum unius proprietatis, vel unius essentiae, et (377) attributi communicatur unico modo, et unico esse, sicque non multiplicatur etiam virtualiter, quia es-

se talis formae nec virtualiter est multiplex, cum sit esse actus puri, et ad hoc sufficit quod sit subsistens identice, sicut sunt omnia attributa, et etiam ipsa proprietas spirationis activae, non autem requiritur quod sit subsistens tamquam constituens formaliter, et per modum subsistentiae ipsum subsistens, sicut patet in omnibus aliis formis vel attributis, quae communicantur Personis.

Ad primam confirmationem respondetur spirationem divinam convenire Patri, et Filio, non ut opponuntur inter se, et oppositi : uniuntur autem in proprietate notionali spirandi Spiritum sanctum. Et quando instatur quod Pater, et Filius solum conveniunt in deitate, distinguo; solum in deitate ut absoluta, et per modum naturae significata, nego; ut etiam foecunda in voluntate ad spirandum, concedo, quia in hac ratione etiam non opponuntur, et consequenter in ea conveniunt. Unde relatio spirationis quae convenit Patri, et Filio ex parte voluntatis foecundae non afficit immediate naturam sub conceptu naturae; et sic non constituit individuum subsistens, sed afficit immediate Personas ut habentes voluntatem foecundam; et sic supponit earum subsistentias, et solum per modum proprietatis notionalis illas afficit, quae proprietas est idem cum voluntate, et consequenter est identice subsistens, sicut ipsa voluntas secundum subsistentiam absolutam, et communem; et ulterius secundum subsistentias incommunicabiles Patris et Filii, quia etiam est idem cum illis.

Ad secundam confirmationem respondetur quod potius illa, auctoritas est pro nobis, quia D. Thomas ex uno antecedenti certo, nempe quod relationes sunt subsistentes, proponit argumentum fallax, inferens conclusionem haereticam, nempe quod spiratio activa sit persona subsistens. Et respondet concedendo antecedens, et negando consequentiam. Explicat vero antecedens, nempe quod relatio sit subsistens, sicut divinitas ipsa subsistens est, et quod hoc modo oportet intelligi de spiratione, ubi ly hoc modo non dicit quod formaliter spiratio constituat subsistens relativum, qui sit spirator : sic enim concederet consequentiam, quod intendit negare : sed ly hoc modo est idem quod spirationem activam esse subsistentem identice subsistentia illa absoluta deitatis, quae ipsa in se est forma-

VIRTUS SPIRATIVA QUOMODO SIT IMMEDIATE IN PATRE, ET FILIO.

XXX. Circa tertiam difficultatem hujus articuli omissis aliis, quae in principio articuli remisimus explicanda disputatione sequenti, hoc solum restat inquirendum in praesenti, quomodo ipsa virtus spirativa, quae est principium quo spirandi Spiritum sanctum conveniat immediate Patri, et Filio. Et idem est de relatione spirationis, quia potentia seu virtus spirativa ita importat voluntatem, seu essentiam, quod connotat ipsam relationem, sicut de potentia generativa docet D. Thomas infra quaest. XLI, art. V.

In praesenti ergo unum est certum, et commune inter auctores, et de alio dubitant aliqui. Certum est ipsum actum, et exercitium spirandi, et producendi Spiritum sanctum non prius convenire Patri quam Filio, ita quod intelligatur prius etiam prioritate originis, vel etiam (378) rationis Spiritum sanctum procedere a Patre, quam a Filio.

Et ratio evidens est : tum quia Spiritus sanctus non procedit nisi per amorem mutuum, et amicabilem, et qui sit nexus duorum, ut supra ostensum est : si autem in prioritate originis, quando intelligitur Pater antequam generet Filium, Spiritus sanctus procederet a Patre, esset pro illo priori a solo Patre : ergo pro illo priori non esset amor mutuus, sed tantum unius : et cum non sit mutuus ille amor ratione diversi actus, vel diversae spirationis, etiam virtualiter, oportet quod solum sit mutuus ratione diversarum Personarum : ergo pro illo priori, quo solum intelligitur una Persona, non potest intelligi procedere Spiritum sanctum. Tum etiam quia Spiritus sanctus procedit a Patre, et Filio unica spiratione, et tamquam ab unico principio, ut deriniunt Concilia Lugdunense, et Florentinum supra citata : ergo non potest intelligi ista spiratio pro aliqua prioritate, non procedens a Filio, et procedens a Patre, si quidem illa spiratio qua procedit a Filio est eadem qua procedit a Patre : ergo pro illo priori quo nondum intelligitur Filius, neque etiam intelligitur spiratio, quae sine Filio non est.

virtute spirandi, quam putant non esse prius origine in Patre quam in Filio, sed posita utraque Persona ex ipsa deitate resultare in Patre, et Filio aequae immediate virtutem spirandi, non vero quasi prius intelligatur esse in Patre, et a Patre derivari in Filio per generationem, sed in eo sensu dici communicari virtutem spirandi a Patre ipsi Filio, quia a Patre generatur Filius, et accipit deitatem, et quia ex deitate sic communicata, et supposito generato resultat illa virtus, dicitur communicari a Patre per generationem ipsam virtutem spirativam. Ita tenet pater Alarcon tractatu V de Trinitate, disput. IX, c. II, et citat Ruiz disp. LXIX, sect. II, num. VII, et disp. LXXI, sect. III, num. VI et XII.

Et fundamentum videtur esse, quia si potentia spirativa prius est in Patre, quam in Filio, etiam actus, et exercitium spirandi prius erit in Patre, quam in Filio, si quidem potentia illa non est in actu primo, sed in actu secundo spirativa : ergo ubi intelligitur pro aliquo priori potentia spirativa existere, etiam actus secundus spirandi.

Et secundo, quia potentia spirativa, et principium spirandi formaliter est potentia duorum suppositorum, cum sit potentia spirandi amorem mutuum, qui non est mutuus, nisi ratione duarum Personarum, quae ad illum concurrunt : ergo implicat intelligere hanc potentiam esse tantum in una Persona : ergo neque prius existet in Patre quam in Filio, sed aequae immediate in utroque.

XXXII. Contraria tamen sententia omnino tenenda est, ut communiter tenent theologi cum D. Thoma in hac quaestione XXXVI, art. iii, et ibi Cajetanus, et communiter interpretes D. Thomae Vasquez ibidem in notationibus articuli, n. X, et Suarez lib. X de Trinitate, c. III, n. VI, et alii communiter, et expresse id docet D. Thomas ibidem in calce corporis, et ad secundum ubi dicit quod : "Filius habet hanc virtutem ad spirandum Spiritum sanctum a Patre." Et ratio principalis est, quia opposita sententia non videtur in proprio sensu salvare definitionem Concilii Florentini in litteris unionis, ubi dicitur : "Et quoniam omnia quae Patris sunt ipse Pater unigenito Filio suo generando dedit, praeter esse Patrem, hoc ipsum quod Spiritus sanctus procedit ex Filio ipse Filius a Patre aeternaliter ha-

(379) bet." Ubi illa causalis Concilii non potest salvari nisi hoc ipsum quod est procedere Spiritum sanctum a Filio aliquid Patris sit, quod per generationem Filio tribuatur, si quidem Pater solum tribuit Filio ea quae Patris sunt, praeter paternitatem, et quia tribuit ea quae sua sunt; ideo Filius habet a Patre hoc quod est spirare Spiritum sanctum : ergo non quia resultat a deitate in ipso Patre et Filio immediate spiratio, sed quia Patris est, et a Patre tribuitur Filio, ideo Filius illam habet : sed id quod Patris est, prius origine convenit Patri quam Filio, si quidem per originem et generationem tribuitur Filio : ergo si ideo Filius habet spirare quia ea quae sunt Patris Filio per generationem tribuuntur, manifestum est quod spiratio activa prius origine est in Patre quam in Filio. Et ratio manifesta est, quia Pater per generationem tribuit Filio non solum intellectum, sed etiam voluntatem, sicut et omnia alia attributa, et non tribuit voluntatem infocundam, sed cum foecunditate, si quidem tribuit voluntatem, qualis est in ipso Patre, et sicut apta est esse in Filio; voluntas autem conjuncta paternitati, et communicabilis Filio est voluntas foecunda : neque enim minus pertinet ad paternitatem quod voluntas sit spirativa, et foecunda, quam ad filiationem : ergo si Pater communicat Filio voluntatem, etiam communicat illam ut foecundam : ergo ut spirativam.

Confirmatur, quia Filius non spirat Spiritum sanctum ut spirator innascibilis, sed ut spirator genitus : ergo ut accipiens per generationem non solum deitatem, ex qua resultat virtus spirandi, sed ipsam etiam virtutem spirandi. Patet consequentia, quia si virtus spirandi non tribuitur illi per generationem : ergo nec per generationem constituitur spirator : ergo in quantum spirator est innascibilis, si quidem ut dicunt oppositi auctores aequae immediate resultat ab ipsa deitate spiratio in Patre et in Filio, et ratione hujus resultantiae Pater est spirator innascibilis : ergo et Filius : hoc autem est inconveniens et contra Scripturam, quae dicit quod : Filius nihil potest facere a semetipso, Joannis V, et Joannis XVI, loquens in specie de processione Spiritus sancti : Ille, inquit, de meo accipiet, et annuntiabit vobis. Omnis quaecumque habet Pater mea sunt, propterea dixi quia de meo accipiet, ergo si propterea

accipit Spiritus sanctus a Filio, quia quaecunque habet Pater sunt Filii, non spirat Filius ut spirator innascibilis, et a semetipso, sed ut spirator genitus, et a se non faciens quidquam : ergo neque spirans a se, neque per immediatam resultantiam ab essentia sibi data.

Quod vero dicatur accipere spirationem a Patre, quia accipit ab illo deitatem, et personalitatem Filii, non est ad propositum; si quidem ipsa virtus spirativa, quae formaliter constituit spiratorem in tali casu non provenit ei a Patre, sed innascibiliter eam habet per resultantiam a deitate, sicut Pater : ergo formaliter, et in rigore veritatis non est spirator genitus, sed innascibilis, atque adeo id rigore veritatis aliquid facit Filius a se, sicut Pater, nempe spirare Spiritum sanctum, quae est contradictoria illius : Non potest Filius a se facere quidquam.

XXXIII. Ad primum fundamentum oppositum respondetur virtutem spirativam in Patre non esse in actu primo potenciali, sed in actu secundo; et sic communicari Filio, si quidem communicatur ut actus purus, et consequenter in actu ultimo, et nullo modo potenciali. Unde nulla virtus, nec potentia in Deo est potentia ad actum, sed ad (380) terminum, qui est distinctus ab ipso producente. Quia ratione Concilium non dixit ubi supra, quod Pater communicat Filio virtutem spirativam, sed quod habet Filius a Patre hoc ipsum quod Spiritus sanctus ab eo procedat, id est, ipsum actu procedere habet a Patre. Et augustinus XV de Trinitate, cap: XXVII : "Hoc, inquit, Pater Filio dedit, ut quemadmodum de si, ita de illo quoque procedat." Et hoc modo intelligitur quod virtus illa non est in actu primo, neque ut potentia respectu actionis, seu actus secundi, sed est virtus respectu, termini, id est, respectu Personae procedentis, sicque communicatur Filio a Patre virtus spirativa in actu secundo, et ipse actus secundus quantus ad actualitatem intelligitur ordine originis prius in Patre, et sic communicatur Filio, ita quod nullo modo est in potentia ad actum secundum, considerata essentialiter. Sed tamen respectu termini producendi, qui est Persona, sic illa virtus spirativa non intelligitur terminari exercite et in facto esse ad Spiritum sanctum, nisi prout est a Filio

simul cum Patre et notionaliter terminata. Itaque virtus spirativa essentialiter, seu quoad actualitatem et perfectionem absolutam in actu secundo, est in Patre prius origine, quam in Filio; et sic prout in actu secundo communicatur Filio. Notionaliter vero, id est, prout relative et processionaliter terminata ad Personam Spiritus sancti solum communicatur ut virtus, non ut in exercitio terminata, quia non exercetur spiratio notionaliter, nec terminatur, ad Spiritum sanctum prius a Patre quam a Filio, sed simul ab utroque : licet autem in Deo non sit potentia et virtus respectu actionis, seu respectu actus secundi, bene tamen respectu termini, qui procedit ut distinctus a suo principio; actus vero secundus non distinguitur ab actu primo, ut supra disp. IV et XI, tractatum est, et expresse docet S. Thomas infra quaest. XLI, art. IV.

XXXIV. Ad secundum fundamentum distinguo antecedens. Potentia spirativa est formaliter potentia duorum suppositorum, distinguo; cum communicatione unius ex alio, et derivatione ab una Persona in aliam, concedo; aequae innascibiliter et immediate in utraque, nego. Itaque potentia illa petit existere, et operari in duobus suppositis, non tamen in sui emanatione, et resultantia petit immediate resultare in duobus, sed ex uno communicari ad aliud. Ut ita est potentia ad amorem mutuum et amicabilem, repugnatque existere, et operari in una Persona tantum, quantum ad sui existentiam et subjectum proprium, sed quantum ad sui derivationem et resultantiam non repugnat prius origine esse in una Persona tamquam in principio, et subjecto inadaequato ad communicandum illam alteri Personae, non ut in subjecto ad existendum et denominandum complete et adaequate, et ad operandum terminative notionaliter.

Articulus V.

Utrum Pater et Filius diligant se Spiritu sancto ?

I. Ista difficultas multum pertinet ad modum loquendi, quia sic communiter loqui solent theologi cum magistro in I, dist. XXXII, idque sumpserunt ex Augustino, qui hoc saepe in libris de Trinitate usurpat, praesertim lib. VI, cap. V, et lib. XV, cap. XVII, eamque defendit S. thomas quaest. XXXVII, art. II, et communiter alii scholastici. Ejus vero difficultas insinuata est a D. Thoma loco citato, quia cum ponitur constructio ablativi, semper significari solet alii (381) qua ratio causae formalis, vel saltem causae activae efficientis, non autem ratio termini producti, vel effectus, verbi gratia cum dicitur homo est albus albedine, est videns visione, importatur ibi ratio causae formalis in illo ablativo: cum autem dicitur homo intelligit intellectu, artifex operatur manu, vel operatur arte, intelligitur ibi habitudo causae efficientis. Neutra autem habitudo (causae efficientis) intelligitur, cum dicimus quod Pater et Filius diligunt se Spiritu sancto. Non enim intelligitur habitudo causae formalis, quia Spiritus sanctus non informat Patrem, et Filium, cum non identificetur cum illis, neque illis inhaereat, sed opponatur illis, forma autem non opponitur subjecto. Neque etiam importatur habitudo causae efficientis, quia Spiritus sanctus non est principium in Patre et Filio producendi amorem, sed est terminus productus: ergo nullo modo verificari potest, quod diligant se Spiritu sancto.

II. Ad haec sunt aliquae propositiones similes isti, quae nullo modo verificari possunt, et valde difficilis redditur disparitas inter illas et istam: sicut haec est falsa: Pater intelligit Verbo, generat Verbo, spirat Spiritu sancto: ergo etiam non erit vera ista propositio: Pater diligit Filium Spiritu sancto. Quid enim aliud est diligere quam spirare in Patre et Filio? Et D. Augustinus illam propositionem: Pater est sapiens sapientia genita, retractavit in II retractationum, cap. XXVI. Ergo etiam haec erit falsa: Pater est diligens Filium Spiritu sancto, vel dili-

gunt Spiritum sanctum Spiritu sancto: omnes enim ejusdem rationis sunt, et similis formae, quia non important habitudinem causae formalis. Et licet haec concedatur: Pater dicit seipsum Verbo; hoc tamen ideo est, quia in Verbo importatur habitudo repraesentationis ad objectum: at vero in ly diligere, etiam notionaliter sumpto, non importatur habitudo repraesentationis ad objectum, sed solum habitudo ad ipsum diligentem: habitudinem autem ad objectum dilectum non habet Pater medio Spiritus sancti, sed prius origine per amorem quem habet in se diligit objectum, et spirat Spiritum sanctum, non vero per ipsum Spiritum sanctum qui est terminus passive, et terminative procedens, diligit objecta.

III. Propter hoc ista propositio varie a diversis auctoribus exposita est. Nam D. Thomas in quaestione XXXVII, art. II, quinque expositiones illius propositionis affert, et rejicit; et plerique detorquent illam ad sensus improprios, et aliqui etiam falsam existimarunt illam propositionem absolute, et retractatam esse ab Augustino in sua simili, quando negavit Patrem esse sapientem sapientia genita: nam pari modo non est diligens dilectione spirata. Alii vero in alio extremodixerunt, quod Pater diligit Filium Spiritu sancto, secundum habitudinem causae formalis, quia Spiritus sanctus est amor, quo Pater et Filius mutuo se diligunt. Alii vero voluerunt eam propositionem salvare secundum improprios sensus dicendo, quod Pater diligit Spiritu sancto, id est, amore essentiali qui appropriatur Spiritui sancto. Ad quod reducitur quod alii dicunt, sensum illius propositionis esse, quod Pater et Filius diligendo se spirant Spiritum sanctum. Alii vero exponunt quod diligunt se Spiritu sancto quasi signo amoris, quia productio Spiritus sancti est signum quod se diligunt. Ad quod etiam accedit expositio, quam ex Richardo de S. Victore refert Suarez lib. XI de Trinitate, cap. (382) III, num. VI, quod Pater dicitur diligere Spiritu sancto, non quod per eum amorem habeat, sed quod exhibeat, non quod

per eum amorem accipiat, sed impendat; quam explicationem Suarez tamquam piam, et probabilem admittit, et ad sensum proprium pertinentem, cum tamen impendere amorem, et exhibere magis pertineat ad effectum, et signum amoris, quam ad ipsum amorem formalem. Et licet explicari posset quod erga creaturas Pater et Filius impendunt amorem per Spiritum sanctum, tamen quid Pater impendat Filio, vel Filius Patri per Spiritum sanctum explicari non potest.

IV. Quare melius alii, quorum sensum sequitur D. Thomas et in illum tandem convenit Suarez, hanc propositionem admittunt, ut jacet, et explicant illam non in sensu causae formalis extrinsece, quasi Spiritus sanctus sit id quo Pater et Filius diligunt, sed in sensu rei, seu termini producti, quatenus potest habere rationem causae formalis extrinsece terminantis, quod non contingit in omni effectu, seu termino producto per actionem; sed quando concurrunt aliquae conditiones, quas statim explicabimus. Supponit tamen haec expositio propositionem illam, ut jacet esse admittendam, quia ita habetur in Augustino lib. VI de Trinitate, cap. V, quem citat D. Thomas citato loco in argumento: Sed contra. Et tamen Suarez loco allegato num. III, dicit fortasse non inveniri formaliter in Augustino: cum tamen expresse Augustinus dicat: "Quod Spiritus sanctus est quo uterque conjungitur, quo genitus a gignente diligatur, generantemque suam diligat." Clare ergo deducitur illam propositionem esse Augustini.

V. Ut autem proprium ejus sensum explicemus, dicendum est locutionem istam non verificari in sensu causae formalis intrinsecae, et per modum principii quo, quasi Spiritus sanctus sit forma qua Pater et Filius sic diligunt: sed verificari, quod diligunt se Spiritu sancto quasi termino producto; quia hoc ipso induit aliquem modum formae respectu diligentis, saltem per modum formae terminantis, eo quod, ut probatum est in ratione dubitandi, ablativus ille semper construitur in ratione alicujus causae formalis: sed non semper exigitur causa formalis intrinseca, sed sufficit aliquando terminativa, ad III. Similiter dicere importat produc-

dicatur loqui historiam verbo.

Caeterum, quia non in quacumque actione contingit quod terminus ejus possit denominare per modum formae ipsum agens a quo producitur oportet quod ad hoc concurrant tres conditiones, et si aliqua desit, non verificatur praedicatio in sensu ablativi.

VI. Prima est, quod in ipso verbo ex quo fit propositio, significetur productio, alioquin non fiet denominatio a termino producto.

Secunda, quod etiam effectus ipse, seu terminus productus importetur determinate in significatione propositionis et verbi, alioquin non fiet ab illo denominatio. Nec sufficit importare illum quasi in communi, et in confuso, sicut quaecumque actio respicit effectum generaliter, sed per modum determinati, et specificativi termini, ratione cujus aliquo modo induat modum causae formalis, et non maneat in pura ratione effectus.

Tertio conditio est, quod effectus, seu terminus productus importetur cum aliqua habitudine ad denominandum agens in se, vel ut per ipsum (383) terminum productum tendat ad aliquod objectum ad quod agens respicit per suum terminum. Quae conditiones desumuntur ex D. Thoma citato loco, in corpore articuli et ad II et III, v.g. arbor dicitur florere floribus, non tamen producere flores floribus: dicitur aliquis diligere amicum amore, dicere historiam verbo, non tamen dicitur amore producere amorem, verbo producere conceptum, seu intellectionem, quia ly producere non importat ad terminum productum nisi respectum, et ordinem agentis ad terminum, ubi sistit actio, non tamen respicit terminum ut medium, vel causam, qua mediante agens denominationem aliquam accipiat, vel tendentiam ad aliquod objectum, mediante illo termino attingendo. At vero cum dicitur arborem florere, importatur emissio florum, non quomodocumque, sed ut vestiunt arborem, et dominant illam floridam. Similiter in hoc verbo diligere sumpto notionaliter, importatur non solum productio amoris, sed etiam tendentia per amorem productum ad rem dilectam, ut S. Thomas dicit citata quaestione XXXVII, art. II ad III. Similiter dicere importat productionem verbi, non quomodocumque, sed ordinando verbum ad representandum, et exprimendum rem dictam, quod tamen non im-

portatur in ly intelligere, seu in hoc quod est esse sapientem, vel intelligentem, quia ly sapiens, aut intelligens solum explicant ordinem ad objectum, non ad verbum productum, et dictum.

VII. Quia ergo Spiritus sanctus est terminus spiratus per amorem tamquam pondus, et inclinatio erga rem amatam, sicut verbum est terminus expressus per cognitionem repraesentans rem dictam, et intellectam, ideo dicuntur Pater, et Filius diligere rem amatam, scilicet seipsos, et alia Spiritu sancto, sumendo ly diligere notionaliter, ut dicit D. Thomas, non pro diligere essentiali : sic enim non diligunt se Spiritu sancto, sed amore essentiali, sicut nec Pater intelligit Verbo, licet dicat et exprimat Verbo rem repraesentatam in illo. Et sic est sensus quod Pater, et Filius Spiritu sancto tamquam pondere, et inclinatione mutua tendunt amore in seipsos. Ubi jam explicatur aliqua ratio causae formalis saltem per modum termini, quo mediante tenditur in objectum : non tamen dici potest quod producant Spiritum sanctum ipso Spiritu sancto, nec verbum producere verbo, quia in ly producere non importatur ille ablativus, nisi ut forma, et principium quo, non ut terminus; nec in verbo procedere importatur nisi ordo agendi ad effectum, seu terminum in ratione termini producti, non tamquam ad medium, quo tendat ad ulterius objectum, et sic diversa appellatio importata in denominatione de ly produco vel de ly diligo efficiunt in hac parte hanc diversitatem propositionum. Ac denique non est concedendum quod Spiritus sanctus diligat Patrem, vel Filium, aut alia Spiritu sancto, quia non comparatur ad seipsum, ut ad terminum productum, vel ad causam formalem amoris notionalis, neque ipse notionaliter spirat Spiritum sanctum, sed solum amore essentiali diligit Patrem, et Filium, et seipsum. Cum autem dicit D. Thomas in hoc articulo secundo, quod diligere notionaliter nihil aliud est, quam spirare amorem, non vult dicere, quod est solum producere, sed in ly spirare involvitur etiam tendentia ad rem amatam, quia spirare amorem amare est. Plura videri possunt apud Cajetanum in hac quaestione XXXVII, art. II, ubi respondet objectionibus Scoti in I, dist. XXXII, qu. I, contra (384) sententiam D. Thomae, quae tamen ex dictis solvuntur. Unde patet responsio ad rationes dubitandi a principio propositas.

VIII. Ad primam dicitur verum esse quod Spiritus sanctus non potest importare, nec significari in vi causae formalis intrinsecae reddentis Patrem et Filium diligentes, bene tamen potest habere habitudinem causae formalis terminativae, quatenus ad ipsum Patrem et Filium comparatur tamquam terminus quidam productus per modum ponderis, et inclinationis, et consequenter ut medium uniendi in affectu ipsum objectum dilectum Personae diligentis, quod sufficit, ut in constructione ablativi possit praedicari de ipsis Personis diligentibus talis praedicatio. Ad hunc autem modum causae formalis non requiritur identificatio vel inhaerentia, sed potius terminatio, et passiva processio per modum termini producti distincti.

Ad secundam dicitur quod illa propositio : Pater est sapiens sapientia genita negatur, quia in ly sapiens, et intelligens non importatur aliqua actio notionalis respiciens terminum productum, sed solum actus absolutus respiciens objectum intellectum, ad intellectionem autem absolutam Pater non indiget Verbo, sicut nec ad amorem absolutum Spiritu sancto, autem ly intelligere significaretur notionaliter, sicut ly dicere, ly exprimere, tunc bene concederetur quod Pater dicit Verbo res intellectas, exprimit illas Verbo, etc. diligere autem etiam notionaliter significatur, et non solum essentialiter. Illa autem propositio : Pater generat Verbo, spirat Spiritu sancto negatur, quia ibi solum significatur habitudo producendi terminum, quod utique fit forma intrinseca, et principio, non mediante termino significatur respectus tendendi ad aliud objectum, vel denominandi ipsum agens, sed praecise attenditur habitudo effectus, vel termini producti. Et falsum est in amore spirato non importari habitudinem ad objectum amatum, sicut in Verbo ad objectum repraesentatum, quia, ut dicit D. Thomas loco citato, dilectio notionalis dicit habitudinem ad Personam productam per modum termini, qui dicit ordinem ad rem dilectam. Amor ergo cum sit impulsus ad rem amatam, dicit habitudinem ad tale objectum, non per modum repraesentationis, sed per modum ponderis, et inclinationis, sicut verbum per modum expressionis in quo datur respectus ad objectum, et idem est in amore spirato.

QUAESTIO XXXIX.

DE PERSONIS AD ESSENTIAM RELATIS.

SUMMA LITTERAE.

Ad hac quaestione incipit agere D. Thomas de comparatione Personarum in quibus quintuplex comparatio considerari potest.

Prima est Personarum ad essentiam cum qua identificantur.

Secunda, per ordinem ad proprietates quibus in esse personae constituuntur.

Tertia, in ordine ad actus notionales quia Personis emanant, vel per quos emanant Personae.

Quarta, ipsarum Personarum ad invicem.

Quinta, ipsarum Personarum ad creaturas.

Primam comparationem expedit S. Thomas in hac quaestione XXXIX. Et consistit haec comparatio in hoc quod Personae ita comparantur ad essentiam quod sint idem cum ipsa, et consequenter tres Personae, sint ejusdem essentiae, quod in articulo primo probat ex divina simplicitate, et ex alia parte, quia relationes non sunt accidentia; unde sequitur quod sine compositione sint idem cum essentia quantum ad rem, sint autem distinctae quatenus oppositae inter se. Quod vero sint unius essentiae tres Personae, et una essentia trium Personarum probat, quia secundum nostrum modum significandi, et intelligendi natura in divinis significatur ut forma, et persona ut suppositum habens illam; et ideo potest dici quod Personae sunt unius essentiae tamquam formae, et quod essentia est trium Personarum tamquam ab illis suppositata, et formata. Et hoc ostendit articulo secundo.

Ex hoc vero sequuntur duo, quae per sex articulos sequentes latius tractat D. Thomas.

Primum, quomodo sit facienda praedicatio inter nomina essentialia, id est, significantia essentiam absolutam, et notionalia significantia Personas relativas, vel ea quae ad relationes pertinent: quia licet sint idem secundum rem, et identice Persona, et essentia, tamen secundum modum significandi differunt. Et sic explicant quomodo ista praedicatio sit facienda. Quod praesertim habet difficultatem in duobus. Alterum est, quantum ad multiplicationem, vel unitatem, quomodo, scilicet multiplicanda sint nomina, vel non multiplicanda, quando dicuntur essentialia de Personis: Alterum est, quoad modum significandi in concreto, et in abstracto, quomodo possint ad invicem praedicari, vel supponere essentialia nomina pro Personis, et praedicari, tum in concreto, tum in abstracto.

Secundum est, quomodo nomina essentialia sint approprianda Personis, eo quod essentialia attributa Dei sunt nobis magis manifesta ex creaturis, quam Personae, et ideo aliqua essentialia attributa appropriamus Personis, ut per ea melius manifestentur quoad nos, sicut Patri appropriatur omnipotentia, Filio sapientia, Spiritui sancto bonitas, seu amor. Hoc secundum (386) tractat D. Thomas duobus ultimis articulis VII et VIII. Illud primum quatuor articulis, a tertio usque ad septimum.

Pro faciliiori autem intelligentia eorum quae hic de praedicationibus divinis dicuntur, ad sequentes regulas ea reducimus.

REGULAE PRO PRAEDICATIONIBUS DIVINIS.

Primo regula pro multiplicatione, vel unitate nominum quae praedicantur : Nomina substantiva non multiplicantur, nisi multiplicentur formae per substantivum nomen significatae, requirunt tamen etiam ultra hoc multiplicari supposita, seu subjecta : nomina vero adjectiva non exigunt ad sui multiplicationem multiplicari formas, sed solum subjecta. Traditur haec regula generaliter a D. Thoma in hac quaestione XXXIX, art. III, et tradita fuerat supra quaestione XXXVI, art. IV, et loquitur tum de substantivis, tum de adjectivis. Quod autem substantiva ad sui multiplicationem requirant etiam multiplicationem suppositorum, et non solum formatum docet idem s. doctor III p. quaest. III, art. VII ad II, ubi generaliter docet nunquam nomen ab aliqua forma impositum pluraliter dici, nisi propter pluralitatem suppositorum. Itaque pluralitas suppositorum, seu subjectorum semper requiritur tam pro substantivis, quam adjectivis, sed ad plurificandum substantiva requiritur etiam plurificatio formae, non vero ad plurificandum adjectiva. Et illa intelligimus substantiva, quae significant aliquid modo substantiae, id est, per se stando, adjectiva vero quae significant modo accidentis, id est, alteri adjacendo. Et procedit regula de substantivis in concreto : nam in abstracto solum significant formam, non concernendo subjectum, et sine ordine ad illud; et sic non petit multiplicationem subjectorum.

Ratio vero regulae sumitur a D. Thoma ex ipso modo significandi nominis adjectivi, et substantivi : utrumque enim de formali significat aliquam naturam, vel formam; et quia concretum est, connotat suppositum aliquod vel subjectum. Modus autem significandi substantivi est per modum substantiae per se stando, et modus significandi adjectivi est per modum accidentis adjacendo; sed substantia habet unitatem, vel pluralitatem per se ratione formae suae : ergo nomina substantiva debent significare unitatem vel pluralitatem ratione formae. E contra vero quia accidentia non habent esse per se, neque unitatem vel pluralitatem accipiunt ratione formae tantum, et per se, sed ex adjacentia ad subjectum; et sic adjectiva, quia significant formam modo accidentis adjacentem, ex ipsa adjacentia sumunt multiplicationem vel unitatem.

Quod vero non solum adjectiva, sed etiam substantiva concreta requirant pluralitatem suppositorum, quod negat Vasquez hic disp. CLV, cap. IV, constat ex eo, quod sicut proprium est substantiae habere esse, et unitatem, vel pluralitatem per se, et ratione ipsius naturae, seu formae, ita petit afferre secum suppositum, si modo proprio, et connaturali se habeat : ergo nomina substantiva, quae significant formam per modum substantiae, id est, juxta modum proprium, et connaturalem ipsius substantiae, oportet quod non solum habeant unitatem, vel pluralitatem ratione formae, sed etiam quaelibet forma importet suum suppositum, atque adeo ad multiplicationem substantivi concurrat etiam pluralitas suppositorum : totum hoc enim pertinet ad modum substantiae, scilicet quod ex vi formae, seu naturae habeat per se stare, et hoc stare per se sit afferre suum suppositum; et ita per hoc quod exigit substantivum unitatem vel pluralitatem ex ipsa ratione formae, non tollitur, sed potius petitur quod habeat pluralitatem suppositorum si multiplicatur.

Unde non obstat quod S. Thomas in articulo tertio (387) hujus quaestionis dixerit, quod : "Singularitas, vel pluralitas nominis substantivi attenditur penes formam significatam per nomen : "attendi autem est ex illa solum desumi. Quem locum urget Vasquez sed immerito, quia verum est pluralitatem, et unitatem substantivi solum attendi secundum formam, et ex illa desumi, ut ex ratione formali, non tamen hoc solum importare, quia ex ipsa illa forma secundum quam hoc attenditur, est forma substantiva, ex ipsamet autem ratione formae substantivae consequitur quod importet secum suppositum; unde in hoc ipso quod dicitur attendi secundum formam, tacite significatur, quod attenditur etiam secundum supposita, quia forma secundum quam attenditur illa pluralitas, est forma substantiva, quae ex sua natura affert secum suppositum. Et ita id explicuit S. Thomas esse necessarium in tertia parte quaestionis tertiae citatae et supra quaestione XXXVI, art. IV ad II, ubi ostendit Patrem non esse plura principia, licet habeat plures proprietates, quia est unum suppositum, sicut qui habet plures artes, non est plures artifices, et qui habet plura indumenta, non est plures induti.

Secunda regula, quae ex ista prima deducitur : Nomina essentialia in divinis adjective sumpta possunt multiplicari, non autem substantive. Vocamus nomina essentialia ea quae significant naturam vel pertinentia ad naturam, scilicet perfectiones absolutas. Haec igitur in tribus Personis multiplicantur adjective, non substantive tenta. Exemplum primi : sicut vero dicimus esse tres Personas divinas (ly divinas adjective) esse tres existentes, immensas, immutabiles, aeternas, sumendo haec nomina adjective. Exemplum secundi : non vere dicimus esse tres Deos, tres creatores, praedestinatores, etc. Nec dicimus tres increatos, tres immensos, tres omnipotentes, sumendo hoc substantive : id enim aperte negatur in symbolo Athanasii. Nec solum hoc negatur propter periculum conveniendi cum haereticis, sed propter rigorem veritatis, et proprietatem sermonis, eo quod, ut dictum est, substantiva nomina ex modo significandi petunt multiplicari ratione formae, eo quod ipsa forma substantiva esse debet, seu per modum substantiae significatur, et ita si multiplicatur ut substantiva, ratione sui debet multiplicari, et tamquam per se existens, et in se divisa non ex adjacentia ad aliud. Et qui diceret in rigore sermonis verum esse dari plures Deos, non evaderet errorem, quia idem esset ac fateri in re esse plures Deos, et solum a nobis id occultari aut negari, ne conveniamus cum haereticis.

Tertia regula pro concretis ad videndum pro quo supponant, et verificentur : Nomina essentialia non solum supponunt pro hoc Deo, sed etiam possunt supponere pro Persona. Ita D. Thomas hic articulo quarto.

Ratio est, quia concretum essentialia, v.g. Deus, significat habens deitatem, sicut homo significat habens humanitatem : ergo ex vi, et modo suae significationis potest supponere pro quocumque habente deitatem. Deitas autem non solum habetur in se quatenus est per se existens, sed etiam habetur in Personis quatenus terminatur per illas. Potest ergo supponere non solum pro eo quod est natura divina absolute, sed etiam pro Personis relative.

Quarta regula : Ex ipso praedicato habet hoc nomen Deus trahi seu determinari ad supponendum pro Deo absolute, vel pro Persona relativa, aliquando pro una, aliquando pro duabus, aliquando pro omnibus. Ita D. Thomas articulo quarto in fine corporis.

Constat hoc exemplis, et ratione. Exemplis, ut cum dicitur Deus est creator, Deus est aeternus, ly Deus stat pro Deo absolute. Si dicatur, Deus generat, stat pro Persona Patris tantum : Deus generatur, pro solo Filio : Deus spirat, pro Patre, et Filio simul, solus Deus est Trinitas, soli Deo honor, et gloria, pro tribus Personis.

Ratio vero sumitur ex traditis ibi ad primam et ad tertiam quod hoc nomen Deus habet vim termini communis, eo quod est in pluribus suppositis, (388) licet ex parte rei significatae sit singularis. Sed tamen cum hac differentia ab hoc nomine homo, et aliis nominibus creatis, quod concretum hominis in re solum invenitur in Personis, in communi autem solum invenitur per rationem : natura autem divina etiam ut communis ad tres Personas invenitur in re. Unde homo sumptus in concreto per se loquendo stat pro suppositis, ratione autem alicujus additi trahitur ad standum pronatura communi, ut quando dicitur, homo est species : at vero hoc nomen Deus per se stat pro absoluto, sed ex praedicto adjuncto determinari potest ad Personam, ut quando dicitur, Deus generat, verificatur pro Patre : Deus generatur, pro Filio. Unde fit quod si negatur aliquis actus notionalis de hoc nomine Deus, ut si dicatur, Deus non generat, Deus non generatur, propositiones redduntur falsae, et non se habent sicut particulares, et sicut subcontrariae respectu affirmativarum, quasi istae sint simul verae : Deus generat; Deus non generat, sicut istae particulares : Aliquis homo currit, aliquis homo non currit.

Ratio est quia ille terminus Deus desuper non supponit pro Personis, nisi ad id constringatur ratione sui praedicati. Unde si praedicatum sit negatio actus notionalis, ut cum dicitur, Deus non generat, illa negatio non trahit ad supponendum pro Personis, vel pro aliqua determinata Persona, et relinquit eum in significatione communi, ut amplectitur omnes Personas, vel ut significat naturam communem omnibus; et sic facit sensum, quod naturae divinae, seu Deo communiter sumpto ad omnes Personas, non convenit ille actus notionalis generandi, quod est falsum, quia pro aliqua Persona convenit Deo. Affirmativa autem, Deus generat, potest trahi ad standum pro Persona Patris, et in illa verificatur.

Quinta regula : Nomina essentialia in abstracto sumpta ut essentia, deitas, natura, non possunt supponere pro Personis, nec illis attribui actus notionales : nec ea quae notionalia sunt illis possunt attribui : bene tamen possunt abstracta essentialia praedicari de Personis, vel abstracta Personarum de essentia tam in concreto, quam in abstracto. Itaque formaliter non possunt supponere pro Personis abstracta essentialia, bene tamen identice.

Prima pars regulae patet exemplis, et ratione : exemplis sicut haec est falsa : Essentia generat, vel est genita, ut contra abbatem Joachim definitur in c. Damnamus, de summa Trinitate, quod est Concilii Lateranensis sub Innocentio III.

Ratio vero est, quia licet Deus, et deitas, concretum, et abstractum in Deo sint omnino idem ex parte rei significatae, tamen ex modo significandi valde differunt; quia abstractum non significat habens ipsam naturam, et consequenter si sit nomen naturae, seu formae essentialis, ex modo significandi non significat Personam, et sic ex vitalis modi significandi non potest supponere pro ipsa Persona : ergo neque potest de illo verificari actus notionalis, qui est proprius Personae, ut generare, et generari. Unde si nomen abstractum non sit essentialia, sed notionale, ut paternitas,

filiatio, in ratione hujus regulae non comprehenditur, ut si dicatur, paternitas generat, filiatio generatur, quia illud abstractum est idem quod Persona. An vero ex alia parte istae locutiones sint falsae? D. Thomas falsas esse affirmat supra quaestione XXXII, art. II ad II, quando praedicatur de illis aliqua actio seu ordo ad actionem, ut paternitas generat: filiatio generatur, quia ex modo significandi non significantur ut res, vel virtutes agendi, sed ut relationes, quae ex modo significandi non agunt, licet habeant esse, ut infra qu. XLI, art. V, docet D. Thomas et quod ad esse pertinet de illis dicitur, ut esse divinas, esse Deum, etc.

Secunda pars regulae etiam exemplis constat, et ratione: nam si suppositio in istis nominibus non sumatur ex formali modo significandi, sed ratione identitatis, verificantur notionalia de abstractis essentialibus, ut si dicatur, deitas est res generans: essentia est res genita, quia solum (389) designatur identitas unius cum alio, et haec identificatio vera est, ubi non obstat oppositio relationis, sicut revera non est inter essentiam, et relationes. Ex quo ulterius deducitur quod illae propositiones, in quibus solum explicatur praedicatio unius de alio quoad esse, non autem aliquid per modum actionis, et passionis notionalis attribuitur essentiae, bene possunt essentialia in abstracto praedicari de Personis, et Personae de illis, et sic supponunt pro eodem ad invicem, ut cum dicitur, deitas est Pater, vel, Pater est deitas: paternitas est Deus, vel contra: omnes istae praedicationes verae sunt, quia ibi solum significatur identitas, ratione cujus unum est aliud, et e contra. Omnia autem sunt unum in divinis, excepta oppositione relativa. Identice ergo possunt abstracta supponere pro Personis, sed formaliter, et ex modo significandi non possunt: et ideo actiones, vel passionis notionales, ut generare, aut esse genitum non possunt attribui essentiae in concreto, quia actus conveniunt supposito ratione formae.

Et si quaeras, an istae sint concedendae: Essentia est relativa, est respectiva, vel respicit terminum, sicut conceditur identice: Essentia est relatio, est Persona, est res relativa, etc.

Respondetur illas non esse concedendas, quia licet relatio entitative considerata, et significata, ut res et entitas quaedam, ut in hoc nomine relatio, praedicari possit de essentia, et deitate in abstracto, tamen in ly respiciens, et ly relativa, explicatur exercitium respiciendi, quod licet non sit actio, est tamen notionale exercitium et sic facit appellationem, et non convenit essentialibus nominibus sub conceptu absoluto, et essentiali significatis, ut est ly essentia; sicut non dicitur quod essentia est generans, aut generat, bene tamen quod est generatio, aut res generans: ita nec est respiciens, sed res respiciens.

QUAESTIO XL.

DE PERSONIS IN COMPARATIONE AD RELATIONES,
ET PROPRIETATES.

SUMMA LITTERARUM.

Quatuor determinat S. Thomas in hac quaestione, quae pertinent ad constitutionem Personarum per proprietates, seu relationes, et origines.

Primum est in articulo primo, quod relatio sit idem quod Persona, eo quod ad Personam pertinet proprietas, quae per relationem significatur : et sic dicuntur Personae esse proprietates propter identitatem, et proprietates esse in Personis quia significantur ut formae in illis.

Secundum in articulo secundo docet, quod distinguuntur, et constituuntur formaliter Personae per relationes, non per origines : nam quod per essentiam non distinguuntur constat, quia in ea conveniunt : originibus autem etiam distinguuntur, sed quia significantur tamquam actus aut viae, melius dicitur per relationes formaliter distingui, et constitui tamquam (390) formis per se stantibus, et opposite respicientibus quam sub formalitate originis significatis.

Tertium est in articulo tertio, quod remotis relationibus non remanent supposita vel hypostases in divinis, sicut aliqui dixerunt, quod Pater per negationem originis ab alio constituebatur in esse hypostasis, relatio autem Patris quasi ad dignitatem pertinens constituebat Personam. Sed hoc est falsum, quia proprietates ipsae, seu relationes sunt personalitates subsistentes, quia subsistunt in natura intellectuali; et sic conceptus hypostasis in tali natura jam est Persona.

Quartum est in articulo quarto, quomodo actus notionales praesupponant vel sequantur ad proprietates seu relationes personales. Et dicit quod actus isti seu origines significatae passive prius intelliguntur, quam Personae per illas procedentes, quia fundantur, et sequuntur ad illas. Origines autem significatae active sunt priores relatione non personali, ut spirare est prius relatione spiratoris. Respectu autem relationis constituentis Personam (ut generatio respectu paternitatis) actus notionalis est prior exercitio relationis, est autem consecuta ad rationem relationis ut constitutivam Personae.

QUAESTIO XLI.

DE PERSONIS IN COMPARATIONE AD ACTUS NOTIONALES.

SUMMA LITTERAE.

Comparisonem Personarum ad actus notionales sex articulis considerat D. Thomas. In primo supponit, et explicat quomodo actus notionales sint attribuendi Personis, videlicet quia distinctio Personarum attenditur secundum originem, et origo designatur per actus notionales, ut generatio, spiratio, nativitas, processio, etc. qui actus, seu origines non distinguuntur a relationibus seu Personis.

In secundo articulo ostendit actus notionales esse naturales, et necessarios, non voluntarios per modum liberi, ita quod voluntas, ut libere operans sit principium illorum: hoc enim processionis creaturarum proprium est. Unde etiam Spiritus sanctus procedit a voluntate ut natura.

In articulo tertio ostendit, actus notionales non producere ex nihilo, sed ex ipsa divina substantia, quia producere ex nihilo est producere esse creatum, et sicut artifex producit ex materia externa, et illud quod producit, licet sit simile ideae, non tamen naturae suae, ita Deus producit ex nihilo tamquam artifex, et id quod hoc modo procedit est creatura, quod autem procedit ut verus Filius non potest ex aliena substantia esse vel de nihilo, et idem est de Spiritu sancto qui est intra Deum verus Deus.

In articulo quarto ostendit dari in Deo potentiam ad istas processiones internas, scilicet ad generandum, et spirandum quae non designat nisi principium quo talium processionum. Hoc autem principium distinguitur (391) quidem, et est reale principium respectu termini praecedentis, non autem realiter distinguitur ab actu intelligendi vel volendi, quo fit processio.

In articulo quinto ostendit potentiam hanc notionalem, v.g. potentiam generativam in recto importare essentiam, quatenus dicit ipsam vim producendi, et id ratione cuius terminus procedit simile generanti, vel idem cum suo principio; connotat autem relationem, et oppositionem, quatenus requiritur ad distinctionem. Non tamen relatio est id quo generans generat, quia relatio non designat virtutem operandi, sed oppositionem.

In articulo sexto ostendit actus notionales non posse habere plures terminos, sed unum tantum, v.g. non posse habere plures Filios, nec plures Spiritus sanctos, id enim postulat infinitas et perfectio cujuslibet processionis, ut unica totum hauriat.

QUAESTIO XLII.

DE AEQUALITATE, ET SIMILITUDINE DIVINARUM PERSONARUM.

SUMMA LITTERARUM.

Comparat in hac quaestione D. Thomas Personas inter se praesertim quoad aequalitatem, et ordinem, atque existentiam unius in alia.

Igitur in primo articulo docet dari inter divinas Personas aequalitatem, quia non est majus, et minus, non quidem aequalitas quantitatis, sed perfectionis, et virtutis, quae est essentia Dei. Non tamen haec aequalitas, et similitudo est in Deo relatio realis distincta a relationibus Personarum.

In articulo secundo ostendit Personas esse aequales in aeternitate, seu coaeternas inter se, eo quod processio earum est a principio perfecto, et non impedito, et necessario seu naturaliter operante in his processionibus : ergo idem est in Deo esse, et producere Personas.

In articulo tertio ostendit, quod non obstante coaeternitate personarum est in eis ordo originis, quia una Persona est ab alia, sed non est prioritas qua alter sit prior altero, sed quia unum est ex altero.

In articulo quarto ostendit Personas divinas esse aequales secundum magnitudinem, quia magnitudo in Deo non est quantitatis, sed perfectionis, et haec eadem est in Patre, et Filio, quia non per incrementum crescit Filius ad aequalitatem Patris, sed natiuitate ipsa totum quod in Patre est, accipit.

In articulo quinto ostendit quomodo una Persona sit in alia, scilicet triplici modo; primo, ratione essentiae, quia essentia unius communicatur alteri, et est in illa. Secundo, ratione relationis, quia unum relativum est in suo correlativo ratione oppositionis, et tendentiae. Tertio, ratione originis, quia procedunt Personae per actus immanentes, de quorum ratione est quod terminus procedens maneat intra ipsum a quo procedit.

In articulo sexto ostendit Personas esse aequales in potentia, quia habent eandem naturam, et perfectionem : ergo eandem virtutem, et potentiam, quia haec pertinet ad naturam.

DISPUTATIO XVI.

DE CONSTITUTIVO PERSONARUM, ET ACTIBUS NOTIONALIBUS.

Articulus I.

Quae sit forma constituens Personas in divinis ?

I. Supponit haec difficultas duo.

Primum, deberi in qualibet Persona divina assignari formam personalem constitutivam Personae in esse personae,

quam vocamus proprietatem personalem, eo quod forma constituens Personam non potest esse communis aliis Personis, cum una Persona sit distincta ab alia, et op-

posita illi; atque adeo, in quantum Persona, debet per aliquid proprium constitui, quia idem est constitutivum, et distinctivum rei. Ut autem supra qu. XXXII, art. II ostendit D. Thomas contra Praepositivum, qui negabat dari proprietates in divinis per modum formarum constituentium Personas, eo quod non distinguitur forma constituens a re constituta, oportet proprietates istas fateri, et per modum formarum eas significare, quibus Personae ipsae constituentur in esse personali secundum quod una Persona distinguitur ab alia. Et quidem dari tales proprietates Ecclesia fatetur, cum inquit (in praefatione Trinitatis): "Ut in Personis proprietas, et in essentia unitas, et in maiestate adoretur aequalitas." Et in Concilio Lateranensi sub Innocentio III: in cap. Firmiter, de summa Trinitate dicitur: "Haec Sancta Trinitas secundum essentiam una, et secundum proprietates discreta." Et in epistola Sophronii, quae habetur in sexta Synodo generali, actione secunda, dicitur, quod: "Sicut esse Deum unaquaqueque inconvertibiliter possidet, ita et proprietatem per quam ipsa Persona figuratur immutabilem, et immobilem obtinet, quae eidem soli est insita, et ab aliis Personis eam discernit." Et in Concilio Toletano II, in confessione fidei dicitur: "Est tamen unicuique Personae sua proprietas." Quod vero istae proprietates significantur ut formae constituentes Personas, et non solum significantur in abstracto, sumendo abstractum pro concreto, ut dicebat Praepositivus, constat ex praedictis testimoniis, quia significantur proprietates ut existentes in Personis. Non minus autem requiritur distinctio ut unum dicatur esse in aliquo, quam ut dicatur esse in aliquo, quam ut dicatur, et confiteatur ut forma illius. Si ergo propter indistinctionem negatur proprietates significari debere ut formas Personarum, etiam deberet negari quod sunt in Personis, quod est aperte contradicere dictis Conciliis. Quare sine dubio fatendum est assignandas esse proprietates tanquam formas constituentes Personas in esse personali, non quidem constitutione importante compositionem: haec enim supponit distinctionem extremorum componentium, sed constitutionem formae rei simplicis nostro modo intelligendi concepta, sicut dicimus Deum constitui deitate, et constitui omnipotentem omnipotentia, et immensum immensitate,

sic constituitur Persona proprietate, prout latius supra d. XIV, art. III, expendimus.

II. Secundum quod supponimus est, hanc formam, seu proprietatem constitutivam Personae in esse personae non posse esse entitatem sub conceptu absoluto seu essentiali, neque sub aliquo conceptu, qui neque sit essentialis, neque notionalis, et multo minus quod non sit realiter constitutivus. Non potest esse (393) conceptus essentialis seu absolutus, ut refertur tenuisse Joannes de Ripis, eamque non improbabilem existimavit Scotus in 1, dist. XXVI, qu. I, §. Tertia opinio. Sed omnino rejicienda est, quia id constituit Personas formaliter, quod discriminat et discernit illas ab invicem in esse personae, quia quaelibet Persona debet constitui ut distincta ab alia in eo quod proprium et peculiare est sibi, eo quod debet constitui in esse personae in quantum incommunicabilis, quia incommunicabilitas est de ratione Personae. Id autem quod essentialiale et absolutum est non discernit, nec distinguit, neque multiplicat Personas, quia essentialia omnibus sunt communia, sola autem relatio multiplicat Trinitatem, ut ex Boetio docent communiter theologi, idque etiam sumserunt ex Anselmo, praetertim in libro de processione Spiritus sancti, ubi frequenter docet omnia in Deo esse unum, ubi non obviat relativa oppositio. Supponit ergo in essentialibus et extra notionalium oppositionem omnia esse non solum communia, sed unum. Et in Concilio Lateranensi, sub Innoc. III, in c. Firmiter, dicitur: "Haec Sancta Trinitas secundum communem essentiam individua, et secundum personales proprietates discreta:" ergo discretio et distinctio Personarum non per essentialia, quae indivisa sunt et unum, sed per proprietates, quae aliquid notionale sunt discreta, et multiplicata constituitur. Similiter in Concilio Toletano II, in confessione fidei dicitur quod: "In relatione Personarum numerus cernitur." Et infra: "Hoc solo numerum insinuant, quod ad invicem sunt et in hoc numero carent, quod ad se sunt." Omitto auctoritates ex Concilio Florentino, quia licet pluribus locis, praesertim sessione XVIII et XIX, dicatur solam rationem multiplicare Personas, tamen ut saepe monuimus, in illis sessionibus, nihil a Concilio definitum est, sed tantum disputatum, definitio vero in litteris unio-

nis continetur.

III. Quod vero constitutivum Personarum non possit esse aliquod tertium quod neque essenziale, neque notionale sit constat, quia talis ratio non est imaginabilis : omne enim quod est in Deo, aut est commune et unum in omnibus Personis, aut proprium, et peculiare alicujus, et consequenter incommunicabile, nec in ista divisione est dare medium. Quidquid proprium et incommunicabile est, dicitur notionale, sive pertineat ad ipsas relationes sub conceptu formae relativae, sive sub conceptu, et formalitate originis, sive sub ratione cujuscunque alterius notionis. Quidquid communicabile est omnibus Personis, nec proprium alicujus, vel aliquarum essenziale est, nec potest specialiter constituere Personas, quia pertinet ad omnes communiter : ergo non potest fingi aliquod tertium, quod nec sit essenziale, neque notionale pro constitutivo Personarum.

IV. Denique, quod constitutivum Personarum debeat esse aliquid reale et constitutionem realem facere, non rationis, ut male aliqui imponunt Cajetano, et Ferrariensi constat, quia aliud est proprietatem constituentem solum ratione distinguere ab ipsis Personis : aliud est tantum ponere constitutionem rationis. Primum verum est, nec ab aliquo negari potest, cum proprietas Patris, scilicet paternitas non sit aliquid realiter distinctum ab ipsa Persona Patris, sed solum ratione. Secundum autem est falsum, quia res constituta realissima est scilicet Persona divina : ergo ejus constitutio non potest esse ficta, (394) neque a ratione tantum elaborata, sed in re inventa, semotis tamen imperfectionibus, et omni potentialitate, sed per suam simplicitatem cum ipso constituto.

PUNCTUS DIFFICULTATIS, ET EXPEDITIO EJUS QUOAD PERSONAS PROCEDENTES.

V. His suppositis punctus praesentis difficultatis est, ut relictis attributis, et perfectionibus essentialibus inter ea quae notionalia sunt inquiramus, quodnam ex illis possit habere vim et rationem formae constituentis Personam divinam in ratione personae : requiritur enim ad constituendam Personam formaliter,

quod sit principium, seu ratio qua reddatur Deus realiter subsistens incommunicabiliter, et individualiter secundum individuum, et propriam rationem unius Personae, qua discernitur ab alia, et in sua peculiari ratione personali constituitur : sicut in rebus creatis modus subsistentiae, qui per modum termini reddit naturam terminatam, et incommunicabilem, dicitur forma constitutiva suppositi, seu Personae in ratione, et esse personae, ut distinguitur a constitutivo naturae, quia natura constituitur per formam essentialem, et quidditativam talis naturae. Persona autem constituitur per terminationem, qua redditur natura terminata, et incommunicabilis alteri Personae. Et hunc terminum, seu formam incommunicabilem intendimus designare, et quaerimus illum inter ea quae notionalia sunt, quia in essentialibus non reperitur, quia incommunicabilia non sunt.

VI. Inter ea autem quae sub notionali comprehenduntur, et ad ordinem notionalem pertinent, tria inveniuntur ad quae possunt omnia reduci. Primum est relatio. Secundum origo. Tertium notio aliqua negativa, ut innascibilitas in Patre, et si quid aliud ad modum notionis negative explicari potest. Nomen autem personae, et subsistentiae et hypostasis, licet ad notionalia pertineant, tamen non numeramus illa modo inter notionalia, de quibus in praesenti agimus, quia ista se habent ut constituta. In praesenti autem inquirimus de forma constituyente Personam seu hypostasim, et sub quo conceptu illam constituat. Igitur relatio in divinis accipitur per formam, qua redditur aliquid respiciens, et tendens ad terminum correlativum, ut paternitas, filiatio, spiratio, etc. Origo dicitur ipsa processio, seu actio qua producitur una Persona ab alia. Et licet non distinguatur a relatione realiter, differt tamen sub diverso conceptu formali, quia relatio tendit ad correlativum respiciendum, origo producendo, vel procedendo. Unde sequitur alia differentia, quod origo significatur ut via, vel actio : relatio ut res, seu forma per se stans, seu forma respiciens sive posita, et tenens se ex parte termini, sive ex parte termini, sive ex parte principii. Et significatur origo dupliciter, tum active, tum passive. Active significatur ut productio, et tenet se ex parte agentis, seu

originantis, sicut generatio in Patre, spiratio activa in Patre et Filio. Passive significatur, ut processio ab alio, sicut nativitas in Filio, seu esse genitum, spiratio passiva in Spiritu sancto.

VII. Praeter relationem et originem inveniuntur aliae notiones ut innascibilitas in Patre, quae est notio negativa; inspirabilitas etiam in Filio et improductio, seu infoecunditas ad producendum in Spiritu sancto : quae duae non sunt propriae notiones, ut supra late tractavimus disp. XIV. Pertinet etiam ad ordinem notionalium non solum actus (395) ipsi notionales, sed etiam potentiae, ut potentia generativa et spirativa, quae significantur ut principium quo actus ipsi notionales eliciuntur. Sed tamen istae potentiae in ipsa ratione originis involvuntur : origo enim active sumpta est productio ex parte principii agentis, ubi ipsa potentia productiva designatur, quae est principium, quo producendi. Et cum in Deo non inveniatur potentia in actu primo, sed in actu secundo, idem est designare originem active pro productione ex parte agentis, ac designare potentiam productivam; et ita generatio active est potentia generativa, spiratio activa est virtus spirativa.

VIII. Igitur aliqui tenuerunt formam constitutivam Personarum esse originem, non relationem; quae sententia communiter attribuitur D. Bonaventurae in I, dist. XLVI, qu. II, et Richardo de S. Victore lib. IV de Trinitate, c. XV. Cuius fundamentum est, tum quia patres communiter explicant constitutionem Personarum per origines, sicut inquit Augustinus lib. de fide ad Petrum, c. I. Quia igitur aliud est gemisse quam natum esse aliudque procedere quam genuisse, vel natum esse, manifestum est quoniam alius est Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus et S. Damascenus lib. I de fide, c. II : "Pater, inquit, Filius, et Spiritus sanctus omnino sunt unum, excepta ingenti, generationis et processionis proprietate." Tum etiam, quia origo est fundamentum relationis : fundantur enim relationes istae divinae in actione, et non in actione, ut pure absoluta et essentiali : nam intelligere et velle essentiali, etiam inveniuntur in Filio et Spiritu sancto, et tamen nec ille generat neque iste spirat, sed solum fundantur in actione notionali, quae est ipsamet

origo : ergo ante relationem fundatam supponitur origo : ergo et Persona : ergo relatio non potest constituere Personam, sed origo quae est fundamentum ejus. Et alias non est minus subsistens origo, quam relatio si consideretur ut res, et in actu signato, si vero ut in exercitio produciens, etiam relatio ut in exercitio respiciens non constituit Personam, sed supponit, in eaque fundatur : ergo non minus inter formas notionales constituere potest origo Personas quam relatio.

IX. Nihilominus oppositum aperte tenet D. Thomas in hac quaestione art. II et IV, et in I, dist. XXVI, qu. II, art. II et qu. VIII de potentia, art. III. Et eandem sequuntur communiter theologi in I, dist. XXVI, et interpretes D. Thomae in hac quaestione XL, art. II, quos late referunt Carmelitanus cursus tract. VI de Trinitate, disp. XVIII, dub. III, n. XLV; Ruiz disp. LXXXVII, sect. V, n. XIV. Omitto eam sententiam, quam D. Thomas in articulo tertio hujus quaestionis XL refert, et refutat, scilicet quod origines constituent hypostases, relationes autem Personas, distinguendo inter hypostasim et personam, quod illa solum dicat suppositum, seu subsistentiam, persona addat dignitatem; et ad hanc dicebant relationem concurrere, v.g. paternitatem, quae dignitatem quamdam significat : ad primam verosufficere originem, v.g. generationem. Sed hoc ominofalsum est, quia idem est in natura intellectuali hypostasis, et persona, neque maiorem dignitatem exigit persona, quam quod hypostasis seu subsistentia, si sit in natura intellectuali; hoc enim ipso Persona est.

X. Fundamentum ergo D. Thomae citato loco hujus quaestionis, a. II, est duplex. Primum, quia est contra rationem personae constitui origine. Secundum, quia est contra rationem originis quod constituat (396) personam : ergo ex omni parte hoc repugnat.

Primum fundamentum explicatur sic, quia persona intelligitur ut terminus intrinsecus naturae quam efficit et subsistere facit : origo autem non significatur ut terminus, sed ut via, sive per modum actionis, sive per modum passionis, ut generatio, et nativitas : ergo ex ipsa formali ratione significandi non potest esse forma constituens personam. Consequentia patet, quia forma constituens personam est terminus : ergo non est via, nec

significari debet per modum viae. Major constat, quia forma constituens personam est subsistentia seu personalitas : haec autem terminat naturam in facto esse, quia reddit illam incommunicabilem permanenter et in se : ergo non per modum viae, et tendentiae ad terminum, sed per seipsam terminus esse debet. Major probatur ex ipsa essentiali ratione personae, quae est subsistentia incommunicabilis, seu substantia individua naturae rationalis, id est, prima substantia. De ratione autem subsistentiae incommunicabilius est quod sit terminus naturae, quia non relinquit illam ulterius communicari, et terminari, sed in se sistit : ergo habet rationem termini. Est autem terminus intrinsecus, quia afficit ipsam naturam in se, et reddit illam naturam in se, et reddit illam in facto esse terminatam. Minor autem constat, quia generatio, v.g. significatur ut via quaedam ad rem genitam, et ut progressio a generante : ergo significatur ut via a re, vel ad rem. Et propterea dicit S. Thomas quod origo non significatur ut aliquid intrinsecum : non quia intra Deum origo non sit aliquid intrinsecum, cum sit actus immanens, sed quia significatur per modum viae, exiens a producente, et tendens ad rem productam : ubi ipsum exire significatur per modum non intrinseci respectu rei a qua exit, et ut via ad terminum ad quem, et consequenter non ut constituens in facto esse intrinsece.

XI. Secundum fundamentum explicatur ex eo, quia origo ut dictum est, vel significatur active, vel passive : si active, comparatur ad principium a quo exiit. Exit autem a supposito subsistente, quia actus sunt suppositorum, nec potest aliquod principium ut quo producere, nisi supponatur principium quod, a quo procedit actio : ergo ex suomet conceptu formali origo active sumpta supponit personam agentem : ergo non constituit illam formaliter. Si autem sumatur passive, nihil aliud est quam via, et tendentia ad personam procedentem : est enim via ad aliquem terminum, et non ad seipsam : ille autem terminus est persona procedens sicut Persona Filii, et Spiritus sancti est Persona procedens : ergo id quod significatur ut via ad talem personam, non potest ex ta-

li formali ratione viae constituere ipsammet personam procedentem, quia via est ad illam non ipsamet in facto esse, et sic non constituit illam ut in facto esse.

Ad fundamentum oppositum respondetur.

XII. Ad primum ex auctoritatibus sanctorum dicimus, ibi non exprimere formale constitutivum Personarum, sed solum id quod pertinet ad ea, quae propria sunt Personarum, sive per modum constitutivi in facto esse, sive, in fieri, et via. Et hoc modo etiam pertinet ad origines Personas distinguere, quatenus aliquid notionale sunt et proprium Personarum, et ut via significantur ad ipsas : alias enim saepe etiam docent relationibus discerni et multiplicari Personas, ut supra ex multis locis Conciliorum ostendimus. Vel etiam per nomina originum intelliguntur aliquando ipsamet relationes, quae in origine fundantur, vel originem fundant. Quo sensu explicat Augustinum D. Thomas qu. VIII de pot. Art. III ad XIV.

XIII. Ad secundum fundamentum dicitur, quod relationes constituentes Personas (de his enim tantum loquimur in praesenti) aliae sunt procedentes, ut filiatio, et spiratio passiva, aliae non procedunt, sed originant, ut paternitas. De primis non est difficultas, quod subsequantur originem per quam producuntur, et in illa fundantur. Ex hoc tamen non sequitur quod origo constituat Personam : potius enim antecedit illam, quia est via ad ipsam, atque adeo praecedat constitutivum ejus formale; et sic tales Personae procedentes fundantur quidem in origine quantum ad suam relationem, non tamen formaliter constituuntur per originem. Et licet origo etiam sit subsistens, sicut relatio ipsa, tamen propter modum significandi ut via, et tendentia, et non in facto esse, ut res et suppositum non constituit formaliter Personam, sicut relatio. Si autem loquamur de relatione non procedente ut paternitas, dicimus quod illa, in quantum subsistens, et constituens Personam non praesupponit fundamentum, neque quoad hoc fundatur in actione, sed potius actio egreditur ab illa: sed tamen in quantum respiciens, et in exercitio tendens ad suum terminum, sic fundatur in actione, et praesupponit gene-

rationem, non tamen praesupponit illam ut constitutivam Personae, sed ut actum egredientem a Persona constituta, et ut praerequisitum ad ipsum exercitium respiciendi, ut statim amplius explicabitur. Et cum instatur parificando relationem et originem, quod exercite, seu quod exercitium respiciendi, et producendi, neutra constituit; signate autem, seu in quantum res subsistens, non est cur origo repellatur a constituendo, respondetur verum esse quod in exercitio neutra constituit Personam, sed exercet se erga alterum, relatio respiciendo, origo producendo; constitutio autem Personae est prout in se, et ad se, considerata autem per modum subsistens, est dispar utriusque ratio; tum quia origo solum est subsistens identice, scilicet quia est aliquid divinum et intra Deum, non vero est formaliter ipsa subsistentia, sicut relatio, quae ex suo formali conceptu est opposita et incommunicabilis; et sic est subsistentia formaliter, et ut quo, et per modum formae: constitutivum autem Personae non solum debet esse subsistens identice, sed formaliter, nempe ipsa subsistentia, seu personalitas; tum etiam, quia ex modo significandi, origo, etiam ut subsistens, significatur ut via et tendentia, relatio ut in facto esse. Constitutivum autem Personae debet significari ut in facto esse, quia sic significatur ipsa Persona constituta.

XIV. Ex quibus colligitur quod difficultas praesens de constitutivo Personarum non urget circa Personas procedentes, quia relationes, quae tales Personas possunt constituere, inveniuntur in se subsistentes, quia ipsaemet sunt subsistentiae relativae; et sic ex hac parte non repugnat constituere formaliter Personas, quae ipsis subsistentiis formaliter constitui debent in esse personae. Similiter possunt supponere sua fundamenta antequam constituent Personas, quia fundantur in origine, per quam procedunt, si quidem relationes istae ex sua formali, et specifica ratione sunt relationes termini producti ad suum producentem, et constituunt Personas ut procedentes: in hoc enim distinguitur Persona Filii (398) a Persona Patris quod est Persona genita, et ab illo existens: ergo formale constitutivum illius debet esse relatio fundata in gene-

ratione passiva. Quare tales relationes Personarum procedentium et quantum da rationem respiciendi, illiusque exercitium, et quantum ad rationem subsistendi, et quantum ad ipsam entitatem formae relativae praesupponunt origines tamquam fundamenta. Unde non est difficile intelligere, quo modo ipsae relationes constituent Personas, praesupponendo sua fundamenta, cum ex ipsa intrinseca ratione talis Personae constitutae, quia Persona procedens est, praerequirat; et praesupponat originem passivam sui, in qua fundatur. Reliquum est ut deveniamus ad praecipuam difficultatem, quae est de constitutivo Personae non procedentis, quae est Pater.

PATERNITAS SUB CONCEPTU PATERNITATIS CONSTITUIT PRIMAM PERSONAM NON PROCEDENTEM.

XV. Devolvitur ergo summa totius difficultatis (et ipsa difficultas summa est) ad constitutivum primae Personae non procedentis, quae est Pater, quomodo possit per relationem constitui tamquam performam. Et fere tota difficultas reducitur ad duo puncta. Alterum, ex parte fundamenti relationis: alterum, ex parte termini.

Ex parte fundamenti difficultas est, quia relatio paternitatis est relatio fundata in generatione, si quidem non est relatio fundata in unitate, vel mensura, sed in actione, et passione, et in nulla alia actione, quam in generatione: ergo non potest intelligi talis relatio formaliter consurgens, et existens ante tale fundamentum, quia relatio formaliter sumpta supponit fundamentum. Ex alia autem parte Persona Patris debet intelligi constituta ante generationem, quia generatio procedit a Persona generante: ergo si illa Persona constituitur per relationem Patris ut patris, debet constitui ante generationem, et consequenter relatio esse ante fundamentum, vel generatio esse ante Personam generantem. Neque potest dici quod constituitur Persona Patris per conceptum relationis secundum se, et in communi sumptae, non ut paternitas est in speciali. Contra enim est, quia Personae non constituuntur per formam aliquam communi sumptam, sed in speciali et determinate, quia id quod

constituunt, determinatum, et speciale est, et distinctum ab alia Persona : Persona autem Patris non distinguitur a Persona Filii penes relationem communiter sumptam, quia haec etiam convenit Filio : ergo penes relationem paternitatis, ut paternitas est, sed constituitur ut distincta a Filio : ergo constitui debet per relationem sub conceptu paternitatis, ut paternitas est, et ut opposita Filio : non enim est distincta, nisi ut opposita : haec autem supponit generationem pro fundamento : ergo.

XVI. Ex parte termini consurgit secundo difficultas, quia Pater, et Filius sunt correlativa : ergo sunt simul cognitione : ergo si in illo priori quo intelligitur constitui Persona Patris ante generationem, intelligitur constitui per relationem paternitatis, in illo priori intelligitur simul natura cum Filio, et simul cognitione, quia non potest pro aliquo signo intelligi relatio Patris non terminata ad Filium, et simul cum illo : ergo pro illo signo quo intelligitur Persona Patris constitui per relationem paternitatis, intelligitur in eo signo correlativum ejus quod est Filius, sive intelligatur relatio (399) paternitatis ut signata, sive ut exercita, sive secundum conceptum ad, sive secundum conceptum in, quomocumque concipiatur, si conceptus paternitatis datur, etiam et Filii qui est correlativum, dari debet : sed pro tunc nondum intelligitur generatio, neque praesupponitur antea praecessisse, quia tunc primo intelligitur constitui Persona generantis a qua generatio debet procedere : ergo intelligitur Filius ante generationem, quod implicat. Sequela patet, quia intelligitur ante generationem Persona Patris constitui per conceptum paternitatis, qui est conceptus correlativus, et simul cognitione cum Filio.

XVII. Denique, augetur difficultas, quia productio ipsa Personae terminatur ad Personam ut productam, quae est terminus productionis, non ad eam ut relatum, quia ad relationem per se, et directe non est motus : ergo ex parte termini prius intelligitur Persona procedens producta, quam relata : ergo prius intelligitur constituta, quam relatione affecta. Relatio ergo non constituit formaliter. Haec sunt praecipuae difficultates.

Solutio D. Thomae ad hanc difficultatem paucis verbis tradita est in hac quaestione XL, art. IV, dum inquit : "Proprietas personalis Patris potest considerari dupliciter : uno modo, ut est relatio; et sic iterum secundum intellectum praesupponit actum notionalem, qui est relatio, in quantum hujusmodi fundatur super actum : alio modo secundum quod est constitutiva Personae; et sic iterum oportet quod praesintelligatur relatio actui notionali, sicut Persona agens praesintelligitur actioni." Ita D. Thomas. Quam distinctionem de relatione secundum minus subsistendi vel respiciendi acriter impugnatur Durandus in I, dist. XXVI, quaest. I; Scotus dist. XXVIII, quaestione ultima in Fine : et contra ipsos defendunt Cajetanus in hac quaestione XL, art. II et IV, et Capreolus in I, dist. XXVI, quaest. I; Ferrariensis IV contra gentil. cap. XXVI, et alii.

XVIII. Et quidem solutio D. Thomae difficultatem facit, quia quando considerat relationem ut subsistentem, et non ut respicientem, seu ut relatio est, demutat illam fundamento suo, et termino, quia sub illa ratione consideratur ante generationem, quae est fundamentum illius, ut respiciens est, et ante terminum productum, seu genitum, qui est terminus correlativus talis generationis. Demutare autem aliquam relationem sui termino et suo fundamento, est destruere suam essentialem rationem, et specialem, et proprium conceptum paternitatis. Quomodo enim potest concipi quidditativa ratio relationis, cujus totum suum esse est ad aliud sine termino ad quem est, et sine fundamento, ratione cujus est ?

Et rursus specialis relatio, qualis est paternitas, quomodo potest concipi sine suo specificativo, quod est fundamentum et terminus, ut in esse patris constituatur ? Quod si relatio, ut concipitur subsistens, demutatur istis duobus requisitis ad ejus essentiam : ergo per talem conceptum subsistendi removetur a suo conceptu essentiali, vel nondum concipitur prout sic sub suo conceptu essentiali. Unde non potest verificari quod si per illum conceptum subsistendi constituitur Persona Patris, quod constituatur in ratione talis personae per conceptum paternitatis, ut specialis conceptus paternitatis est.

XIX. Propter hoc valde divisi sunt auctores in explicanda hac solutione D. Thomas, qui omnes solliciti sunt dividere illum conceptum relationis, et secundum unam rationem ponere illam, ut constituentem (400) Personam, et sic praecedere generationem; secundum vero aliam subsequi ad generationem in eaque fundare, et correlative se habere ad terminum. Sed quae sint istae rationes inadaequatae in conceptu relationis, vix conveniunt, et facilius se implicant, quam explicent auctores. Et fere omnes conati sunt in illo conceptu constitutivo Personae Patris invenire formalitatem aliquam, secundum quam et relatio maneat, et terminum non respiciat expresse et explicite, seu exercite: nam sub conceptu explicito ad terminum non potest evadere, quin simul natura et cognitione sit cum termino, et subsequatur ad fundamentum talis recipiendae, quae est generatio, et origo. Qui labor in assignando conceptu relationis, in constituenda persona, et non attingendo terminum, firmatur ex doctrina D. Augustini qui in VII de Trinitate, cap. VII, dicit quod: "Cum dicimus Personam Patris, non aliud dicimus, quam substantiam Patris, ad se quippe dicitur Persona, non ad Filium." Et sic constitutivum Personae sub hac formalitate, non attingit terminum correlativum, quia prout sic ad se dicitur Persona, non ad correlativum. Unde D. Thomas supra quaestione XXIX, art. IV ad I, explicans hoc dictum Augustini, inquit quod: "Persona dicitur ad se, non ad alterum, quia significat relationem, non per modum relationis, sed per modum substantiae, quae est hypostasis." Sequendo ergo doctrinam D. Augustini et Thomae omnes tenentur in constitutivo Personae sub formalitate constitutivi, non exercere relationem, neque attingere terminum ejus, sub modo et formalitate respiciendi, qui est modus relationis, quia constituere personam non est exerceri ad alterum formaliter, sed in se manere, et stare.

Reducuntur ergo praecipuae sententiae auctorum in hac parte ad tres.

XX. Prima affirmat constitutivum Personae Patris esse quidem aliquid proprium Patris, sed non ipsam paternitatem, nec quantum ad exercitium ad, nec quantum ad conceptum in, vel conceptum subsistentem, sed constitui per notionem innascentiilitatis, quae est propria Patris, et consti-

tuit ipsam, non sub ratione Patris, sed sub ratione primae personae facundae ad generandum; et sic intelligitur constituta Persona patris antequam generet, licet ratio et respectus Patris subsequatur ad ipsum generare. Haec est sententia Vasquez hic disput. CXLIX, cap. V. Sed quia innascentiilitas de formali importat negationem non essendi ab aliquo, conatus est Vasquez, et ejus sequaces, isti notioni supponere aliquid positivum, non quidem de formali significato, quia hoc esse non potest, sed de materiali, intrinsece tamen pertinente ad ipsam notionem, quod explicant per rationem fontalis principii, non quidem sumpto principio in communi ad paternitatem et epirationem, sed prout specialiter dicit rationem primi principii, seu fontis aliarum Personarum, quatenus unico respectu, et indiviso respicit duas Personas procedentes, quem respectum Vasquez dicit esse rationes. Sed quia ineptus videtur respectus rationis et inanis ad constituendam personam tam realem, sicut est prima Persona Trinitatis, nec plus afferens de entitate, quam negatio, quae etiam ens rationis est, consolidant illum alii discipuli Vasquez, et praesertim p. Alarcon vocando illum respectum transcendentem sola ratione distinctum a paternitate, et respicientes pro termino indiviso Filium et Spiritum sanctum. Quam sententiam late adduximus et impugnavimus disputatione praecedenti articulo primo.

XXI. Pater Suarez lib. VII de Trinitate, cap. VII, cum Arrubales disput. CXII, cap. III, docet Personam Patris constitui quidem per relationem divinam, secundum propriam rationem relationis, sed tamen non concipi a nobis tunc ut relatum suum terminum; et sic non concipitur conceptu proprio, et distincto, nec secundum expressam et formalem constitutionem suam, sed conceptu confuso, addita aliqua negatione vel connotatione, quod explicat in hunc modum: quod quia in humana persona patris prius est quam generet, et prius generat quam sit pater, ad hunc ordinem adaptamus modum, quo aeternum Patrem concipimus, ac proinde tunc nec distincte concipimus constitutionem ejus, nec de illo formamus conceptum omnino positivum; secundum quem sit generatione prior, sed concipimus tantum illum sub ratione primae Personae, ubi ly prima negationem dicit, et hoc affirmat vocari a

D. Thoma relationem ut formam hypostaticam. Prima enim personalitas nihil aliud quidem est quam relatio, ut tamen concipitur sub conceptu personali, non proprio, sed communi : nam in eo convenit cum aliis relationibus et subsistentiis personalibus. Quia vero sub hac ratione confusa non potest sufficere ad constituendam Personam particularem, additur negatio, quae significatur, cum dicitur prima personalitas, quia positivam rationem propriam addere non possumus, donec proprium ejus respectum concipiamus; et sic praeintelligi potest prima Persona constituta, antequam relata, quod non obstat quomimus per se ac proprie per relationem ut relatio est, constituatur. Ita Suarez.

XXII. Istaе duae sententiae in hoc conveniunt, quod constituunt Personam Patris, per aliquid proprium ipsius, non tamen sub ratione Personae Patris, sed sub ratione primae Personae. Sed Vasquez id deduxit ad notionem innascibilitatis concepta cum aliquo positivo pro materiali. Suarez autem ad rationem communem relationis ut subsistens est cum connotatione negationis, quae pertinet ad rationem primae personalitatis, quo conceptu affecta Persona, constituitur in esse Personae primae, licet non in ratione relatae, licet id quo constituitur, relatio sit. Unde tamen per hoc ultimum debet Suarez recidere in sententiam Cajetani de relatione concepta, et exercitata, vel in sententiam Ferrariensis de relatione sub conceptu in subsistenti, qui est conceptus communis, vel sub conceptu ad respicienti, qui est conceptus Patris.

XXIII. Secunda ergo sententia est eorum qui ponunt constitutivum Personae Patris per ipsam relationem paternitatis, et constitutum ejus esse Personam Patris, non solum sub conceptu primae Personae, quae est connotatio negationis, sed sub conceptu speciali, et proprio personae Patris secundum conceptum positivum. Et hi auctores dividunt illos duos conceptus relationis, quos ponit S. Thomas de relatione, ut subsistens, et ut relatio, quod sit idem ac relatio sub conceptu in, et absolutum, vel sub conceptu ad, et primo modo antecedit generationem : secundo modo subsequitur. Ita Capreolus et Ferrariensis supra citati et sequitur cursus Carmelitanus tract. VI de Tri-

nitare, disp. XVIII, dub. IV, num. LXVII, loquendo de Personis divinis, ut concipiuntur per nostros conceptus confusos : nam si concipiantur conceptu proprio, et in se, seu per conceptus perfectos, docent constitui per relationes, etiam ut expriment ipsum ad. Et aliqui putant relationem constituere Personam per conceptum (402) abstrahentem ab absoluto, et relativo, quod attribuitur Tannero disp. IV, qu. III, dubio VI.

XXIV. Tertia sententia est Cajetani in hac quaestione XL, art. I, quam plures ex Thomistis sequuntur, de quo videri potest Navarrete hic contrav. XXXIII, sentit igitur Cajetanus Personam Patris constitui ipsa relatione Patris, non solum in communi concepta, et confuse, sed etiam in particulari, et distincte, non solum per ipsum conceptum in, sed etiam per ipsum conceptum proprium ad paternitatis, ut paternitas est et illos duos conceptus, quos S. Thomas dividit, intelligit Cajetanus, locum habere, etiam in eo quod proprium est relationis, et in ipso ad paternitatis expresso, et determinato, ita quod ipsummet ad dividendum est, et inquit hunc conceptum particularem, et expressum paternitatis, et ipsummet ad Patris dupliciter posse considerari, primo ut signatum, et conceptum; secundo, ut exercitum. Et primus conceptus est conceptus ipsius relationis, etiam in specie infima, sed per modum quidditatis et formae, sub quo conceptu non respicit terminum ut quod, et exercendo respectum, sed ut quo, quatenus est forma, qua refertur subjectum affectum relatione ad terminum. Secundus vero conceptus est conceptus ipsius relationis, ut actu tendens, et attingens terminum tanquam id quod respicit, et attingit, et sic involvit relatio ipsum subjectum, et quasi defert ad terminum, et exercet ad alterum, non consideratur tantum in se, cujus exemplum est in ipsa relatione, quae est genus supremum : haec enim, prout genus supremum, non habet terminum in quem actu, et exercite se explicet, sed solum habet quidditatem relationis conceptam per modum quidditatis, et ut quo respicientem, non ut quod : paternitas ergo etiam secundum suum conceptum ad specificum, et particularem, secundum quod intelligitur ut forma, et solum respiciens ut quo, constituit Patrem, quia non est forma, et principium quo inhaerendi, sed subsistendi, et ita sub hac consideratione solum explicat officium formae

hypostaticas, et subsistentis, non autem explicat exercite attententiam termini ad quem est, quia prout hic non applicat se ad terminum, sed applicat ipsum ad subjecto, seu potius subjectum ipsum subsistens constituit. Et sic antecedit generationem. Sub secundo autem conceptu concipitur ut exercere ipsum respectum ad terminum per modum respectus, et explicantis se in ipsum; et sic praesupponit generationem, et in ea fundatur, et simul est cum termino.

Haec ultima sententia Cajetani videtur directius attingere mentem D. Thomae recteque explicare inadaequatos illos conceptus relationis ut relationes, et ut subsistens est, attribuendo hoc totum ipsi relationi etiam sub conceptu ad paternitatis. Unde resolutio nostra duobus dictis continetur.

XXV. Dico primo : Constitutivum formale Personae Patris non potest esse aliqua notio praeter relationem paternitatis : neque ipsa relatio paternitatis cum sola connotatione negationis in confuso concepta; et sic constituit primam Personam : neque eadem relatio sub conceptu absoluto, aut conceptu in excludendo ipsam explicant, et formalem rationem ad.

Fundamentum huius conclusionis sumitur ex uno principio, unde ad omnes partes conclusionis probatio derivatur. Et principium est hoc, quia Persona Patris in illo priori antequam intelligatur ab eo nasci Filius, debet constitui in ratione Personae specialis condistinctae a (403) subsistentia essentiali, et a reliquis subsistentiis personalibus, et habent foecunditatem generativam ad producendum Filium : et hoc sive concipitur a nobis confuse, sive distincte quia constitutio cum sit in re, non est regulanda penes nostros conceptus confusos, vel distinctos, sed penes id quod ipsum constitutum petit ex se, et ex sua formali ratione. Unde prius statuendum est quidnam se habet formaliter, et per se in aliqua quidditate, et quomodo cumque a nobis intelligatur sive confuse, sive distincte, illud assignandum est pro formali constitutivo. Sicut etiam in assignando constitutivo naturae divinae sub conceptu naturae, solum attendimus ad id quod formaliter se habet, et per se in conceptu, et quidditate talis naturae, et illud assignamus pro constitutivo ipsius, sive concipitur confuse sive distincte. Sic

si relatio secundum formalitatem ipsius ad pertinet per se, et extrinsece ad conceptum Personae non est cur excludatur a formali constitutivo illius, sive confuse sive distincte concipitur illa Persona et ejus constitutum.

XXVI. Quod ergo constitutivum Personae Patris requirat, et includat conditiones illas supra dictas, manifeste constat, quia Persona Patris debet constitui non solum in ratione primae Personae prout excludit aliam priorem, sed etiam prout generativa est, et specialiter opposita Filio, ab illoque distincta, si quidem debet constitui ut talis Persona, quae ex se habeat foecunditatem, et potentiam generativam, quia quamdiu sic non constituitur, non consideratur secundum suam ultimam, et specificam differentiam in ratione talis Personae : quantumcumque enim intelligatur in ratione primae Personae, non intelligitur ut potens, et foecunda ad generandum Filium, quia esse primae praecise, et formaliter habetur per hoc, quod non sit alia prior antecedenter ad ipsam, quod vero subsequatur alia, et quod haec emanet ab ipsa, vel quod emanet per generationem, totum hoc non pertinet ad conceptum primae Personae, ut prima est praecise, sed ut foecunda, et ut generans, et ut Pater, et sic totum hoc pertinet ad constitutionem Personae Patris secundum ultimam differentiam ejus, si quidem ad differentiam specificam Personae Patris non solum pertinet in communi esse principium fontale aliarum Personarum, et non habere aliam Personam priorem a qua procedat, sed etiam specialiter esse principium generativum Filii, et Personam distinctam ab illo; tum quia specie distinguitur a filiatione; et sic in sua specifica constitutione petit id quod specialiter differt a Filio; tum quia in illo signo in quo intelligitur constitui Persona Patris antequam actu generet, intelligitur ubi ut foecunda ad generandum: ergo ad constitutivum Personae Patris pertinet id quod est constitutivum Personae foecundae ad generandum, et per quod opponi potest ipsi Filio : ergo illud quod solum explicat constitutivum Personae, ut prima, non ut foecunda, vel generativa, vel ut specialiter opponitur Filio, non constituit formaliter, et quoad speciem ultimam, Personam Patris.

XXVII. Ex hoc fundamento omnes tres

partes conclusionis probantur. Prima, scilicet quod notio innascibilitatis non constituit Personam Patris probatur; nam, ut recte dixit S. Thomas in primo ad Anibaldu, dist. XXVII, qu. I, art. III ad II, contra hanc sententiam Vasquez: "Per hoc quod Pater est ingenuus, non potest distingui, nisi a genito, quod esse non potest, paternitate remota. Unde in divinis (404) intellectus ingenui sequitur intellectum paternitatis." Et ratio est, quia talis notio vel sumitur quoad suum formale significatum, quod est negatio procedendi ab alio priori, vel sumitur ut explicat aliquid positivum per modum principii fontalis omnium aliarum Personarum, sive hoc suppositum dicatur esse respectus rationis, sive respectus transcendentis erga duas Personas procedentes respiciendo illas pro indiviso. Si primum dicatur, illa notio non potest constituere formaliter Personam, tum quia est negatio, seu ens rationis, quod nullo modo potest esse formale constitutivum alicujus realis constituti, quale est persona; tum quia sub ratione hujus notionis nondum concipitur ratio termini incommunicabilis aliis Personis, quia nondum concipitur aliqua oppositio cum illis in illa negatione innascibilis; sola autem oppositio constituit terminum incommunicabilem in divinis per modum subsistentiae: ergo innascibilitas, ut praecise explicat negationem existendi ab alio, licet soli Patri illa Persona non solum debet constitui in conveniat, non tamen potest esse formalis ratione primae Personae, ut prima est, ipsa ratio constituendi terminum substantialem incommunicabilem aliis Personis, quia hoc stare non potest sine oppositione relativa ad illas, quae oppositio relativa non importatur in illo conceptu innascibilitatis ut negatio est. Si dicatur secundum, contra est quia illa ratio fontalis principii, neque importat oppositionem relativam, et incommunicabilem Filio, et Spiritui Sancto, neque specialiter distinguit Patrem in ratione generantis a Filio. Non facit oppositionem relativam, quia oppositio realis relativa non pertinet ad respectum rationis vel transcendentalem, sed ad relationem secundum esse, nec talis oppositio datur in Patre pro indiviso ad utramque Personam Filii, et Spiritus sancti, quia non datur una processio pro indiviso utriusque Personae, sed unaquaeque procedit per suam distinctionem processionem: ergo neque fundat unam oppositionem relativam pro indiviso. Neque etiam distinguit Patrem a Filio, quia in illo fontali principio nondum importatur fecunditas ut generativa Filii, et ut specialiter opposita Filio: ergo neque ut distinctam in sua specie a Persona Filii: ergo neque ut constituta in ultima ratione specifica. Quod si pro illo signo intelligitur non solum fontalitas, et ratio principii ad utramque Personam procedentem, sed ratio fecunditatis generativae, vel illa fecunditas et principium intelligitur, ut relativa, et subsistens, seu opposita suo termino ad quem est fecunda, vel non. Si intelligitur ut relativa subsistens, haec est relatio Patris ut constituens Personam, et restat tunc eadem difficultas, quomodo illa relatio constituat Personam Patris, quae currit in ipsamet relatione paternitatis. Si non est relativa subsistens, vel est aliquid absolutum; et sic erit commune omnibus Personis, non proprium constitutivum primae Personae Patris, vel erit aliqua negatio, aut relatio rationis (nam creata entitas esse non potest) neutra autem potest formaliter constituere personam realem ut subsistentem, et incommunicabilem.

XXVIII. Secunda pars conclusionis, scilicet quod relatio Patris in confuso cum commotatione, negationis alterius prioris non sit constitutiva formaliter Personae Patris, probatur ex dictis, quia illa Persona non solum debet constitui in ratione primae Personae, ut prima est, sed ut specialiter opposita, et incommunicabilis aliis Personis, et ultimam differentiam specificam habens condistinctam a Persona Filii, (405) Nam etiam pertinet ad constitutionem illius Personae differentia ejus specifica, qua distinguitur a Persona Filii, si quidem Personae istae divinae differunt inter se, non solum numero, si duas relationes Patris, vel duas relationes Filii, sed sicut relationes specie differentes: ergo Persona Patris non solum debet constitui in ratione primae Personae, quae est unum ex praedicatis ejus intrinsecis, sed etiam in esse talis Personae relativae condistinctae in sua differentia specifica, et ultima a Persona Filii: ergo quamdiu non concipitur sub hoc speciali conceptu sic constituto, et distincto, non concipitur ut formaliter constituta in esse talis Personae: ergo non sufficit concipere illam in ratione primae Personae sed oportet concipere illam sub ratione talis Personae rela-

tivae, ut incommunicabilis, et oppositae filiationi, et habens in se fecunditatem generativam. Deinde, in hac sententia p. Suarez non potest intelligi quod negatio quam dicit prima Persona, in quantum prima, sit formale constitutum illius Personae realis. Oportet ergo quod talis negatio solum sit connotata, vel concomitanter inclusa, sicut negatio lapidis includitur in homine, nec tamen constituit formaliter illum: ergo oportet assignare praeter negationem prioritatis aliquam formam realem constitutivam Personae Patris, quae utique non est aliquid absolutum commune omnibus, neque relatio rationis aut transcendentalis, quam non admittit Suarez, et est impugnata in sententia Vasquez, sed est relatio ipsa secundum proprium conceptum relationis ut Suarez ipse admittit loco citato, conclusionis prima. Si ergo relatio secundum propriam rationem relationis constituit, compone mihi quomodo verum est id quod ipse auctor dicit ibidem in fine secundae assertionis, quod praestelligi potest prima Persona constituta antequam relata, quod non obstat quominus per se, et proprie per relationem, ut relatio est, constituitur, si ergo per relationem proprie ut relatio est constituitur, quomodo non intelligitur habere effectum formalem referendi ad terminum: si quidem dicit quod non intelligitur relata Persona et tamen intelligitur constituta per relationem, quod stare non potest, nisi intelligatur affecta relatione, ergo cum effectu ejus formali, qui est esse relatum; aut debet incidere in sententiam Cajetani quam impugnatur de Relatione signata vel exercita.

XXX. Denique, tertia pars conclusionis, scilicet quod Persona non constituitur solum per conceptum relationis, quantum ad id quod dicit de ratione in, seu de ratione absoluta, sed etiam quantum ad id quod dicit de ratione ad probatur, quia relatio non constituit Personam solum secundum rationem aliquam communem, sed secundum rationem specialem talis Personae, et secundum rationem incommunicabilitatis, et oppositionis. Ergo alias Personas, si quid in Persona constituta, est Persona specialis, et constituitur secundum ultimam differentiam specificam secundum quam distinguitur ab aliis Personis, nec potest

conciipi relatio specialis specialiter constituens, nisi secundum rationem ad, quia significativum relationis, et distinctivum ejus ab alia relatione sumitur per ordinem ad terminum, et penes diversum ad: quod enim tenet se ex parte in, est commune, sicut quod relationes divinae sint subsistentes est commune omnibus relationibus: ergo non potest per hoc constitui aliqua Persona specialiter, ut specialis Persona est, et secundum differentiam ultimam specificativam, (406) qua distinguitur ab aliis Personis, et ut distincta constituitur in se. Rursus relatio non est incommunicabilis, et opposita alteri, secundum id quod habet de in, sed secundum id quod dicit de ad, quia in tantum opponitur alteri, in quantum se habet ad illud ut ad terminum correlativum sibi: relatio autem erga terminum correlativum solum, se habet per modum ad, quia per in solum se habet ad subjectum: ergo solum opponitur per rationem ipsius ad: ergo, et incommunicabilitatem dicit per rationem ipsius ad: si quidem incommunicabilitas ratione oppositionis habetur ubi enim oppositio non obviat, omnia sunt una: sed non constituitur Persona in ratione, et esse personas, nisi per subsistentiam ut incommunicabilem, quia incommunicabilitas est de ratione personas: ergo et oppositio, seu distinctio: ergo, et ratio ad. Quare repugnat ipsam rationem ad excludi a constitutione specialis Personae, ut specialis est, qualis est Persona Patri, et quantumcumque concipiatur haec constitutio Personae in confuso, et imperfecte, si concipitur ut vera, et quidditative constitutio Personae, debet concipi ut constitutio Personae incommunicabilis incommunicabilitate relativa (non enim alia est) et consequenter ut opposita, et ut dicens ad in ordine relativo. Difficultas est quomodo exprimat istud ad antecederet ad terminum genitum et originem generantem, cum S. Thomas dicat non constituere Personam, ut relatio est, quod videtur intelligi secundum quod explicat ad.

XXX. Dico secundo: Relatio paternitatis, etiam secundum quod dicit ipsum ad, seu ipsam relationem specialem, et secundum suam ultimam differentiam relativam paternitatis, adhuc admittit illos duos inadaequatos conceptus relationis, ut subsistentis, et ut recipientis, seu

ut relatio, quod bene explicat Cajetanus per relationem ut signatam seu conceptam, et ut exercitam, et sub uno conceptu antecedit generationem, et terminum genitum, scilicet secundum conceptum signatum subsistendi : secundum alium sequitur generationem, et concomitatur terminum ad quem est. Haec conclusio explicat sententiam D. Thomae in hac quaestione XL, art. IV et Cajetani ibidem. Quam sententiam perpetuo D. Thomas explicat eisdem terminis, quod scilicet relatio, ut relatio, non constituit Personam, sed in quantum subsistens est, et divina, et secundum quod subsistens est, praecedit generationem; ut autem relatio est, subsequitur generationem, ut patet in quaestione X de potentia, articul. X, et I, distinct. XXVII, quaest. I, articul. II, et ibi ad Annibaldum. Et dicimus, quod quando S. Thomas distinguit in relatione divina illos duos conceptus subsistendi, et respiciendi, seu relationis, ut relatio est, et ut subsistens est, non distinguit in relatione id quod est in, et id quod est ad, sed etiam relationem, ut est ad, distinguit in ipsum exercitium, ut tangit terminum, et in ipsum ad ut subsistens est, et tangit subjectum. Sed quia ipsum in nihil aliud est quam relationem seu ad tangere subjectum, et ex parte subjecti se tenere, non apparet quomodo in ipsa ratione ad, ut distinguitur ab in, locum habeat ista distinctio ipsius ad, ut subsistentis, vel ut respicientis, ut exercita, vel ut signata, cum ipsum esse subsistens, et esse signatam pertineat ad rationem in : ergo in ipso ad non potest iterum hoc distingui. Et sic velit nolit sententia Cajetani debet recidere in Sententiam Ferrariensis vel (407) nihil dicit, cum inexplicabile videatur, quod in ipso ad, ut distinguitur ab in iterum concipiamus id quod est subsistens, et ex parte subjecti se tenet tamquam relatio signata, seu concepta, et hoc ipsum non sit ipsum in. Nec audiendi sunt qui dicunt Cajetanum per relationem conceptam, seu signatam intelligere relationem secundum suam quidditatem, sed debet intelligi relationem conceptam, seu signatam esse ipsam relationem ut subsistentem : tum quia id expresse dicitur a D. Thoma dum inquit in hac quaestione XL, art. IV ad I, quod relatio secundum quod significat Personam subsistentem praecedit generationem, et supra qu. XXIX, art. IV ad I, dicit quod :

Persona significat relationem, non per modum relationis, sed per modum substantiae, quae est hypostasis." Tum quia si relatio signata est relatio pro quidditate, vel est pro quidditate in abstracto, ita quod relatio signata sit quidditas cum tali modo, id est, cum modo abstractionis, vel significat quidditatem ut in concreto. Quidditas in abstracto non potest constituere Personam Patris, quia Persona Patris non est aliquid abstractum, sed concretum, et sic debet constitui per relationem. Quidditas autem in concreto non est aliud quam ipsa relatio secundum se, et ut subsistens, et sic remanet eadem difficultas, quomodo relatio secundum suam quidditatem praecedat generationem, quae est fundamentum, et terminum genitum, qui est correlativum. Et uno verbo, relatio pro quidditate est relatio secundum sua praedicata quidditativa; et sic dicere quod relatio signata constituit, est dicere quod relatio habentem quidditatem constituit, quod non est solvere difficultatem, quia hoc ipsum est quod inquiritur, quomodo relatio secundum sua praedicata quidditativa possit constituere : cum ipsa constitutio Personae debeat praecedere generationem et terminum genitum, quae tamen ex sua quidditate relatio ipsa praesupponit, et includit.

XXXI. Quare dicimus quod in ipso ad, ut distinguitur ab in adhuc invenitur duplex ratio seu conceptus, quorum unus magis explicat alium, ita quod uterque explicitus est per comparisonem ad ipsum in : sed in ipsomet ad unus magis explicat alium in ordine ad terminum. Quando enim primo distinguimus in relatione id quod est in, illa ratio in non solum importat inhaerentiam, vel subsistentiam ipsius ad, sed etiam importat id quod pertinet ad essentiam, et praedicata intrinseca entis creati, vel increati, ita quod si relatio sit accidentaliter, importat relationem entis creati limitati, dependentis, potentialis, etc. et etiam ipsam inhaerentiam, et perfectionem, vel imperfectionem talis accidentis. Si autem sit relatio increata, importat entitatem divinam cum omnibus praedicatis, et perfectionibus divinis, quae in ly divina includuntur, ita quod non solum lineam relationis dicit, sed etiam lineam rei absolutae, quae divinitas ipsa est, et perfectio ejus, in qua communicat cum aliis Personis : in enim relationis pertinet ad esse divinum,

quod omnibus Personis commune est, et etiam importat quod subsistens sit, et non inherens : sed tamen cum hac differentia quod ea quae perfectionis sunt, et pertinent ad ipsam rationem essendi, et existendi, non transeunt ad ipsum ad, ita quod in ipsa ratione ad multiplicentur, quia totum quod divinitatis, et perfectionis est, manet unum, et commune tribus Personis, ita quod in eo non opposuntur relationes. At vero esse subsistens, et esse reale etiam transit, (408) et invenitur formaliter in ipso ad, licet radicaliter id habeat ex eo quod divina est. Et hoc ideo quia in ratione subsistentiae, et realitatis multiplicentur relationes in divinis, eo quod ad subsistentiam pertinet terminatio incommunicabilis, et incommunicabilitas per oppositionem habetur, et consequenter per distinctionem, et per ipsum ad ut ad. Et similiter realitas exercetur in ordine ad terminum, quia realiter respicitur, et attingitur ad differentiam relationis rationis, quae realiter ad terminum non est; et sic realitas multiplicatur in divinis, licet quod realis sit illa relatio, habeat radicaliter ex eo quod divina est, sicut relationes creatae realitatem habent ex fundamento, quasi ex radice. Itaque uno verbo, quidquid oppositionis est, et multiplicationis, etiam si reale sit, pertinet ad ipsum ad sub conceptu ad, ut distinguitur ab in. Quidquid ad perfectionem, ad essentiam, ad divinitatem, ad esse pertinet in relationibus divinis, tenet se ex parte ipsius in, et non multiplicatur in relationibus, sed identice invenitur in illis; licet verum sit quod realitas, et subsistentia, et personalitas, quae multiplicatur in ipso ad, et ad ejus formalem rationem spectat, formaliter quidem invenitur in ipso conceptu ad, ut distincto, et explicito ab in, sed radicaliter oritur ex ipso in : sicut in relationibus creatis oritur ex fundamento, sed in divinis esse relationis non pendet a fundamento, sed ab identificatione cum essentia divina; fundamentum autem solum requiritur ad exercitum relationis in respiciendo prout transit terminum.

XXXII. Et his explicio sententiam Cajetani in eo in quo subtilissime distinguitur a sententia Ferraricensis. Et dico quod relatio primo diducitur inadaequae in conceptum in, et in conceptum ad.

Pro conceptu in deserviant, quaecumque ad perfectionem, ad essentiam, divinitatem esse, et identificationem cum attributis pertinent, et quidquid non multiplicatur in relationibus, et lineam absolutorum involvit. Pro conceptu ad ut distincto, et explicito ab isto conceptu in (licet in illo radicato, et fundato) pertinent quaecumque multiplicatur in relationibus, et ex parte oppositionis se tenent, sicut est subsistentia, quae ad incommunicabilitatem, et oppositionem realem in ratione termini substantialis spectat, sicut est realitas respicientiae ad terminum, distinctio, oppositioque realis, etc. In hoc ergo conceptu ad sic distincto a conceptu in cum multa includantur, quae oppositionem, distinctionemque patiuntur, non repugnat iterum dividere inadaequae conceptus, et concipere ipsum ad ut exerceat munus subsistentiae, non quomodocumque, sed incommunicabiliter, et cum oppositione, et distinctione ab alio termino personali, et similiter concipere ipsum ad ut exerceat munus respicientiae secundum attingentiam termini correlativi, quae est ipsa explicatissima ratio ad, seu relationis, ut relatio est quae quidem realis est, et tamen in correlativo nihil realitatis ponit, sed pure respicit, in se tamen realis respicientia est. Cum ergo omnes istae considerationes locum habeant in ad, ut ad, non repugnat considerare illud secundum unam, et non secundum aliam, scilicet considerare illud ut subsistens, et non ut respiciens, seu attingens terminum : nam ut subsistens etiam includit terminum, sed eo modo quo exigitur ad subsistendum incommunicabiliter, non eo modo exigitur ad pure respiciendum : ad subsistendum enim incommunicabiliter requiritur relatio, quae quidem non sit accidens, et hoc habet (409) ex eo quod divina radicaliter, seu quia identificatur cum divino esse, et rursum quod in se habeat incommunicabilitatem cum ulteriori termino. Et hoc habet ex eo quod opposita est ad suum terminum correlativum : sed tamen ista oppositio et impossibilitas seu incommunicabilitas cum termino correlativo non solum invenitur in ipsa explicatione respectus, et attingentiae ad terminum, sed etiam in ipsa realitate, et entitate ipsius ad, ut entitas, et realitas est in se et ut, ex parte subjecti se tenet, invenitur inadaequae impossibilitas cum tali termino. Unde etiam antequam exerceatur, et considere-

tur ipsa attingentia respicientiae erga terminum suum, jam ipsum ad entitative, et quoad realitatem consideratum impossibile, et incommunicabile est suo termino. Et sic involvit terminum in ipsa incommunicabilitate entitatis, non ut exercite, et explicite attactum per modum tendentiae ad illum, sed ut entitati, et realitati ipsi relationis in ratione ad impossibilem; et sic redditur illa entitas subsistens ex vi talis conceptus, incommunicabilis termino ulteriori. Quare sicut relatio ex eo quod identificatur cum essentia trahit perfectionem rationemque subsistendi, ita ex eo quod ordinatur ad terminum, trahit incommunicabilitatem, distinctionemque ab ipso: ordinari autem nondum est respiciendo attingere terminum, sed respiciendo in se esse.

XXXIII. Quia ergo forma praebens plures effectus formales, non repugnat sub una consideratione, et formalitate praebere unum, sub qua non praebet alterum, et secundum priorem supponi ad seipsam sub posteriore, sicut anima prius actuatur materiam, et constituit corpus in ratione organici, deinde vivificat in ratione animae; ideo etiam in relatione illa divina, cujus realitas non solum identice est substantia, et divina, sed etiam in formalitate ipsius ad est realis subsistentia distincta ab alia, licet esse subsistentiam habeat radicaliter ex eo quod divina, et quod sit distincta, et incommunicabilis alteri, ex eo quod opposita, et ordinata; inveniemus hoc ipsum, quod prius intelligitur praebere effectum formalem subsistendi incommunicabiliter respectu aliarum subsistentiarum; deinde per modum tendentiae attingere terminum: et hoc exercitium tendentiae non est idem quod ipsum esse incommunicabiliter oppositum, et subsistentem in sua entitate, et realitate, quia aliud est habere se ad terminum tendendo, aliud impossibilitatem cum termino in sua realitate habendo. Et illud secundum dicitur relatio ut exercita, seu relatio ut relatio: primum vero est relatio, ut in sua entitate incommunicabilis, et subsistens opposito modo ad terminum. Ad hoc autem ut ista relatio exerceatur per modum tendentiae ad terminum requiritur fundamentum, quod est ipsa generatio: ideo enim tendit ad terminum, ut ad Filium, quia generat ipsum. Idem similiter

ista tendentia est simul cum suo termino correlativo, qui est Filius ut genitus. At vero secundum primam considerationem non requirit fundamentum, quia relationes in divinis non habent suum esse, et suum subsistere ex fundamento, sed ex identificatione cum natura divina: sed tamen haec subsistentia orta ex identificatione cum natura divina habet rationem incommunicabilitatis ex ipsa realitate ad, ut opposita et impossibilis cum suo termino: ubi etiam involvitur et includitur terminus, non ut attactus per modum tendentiae, sed ut exclusus ab ipsa realitate ad, quia est illi incommunicabilis. Et hoc modo constituit (410) Personam Patris ut subsistentia paternitatis opposita excludendo a se terminum filiationis, non tangendo illum. Et hoc bene nota, quia hinc pendet tota explicatio dividendi hos conceptus in ipso ad, etiam ut condistincto ab in, quia conceptus in non excludit neque opponit suo correlativo, sed est quid commune relationibus, involvitque esse absolutum. Ipsum ad, vero dicit subsistentiam oppositam, et incommunicabilem termino. Et hoc duplici formalitate. Prima, ut res in se excludens, et impossibilis termino; et sic est in se incommunicabilis, et opposita Filio, et paternitas subsistens; et sic constituit Personam Patris ad se, et in se. Secundo, ut tangit ipsum terminum respectu suo; et sic quasi egreditur a se, et tangit alterum. Et prout sic non constituit in se, sed exercetur extra se.

XXXIV. Ex quo manifeste constat non recidere hanc sententiam Cajetani in sententiam Ferrariensis, sed longe ab ea differre, quia illa relatio ut concepta, et signata non pertinet ad conceptum in relationis, quatenus conceptus in est conceptus absolutus, et communis, non multiplicabilis in relationibus: sed pertinet ad conceptum ad, non tamen sub omni formalitate ipsius ad, sed quatenus est realitas subsistens incommunicabiliter, quod pertinere dicitur ad conceptum ad, quia pertinet ad ea quae multiplicantur in relationibus: nihil autem multiplicatur, nisi ex parte conceptus ad, seu ratione oppositionis: ipsum autem subsistens relativum multiplicatur etiam ut subsistens incommunicabile; et sic relatio ut subsistens ad ipsum ad pertinet.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

XXXV. Ex dictis solutae manent rationes dubitandi a principio propositae.

Ad primam dicimus paternitatem esse relationem fundatam in generatione, quantum ad exercitium ipsius respectus per modum tendentiae, et attingentiae sui termini : sic enim supponit generationem, et est simul cum termino genito, tum natura, tum cognitione : at vero paternitas sub conceptu realitatis subsistentis incommunicabiliter non indiget fundamento, sed identificatione cum natura divina, a qua radicaliter habet quod sit subsistens formaliter : ipsa autem realitas relationis etiam secundum ipsam realitatem ad, reddit hoc subsistere paternitatis incommunicabile, et pertinet hoc ad conceptum relationis, ut relatio est, et ut ad ut explicatum est : et ibi nondum explicatur fundamentum, sed potius fundamentum consequitur, et oritur ex tali realitate relationis ut subsistentis, quia actus notionalis generationis ex ipsa Persona, ut subsistente consequitur; atque adeo ex ipsa relatione ut realiter incommunicabili.

XXXVI. Ad secundam rationem respondetur, quod relationes Patris, et Filii sunt simul cognitione, et natura secundum exercitium respiciendi, et attingendi terminum : sub ratione autem subsistenti, et realitatis ipsius ad ut incommunicabilis non sunt simul cognitione, quia non consideratur ibi terminus ut attactus per tendentiam, sed ut exclusus a realitate ipsius ad quatenus constituitur in se oppositus. Itaque semper involvitur aliquo modo terminus in conceptu ipsius ad, sed non semper eodem modo, quia aliquando correlative, aliquando exclusive : correlative, (411) quando intelligitur ut tendens, et tangens terminum quasi ipso respectu deosculans et tangens : exclusive, quando intelligitur ut realitas incommunicabilis, et in se subsistens, et in realitate oppositionis constituta in se. Et hoc modo non est simul cum termino simultate quasi coexistentiae, et attingentiae, sed potius ut excludens illum, et impossibilis illi in sua constitutione, sicut homo etiam dum constituitur, excludit equum, licet non ut oppositus relative.

XXXVII. Quod si urgeas : Al ut ad

condistinctum ab impraeise dicit ipsum respicere, et tendere ad terminum, quia relatio solum se habet erga subjectum, et erga terminum. Erga subjectum se habet per in : ergo illo remoto nihil restat de ipso ad nisi respicere, et tendere ad terminum : ergo repugnat quod in ipso respicere distinguamus aliquid quod respicere non sit, sed subsistere, vel excludere terminum, respondetur distinguendo antecedens; conceptus ipsius ad ut ad, solum est respiceret terminum, distinguo; cum oppositione, et incommunicabilitate ad illum, concedo; per solam rationem attingentiae, et tendentiae ad terminum, nego. Ex hoc autem quod oppositionem habeat, et exclusionem termini, redditur illa realitas ipsius ad incommunicabilis, et impossibilis suo termino. Unde si sit realitas subsistens, et intra conceptum ipsius ad multiplicans subsistentiam (licet subsistere radicaliter habeat ex eo quod divina) manifestum est, quod potest ipsa realitas conceptus ad, quod est respicere, concipi, nonsecundum exercitium istius respicientiae in attingendo terminum, sed secundum realitatem illius in, excludendo terminum, et supponendo se illi, et subsistendo incommunicabiliter, et sic constituendo. Non removetur autem ratio respectus, per hoc quod non attingere terminum ex parte termini, sed constitui in se, et ad se, cum exclusionem termini ad respiciendum terminative ipsum, intelligatur.

Ad tertiam rationem dubitandi respondetur, quod productio non prius terminatur ad Personam productam, quam relata, si ly relata sumatur entitative, et in esse concepto, seu signato, quia entitas termini producti entitas relationis est, nec alias realitas producit, quam realitas relationis. Si autem ly relata sumatur exercite, prout attingens suum correlativum sic prius intelligitur terminari productionem ad relationem ut productam, quam ut exercite respicientem, et tangentem suum principium. Et cum dicitur quod ad relationem non datur per se motus, dicitur quod ad relationem subsistentem per se datur motus, seu actus, et est notionalis processio : ad relationem autem non subsistentem, sed praecise consequentem ex fundamento non datur per se motus. Et praeterea ad relationem sub exercitio respiciendi non datur per se motus, quia sic consequitur suum fun-

damentum, quod est generatio, bene tamen ad realitatem illam relationis ut conceptam, et in se, et ad se constituentem potest dari per se motus in relationibus divinis, quae subsistunt.

XXXVIII. Secundo objicies : Impossibile est concipere formam aliquam constituere aliquid, et non tribuere illi suum effectum formalem, sed effectus formalis relationis est tendere ad aliud in exercitio : ergo impossibile est quod intelligatur relatio ut forma constituens. Personam, etiam ut signata, sive permodum quidditatis, sive per modum subsistentis, et non intelligatur tribuere illi effectum illum (411) formalem respiciendi in exercitio. Minor probatur, quia relatio non habet pro effectu formali posse respicere quasi in actu primo, sed ipsum actu respicere, quia ejus definitio non traditur per posse respicere, sed per ipsum actuale respicere, id est, per hoc quod est aliud se habere, itaque exercitium relationis non est aliud quam ipsemet effectus formalis relationis, quo res ipsa constituitur exercite respiciens terminum : praescindendo autem ab isto exercitio, id quod remanet non est nisi, absolutum : ergo frustra distinguit Cajetanus relationem ut conceptam, et ut exercitam, cum hoc nihil aliud sit, quam relatio, et effectus ejus formalis, quem non possumus praescindere ab ipsa forma ut constituyente Personam.

Confirmatur, quia relatio non habet quod sit subsistens, nisi in quantum divina, et identificata cum essentia, sed in quantum subsistens constituit Personam : ergo in quantum divina, seu identificata cum essentia constituit, et consequenter ratione perfectionis absolutae sibi adjunctae, et identificatae non ratione relationis secundum quod forma relativa est, constituit.

Denique, non est ratio cur relatio ut exercita indigeat fundamento, et non ut concepta, quia in creatis utroque modo indiget fundamento, si quidem utroque modo habet eandem essentiam, et formam relationis : ergo illa distinctio Cajetani de relatione exercita, et ut concepta, nulla est.

Respondetur quod forma dat effectum formalem subjecto quod afficit, et constituit juxta modum ipsius subjecti, vel constituti, quia quando ex una forma proveniunt plures effectus formales, bene

stat quod in aliquo signo, vel prioritatem intelligatur afficere subjectum dando unum effectum, et nondum considerando dare alium. Itaque forma existens in subjecto effectus suos formales praebet in re, sed non omnes pro omni prioritatem, et intelligentia nostra, sicut gratia cum ponitur in subjecto omnes effectus suos formales praebet, sed pro aliqua prioritatem intelligitur dare unum effectum, pro quo non dat alium, sicut pro aliquo priori intelligitur constituere subjectum gratum, pro quo non intelligitur remissum peccatum, vel etiam pro quo intelligitur justificare, et nondum intelligitur facere filium adoptivum, quia hoc pertinet ad suppositum. Et anima rationalis intelligitur pro aliquo priori informare corpus in ratione vegetativi, et non in ratione sensitivi, vel rationalis. Sic ergo relatio paternitatis secundum proprium, et formalem conceptum ipsius paternitatis, et ipsius ad in re totum suum effectum formalem dat, sed pro aliquo priori intelligentiae nostrae prius intelligitur dare effectum formalem subsistendi incommunicabiliter, quam attingere suum terminum in exercitio, et per modum attingentiae : licet in illo priori etiam attingat ipsum terminum excludendo illum a realitate ipsius ad, quae, ut incommunicabilis, et opposita termino, constituitur, non autem exercite terminando in illum. Et hoc praecipue contingit in formis relativis, quia relatio non habet entitatem, et esse per terminum ad quem est, sed ad subjectum in quo est, vel in ordine ad se, si entitas subsistens sit. Non potest autem intelligi, quod prius tangat terminum illa entitas, quam in se sit, quia quando attingit, aliqua entitate attingit : ergo prius debet intelligi effectus ille formalis, ut ex parte subjecti se tenet, et ut subjectum afficit, vel ut in se subsistit, quam ut attingit terminum extra se. Hoc ipso autem quod illa entitas in se constituitur, et in se habet esse, debet (413) illam entitatem habere ut oppositam, et impossibilem termino, quia si talis entitas sic non esset, non posset respicere terminum correlative.

Et cum dicitur quod effectus formalis relationis non est referre subjectum in potentia, et in actu primo, respondeo in re ita esse, sed distingui per nostros conceptus ipsam relationem ut comparatam subjecto, vel ut attingentem terminum, ut

est ipsum respicere actuale tamquam quo, vel ut actu tenditur, et attingitur terminus exercite, et ut quod: sicut enim calor non calefacit exercite ut quod, sed ut quo, ita nec relatio respicit ut quod, sed ut quo. Et ut quo consideratur ut in se constituitur; ut quod ut exercetur. Utrouque autem modo est ipsum respicere actu, non in potentia. Et primo modo considerata relatio actualis ut quo, vel per ordinem ad subjectum, jam intelligitur constitui ut opposita, et incommunicabilis suo termino: et si entitas ipsius ad sit subsistens, redditur prout sic incommunicabilis in ipsa realitate subsistendi, et ut excludens terminum, licet non ut attingens, et consequenter ut sic, est constitutiva Personae. Et quia iste effectus formalis ipsius ad non explicatur in attingentia ad terminum, sed in ipsa entitate relationis et ad, ut in se incommunicabilis, et opposita constituitur, dicitur iste effectus non esse ipsius relationis ut exercitae, sed ut signatae in sua entitate, et quidditate, et relationis ut quo, et secundum se. At vero secundo modo intelligitur ipsa relatio, et ipsum ad dare effectum formalem respiciendi in exercitio, et in actu secundo, ipsum terminum attingendo, et tendendo in illum, non solum constituendo ipsam entitatem ad, ut impossibilem, et oppositam termino in se, et constitutive, et ut quo.

XXXIX. Quod si inestes: Nam prius est in ipso ad respicere terminum, quam reddere entitatem ipsam incommunicabilem, et oppositam: hoc enim sequitur ad ipsum respicere; et hoc exercitium respiciendi est actualissimum, quod in relatione invenitur: ergo per illud debet formalissime constitui Persona, quia constitutum Personae debet esse formalissimum, et actualissimum in relatione, respondetur negando antecedens, nam in ipsa respicientia, seu in ipso ad, et actuali respicere non solum invenitur attingentia termini, sed etiam ipsius entitatis ad oppositio, et incommunicabilitas, ut in se et prius est atque intimius id quod ex parte entitatis se tenet, quam id quod ex parte termini ad quem, quia terminus ad quem quasi ad extra se habet; et sic prius est constitui in ipsa entitate relativa secundum se, et ut oppositam termino, quam actualiter tan-

gere ipsum terminum. Et sic per suam entitatem redditur subsistens incommunicabiliter, quod est constitui Personam et deinde attingitur terminus exercite, et ipse respectus consideratur ut tenens se ex parte termini, et non solum ut in sua entitate subsistens. Et cum dicitur quod actualissimum in relatione est ipsum attingere terminum in exercitio, distinguo; est actualissimum terminative, et sub formalitate terminandi relationem, transeat; est actualissimum entitative, et in ratione incommunicabilitatis, et oppositionis, ut constituitur in se, nego. Hoc autem conducit ad subsistentiam, et personalitatem in entitate relativa, et per hoc formaliter redditur constituta Persona: nec enim ad constituendum aliquid debet accipi quod actualissimum est in quacumque consideratione, sed quod actualissimum est in illa formalitate, et linea in qua consideratur (414) constituere, et prout ad illam conducit. Et sic exercitium respiciendi actualissimum, et explicatissimum est in relatione, sed oportet quod hoc actualissimum consideretur constitutive in ordine ad se; et sic constituit Personam, vel terminative, ut tangit terminum; et sic exercetur ad extra se, et non constituit.

Quod si dicas: nam opponi in relatione nascitur ex respicere: est enim illa oppositio huius relativi ad illud correlativum: ergo ex eorelatio opponitur, quia respicit: prius ergo est respicere terminum, quam opponi termino, respondetur quod opponi in exercitio nascitur ex respicere in exercitio: opponi autem entitative, et secundum se praesupponitur ad exercitium respiciendi, quia illa entitas respicit terminum, quae in se entitative est impossibilis termino. Ex hoc autem redditur subsistens incommunicabiliter, quia entitative in se illi termino impossibilis, et incommunicabilis est, quia subsistere non penes exercitium ad extra, sed penes entitatem in se accipitur ut praecise excludit terminum a se; et sic constituitur in se ut opposita, non ut tangit illum extra se, et sic exercetur ad illum.

Ad confirmationem distingo antecedens. Est subsistens ut divina, radicaliter, concedo; formaliter, nego; sed formaliter est subsistens, quia relatio est infinita, et purificata a potentiali-

tate; et sic repugnat illi esse accidens, cit specificam rationem relationis. quod sine potentialitate non est : sed tamen hoc ipsum quod est purificari ab omni potentialitate, et substantiam esse habet radicaliter ab essentia divina, et quia identificata est cum illa : sicut omnia alia attributa ex ea quod entitas divina sunt, et actus purus, substantia sunt et non accidens; et si non constituit paternitas Personam divinam secundum rationem absolutam et communem multis, quae est ratio in, sed secundum proprium et specialem sui ad, secundum quam in suo proprio conceptu habet esse subsistentia relativa, siquidem ratio substantiae multiplicatur in relativis, quod esse non posset, nisi substantia pertineret ad conceptum formalem relationis secundum ipsum conceptum ad, quia solum secundum hoc multiplicari potest.

XL. Ad id quod dicitur de relatione concepta, quare non indigeat fundamento, sicut exercita, cum in relationibus creatis utroque modo indigeat illo, respondetur quod relatio creata etiam entitative considerata est accidens, et indiget subiecto ad existendum, et fundamento ad resultandum, quia non potest habere esse primo, et per se productum, cum ad relationem non sit per se motus, sed solum resultans; et ita indiget fundamento, ad quod consequatur. Relatio autem divina est ex se subsistens; unde non indiget fundamento ut oriatur, et resultet in esse, sed per seipsam hoc habet; et sic per se ipsam potest constituere Personam antecedenter ad generationem, quae est fundamentum relationis : sed hoc fundamentum solum requiritur ut respectus exerceatur ad suum terminum, et hoc modo generatio antecedit relationem secundum quod exercite se habet ad terminum attingendo illum.

Ex dictis solvuntur alia minutiora argumenta, quae contra istam distinctionem Cajetani de relatione ut signata seu concepta, et exercita opponuntur, quia non penetrant aliqui vim hujus distinctionis, sed superficialiter illam intelligunt : argumentatur enim, quia propria, et essentialis ratio relationis, et ultima (415) ejus differentia est esse ad aliud, et per hanc distinguitur ab aliis relationibus, et opponitur suo correlativo, ex quo principio multae educuntur consequentiae.

Prima, quod relatio quam dicimus conceptam cum praecedat termino, non di-

XLI. Secunda, quod paternitas ut ad aliud exercite supponit actum notionalem generandi : ergo quando concipitur ut antecedens actum notionalem, non concipitur ut in actu exercito ad aliud : ergo non concipitur secundum essentiam relationis quae essentialiter est ad aliud.

Tertia, quia sequitur quod relatio ut concepta, et signata nondum concipiatur incommunicabilis, neque ut distincta a suo correlativo : ergo neque ut constituens Personam. Patet consequentia, quia Persona constituitur per subsistentiam, ut incommunicabilem : ergo in conceptu ubi non relucet incommunicabilitas, non relucet conceptus constitutivus Personae. Antecedens autem patet, quia tota incommunicabilitas convenit relationi per oppositionem; ubi enim non est oppositio, omnia sunt unum : oppositio autem non convenit relationi ut conceptae, sed ut exercitae, quia ut concepta consideratur per modum absoluti, et ad se : oppositio autem est prout respicit aliud quod pertinet ad rationem exerciti.

Quarta, quia sequitur quod prius sit relatio ut exercita, quam ut signata, et concepta, et consequenter si constituit Personam, in quantum concepta, non constituit ante exercitium relationis, sed post. Antecedens probatur, quia prius intelligitur quaelibet forma constituta in se, quam ut afficiens subjectum : esse autem ad aliud exercite, et attingere ipsum terminum pertinet ad rationem propriam relationis : ergo prius intelligitur in relatione, quam afficere subjectum. Relatio autem ut exercita est relatio ut attingens terminum : relatio autem ut concepta est subsistens, seu ut afficiens subjectum : ergo prout sic est posterior.

XLII. Omnes istae consequentiae ex dictis manent solutae. Nos enim non negamus quod pertinet ad propriam, et essentialem rationem relationis tendere ad aliud, et respicere terminum tamquam quo, id est, tamquam forma, qua aliquid redditur respiciens terminum : sed in exercendo istum respectum per modum tendentiae ad talem terminum, dicimus prius esse quod entitas relativa in sua entitate constituitur cum exclusionem, et impossibilitate intrinseca cum suo termino, deinde vero quod actualiter tendat ad terminum.

Cujus ratio est, quia actualis tenden-

tia, et exercitium sic dicit ordinem ad terminum, quod non potest stare in re, nisi in aliquo tendente, et respiciente ut quod : paternitas enim considerata ut quod non respicit exercite, sed est ratio respiciendi, sicut calor non calefacit in exercitio, sed est id quo calidum calefacit : respiciens autem, seu exercens ipsum respicere est Pater, seu subjectum paternitatis; quare relatio ipsa secundum exercitium respiciendi praesupponit seipsam inhaerentem, et afficientem subjectum vel in se subsistentem si subsistens sit, ut hoc modo possit exerceri respectus ut quod erga terminum.

XLIII. Prima ergo consequentia solvitur dicendo quod ratio specifica, ratio relationis est habere se ad aliud, distinguo; habere se ad aliud ut quo, et tamquam entitas informans in respiciendo, concedo; ut quod, et exercite attingendo terminum, nego. Unde ulterius sequitur, (416) quod relatio in aliqua prioritate afficit subjectum, vel in se redditur subsistens, si subjectum non habet, quam attingat terminum, ut quod, et in exercitio, quia hoc exercitium dependet ex esse quod habet in subjecto. Et tertio sequitur quod entitas relativa ut afficiens subjectum, vel subsistens in se jam est entitas impossibilis cum suo termino, et distincta ab illo entitative, licet nondum exercent respectum, et oppositionem ut quod in attingendo terminum, quia jam entitas illa est vera entitas relativa, quae exercere petit illum respectum : ergo jam est entitas impossibilis termino. Et hoc est distinguere relationem ut conceptam et ut exercitam, ut informantem subjectum, vel ut attingentem terminum, non quod relatio ut concepta praescindat a termino ut quo, sed praescindat ab attingentia, et exercitio attingendi terminum ut quod, et rursus in entitate sua, ut informat subjectum, etiam habet terminum ut excludum a se, et impossibilem sibi, non ut attactum per tendentiam ad terminum exercite, et ut quod; et sic esse relationis est actu respicere, et non in potentia, id est, respicere ut quo, non ut quod. Et quando consideratur ut quo, nondum respicit exercite, sed constituitur ut exercent.

XLIV. Secunda consequentia solvitur dicendo, quod paternitas, ut relatio supponit generationem, s. ly ut relatio di-

cat exercitium respiciendi ut quod, et attingendi terminum : si autem ly ut relatio dicat entitatem relationis, ut subsistentem in se, et informantem subjectum in esse reali, sic non supponit generationem, sed praecedit, quia cum subsistens sit, non supponit fundamentum ad existendum, sed ad respiciendum.

XLV. Ad tertiam consequentiam, dicitur quod tota incommunicabilitas, et oppositio invenitur entitative in relatione ut concepta, et ex parte subjecti se tenente; incommunicabilitas autem, et oppositio, ut exercita, et per modum tendentiae ut quod ad terminum invenitur in relatione ut exercita. Nam etiam ipsa entitas relativa, ut entitative concepta, et ex parte subjecti opposita est, et impossibilis cum termino entitative, et ut quo, et sic informat subjectum vel subsistit ut opposita entitative suo termino : unde negamus quod relatio ut concepta se habeat per modum absoluti entitative, quia vere entitas relativa est, licet nondum intelligatur ut exercite tendens per modum quod ad suum terminum: et quantum ad hoc ad instar absoluti se habet.

XLVI. Ad quartam nego antecedens. Et ad probationem dicitur, verum esse quod prius est formam constitui, quam afficere subjectum : sed negamus quod constitutio formae relativae sit per ipsum respicere exercite terminum per modum attingentis, et respicientis illum ut quod, sed ejus constitutio est esse formam respicientem ut quo. Et tunc jam excludit in se, et impossibilis est termino, licet nondum illum exercite attingat. Unde sequitur quod prius debeat afficere subjectum, vel si non habet subjectum subsistere in se, quam exercere respectum per modum quod ad terminum : sicut albedo prius est segregativa visus ut quo, quam afficiat subjectum, sed non prius segregat exercite et ut quod, et deinde afficit subjectum, sed e contra.

XLVII. Postremo, in hac difficultate advertendum est, quod cum dicimus Personas constitui per relationes, tamquam per formas, hoc nihil obstat simplicitati divinae, quasi ipsum constitutum sit com- (417) positum, aut minus simplex, si quidem resolvitur in extrema constituentia, ut in aliquo simplicius ex alia autem

parte relatio includit in se essentiam cum respectu, hoc autem, et nihil amplius dicit Persona, scilicet naturam cum respectu; ergo idem formaliter important constituens, et constitutum.

Sed respondetur facile ad priorem partem, quod non distinguimus constituens et constitutum ex parte rei significatae, quasi unum sit ut pars, aliud ut totum, sed ex parte modi significandi, quatenus unum explicatur per modum formae, aliud per modum totius, seu concreti, licet ex parte ipsius rei tantum includat unum quod alterum, sed non eodem modo, quia diverso modo explicatur unum atque aliud; sicut diversa attributa explicant diversas rationes in Deo, et non totam eminentiam perfectionis ejus, licet eadem res includatur in una atque in altera. Et ad posteriorem partem dicitur, quod relatio significat essentiam, et respectum identice, formaliter autem solum respectum, quia hic est formaliter significatus nomine relationis. Persona autem significat formaliter, et non solum identice naturam, quia significat primam substantiam, seu individuum naturae rationalis, et ex ipsa natura, et termino subsistentiae ejus intelligitur resultare.

XLVIII. Denique, licet origo videatur significare actum secundum relationis, et sic habeat se ut actualissimum, seu actualitas secunda in genere notionali, quod videtur esse aptius ad constituendam Personam, sicut intelligere, quod est actus secundus, constituit naturam intellectua-lem in actu puro, tamen origo significatur ut mera productio, et via ad terminum: intelligere vero non significatur ut productio, sed ut actus immanens ultimus in actualitate intelligibili, ideoque est aptum ad constituendum naturam in ultima actualitate purificatam, origo vero non constituit Personam, quae solum in facto esse, et per modum per se stantis designatur, non per modum viae.

Articulus II.

Quo modo ratio voluntarii inveniatur in actibus notionalibus ?

I. Resolutio D. Thomae in hac quaestione XLI, art. II est quod actus notionales, seu ad intra possunt esse voluntarii voluntate comitante ipsos, non tamen voluntate ut principio illorum :

quod etiam verificari docet in processione Spiritus sancti, quia licet Spiritus sanctus procedat per voluntatem, non tamen ut voluntarie libere, sed ut voluntarie necessario, seu naturaliter vult, si quidem omnes actus notionales necessarii sunt, cum per illos procedant Personae quae necessario existunt in Deo, et non existunt nisi procedendo. Sensus ergo D. Thomae est quod actus notionales possunt esse objectum volitum a Deo voluntate qua seipsum, et omnia quae intra se sunt diligit : sic enim Personae ipsae dilectae sunt a Deo, et consequenter processiones seu origines. Et cum circa omnem processionem inveniatur ista voluntas, quia quaelibet processio complacet Deo, et est objectum diligibile, consequenter ponenda est voluntas concomitans in actibus notionalibus, id est, complacentia circa illos, tamquam circa objecta diligibilia, quia perfectiones sunt, et realitates intra Deum : non tamen possunt actus notionales esse a voluntate libera tamquam a principio in hoc sensu quod procedant ex motione, et imperio voluntatis, vel per liberam elicentiam ejus : hoc (418) enim est procedere a voluntate ut distinguitur contra procedere naturaliter, seu per naturam.

Ex quo sequitur quod actus voluntatis, seu amoris, quo procedit Spiritus sanctus non potest esse voluntarius objective respectu alterius actus, qui in nostra consideratione sit prior, sed solum potest esse objectum volitum respectum sui.

II. Ratio est, quia processio Spiritus sancti est primus actus voluntatis, cum sit actus necessarius, et naturalissimus, et consequenter primus in voluntate : actus autem notionalis quo generatur Filius a Patre potest esse objectum volitum ab alio actu distincto a se, scilicet ab actu voluntatis comitante vel subsequente, quia cum generatio sit actus intellectus, jam ex hoc habet esse distinctus actus ab actu voluntatis quo

est volitus. Et sic distincto actu a se potest esse volitus tamquam objectum.

Duo tamen possunt breviter controversi.

III. Primum est, an voluntas ista concomitans qua complacet generatio Filii aliquo modo praecesserit ipsum actum notionalis generationis, ita quod Pater prius voluerit generare, seu complacuerit sibi generatio, quam generet in exercitio : vel saltem si Patri non conveniat notionaliter velle generationem antequam notionaliter intelligat, quod est ipsum generare; saltem huic Deo, in quantum communis est tribus Personis, conveniat voluntas generandi, et complacentia de ipsa generatione antequam Pater intelligatur generare Filium.

Ratio dubitandi est, quia ex una parte videtur, quod voluntas, et complacentia generationis debeat praecedere : tum quia haec voluntas est essentialis amor : est enim communis tribus Personis : ergo praecedit actus notionales, quia essentialia, et absoluta nostro modo intelligendi praecedunt notionalia : ille autem amor essentialis pro illa prioritatem consideratus complectitur pro objecto totum quod in Deo est, etiam Personas : quia amor essentialis in Deo regulatur per cognitionem essentialem; cognitio autem essentialis etiam pro illo signo ante actus notionales cognoscit non solum essentialiam, sed etiam Personas, quia est cognitio comprehensiva Dei, et beata, quae essentialiter petit cognitionem Personarum : ergo et amor essentialis, qui necessario consequitur ad talem cognitionem pro illo signo fertur in omnes Personas, et processiones earum, quia totum hoc pertinet ad intra Deum : nec requiritur ad amorem Personarum quod supponat illas productas in re, sed sufficit quod praesupponat illas objective cognititas, et pro alio posteriori productas; tum etiam quia Pater aeternus generando Verbum communicat illi voluntatem, et omnia quae ad voluntatem pertinent, scilicet ipsum actum amoris, et attributa voluntatis, quae sunt virtutes, ut justitia, misericordia, etc. ergo prius intelligitur habere actum voluntatis quam generare Filium, si

quidem per generationem ipsum amorem ei communicat, id est, voluntatem in actu secundo. Iste autem amor circa aliqua objecta versatur, et non circa solam essentiam, sed etiam circa Personas quae entitative sunt identificatae ipsi essentiae.

IV. Ex alia parte videtur non posse ullo modo praecedere voluntatem istam actum notionalem generandi, quia voluntas non potest antecedere cognitionem, sed cognitio voluntatem: sed hoc ipso quod intelligitur cognitio in Deo, praesertim in Patre, seu in prima Persona, statim intelligitur expressio, seu generatio Verbi, (419) quia est ipsemet actus intelligendi, prout in Patre: et posito actu intellectus cum plena, et infinita cognitione in Patre antecederet ad omnem actum voluntatis, qui consequitur ad intellectionem, non stat quia ponatur ipsa processio Verbi: ergo in Patre non antecedit voluntas generandi ipsam generationem, sed generatio ita praecedit voluntatem, sicut cognitio, quia generatio cognitio est. Aliae autem Personae non habent voluntatem generandi, quia ipsae non possunt generare: ergo neque volunt.

Confirmatur, quia voluntatis actus in Deo non est prior origine, quam Filius, vel quam generatio Filii: ergo non potest etiam nostro modo intelligendi illum praecedere. Consequentia constat, quia non praecedit originem vel Personam, nisi id quod est prius origine in divinis, quod autem prius origine non est, non conducit ad illud, nec fundare potest praecedentiam. Antecedens vero probatur, quia Deus non potest voluntate sua tendere in Filium et Spiritum sanctum, ut possibiles, vel futuros, sed solum ut determinate existentes: ergo non potest voluntas habere prioritatem originis erga ipsos, sed solum ut praesentes, et coexistentes respicere potest, quod est concomitanter se habere, vel subsequenter ad tales actus, non antecederet, et sub aliqua prioritatem.

V. Circa hoc punctum valde divisi sunt theologi, ut videri potest apud m. Bagniez hic quaestione XII, art. II, dub. I; Suarez lib. VI de Trinitate, cap. III et IV Vasquez disp. CLX, cap. III et IV; Navarrete hic controvers. XXXIV; Ruiz disp. XCIII, sect. I et II. Summa sententiarum est, quod aliqui sentiunt Patrem

in illo priori originis sicut habet scientiam, et intelligentiam perfectam sui, et omnium Personarum, ita et amorem, et consequenter velle earum processiones: ita quod attingat ipsas Personas procedentes, etsi non ut jam productus actus; tamen quasi producendas, seu quasi futuras; Qui actus amoris invenitur in ipso Patre in illa prioritatem originis, antequam intelligatur generare Filium et a fortiori invenitur in hoc Deo absoluto ut communi toti Trinitati. Quam sententiam tenet Cajetanus in hac quaestione XII, art. II et ibi citat Scotum in I, dist. VI, quaest. I. Et eandem sententiam sequitur Nazarius ibi et alii. Et quando D. Thomas dicit voluntate concomitanti solum illos actus notionales esse voluntarios, non autem voluntate antecedenti, seu ut principio, intelligit Cajetanus voluntatem comitantem esse illam, quae respicit actus notionales, ut objecta volita, etiamsi inveniatur in illo priori originis, quo Pater generat: Voluntatem autem praecedentem, seu per modum principii intelligit voluntatem ut causam; quo etiam sensu loquitur qu. X de potentia, art. III. Quia etiam ratione multi patres negant Filii generationem esse ex voluntate, aut quia voluit Pater, sicut Sanctus Cyrillus lib. I thesauri, cap. VIII: "Non ideo, inquit, Pater generat, quia vult generare." Et Concilium Toletanum II in confessione fidei: "Voluntas, inquit, sapientiam genitam non praevenit." Et Hilarius in libro de Synodis: "Omnibus, inquit, creaturis substantiam Dei voluntas attulit, sed naturam dedit Filio ex impassibili, et non data substantia perfecta nativitas." Hi enim patres contra Arianos dicentes Filium voluntate Patris fuisse productum, ut inde creaturam esse colligerent, si ex voluntate tamquam ex causa procederet, negant generationem Filii ex voluntate emanare non tamen negant voluntatis divinae objectum fuisse id quod generatione naturali ortum est. (420)

VI. Alia sententia tenet, nullo modo praecedere voluntatem generandi Filium ipsam generationem, neque origine, neque natura, sed postquam genitus est Filius complacere, et gaudere de illa, sed hunc amorem esse communem toti Trinitati. Ita Suarez, Vasquez, Navarrete supra relati, et alii qui ipsos sequuntur. Et videtur etiam convenire Ruiz, ubi supra

probans quod ante generationem Verbi, non potest praecedere actus voluntatis ex parte principii productivi, sed tamen sectione II, numero XIV concedit ex eo quod Filius procedit ex cognitione omnium attributorum Dei recte colligi praecedere prioritatem quadam originis voluntatem generandi, ut principium per se generationis, quia tale attributum est commune totius Trinitatis. Hoc autem valde impugnat Alarcon tract. V de Trinitate, disp. VI, c. VIII, a num. III, quia in Deo non potest voluntas generandi per modum desiderii esse, et tamquam de re futura: desiderium enim imperfectionem importat, cum sit de re absenti: solum ergo est in Deo voluntas de generatione per modum rei praesentis, et jam habitae, de qua est amor per modum gaudii; talis autem voluntas de generatione ut habita, non potest esse principium ipsius, ut procedat, et habeatur.

VII. Caeterum quia in favorem sententiae Cajetani semper urget illa ratio quod in illo priori originis, quo intelligitur Pater foecundus ad generandum, sed nondum productus Filius, intelligitur plane intelligens se, et Personas, cur ergo non poterit intelligi etiam volens, cum intelligatur etiam pro tunc habere voluntatem, et non otiosam, nec in actu primo, vel in potentia, sed in actu secundo, cum amore essentiali? Et ille amor habet pro objecto se, et Personas; ideo tandem reducit p. Alarcon ubi supra suam sententiam ad duo puncta, scilicet quod solum neget dari amorem in Deo pro illo priori tamquam desiderium de re absenti, et futura, quia tale desiderium non potest poni per solam diversam prioritatem originis, vel naturae, sed solum per ordinem ad prioritatem vel posterioritatem durationis, et realis absentiae, quod omnino Deo repugnat. Unde infertur quod amor Dei circa notionales actus debet supponere illos, et subsequi ad illos. Et secundo, intendit Vasquez quod etiam si daretur tale desiderium in prima Persona respectu generationis futurae, adhuc non praecederet prioritatem originis, et naturae realis ipsam generationem, quia nec distinguitur ab illa, nec per se in quarto modo ad illam requiritur ex parte principii. Et in hoc etiam aliqui multam vim faciunt, quod non debeat praecedere amor de his notionalibus prioritatem originis ipsa notionalia, quia inter

essentiam, et actus notionales non est prioritas originis, sed solum est identitas, et simultas. Quod vero praecedat amor generationis ipsum actum notionalem eo modo quo essentia, et attributa dicuntur praecedere notionalia, non abruit concedere Cajetano p. Alarcon ubi supra numero undecimo.

VIII. Non est tamen, quod multum immoremur in hac quaestione. Nam neque Cajetanus intendit ponere in Deo verum, et formale desiderium respectu generationis in Patre, aut futuritionem aliquam vel absentiam in Filio (qui hoc diceret nisi Arium sapiens) neque prioritatem aliquam originis inter essentialia, et notionalia conatur introducere, sed summam identitatem, et simultatem; sed cum hoc stat quod in illa prioritatem originis in qua Pater intelligitur habens essentiam foecundam ad generandum, intelligatur (421) quoque habere plenum, et perfectum intelligere suae essentiae, et Personarum, et similiter essentialiam amorem seu velle, non solum circa essentiam, sed etiam circa Personas, et processiones: et hic amor non intelligitur prior generatione divina secundum aliquam prioritatem originis, sed secundum prioritatem, seu distinctionem rationis, eo modo quo dicimus essentialia esse priora in Deo notionalibus, quia illa communia sunt, haec propria, et prius sunt communia quam propria. Non tamen inter ipsa essentialia, et haec notionalia, est ordo aliquis, et prioritas originis, sed identitas, et simultas. Et in hoc sensu dixit D. Thomas esse concomitantem actum volendi generationem cum ipsa generatione, quia ea quae essentialia, et absoluta sunt, identificantur, et communicantur notionalibus; et cum communicatur amor essentialis, non communicatur amor non habens objectum, sed illud attingens, et hoc non est sola essentia, sed etiam Personae, et processiones: omnia enim quae intra Deum sunt amore essentiali, et necessario amantur. Unde non est iste amor posterior actibus notionalibus, nec habent actus notionales aliquam prioritatem originis respectu amoris essentialis, cum essentialia non procedant ab ipsis, imo nec per modum objecti formalis praecedunt, quia objectum formale illius amoris est ipsa bonitas divina, et essentia, Personae autem tamquam aliquod identificatum illi, quae habent eandem bonitatem iden-

tice, et concomitanter. Necesse est autem ponere hunc amorem essentialem etiam circa Personas, et processiones earum in illo priori antequam intelligatur generatio procedere, quia sicut praecedit pro illo priori intelligere essentialia in Patre, quia ex intelligentia sua producit Verbum, ita et velle, seu amor qui immediate sequitur ad intelligere: nec enim iste amor essentialis convenit Deo post notionalia, vel dependenter ab actibus notionalibus, sed cum ipsa essentia, et voluntate semper intelligitur amor in actu, quia voluntas non est in actu primo, sed in actu secundo essentiali; et sic communicatur a Patre ipsi Filio: ergo non est posterior actibus notionalibus, sed antecedit. Quod si antecedit actus: ergo etiam attingentia ejus erga objectum, quia amor sine objecto non est, et amor perfectissimus, ut est ille, et infinitus, non habet pro illo signo unum objectum, et postea addit aliud, sed pro illo signo totum objectum suum attingit. Inter objecta autem, unum est ipsae Personae, et processiones earum: ergo amantur a Deo, etiam antequam produci intelligantur.

IX. Unde solvitur ratio dubitandi pro opposita parte: dicimus enim quod amor sequitur cognitionem, sed amor essentialis cognitionem essentialem; et pro eo signo quo intelligitur cognitio essentialis in Deo, sive in hoc Deo absolute sumpto, sive in Patre, hoc ipso datur velle, seu amor essentialis, etiam nondum intellecta processione notionali. Et cum dicitur, quod hoc ipso quo datur cognitio in Deo, datur generatio, seu expressio Verbi, respondetur quod hoc ipso quo datur in Deo cum foecunditate, et relatione Patris datur expressio Verbi: non hoc ipso quo intelligitur in Deo quoad essentialia praecise; sed pro illo signo intelligitur cognitio essentialis, et amor essentialis, et nondum intelligitur expressio, seu notionalis processio quia essentialia sunt priora pro aliquo signo notionalibus. Et tunc licet in Deo intelligatur amor, seu volitio generationis, non tamen hic Deus vult illam, ut in se, absolute, sed ut in Patre, sicut (422) nec Filius, et Spiritus sanctus volunt eam sibi: id enim est impossibile, sed volunt illam Patri.

Ad confirmationem patet ex dictis, quod actus amoris non habet praecedentiam, aut prioritatem originis respectu genera-

tionis Filii, sicut nec respectu Patris, habet tamen prioritatem intelligentiae, sicut omnia essentialia, et absoluta praecedunt notionalia, et relativa, et sic amor essentialis nostro modo intelligendi praecedit generationem Filii, quam amat. Et cum dicitur quod ille actus non tendit in Filium, et Spiritum sanctum ut futuros, vel possibles, nec per modum desiderii, respondetur ibi non dari desiderium formaliter, et cum imperfectione futuritionis, vel absentiae objecti: haec enim pertinent ad prioritates durationis, et existentiae, in quo nullam habet antecedentiam illi actus, sed summam simultatem, et identitatem, sed solum invenitur ibi prioritas, seu distinctio rationis. Nec Cajetanus posuit ibi actum desiderii, licet explicaverit exemplo desiderii in nobis, quod potest voluntas antecedens objectum prioritatem rationis, dici ex parte nostra concomitans. Caeterum in Deo formale desiderium non datur, sed ille actus in se est gaudii, et delectationis de processione, quia ad hoc sufficit quod in re processio existens, et praesens sit, et nullum sit instans in re, quo non attingatur illud objectum ut praesens; sed tamen non oportet quod pro omni signo prioritatis, et praecisionis intelligatur ille actus sub formalitate, et denominatione gaudii de re illa considerata, ut jam producta, licet in se gaudium sit, sed in illa praecisione, et signo consideratur illud quod est gaudium de re praesenti sub formalitate, et denominatione amoris, non gaudii; sed nec etiam est ille actus, prout sic desiderii, quia licet non explicetur circa praesens ut praesens, non tamen explicatur circa futurum ut futurum, quod requiritur ad rationem desiderii, quia ibi futuritio non est, sed praescindit prout ibi a futuro, vel praesenti, et solum attingit bonitatem ut in se, quod amoris est. Vide, quae diximus supra circa quaestionem XIX, disp. VII, agendo de actu amoris divini.

X. Secundo, dubitari potest, an processio Spiritus sancti possit dici libera, vel solum procedat a voluntate, ut natura. Sed in hac parte controversia, quae est cum Scoto, solum potest esse de modo loquendi: nam in re nullus dicere potest, quod illa processio sit libera in hoc sensu quod possit esse contingens, et non dari talis processio. Et quidem

Scotus in I, dist. X, qu. I, et quodlib. XVI, art. II, cum vult processionem Spiritus sancti esse liberam, non sumit liberum ut opponitur necessario, quin potius fatetur processionem illam esse necessariam : cum enim Spiritus sanctus vere sit Deus et hoc communicetur illi per suam processionem, non potest esse libere productus, prout liberum opponitur necessario, sed est ens necessarium, quia est Deus. Solum ergo sumit Scotus liberum prout opponitur coacto, vel prout opponitur naturali inanimato : constat enim illam processionem esse a voluntate, non solum non violenta, vel coacta, sed toto impetu, et pondere voluntatis : sed tamen est a voluntate, ut naturaliter, seu necessario volente necessitate, quae oritur ex plenitudine voluntatis, et infinitate bonitatis objecti. Et talis necessitas est perfectior libertate, quae supponit aliquam limitationem in objecto, quatenus ab illo non adaequatur voluntas. Unde quando dicit D. Thomas in hac quaestione XLI, art. II, quod illa processio est a voluntate ut natura, non sumit naturam pro appetitu innato, (423) et non elicitu, seu appetitu inani, sed pro appetitu elicitu, licet non arbitrarie, et contingenter, sed cum plena necessitate, et adaequatione : voluntas enim etiam habet suam naturam, et naturaliter elicitive fertur in aliqua, tum necessitate quoad specificationem, tum quoad exercitium, ut circa Deum clare visum. De quo latius dicitur infra qu. LXXXII et XII, qu. IX, et nos dicimus in libris de anima qu. XII.

Articulus III.

Quid sit potentia generativa, et spirativa in Deo ?

I. Nomine potentiae intelligimus principium quo producendi Personas : sicut enim constat dari in Deo Personas producentes a quibus aliae procedunt, et ipsae Personae sic producentes se habent ut principium quod producendi, ita oportet assignare principium, quo, nostro modo intelligendi, eo modo quo datur in Deo potentia creativa, quo creat, quae non consideratur ut principium quod, seu ut Persona producat, sed ut attributum per modum virtutis; quia ipse Deus creat, tamquam principio quo : ergo similiter debet dari in Deo potentia generativa, et spirativa, qua tamquam virtute producatur Persona. Immemor autem negarunt hanc potentiam Aureolus in I, dist. VII, qu. I, art. II, et idem tribuitur Gregorio super eandem distinctionem, qu. II, art. II, ea ratione ducti, quia in Deo non datur realis actio distincta a potentia : ergo non est realis potentia. Unde dixit Gregorius dari in Deo potentiam veram, et realem respectu Personae productae, non respectu actus producendi. Quod si hoc solum voluit, non dissentimus : revera enim D. Thomas fatetur dari in Deo principium reale respectu rei procedentis, quae distincta est a principio quod, non vero dari principium respectu actus, nisi secundum rationem, ut affirmat in hac quaestione XLI, art. IV ad III, et supra qu. XXV, art. I ad III, et nos tractavimus supra disp. XI. Unde ratio Aureoli solum convincit non dari in Deo potentiam, seu principium quo distinctum ab actione, et realiter oppositam ipsi actui, sed identificatam cum illo. Caeterum absolute negare potentiam, etiam indistinctam ab actione, omnino falsum est, et aliqui censent esse temerarium, cum sit contra omnes scholasticos, imo et errori proximum : nam salva fide negari non potest Filium realiter procedere a Patre, sed nihil potest realiter procedere ab alio, nisi possit ab illo procedere, et posse procedere, et habere potentiam per quam procedat idem : ergo si procedit a Patre, potentia est in Patre, ut procedat. Unde et in Concilio Florentino, sess. XVIII et XIX,

saepius repetitur in Patre esse principium generativum quo Filium generat, licet verum sit, quod in illis sessionibus Concilium non procedat diffinitive, sed disputative.

II. Difficultas est, quid sit haec potentia, an aliquid absolutum vel relativum. Nam ex una parte videtur esse relativum, si quidem non est communis omnibus tribus Personis, Filius enim, et Spiritus sanctus non possunt generare. Unde dicit Damascenus libro de duabus Christi voluntatibus : "Omnia quae habet Pater Filii sunt, sola gignendi vi excepta." Vis ergo generativa non est in Filio, sed quidquid absolutum et essentiale est in Deo, communicatur Filio : ergo potentia generativa non est aliquid absolutum. Et secundo, quia potentia productiva (424) debet esse distincta a termino producto, cum terminus productus egrediatur realiter ab ipsa : ergo potentia generativa Filii debet distinguere realiter ab ipso Filio, et solum inveniri in Patre tamquam aliquid proprium, et incommunicabile in illo : ergo est aliquid relativum, et non absolutum.

III. Ex alia parte fortius instari videtur, quod potentia generativa non sit aliquid relativum : tum quia relatio est ipsa subsistentia, et terminus naturae constituens Personam, ut supra diximus : subsistentia autem, seu personalitas non est principium quo, nec potentia producendi, quia non se habet ut virtus naturae, sed ut terminus constituens ipsum principium quod. Unde naturae humanae communicatur subsistentia divina, quae terminat naturam humanam, et constituit principium quod operandi, non autem potest communicari virtus divina, ita ut operetur per illam homo tamquam per principium quo. Ergo si relatio in Deo ponitur pro potentia, confunditur principium quod cum principio quo; tum etiam quia in quacunque re forma seu natura est ratio agendi : est enim natura principium motus, seu actus, scilicet principium quo, quia illud est forma, et ratio agendi, in quo agens

assimilat sibi terminum : ergo similiter in divinis, illud erit ratio agendi, seu potentia generativa, in quo productum assimilatur producenti. Sed Filius non assimilatur Patri in personalitate, seu relatione, quia in illa dissimilis est ipsi, si quidem opponitur illi secundum relationem : ergo solum assimilatur in natura, quia haec solum est ibi communicabilis : ergo potentia generativa non est relatio, sed natura. Unde citatis locis Concilii Florentini dicitur, quod principium quo, seu per quod ipsa Persona generat, est id quod solum communicabile est, et additur : "Divinam naturam esse principium generativum, quo Pater Filium generat." Et Cyrillus lib. I thesauri, cap. VII, dicit : "Generativam virtutem esse essentiam Dei." Tum denique est urgens ratio, quia si aliqua relatio sub conceptu relativo ut distinguitur ab absoluto esset potentia generativa, maxime ipsa relatio paternitatis : haec autem non potest esse potentia generativa. Quod patet manifeste, quia paternitas sub conceptu expresso paternitatis, et relativo fundatur in potentia generativa : ideo enim Pater refertur in exercitio, quia genuit : si autem dicatur quod paternitas, seu relatio illa, non ut exercita, sed ut concepta seu signata, est potentia generativa, contra est, quia prout sic solum est entitas relativa ut subsistens, et constituens principium quod, non ut virtus ad alterum, seu ut principium quo.

IV. Propter has difficultates valde divisi sunt theologi : quidam censent potentiam generativam esse solam relationem, seu proprietatem personalem exclusam essentia, quod tribuitur Bonaventurae in I, dist. VII, qu. I, et Durando ibidem quaestione secunda. Alii sentiunt potentiam generativam esse ipsam divinam naturam solam sine alia connotatione, quod tribuitur Gabrieli in I, dist. VII, qu. I, II et III. Sed quia non est possibile praescindere potentiam generativam ab omni relatione : tum quia potentia non dicitur ad se, sed ad terminum per ipsam producendum; tum quia si solum diceret essentiam, et nullo modo importaret relationem, potentia generativa non esset propria Patri, quod repugnat, cum in Filio inveniri non possit : ideo conati sunt auctores explicare, quomodo relatio ista pertineat ad conceptum potentiae

generativae. Et communis sententia theologorum est, potentiam generativam dicere in recto naturam, seu essentiam tamquam virtutem assimilativam et generativam, de connotato autem dicere relationem tamquam conditionem requisitam ex parte subjecti. Quae est sententia S. Thomae in hac quaestione XLI, art. V, et Cajetani ibi, omniumque Thomistarum. Consentit Scotus in I, dist. VII, qu. I, qui requirit proprietatem personalem tamquam conditionem requisitam ad potentiam generativam, et solum differt a sententia D. Thomae, quod non debet dicere potentia generativa naturam, ut distinguitur ab attributis, scilicet ab intellectu, voluntate, etc. cum tamen S. Thomas non accipiat naturam in illa rigorosa praecisione, sed prout etiam includit attributa. Docet eandem sententiam Suarez lib. VI De Trinitate, c. V, et videri potest Valentia hic qu. XV, puncto II; Arrubal disp. CXLIII, cap. III; Granados tract. XIII, disp. III; sect. III; Ruiz disp. C, sect. II et III; Vasquez, disp. CLXIV, cap. III.

V. Caeterum hanc sententiam quae communis est inter theologos, ex mente ipsius Vasquez ita explicat Alarcon hic tract. V, disp. VI, c. II, n. XI et seqq. quod affirmat relationem, quam connotat potentia non esse relationem praedicamentalem seu secundum esse paternitatis, quia hanc dicit fundari in ipsa potentia generativa, sicque illam supponit, sed esse relationem transcendentalem quae invenitur in prima Persona speciali modo ad Filium. Nam, ut articulo primo vidimus, putat iste auctor Patrem in ratione primae Personae subsistentis constitui per innascibilitatem, quatenus dicit fontalem originem Personarum, quod dicit pertinere ad relationem non praedicamentalem ipsius paternitatis, quia haec supponit pro fundamento ipsam generationem, sed transcendentalem quatenus est principium utriusque Personae procedentis in Deo, et pro indiviso respicit Patrem, et Filium ut Personas procedentes a se. Sed quia vidit, quod ista relatio transcendens non est pro solo Filio, sed indivise ad Filium, et Spiritum sanctum, et consequenter non est conveniens ad constituendam potentiam generativam, quae est solum ad Filium, quia est solum generativa : ideo addidit praeter relationem transcendentalem primae Personae in ratione fontalis principii ad Filium, et Spiritum sanctum aliam transcen-

dentalem ad Filium tantum, et per talem relationem affecta divina essentia, dicitur proxima potentia generativa. Et relatio transcendentalis ad Spiritum sanctum quae communiter est in Patre, et Filio conjuncta essentiae, constituit potentiam spirativam.

VI. Nihilominus tamen sententia D. Thomae et communis theolorum defendenda est, quod potentia generativa est ipsa essentia, et divina natura per modum virtutis foecundae, quae super ipsam essentiam ejusque vim, et actualitatem solum addit connotationem quamdam relationis paternitatis, seu relationis personalis. Et illa introductio relationum transcendentalium praeter relationes reales secundum esse, id est, praeter quatuor relationes paternitatis, filiationis, spirationis activae, et passivae, omnino rejicienda est. Nec fas est in tam sacrosancto, et elevatissimo mysterio alias voces introducere, quae a sanctis patribus et Conciliis, atque probatissimis, et antiquis theologis, non sunt traditae.

VII. Igitur transcendentalis ista relatio nullo modo ponenda est, quia vel ista relatio est ipsius entitatis divinae (426) sub conceptu relativo, et personali, id est, ipsa paternitas vel filiatio, vel est ipsius naturae secundum conceptum absolutum naturae, et substantiae, sicut apud nos inveniuntur relationes transcendentales, quae sunt entitates absolutae, et non relationes praedicamentales; ut relatio materiae ad formam, partis ad totum, scientiae ad scibile, potentiae ad objectum. Si primo modo se habeat: ergo ista relatio transcendentalis est ipsamet praedicamentalis relatio vel secundum esse, si quidem est entitas divina sub conceptu relativo, non absoluto. Entitas autem divina, ut relativa, est ipsa relatio praedicamentalis, scilicet paternitas vel filiatio, et illa quae dicatur transcendentalis est ipsamet relatio paternitatis. Quid ego respicit paternitas transcendentaliter, quod non respiciat praedicamentally? Vel ad quem terminum, aut ad quem modum respiciendi ponitur paternitas transcendentaliter, ad quem, aut sub quo modo non se habeat praedicamentally: sicut apud nos superflue poneretur paternitas transcendentaliter respiciens filium, si respicit praedicamentally, ita quod totum esse est ad Filium. Nec dici po-

test, quod illa relatio transcendentalis respicit pro indiviso Filium et Spiritum sanctum, et sic non se habet per modum paternitatis, sed fontalis principii totius processione in divinis: nam modo non loquimur de ista relatione, quam supra satis impugnavimus: haec enim non deservit ad potentiam generativam, quia potentia generativa non se habet pro indiviso ad Filium, et Spiritum sanctum, sed solum generativa est: ergo solum respicit ipsum genitum et consequenter ipsum Filium; circa ipsum autem Spiritum sanctum versari non potest generativa potentia, quia Spiritus sanctus generari non potest: ergo relatio quae indivise se habet ad principiandum Spiritum sanctum et Filium, non constituit, nec per se conducit ad potentiam generativam. Solum ergo conducit illa quae respicit Filium, et se habet solum ad genitum. Ista autem relatio transcendentalis non potest convenire ipsi paternitati, ita quod dicatur ipsa paternitas respicere transcendentaliter Filium, quia si in quantum praedicamentally totum suum esse est ad Filium, ad quid servit illa relatio transcendentalis, etiam ad Filium imbibita in ipsa relatione praedicamentally? Bene verum est quod in creatis pater in quantum causa productiva filii, transcendentaliter ipsum respicit, sicut quaelibet causa suum effectum: sed hoc est quia supponitur in patre creato persona absoluta, et virtus causativa etiam absoluta propria ipsius, et non communis filio, et talis virtus, et causa possunt transcendentaliter respicere effectum sicut terminum a quo specificantur, imo ideo transcendentaliter respiciunt, quia res absolutae sunt, et non relationes praedicamentales. Ipsa autem relatio praedicamentally ipsius paternitatis non potest transcendentaliter respicere terminum ultra hoc quod est respicere terminum ultra hoc quod est respicere praedicamentally, quia ad nihil servit talis respicientia, si quidem relatio praedicamentally solum respicit terminum ut purum terminum, et correlativum, transcendentalis vero respicit ut effectum, vel objectum: ergo relatio praedicamentally non potest habere superadditam relationem transcendentalem. Et ulterius in divinis sola relatio, quae respicit purum terminum habet oppositionem, et distinctionem a suo correlativo, transcendentalis vero non importat oppositionem cum termino, quia non respicit illum ut correlativum, et pu-

rum terminum : ergo non est talis relatio notionalis, (427) et propria Patris, neque conducens ad potentiam generativam, quia ad hanc solum conducit relatio, quae distinguat illam a Filio ex parte sui connotati, et reddat illam propriam Patris.

VIII. Quod si dicatur, illam relationem transcendentalem non esse ipsiusmet paternitatis erga Filium, neque entitatis divinae, ut relativa est, sed ut absoluta, nihil ad propositum potentiae generativae est, quia essentia absoluta, in quantum absoluta, non est propria Patris, sed communis omnibus Personis, nec fundat relationem transcendentalem ad Filium, ut ad terminum productum, et distinctum, quia essentia secundum entitatem absolutam non generat, nec producit, sed summe identificatur cum Filio. Non ergo habet relationem transcendentem ad Filium; nec si haberet, illa conduceret ad potentiam generativam constituendam, si quidem prout sic non est relatio propria Patris, sed essentiae, seu absolutae entitatis erga Filium : non ergo conducit ad constitutionem potentiae generativae, quia haec est propria Patris, in quantum distinguitur a Filio, quia non communicatur ei potentia generativa : ergo relatio quam connotat, vel dicit in obliquo, debet esse talis, quae sit in solo Patre, et in ea distinguitur a Filio, seu incommunicabilis sit Filio. Relatio autem transcendens, si est ipsa absoluta entitas, et essentia Dei, non autem paternitas, seu relatio alia opposita, et praedicamentalis, non est propria solius Patris, aut si est propria, debet esse opposita Filio, et respicere illum ut primum terminum, et opponi ei tamquam relatio secundum esse, atque adeo desinet esse transcendentalis.

IX. Quod si dicas : Nam Pater non solum respicit Filium, ut Filium sibi similem, sed ut terminum productum : ergo non solum refertur ad illum ut ad productum : ergo relatione transcendentali respicit illum ut productum, licet praedicamentali respiciat illum, ut correlativum, seu relatione secundum esse, respondetur distinguendo antecedens : respicit illum ut terminum productum, distinguo; ut productum in ipso esse relativo, seu correlativo praedicamentali filiationis, concedo; ut productum in esse absoluto, vel in ali-

quo esse dependenti, nego. Ad respiciendum autem terminum productum, qui non est aliud quam relatio praedicamentalis opposita, non est necessaria relatio transcendentalis, sed ipsa praedicamentalis sufficit, quia in quantum talis in Deo subsistens est, et producere potens in ratione principii subsistens terminum suum correlativum, et ex hoc etiam habet esse aliquid de connotato requisitum ad potentiam generativam, ut jam explicamus.

X. Quare relictis hac transcendentali relatione, et solum agnoscendo quatuor relationes reales in Deo, quae praedicamentales sunt, sive reales secundum esse, ut supra disp. XIII ostendimus, redeundum nobis est ad sententiam D. Thomae. Juxta quam dicimus potentiam generativam importare in recto essentiam, seu virtutem divinam absolutam, de connotato, seu in obliquo dicere relationem quatenus non potest essentia ipsa dici foecunda ad generandum, nisi in subjecto, seu persona apta ad tale munus. Non est autem apta, nisi habeat in se rationem oppositionis, et distinctionis a termino generando, neque oppositio ista habere potest nisi in vi relationis praedicamentalis, quae sola oppositionem realem fundat in divinis : ergo illa requiritur ut conditio ex parte subjecti, seu Personae generantis ut virtus, seu potentia generativa sit. Itaque potentia generativa (428) et importat virtutem producendi, et assimilandi terminum genitum ipsi generanti, et requirit tamquam conditionem ut sit distinctus, et egreditur tamquam distinctus a suo producente, et generante quod : nam ab ipsa forma, seu natura, quae est actualitas, seu activitas producendi, sive radicalis, sive proxima, non requirit distinctionem, cum potius in processibus divinis ad hoc detur processio, ut communicetur eadem natura, eo quod consubstantiale esse debet utrumque extremum, tam procedens, quam producens. Si ergo in potentia generativa consideretur virtus, seu activitas producendi, haec non potest esse relatio, tum quia relatio non est active, sed pure respectiva; et sic habet terminum ut pure correlativum, non ut productum; tum quia relatio tenet se ex parte subsistentiae, cum relatio sit forma, qua persona constituitur in esse personae terminatae, et incommunicabilis : subsistentia autem non se habet ut virtus, et

ratio agendi, nec ut forma cui correspon-
deat assimilatio, et specifica ratio in
termino producto, vel in operatione. **N**atura
speciei enim operationis sumitur a natu-
ra, ut ex radice, quia natura est princi-
pium motus, seu operationis, sed habet se
ut terminus constituens principium quod :
ergo ipsa non est virtus generativa; tum
denique, quia potentia, seu virtus agen-
di, et generandi, vel est virtus radica-
lis et haec est natura, vel est virtus
proxima, sicut potentia, quae est attri-
butum, et propria passio, et haec non pos-
set esse relatio, quia haec virtus consi-
deratur, ut activitas proxima ipsius natu-
rae, et sicut instrumentum ejus influ-
xum in terminum. Unde potentia genera-
tiva debet esse id in quo terminus produc-
tus, et genitus assimilatur generanti si
sumatur pro potentia radicali, et remota,
quae est ipsa natura : in hac enim assi-
milatur genitum generanti. Si vero sumat-
ur pro potentia proxima, in ea non fit
assimilatio, sed est medium, et instrumen-
tum, quo effluit a natura assimilatio.
Sed in Deo, ubi datur summa actualitas,
et activitas in natura, non est potentia
proxima tanquam medium superadditum, et
instrumentum operandi : unde id in quo fit
assimilatio, scilicet natura est immedia-
tum operativum. Cum ergo non fiat assi-
milatio in relatione, quia potius in rela-
tione Pater, et Filius sunt dissimiles
cum sint oppositi, et distincti, sequitur
quod ipsa relatio non est id quo fit gene-
ratio tanquam principio quo, et virtute
influxiva.

XI. Quod vero requirat relationem
tanquam connotatum, vel conditionem, ut
virtus illa sit potentia generativa, et
sit focunda ad producendum patet, tum
quia sine relatione non datur oppositio,
neque distinctio inter rem procedentem, et
producentem : potentia autem generativa
est ad producendum Filium qui est Persona
distincta a Persona generante : ergo re-
quirit illa potentia hanc conditionem ex
parte Personae generantis ut distincta sit
a re genita, quodcumque habet per relatio-
nem; tum quia potentia generativa sub ra-
tione seu appellatione generativae non est
communicabilis Filio, neque Spiritui sanc-
to, cum ipsi generare non possint alium
Filium, sed est propria Patris, nihil au-
tem est proprium unius Personae, et incommu-
nicabilis alteri, nisi per relationem,
quae sola oppositionem, et communicabi-

litatem facit in divinis : alias enim
omnia sunt una : ergo potentia genera-
tiva relationem debet includere de connota-
to, et in obliquo, et tanquam conditio-
nem, et non aliam relationem, quam quae
oppositionem facit cum correlativo, quae
est relatio praedicamentalis, non (129)
transcendentalis, itaque eadem forma
prout in uno subjecto, seu prout sic mo-
dificata, praebet unum effectum, quem non
praebet in alio subjecto, seu aliter mo-
dificata, sicut species visibiles in aere
non informant intentionaliter et reprae-
sentative, sicut informant et repraesentant
potentiae visitivae; gratia in nobis,
qui sumus persona extranea, constituit
filium adoptivum, non in Christo, qui est
Persona divina; calor in animali generat
carnem, non in igne : sic ergo essentia
modificata paternitate est virtus genera-
tiva, et Deus generans : in Filio non est
potentia generativa, sed Deus genitus.
Et haec modificatio, seu connotatio in-
trinseca est ipsi virtuti generativae, id
est, intrinsece est requisita ad ipsam
generativam virtutem, quia sine ipsa non
datur distinctio inter producentem, et pro-
ductum; sine distinctione autem non datur
generatio intrinsece, et essentialiter,
sed hoc se habet per modum conditionis
requisitae, quia ex Parte Personae agen-
tis se tenet; non ut forma ipsa seu vir-
tus formaliter influxiva, et assimilativa,
ut ostensum est.

XII. Ad rationes dubitandi a princi-
pio respondetur ad primam, quod potentia
generativa ita est propria Patris, quod
non est in Filio sub formalitate, et ap-
pellatione potentiae generativae; sed ta-
men totum quod virtutis, et perfectionis
est in potentia generativa est in Filio,
totum quod connotationis, et relationis
connotatae, seu per modum conditionis re-
quisitae, non est in Filio, sed ipsamet
essentia, et virtus quae est in Patre, ut
generans, est in Filio ut terminans, et
complens generationem, et ut res genita;
et in Deo pater, et ejusdem perfectionis
est principiare generationem et terminare,
et principiare est Patris, terminare Fi-
lii. Neque hoc mirum est de potentia ge-
nerativa : nam etiam ipsa essentia, et na-
tura divina, et ipse Deus ut generans, id
est, ut modificatus, et affectus paterni-
tate non est Filius, quia Filius est Deus
ut genitus, non ut generans : sic cum po-
tentia generativa dicat essentiam divinam

non quomodocumque, sed ut modificatam relatione ipsa paternitatis, ita propria efficitur Patris potentia generativa ratione modificationis, et connotationis, quam importat, sicut Deus ut generans : nam sicut Deus ut generans non est in Filio, licet totum quod est Dei, sit in Filio, ita deitas ut principium quo generandi non est in Filio, licet tota deitas, et tota virtus illius potentiae sit in Filio : sufficit enim ut dicatur aliquid absolutum proprium alicujus Personae, quod sit proprium, non ratione absoluti, sed ratione modificationis relativae importatae in obliquo, et de connotato : prout enim sic modificata essentia vel virtus restringitur ad illam Personam, seu relationem cujus modificationem importat, et non communicatur alteri, prout sic modificata, licet alias ex se et ex parte conceptus absoluti communicabilis sit.

XIII. Ad secundam respondetur ex D. Thoma in hac quaestione XII, art. V ad I, quod in hac generatione divina quae infinite perfecta est, et consubstantialis, id quod est principium quo generandi, non debet distinguere ab ipso genito, sed ei communicari, quia si genitum procedit ut consubstantiale suo principio, procedit ut accipiens in se, et identificans sibi id quod naturae, et actualitatis, et virtutis est in suo principio : hoc autem est potentia, et virtus generativa, sive proxime sive radicaliter consideretur. Itaque tantum abest quod potentia generativa, a qua procedit genitum, debeat esse distincta ex parte formae, et virtutis ab ipso genito, quod potius in eo (430) quod virtutis, et formae est, debet ei esse consubstantialis, et identificata. Solum ergo debet esse distincta a genito a parte relationis connotatae, quod pertinet ad conditionem ex parte Personae, et principii quod se tenentem. Et quando dicitur quod genitum, seu terminus progreditur realiter ab ipsa : ergo debet distinguere ab ipsa, distinguo antecedens; progreditur ut realiter distincta ab ipsa in relatione connotata, concedo; in forma, et virtute qua producitur, nego, quia secundum hanc procedit terminus ut consubstantialis suo generanti, distinctus autem solum in relatione, et principio quod. Et hoc solum quod ex parte principii quod se tenet, est incommunicabile in potentia generativa: reliqu-

um vero quod ex parte virtutis, et formae, et naturae se tenet, communicabile, et consubstantiale est Patri, et Filio. Et sic potentia generativa formaliter, et sub propria appellatione sumpta non est in Filio, tota vero virtus, et actualitas hujus potentiae est in Filio, sed sub alia modificatione, scilicet ut terminans, non ut principians generationem.

XIV. Ad rationes dubitandi, quae pro altera parte afferuntur; duas primas concedimus, quia probant nostram sententiam pro ea parte, qua asserimus potentiam generativam importare in recto essentiam secundum vim intellectivam, et expressivam. Quod vero non importet relationem etiam ex parte connotati et tamquam conditionem ex parte subjecti, seu personae, et principii quod se tenentem non impugnant.

Ad ultimam vero rationem, qua probatur non posse etiam de connotato importari relationem praedicamentalem, sed transcendentalem, respondetur ex dictis, non debere importari nisi relationem oppositam, et distinctam realiter a termino genito, et haec relatio praedicamentalis, seu secundum esse, non transcendentalis. Et ad instantiam, quod paternitas sub conceptu expresso paternitatis fundatur in potentia generativa, respondetur ex dictis articulo primo, quod fundatur in potentia generativa, et in ipso actu generationis paternitas quantum ad exercitium attingendi terminum, sed praecedit generationem, et potentiam generativam in quantum relatio subsistens, et in ratione hypostasis, ut dicit S. Thomas qu. XI, art. IV, et nos supra articulo primo ostendimus. Et relatio, ut subsistens sufficit ad connotationem, et ad conditionem requisitam ex parte subjecti ad potentiam generativam : nam potentia generativa non requirit connotationem relationis, nisi quatenus illa relatio facit Personam subsistentem, et incommunicabilem in sua entitate, et consequenter in entitate sua distinctam a Persona genita, qua distinctione posita ex parte Personae, ipsamet essentia habet vim producendi ut principium quo, et per modum virtutis aliam Personam quae distincta sit personaliter, et relative a Persona generante, sed non a potentia generativa quantum ad ipsam formam, et virtutem, qua producit, quia haec virtus et forma consubstantialiter esse debet in ipsa re genita. Non

autem requiritur ad potentiam generativam quod habeat pro connotato, et conditione requisita ipsam relationem Patris, ut in exercitio respiciendi tangit terminum, sed prout in entitate relationis subsistens est, et entitas incommunicabi-

lis, et opposita : hoc enim habet antecedenter ad generationem seu potentiam generativam, quia est secundum se illa entitas distincta, et opposita, et subsistens secundum conceptum relationis signatae, non exercitae, ut articulo primo dictum est.

Articulus IV.

Quibus modis dicatur una Persona esse in alia, et prior alia, et aequalis, vel similis alteri ?

I. Unam Personam divinam esse in alia, absoluta fides est : dicitur enim Joan. XIV : Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est ? Vocant theologi communiter hanc existentiam unius Personae in alia circuminsessionem, id est, reciprocam, et mutuam existentiam unius Personae in alia. De modo vero quo intelligenda sit haec existentia unius Personae in alia, non levis difficultas est. Nam respectu alicujus tertii, scilicet respectu creaturae, bene intelligitur quomodo omnes tres Personae simul in ea existant, quia cum operatio omnium Personarum sit una, et existentia immensitatis, quae in operatione fundatur, sit eadem, ubi existit una Persona, existit et alia, et cum ipsa operatio Dei intime sit in omni ente, et in omni re operata a se, et dependente a se in esse, consequenter omnes tres Personae simul existunt intime, et indivisibiliter in quacumque creatura. Sed in praesenti non agimus de hoc modo inexistenti, sed quomodo una Persona sit in alia reciproce, etiam remotis creaturis, et operatione ad extra, cum inter se ipsae Personae non reciproce operentur, quia licet ab una procedat alia, non tamen e contra : praeter processionem autem non est alia operatio unius Personae in alia.

II. Respondeo ergo, optime dici, quod una Persona sit in alia illo triplici modo, quem S. Thomas assignat in hac quaestione XLII, art. V

Primo quidem ratione essentiae quae omnibus Personis communis est.

Secundo, ratione correlationis mutuae, qua unum relativum intelligitur esse in alio secundum intellectum.

Tertio, ratione originis secundum quod per actus immanentes ipsa origo ad intra procedit, et de ratione actus immanentis est, ut id quod procedit maneat in eo a quo procedit.

Ratio est, quia ut unum sit in alio solum requiritur ex parte extremorum distinctio, et ex parte rationis existendi conjunctio, sed hoc designatur illis tribus modis : nam Pater habet entitatem personalem relativam distinctam a Filio, et habet rationem conjunctionis ad Filium,

et existendi in illo summe intimam, nempe ipsam essentiam utrique communem ad invicem, nihil autem intimius conjungit et ad invicem copulat, quam mutua ejusdem essentiae communicatio. Unde bene notat Cajetanus in hac quaestione XLII, art. V, quod non infert D. Thomas unam Personam esse in alia ex eo praecise, quod quaelibet identificetur cum essentia, sed ex eo quod unica, et eadem essentia sit communis utriusque : sic enim est ratio ut ad invicem Personae sint conjunctae, et una sit in alia consubstantialiter. Sola enim identitas essentiae, et relationum non explicat istam circuminsessionem, et inexistentiam unius in alio, quia per istam identitatem solum cognoscitur quod omnia haec sunt unum in essentia, non vero unum in alio : sed hoc bene intelligitur supponendo distinctionem extremorum, seu Personarum, et considerando essentiam, ut est ratio communicationis utriusque, quatenus distinctionem retinendo consubstantialiter idem sunt : et ideo circuminsessio, et inexistentia Personarum est de numero notionalium mixtorum ex essentialibus, sicut potentia generativa, et spirativa, quae importat aliquid de notionali constans ex essentiali cum connotatione relativi : sic circuminsessio, seu inexistentia Personarum importat aliquid de notionali, nempe Personas distinctas, mixtum ex essentiali, quatenus ipsa essentia sumitur ut ratio existendi consubstantialiter Personarum inter se. Nec tamen in hoc modo existendi Personae dicuntur inexistere ad invicem secundum aliquid sui tantum, sed secundum se totas, licet ratio existendi sit essentia, quia modus iste existendi consubstantialis est; et sic per rationem substantia exercetur, quae totalis, et indivisibilis est.

III. Secundo modo dicitur una Persona existere in alia ratione relationis, ita quod non solum ipsae Personae relativae sint extrema hujus inexistentiae, et circuminsessionis, sed etiam ipsa relatio sit formalis ratio existendi in alio. Potest autem intelligi unum relativum esse in alio correlativo, vel ratione realitatis tendentiae, et respectus ad illud, vel ratione simultaneitatis, et conjunctionis inter

se, quatenus sunt simul natura, et cognitione, seu diffinitione, primo modo unum relativum non dicitur esse in alio, sed ad aliud, quia sub illa tendentia exercet oppositionem ad aliud, quam secundum suam entitatem retinet; et sic proprie non est in alio, sed ad aliud. Secundo modo dicitur unum relativum esse in alio, quia in definitione unius relativi cadit aliud; et sic sunt simul cognitione, et unum in cognitione, seu definitione alterius, ut notat S. Thomas in articulo quinto citato, et Cajetanus ibi respondens argumentis Aureoli, et Durandi. Solum ob stare videtur huic modo inexistentiae, et circuminsessionis secundum formalem rationem relationis, quomodo Spiritus sanctus dicatur esse in Patre et Filio secundum paternitatem, et filiationem, quia paternitas non est correlativa spirationis passivae, nec similiter filiationis: ergo non erit Spiritus sanctus in Patre et Filio formaliter in quantum tales relationes sunt, sed solum in quantum spirator. Respondet Cajetanus hic articulo quinto citato nullum esse inconveniens concedere Spiritum sanctum non esse in Patre et Filio secundum relationem, nisi in quantum spirantes sunt, seu in quantum unus spirator. Et revera ita est, loquendo de relatione formaliter opposita Spiritui sancto, quia haec sola intrat in definitione illius correlativi, non autem relatio paternitatis, et filiationis. Unde si solum iste modus inexistenti est secundum quod unum relativum intrat in definitione alterius, non potest secundum istum modum esse spiratio passiva in paternitate, et filiatione formaliter, quia non intrat in definitione illarum. Sed tamen licet filiationis, et paternitas non sint formaliter correlativae Spiritus sancti, sunt tamen identice, et radicaliter, non solum ea identitate, quae est inter essentiam, et relationes: haec enim non sufficit ut essentia dicatur esse in illis, cum non sit extremum distinctum; sed ea identitate, quae est inter Personam, et relationem sibi adjunctam, quam ex se radicaliter postulant sibi identificari, quatenus sunt Personae ad intellectualem processionem pertinentes, et sicut intellectus est radix voluntatis nostro modo intelligendi, ita notionaliter Personae intellectivae sunt radicale principium spirationis passivae, quatenus ab ipsis procedere debet ut a principio personali amoris notionalis. Unde tamquam principium quod debent illi opponi, et sic ut radicaliter respectivae ad Spiritum sanctum, etiam correlative sunt in illo radicaliter: ratione autem spirationis sunt correlative in illo formaliter (433).

IV. Quod si dicas, modum istum existendi in alio reciproce non esse proprium Personarum divinarum, convenit enim etiam relationi creatae: una enim relatio etiam in definitione correlativi ponitur, respondetur convenire quidem in relationibus creatis, sed non esse proprium divinarum Personarum habere mutuum existentiam quomodocumque ut relationes, sed ut Personas. Extra Deum autem nullae relationes sunt Personae; et sic nullae Personae sic inexistunt modo relativorum: sed relationes creatae cum sint accidentia, petunt diversa subjecta, et sic impeditur circuminsessio earum, et multo minus circumsedent ut Personae.

Denique, ratione originis constat unam Personam esse in alia, seu intra aliam, quia cum illa origo operetur ratione actionis immanentis, ad ipsam pertinet, quod Persona procedens non sit extra producentem, sed maneat in illa, quia non procedit extra illam: ergo est in illa, sicut conceptus intra intellectum, amor intra voluntatem. Solum in hoc modo existenti unam Personam in alia est difficultas ex ratione dubitandi supra proposita, quia hoc modo bene intelligitur Personam procedentem, v.g. verbum esse in Patre a quo procedit immanenter, non tamen reciproce Patrem esse in Filio, quia cum non procedat ab illo, nec sit mutua ista origo, non potest ratione originis immanentis Pater esse in Filio, vel Pater et Filius in Spiritu sancto, quia ab eo non procedunt.

Sed respondetur quod non dicitur Pater manere in Filio tamquam in principio suae originis, sed tamquam in termino, quia ut dicit D. Thomas super Joan. cap. XVI, lect. IV: "Quidquid habet Pater, habet Filius, non tamen eodem ordine: nam Filius habet sicut ab alio accipiens, Pater vero sicut alii dans." Quare modus essendi per originem immanentem utrumque includit, et existentiam termini in principio, et existentiam principii in termino; et licet in rebus creatis terminus actionis immanentis non possit in se habere principium a quo procedit, sed ipse est in principio ut

manens, et inhaerens in illo, tamen quando terminus procedens est subsistens, sicut dicitur manere in suo principio, non per inhaesionem, sed per processione, ita dicitur principium manere in ipso termino per terminationem in ipso, non per inhaesionem.

V. Ex quibus solvitur alia quaestio, quae hic solet annecti, an videlicet dicatur una Persona esse in alia, non solum tota, sed etiam totaliter. Nam quod tota sit, non est dubium, cum Persona illa partes non habeat, sed indivisibiliter sit, ubicumque est. Sed dubium est an sit totaliter, id est, omnimodo, et secundum omnem rationem aut omne quod in se est, in alia. Nam aliqui sentiunt unam Personam esse in alia, non quia ipsa proprietas relativa sit in alia, sed quia essentia unius sit in alia, quasi per essentiam colligentur, et reciproco modo sint in se, non vero per ipsas proprietates, sicut homo potest dici vinculus, et alligatus alteri, licet solum in pedibus aut manibus vincula habeat.

Sed nos dicimus, non solum Personas inexistere ad invicem, et reciproco modo una in alia ratione essentiae, seu per aliquid sui, sed etiam ratione ipsius proprietatis relativae, et ratione originis actus immanentis, ut dictum est. Et sic in omni sensu verificatur, quod Ecclesia canit in hymno secundae feriae, in laudibus: "In Patre totus Filius, et totus in Verbo Pater." Ratio est, quia Personae divinae sunt mutuo (434) inter se summo, et infinito modo, et mutuo se comprehendentes. Ergo cum non solum ratione essentiae possint mutuo inexistere, quod pertinet ad consubstantialitatem, sed etiam ratione relationis, quatenus mutuo se includit, et ratione originis immanentis, quatenus principium, et terminus, in se invicem manent, nec quidquam ex his modis existendi imperfectionem habeat, sed necessario consequatur ipsam naturam relativorum, et talium originum, dicendum est quod proprietates, et relativae Personae totae, et totaliter existunt in se ad invicem, non solum secundum aliquid sui, id est, quantum ad essentiam, sed etiam secundum id quod proprietatis est, et relativum, tam quoad naturae unum non est prius altero, nec alterum posterius. Unde dicitur in symbolo Athanasii: "In hac Trinitate nihil prius aut posterius." From

una in notitia alterius, et una originet intra se, et alia terminet proprietatem alterius, et unius essentia communiassit utrique ex tali processione, et communicatione.

QUAE PRIORITAS CONCEDENDA, VEL NEGANDA SIT IN PERSONIS DIVINIS.

VI. Quatuor modos prioritatis possumus in praesenti distinguere.

Prima prioritas est durationis, ut quando aliquid incipit, vel est in sua duratione ante aliud, quae vocatur prioritas in quo.

Secunda est prioritas naturae, quando aliqua natura, vel ratio praesupponitur alteri, quia ab ea dependet vel causatur, licet utrumque sit simul tempore, seu duratione, sicut sol prior est luce in causando, sed non in existendo.

Tertia est prioritas originis, quatenus unum se habet, ut id a quo est aliud, et per modum principii alterius, sive sint ejusdem naturae, et durationis, sive diversae, sicut Pater respectu Filii.

Quarta est prioritas rationis, seu intelligentiae, qua unum intelligitur ut distinctum ab alio, et sine illo; ubi autem unum accipitur sine alio, prius illo potest intelligi, prioritatem se tenente ex parte nostrorum actuum, quia diversis, et successivis actibus rem aliquam intelligimus, et ejus rationes, seu formalitates distinguimus.

VII. De primis duabus prioritatibus, certum est relegandas esse a divinis Personis. Prioritas quidem durationis, quia Personae divinae coaeternae sunt, nec una habet durationem succedentem alteri: ergo una non est prior altera in esse, et duratione, alias haberent esse divisum, et non unum.

Secunda vero prioritas relegatur a Deo, quia est prioritas causalitatis, et dependentiae: dicitur enim unum prius natura quam alterum, quando alterum, est in natura, et esse posterius, et consequenter dependens, et causatum ab altero; in Personis autem divinis, natura et esse est unum, et idem: ergo secundum ordinem naturae unum non est prius altero, nec alterum posterius. Unde dicitur in symbolo Athanasii: "In hac Trinitate nihil prius aut posterius." From

VIII. De duabus aliis prioritatibus difficultas esse potest : nam D. Thomas qu. XLII, art. III expresse docet in Deo solum esse ordinem originis, qua una Persona est ex alia, sed non esse prioritatem neque secundum naturam, neque secundum intellectum : ille enim ordo originis non est ordo naturae qui fundat prioritatem, sed est solum ordo emanationis, et principii : non tamen habens principiatum, neque habens aliquid posterius, sed idem esse, et (435) naturam communicans; unde nec proprie datur ibi prius. Et ex hoc probat D. Thomas suam sententiam, quia in Personis non est nisi essentia, et relatio. Secundum essentiam nulla est prioritas, quia est omnimoda unitas. Secundum relationes est similitas, quia relativa sunt simul natura, et cognitione : ergo nulla est ibi prioritas rigore loquendo de prioritatem, licet sit ordo unius ex alio, eo quod prioritas rigore sumpta relate se habet ad posterius : in Deo autem nihil est posterius, quia hoc dicit quamdam inferioritatem, et diminutionem. Unde hoc magis consonat verbis ex Athanasio adductis in symbolo, quae absolute, et sine ulla distinctione dicunt : "In Trinitate nihil esse prius aut posterius." Et Augustinus lib. III adversus Maximinum, cap. XIV dicit : "Inter Patrem, et Filium esse ordinem naturae, non quo aliter esset prior altero, sed quo alter esset ab alio." Solum ergo admittit S. Thomas ordinem inter Personas, non prioritatem loquendo de prioritatem rigore.

IX. Contra hoc sentit Scotus in I, dist. XXVIII, quaestione ultima, quem sequitur Vasquez disp. CLXVII, c. II et alii. Et probant, quia hoc ipso, quod datur ordo in divinis Personis secundum originem, debet concedi prioritas, et posterioritas, non absolute, sed cum addito, prioritas originis : nam ratione hujus ordinis absolute dicimus Patrem esse primam Personam, et Filium secundam : si ergo datur primum, et secundum ratione originis, cur non dabitur prius, et posterius secundum eandem originem. Et praesertim cum hoc prius, et posterius non opponatur simultati secundum naturam, et intellectum : ergo potest concedi in Deo. Deinde, quia ipse D. Thomas sibi contradicit : nam in quaestione XL, articulo ultimo dicit quod Personis Patris

secundum conceptum hypostasis est prior generatione, et consequenter Filio genito, in hac autem quaestione XLII, art. III dicit, quod non est prioritas inter Personas, etiam secundum intellectum : ergo contradicit sibi; praesertim cum prioritas secundum intellectum non sit aliud quam distinctio rationis, et consideratio unius sine alio, quae non solum inter divinas Personas, sed etiam inter attributa ipsa negari non potest.

X. Nihilominus licet haec dissensio ad solum modum loquendi pertineat, tamen, ut bene notat Cajetanus in hac quaestione XLII, art. III cohibenda est lingua, quia locutio illa de priori, et posteriori in divinis nonnihil periculi aut dissonantiae videtur habere, quia licet prioritas in aliquo fortisan sensu sustineri posset, tamen posterioritas semper diminutionem aliquam, et minoritatem designat. Et cum in symbolo Athanasii (quod est publicum Ecclesiae testimonium, et professio) tam advertenter ponatur, quod in Trinitate nihil est prius et posterius, sine dubio securius loquitur D. Thomas qui omnem prioritatem, et posterioritatem rejicit, et solum utitur nomine ordinis, dicendo dari ordinem originis non prioritatem. Et revera solum id videtur Scotus intendere loco citato, et aliis, qui ex ipso citari solent. Ex patribus vero, hi quos allegat Vasquez, videlicet Basilius lib. I contra Eunomium, non longe a fine, et lib. III in principio, et Epiphanius allegatus a D. Thoma opusculo primo contra errores Graecorum, cap. II, et Nazianzenus allegatus ab eodem capite nono non ita clare loquuntur : solum enim dicunt Filium esse medium inter Patrem et Spiritum sanctum, quia videlicet est secunda Persona Trinitatis, quod nullus negare potest, sed non est idem esse secundam, et tertiam (436) Personam atque esse posteriorem, quia in ly secunda solum importatur ordo numerationis, in ly posterius aliquid diminutionis respectu prioris. Solum Basilius in alio illo priori loco ex libro primo contra Eunomium prioritatem, et posterioritatem nominat in origine Personarum : sed non mirum, quia etiam causam et causatum ibi esse dicit : "Non intervallo, inquit, haec dissepantes, sed cogitatione prius quam causatum, causam intelligentes." Sicut ergo cau-

sam, et causatum in latiori significatione sumit pro origine principii, et procedentis, ita prius et posterius sumit non in rigorosa, sed in lata acceptione pro eo quod est primum, et secundum juxta ordinem numerationis, non secundum prius, et posterius absolute, etiam in ipsa origine; quia etiam in origine ly posterius dicit aliquam diminutionem: et ita cum absolute negetur alias in symbolo Athanasii, et ab Augustino ubi supra cautius, et securius loquimur, absolute eam negando: dicere autem quod solum negant patres prius, et posterius in duratione, ut Vasquez explicat, non video quo fundamento probet. Nam ad negandum prius, et posterius in duratione sufficit negare successionem durationis, et coaeternas eas Personas dicere: Athanasius autem in symbolo prius dicit has Personas coaeternas esse, et coaequales; postea autem addit quod in hac Trinitate nihil prius aut posterius: si autem intelligeret solum non esse prius, et posterius in duratione, esset repetere quod sunt coaeternae.

XI. Ad fundamenta autem Vasquez, et Scoti, ex dictis respondetur.

Ad primam dicimus, quod esse primum, et secundum in processione, et origine solum designat ordinem processionis realem cum numeratione: ubi enim est numerus realis, ibi est primum, et secundum: nec enim est unicum tantum.

Et cum instat Vasquez quod ex natura rei una est prima, et alia secunda, non vero ex sola numeratione, quia in numerando aequae bene possemus incipere numerationem a Spiritu sancto et a Filio, illamque vocare primam Personam a qua inciperemus numerare, respondeo quod ista numeratio realis fit etiam cum ordine processionis, et originis, ideoque nominatur et numeratur prima illa Persona, non solum a qua nostro arbitrio numerare incipimus, sed a qua ordo processionis incipit: sed non sequitur ex hoc quod sit prius, et posterius, quia bene stat quod sit origo, et ordo inter Personas, licet nulla sit posterior altera omnino simul, tum propter unitatem naturae; tum propter simultatem relationum, licet ipse ordo originis, qui petit quod una procedat ab alia, et non e contra, etiam petit quod incipiamus numerare ab una a qua omnes aliae procedunt, et ipsa a nulla priori, et propter hoc debetur ipsi quod sit pri-

ma, et alteri, quod sit secunda, non prioritate, sed ordine originis, et processionis in qua est numerus.

XII. Ad secundum vero quod deducitur ex contradictione D. Thomae respondetur, nullam esse contradictionem, quia quando D. Thomas negat prioritatem secundum intellectum, loquitur de intellectu ut adaequate concipiente, et definiente ipsas relationes: sic enim una est de intellectu alterius, unde non est prior secundum intellectum, sed simul cum altera. Quando autem dicit quod Persona Patris secundum conceptum hypostasis est prior generatione, et consequenter Filio, loquitur de conceptu paternitatis inadaequato, et secundum diversa munera, (437) seu formalitates ejusdem relationis, ut subsistentis, et ut exercite respicientis suum terminum. Et sic nulla est contradictio in dictis D. Thomae. Quod autem dicitur distinctionem rationis non posse negari, etiam inter attributa, et consequenter neque prioritatem rationis, respondetur distinctionem rationis in praesenti non habere locum, quia loquimur de relationibus realiter distinctis inter se, et supposita hac diversitate, inquirimus an inter eas habeat locum prius, et posterius in aliquo sensu, ita quod inveniat in re, quia non indigent distinguere ratione, sed prioritas secundum intellectum aliud dicit, quam distinctionem rationis, scilicet quod secundum intellectum non sint simul, nec omnino unum, sed unum posterius respectu alterius, quod diminutionem quamdam designat, quam nec per intellectum possumus divinis Personis tribuere.

RELATIO AEQUALITATIS, ET SIMILITUDINIS QUALIS SIT IN DIVINIS.

XIII. Aequalitatem dari inter divinas Personas, ex symbolo Athanasii habetur, ubi dicitur, quod: "Tres Personae coaeternae sibi sunt, et coaequales." Sed et de ipso Filio dicit Paulus ad Philipenses I: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo. Sed, et similem esse Patri ex Scriptura divina constat, cum dicitur: Filius imago Dei invisibilis, ad Coloss. I: Et figura substantiae Dei, ad Heb. I. Catholici tamen magis utantur in explicanda consubstantialitate Filii nomine aequali-

tatis, quam similitudinis, eo quod similem Patri etiam Ariani fatebantur, sed aequalem nullo modo; cum tamen catholici dicerent non solum unam esse naturam in Patre, et Filio, sed in utroque esse aequae perfectam, ut S. Thomas advertit in hac quaestione XLII, art I ad II, quod est utrumque esse aequalem.

Rationem autem reddit D. Thomas ibidem hujus aequalitatis, tum quia in divinis nihil est majus aut minus : ergo est aequale; tum quia inaequalium non potest esse una, et eadem quantitas numero. In divinis autem non est quantitas partium et extensionis, sed perfectionis et virtutis : perfectio autem est divina essentia in Personis, quia ex ipsa essentia habent totum esse, et actualitatem : ergo inaequalitatem habere non possunt, si habent eandem quantitatem perfectionis, et virtutis.

XIV. Ex quibus deducitur primo aequalitatem, et similitudinem in divinis Personis solum requirere distinctionem extremorum, quae aequalia vel similia dicuntur, non autem requirere distinctionem in ipsa quantitate, vel perfectione, ratione cujus aequalia vel similia denominantur. Aequalitas quippe, vel similitudo non est ejusdem ad seipsum tamquam extremi, quasi idem extremum possit esse simile sibi ipsi : est enim plus quam simile, scilicet idem. Sed tamen positis extremis distinctis, si ratio formalis, ratione cujus similia, vel aequalia dicuntur, sit una et eadem numero in utroque extremo, tanto similitudo, et aequalitas erit major, et dicetur similitudo eminentior, quia uniuntur maximo modo, quo possunt citra identitatem extremorum; similitudo autem petit, et fundatur in unitate, et convenientia rationis formalis dummodo ad identitatem non perveniat : non pervenit autem ad identitatem si extrema manent distincta, quia sic non est ejusdem ad se, et in ipsa ratione formali crescit (438) unitas, quae magis conducit ad similitudinem, et aequalitatem. Unde si in duobus lapidibus ponatur eadem numero quantitas, vel albedo manente distinctione extremorum, erunt summe aequales, vel similes.

XV. Sequitur secundo, hanc summam, et perfectissimam aequalitatem Personarum valde difficile explicari, si perfectiones relativae multiplicentur, et sunt di-

versae in relationibus.

Ratio est, quia perfectiones relativae non solo numero, et materiali diversitate multiplicantur, sed formali, eo quod relationes ipsae in ratione relationis quasi specificè diversae sunt, et formaliter : non enim differunt Pater, et Filius, sicut duo Filii, vel duo patres in ratione relationis loquendo : in Deo enim non datur materialis divisio, sed quidquid differt ibi formaliter debet differre, cum omnis potentialitas, sine quo materialis divisio non datur longe exultat a Deo. Ponendo autem diversitatem formalem, et quasi specificam in relationibus, et quod habent perfectiones relativae distinctas, vix salvari potest quin sit inaequalitas relativae perfectionis, quia istae perfectiones non solo numero differunt, sed modo specifico, et his autem quae specie differunt, et formaliter semper est aliqua inaequalitas, et dissimilitudo, quia specie sunt sicut numeri, et ipsum differre plusquam numero extra aequalitatem est, et extra omnimodam similitudinem, cum una perfectio relativa, quae est in uno, non sit in altero extremo. Nec sufficit dicere quod sunt aequales ratione fundamenti. Non inquam sufficit, quia si fundamentum est essentia, quoad suum esse absolutum, non dubitamus esse non solum aequale, sed idem in omnibus Personis; sed loquimur de perfectionibus relativis ut relativae, quas illa sententia ponit esse diversas, non obstante omnimoda unitate essentiae absolutae, et in illis dicimus non posse servari omnem aequalitatem, sed aliquam inaequalitatem esse, saltem relativam. Si autem loquamur de fundamento notionali, scilicet de ipsa origine, ut quod generatio sit fundamentum relationis paternitatis, spirativa processio relationis spiratoris, etc. tunc non solvitur difficultas, sed augetur : de hoc enim fundamento notionali restat difficultas, an dicat perfectionem, vel non dicat. Si non dicit, neque perfectionem dicent relationes, quae in eis fundantur : nec enim perfectior debet esse relatio, quam fundamentum suum. Si dicit, ita quod multiplicatur perfectio notionalis in ipsis originibus, eodem modo inaequalitatem dicent sicut perfectiones relativae, quia non solo numero differunt, sed formaliter, sicut diversae species.

XVI. Sequitur tertio, relationem simi-

litudinis, et æqualitatis fundatam super ipsas Personas, realem non esse, sed rationis. Quod D. Thomas affirmat in hac quæstione XLII, art. I ad IV, et in I ad Annibaldum, dist. XXXI, quæstiones unica, art. IV, utrobique ex duplici fundamento. Altero sumpto ex parte ipsius rationis fundandi æqualitatem, altero sumpto ex parte ipsorum extremorum, quas æqualia dicuntur, quas sunt relationes personales. Causa, seu ratio fundandi æqualitatem in divinis est unitas essentiae, et perfectionis : sed ejusdem ad seipsum non est relatio realis, nec unum, et idem potest esse ratio fundandi realem relationem ad se; unde licet extrema sint diversa realiter, si tamen ratio fundandi sit eadem, v.g. eadem albedo, vel quantitas in utroque, non fundabunt realem relationem similitudinis, seu æqualitatis, licet res ipsae seu extrema similia dicantur (439) propter communicationem ipsius formae. Cujus rationem reddidimus in logica qu. XVII, art. II, ex Cajetano hic. QU. XLII, art. I, quia in relativis ideo extrema materialia, seu subjecta referuntur realiter, quia ipsae formae, seu rationes fundandi realiter referuntur : si enim albedines non referantur secundum similitudinem, neque alba ipsa referuntur : non referuntur autem albedines realiter, si sunt una, et eadem albedo in pluribus subjectis, non multiplicatae. Unde neque extrema ipsa dicuntur formaliter similia, seu formaliter relata in similitudine, si rationes fundandi relative non se habent, sed identice quia sunt eadem numero forma. Et sic in Personis divinis non est realiter æqualitas, nisi ratione fundamenti, ut sumitur ex D. Thoma loco citato ad Annibaldum dicente, quod : "Quamvis æqualitas non sit relatio realis, tamen id ratione cujus attribuitur æqualitas realiter est in Deo, quod utique est ratione fundamenti esse æqualem realiter, seu fundamentaliter, non formaliter relative, sed formaliter ex parte magnitudinis, et essentiae, quae est ratio fundandi.

XVII. Altera ratio D. Thomae est, quia una relatio realis non potest fundari in alia, eo quod alias sequeretur processus in infinitum, quia qualibet relatione data, posset supra illam fundari alia sive similitudinis, sive dissimilitudinis. Quam rationem reddidimus in

logica qu. XVII, art. III, circa primam difficultatem, et reddidimus rationem a priori (praeter hoc inconveniens multiplicandi relationes in infinitum, quae est quasi ratio a posteriori) quia omne fundamentum debet esse perfectius eo quod fundatur, omnes autem relationes sunt æquales in modo essendi relativo; et sic una non potest esse fundamentum alterius. Cujus rationis vis in eo consistit, quod ibi insinuatum est, quia fundamentum non est causa pure materialia, et receptiva relationis, sicut materia prima respectu formae, sed sicut specificativum vel sicut praebens esse, et realitatem ipsi fundamento, ad eum modum quo accidentia habent substantiam tamquam subjectum non pure recipiens, sicut materia prima, sed sicut subjectum sustentativum in esse ipsius accidentis, tamquam habens esse perfectius, et simpliciter in se subsistens, ita ut esse accidentis quod est esse secundum quid, perficiatur ex dependentia ab illo, tamquam ex formaliori, et perfectiori esse. Relatio autem non solum quatenus accidens est, indiget sustentari a subjecto tamquam a perfectiori esse in se subsistente, sed quia minima entitatis est inter omnia entia, indiget praeter subjectum in quo inhaeret, et a quo sustentatur in esse, fundamento a quo tamquam a causa specificativa, et determinativa fundetur, ut realiter dicatur ad aliud, ut explicavimus citato loco logicae, articulo secundo, quia cum relatio sit entitas tertia, et media inter duo extrema, dependet ex illis aius specificatio, et non solum a subjecto ejus inhaerentia, et existentia.

XVIII. Ex hoc autem deducitur quod licet inter ipsas relationes una sit perfectior altera in sua specie, non tamen potest una fundare alteram, quia hoc quod est relationem requirere fundamentum perfectius se, et specificativum sui oritur ex ratione communi toti generi relativorum, quia videlicet tam minime entitatis est, quod nec sibi sufficiat sola, nec solum subjectum illi sufficiat, sed adhuc indigeat coordinatione extremorum, et fundamento accepto ex entitate absoluta, si quidem totus genus relationum realium exigit fundamentum, quod utique (440) debet esse aliquid non relativum, cum sit extra totum genus relationis : exigitur enim a toto illo genere non ratione hujus, vel illius specialis relationis : ergo licet

una relatio sit perfectior altera in ipso genere ad, propter perfectiorem terminum vel fundamentum, tamen in hoc quod est dependere in suo esse, et specificatione non solum a subiecto, sicut reliqua accidentia, sed etiam a fundamento, omnes relationes aequales sunt, quia hoc competit illis ex ipsa ratione communi generi relativi, quia tam minimae entitatis est, ut fundamento indigeat. Unde perfectio unius relationis in sua specie prae alia non sufficit ad praebendum fundamentum relationi, quia fundamentum perfectius esse debet in ipso modo essendi, quam modus essendi totius generis relativi. Sicut unum accidens licet sit perfectius altero in linea, et ordine accidentis, tamen non potest unum accidens esse subiectum sustentativum, seu substans alteri in ipso esse, licet possit esse medium, ut unum accidens recipiatur in alio, sicut quantitas ad recipiendum colorum, et potentia ad recipiendum habitum, vel actum. Et hoc ideo, quia subiectum sustentans seu substans debet habere perfectius esse quam esse accidentis inherens. Similiter ergo relatio ex genere suo non est sufficiens ad fundandum aliam relationem, quia fundamentum debet esse perfectius, cum ideo illud requirat relatio, quia minimae entitatis est ex genere suo, et ideo indiget non solum subiecto cui inherere, sed etiam entitate, ex qua resultet per comparisonem ad aliud extremum, et hoc non pro hac, vel illa relatione, sed pro toto genere relationum.

Obicit Scotus : Si in Deo esset inaequalitas illa, esset relatio realis : ergo etiam si est aequalitas; imo tunc est perfectissima aequalitas, et similitudo quando est magis una quantitas, vel natura in qua fundatur : ergo ubi est perfectissima unitas in quantitate, erit perfectissima aequalitas. Quod vero sit realis relatio patet, quia extrema sunt realiter distincta, et fundamentum est reale, et convenit extremis absque opere intellectus : ergo habet omnes condiciones, ut sit relatio realis.

Confirmatur, quia secluso omni opere intellectus, Filius est realiter aequalis, et similis Patri : ergo per aliquam aequalitatem realem : sed aequalitas est relatio : ergo illa relatio est realis.

Et denique, quia aequalitas est perfectio simpliciter, et convenit Filio ex vi productionis : ergo est realis. Neque

est ratio cur in aliis generibus possit fundari relatio, quantumcumque sint diminutae entitatis, non possint autem fundari in entitate ipsa relativa. Et in divinis relationes originis non fundantur immediate super essentia : sic enim non essent distinctae inter se, quia fundamentum esset unum, nampe essentia : ergo fundantur immediate super relationes.

Respondetur ad primum, quod si esset in Deo inaequalitas, esset in Deo distincta quantitas, seu perfectio, et consequenter realis relatio. Nunc autem aequalitas resultat ex quantitate perfectionis, quae est omnino una; et sic non est relatio reali. Et cum dicitur quod est perfectissima aequalitas, ubi est perfectissima unitas, respondeo quod est perfectissima aequalitas, perfectione quantitatis, et adaequationis, non formalitate respectus; perfectio autem, et convenientia, seu unitas quantitatis solum est fundamentum relativae aequalitatis, non ipsa formalis respicientia : haec enim non est realiter in Deo, ut D. Thomas docet loco citato ad Annibaldum. (441)

Ad secundum dicitur, quod inter conditiones relationis realis debent computari extrema realiter distincta, non solum entitative, et materialiter, sed etiam formaliter, scilicet ut fundantia relationem; et ita fundamentum debet esse reale, non solum in entitate, sed etiam in distinctione, quia realiter debet esse distinctum, sicut et ipsa extrema, quia ex eo referuntur extrema realiter, quia fundamenta ipsa referuntur ut causa, et ratio ex parte cujuslibet extremi se tenens. Idem autem non potest esse ratio respiciendi seipsum realiter.

Ad confirmationem respondetur Filium esse realiter aequalem Patri secundum realem respicientiam, nego; secundum realem convenientiam, et communicationem adaequatam formae, concedo. Unde sequitur quod per aequalitatem realem sint aequales, scilicet per aequalitatem fundamentalem, seu entitativam in ratione unitatis, non per formalem respicientiam aequalitatis, et illa aequalitas per quam realiter sunt aequales, relatio non est, sed omni-moda unitas in eadem perfectione, et forma.

Ad tertium dicitur, quod aequalitas est perfectio simpliciter sumpta pro unitate, et convenientia reali perfectionis, ut virtutis, quae est quantitas virtualis in Deo, non pro respicientia reali : sic

enim potius aliquid imperfectionis exigitenim origines habent alias relationes scilicet aliquam realem divisionem in quam ipsarum Personarum, imo origines sunt ipsa quantitate fundante talem respectum, ipsae relationes personales, ut generatio ut bene notat Cajetanus in hac quaestio- activa est paternitas, solumque differunt, ne XLII, art. I, in calce commentarii. quia significantur origines, ut actio, et Cur autem in aliis generibus non repu- via producendi, relationes vero ut ratio, gnet in ipsis relationibus fundari alias, in facto esse respiciendi : potiusque re- jam supra diximus, rationemque adduximus lationes ipsae personales fundantur in o- ex D. Thoma; de relationibus originis di- riginibus, seu actionibus producendi, aut cimus, non dari relationes originis funda- procedendi quantum ad exercitium respici- tas super relationes personales : nec endi; et sic nunquam datur relatio realis fundata super aliam relationem.

QUAESTIO XLIII.

DE MISSIONE PERSONARUM DIVINARUM
SUMMA LITTERAE.

Ultima consideratio comparativa Personarum divinarum est in ordine ad creaturas secundum quod dicuntur Personae ad creaturas mitti, vel ad eas venire, non quidem ad existendum in eis solum per immensitatem, et operationem creativam, qua existunt in omnibus creaturis, sed secundum manifestationem sui, et inhabitationem in creaturis. Et ideo missio solum fit ad creaturas rationales. Et de hac missione tractat D. Thomas in hac quaestione.

In articulo primo ostendit aliquibus Personis divinis convenire mitti, quia et habent procedere a mittente, et habent aliquid de novo ponere in creatura, quod pertinet ad terminum missionis, sicut habitudo ad mittentem pertinet ad originem, et processionem.

In articulo secundo ostendit quod missio non est aeterna, sed temporalis, propter connotationem termini ad quem est missio, qui de novo fit in creatura, licet supponat processionem ab aeterno intra ipsum Deum, sed haec non denominatur missio quo usque ponatur terminus temporalis ad quem est missio.

In articulo tertio ostendit, quod missio invisibilis ad animam solum fit connotando effectum gratiae sanctificantis, eo quod missio invisibilis est ad hoc ut Personae inhabitent in anima, taliter quod illis possit anima frui, quod solum habetur per gratiam sanctificantem.

In articulo quarto ostendit quod Pater non dicitur mitti, licet se communicet, et inhabitet per gratiam in anima, eo quod Persona Patris non procedit ab alio, et sic non est in anima per missionem quae processionem ab alio importat.

In articulo quinto ostendit quod etiam Filio convenit mitti invisibiliter per gratiam ad animam, eo quod inhabitat in anima, et anima fruitur illo, et ad hunc effectum procedit ab alia Persona, scilicet a Patre, et hoc sufficit ad missionem.

In articulo sexto ostendit quod ad omnes qui sunt in gratia fit missio invisibilis Personarum, quatenus novo modo per gratiam in illis existunt, et ad hoc procedunt.

In articulo septimo ostendit quod etiam Spiritui Sancto convenit mitti visibiliter, et non solum Filio; Filius enim missus est visibiliter per incarnationem, per quam apparuit visibilis in carne, tamquam totius sanctificationis auctor; Spiritus sanctus autem missus est visibiliter apparendo in aliquibus signis sanctificationis, non autem assumendo naturam visibilem in unitate suae Personae.

In articulo octavo ostendit quod Persona missa solum mittitur ab ea a qua procedit, quantum ad habitudinem processionis quam importat missio: sed tamquam ad terminum ad quem, seu effectum de novo quem connotat, etiam a Persona a qua non procedit, talis effectus fit, cum a tota Trinitate fiat.

DISPUTATIO XVII.

DE MISSIONE PERSONARUM DIVINARUM.

Articulus I

Quid sit missio, et quibus Personis conveniat ?

I. Mitti divinas Personas frequentissime in Scriptura legitur, ut Joan. VIII: Testimonium perhibet qui misit me Pater : Joan. X : Quem Pater sanctificavit, et misit in mundum : et de Spiritu sancto dicitur Joan. XIV : Quem mittet Pater in nomine meo : et Joan. XVI : Si non abiero Paraclitus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos, et sic constat istas duas Personas Filii et Spiritus sancti ad creaturas mitti, sive missio ipsa visibilem effectum, et manifestationem habeat, sicut cum Filius missus est ad incarnandum, sive invisibilem, sicut cum mittitur ad sanctificandum animam, de quo dicemus postea : "Solus Pater, ut dicit Augustinus II de Trinitate, cap. V, nunquam legitur missus.

II. Ut autem explicemus quid sit ista missio, et quibus Personis conveniat, notandum est, missionem in communi loquendo significare processionem, seu egressionem ab aliquo cum destinatione ad aliquem effectum, vel ad aliquem locum de novo : ad id enim quod ante jam aliquis faciebat, vel ubi jam erat, non dicitur mitti; sicut legatus, vel procurator dicitur mitti a principe ad aliquem locum cum potestate vel commissione, et minus dicitur mitti cum litteris ad alium. Unde ad missionem concurrunt quatuor, scilicet persona mittens seu destinans, persona missa, terminus ad quem de novo mittitur, egressio seu processio ejus, qui mittitur ad suam functionem; potest autem dupliciter fieri ista missio, seu egressio ex parte personae mittentis. Uno modo per imperium, quando scilicet persona missa movetur ad aliquid, et procedit ut subjecta, et inferior, sicut cum servus ad aliquid faciendum, vel alicubi existendum mittitur. Secundo modo datur missio per modum purae egressionis, seu originis sine imperio, sicut radius emittitur a sole, fluxus a fonte, et sic missio, seu emissio est emanatio ad aliquem terminum ubi de novo res

ponitur, vel operatur.

Cum ergo missio importet istas duas habitudines, et origines ad mittentem, et connotationis novi effectus, seu novi modi existendi respectu termini ad quem mittitur, merito quaeritur, quid principaliter, et formaliter importet missio, an ipsam processionem, et originem a Persona mittente, quae in se aeterna est, an functionem sui mineris, et effectum ipsum, qui temporaliter fit, et pro quo ex his supponat missio. Ex quo dependent alias quaestiones, quae ex resolutione hujus dissolventur, videlicet an missio sit formaliter aliquid notionale in Deo, quia si dicit positionem novam effectus, pertinet ad virtutem efficiendi illum, quae aliquid essentiale est; si vero dicit egressionem, vel originem a mittente, aliquid notionale est. Similiter an eadem Persona possit mittere se, an solum eam quae procedit a se, et an solum Trinitas mittat Personas, vel una Persona aliam : effectus enim missionis sunt communes toti Trinitati.

Sunt duae sententiae in hac parte.

III. Prima dicit missionem supponere pro ipsa causatione effectus, quae temporalis est. Haec tribuitur magistro in I, dist. XV, et ibidem Bonaventurae, Scoti, et aliis, et idem sentire videtur ibidem (444) D. Thomas qu. I, art. II, approbans opinionem quae dicit consistere missionem non in aliquo notionali, sed essentiali : "Et hoc, inquit, mihi verius videtur considerata virtute vocabuli : missio enim secundum rationem sui nominis non dicit exitum ab aliquo, sicut a principio a quo missio esse habeat, sed solum in ordine ad effectum missionis ponitur auctoritas alicujus ad missum." Et in I ad Annibaldum, dist. XV, quaestione unica, art. II : "Alii, inquit, dicunt quod missio principaliter significat quod essentialiter est, et hoc videtur

verius," ponitque eandem rationem quam ex alio loco citavimus. Si ergo principaliter importat missio novi effectus designationem, et hic procedit non ab origine Personarum, sed ab omnipotentia Dei, et in quantum unius est : non ergo potest consistere formaliter in origine Personae, et de connotato in effectu, sed positio effectus illius est formaliter ipsa missio.

Fundamentum huius sententiae sumitur ex duobus.

IV. Primum, ex eo quod insinuat locis citatis a D. Thoma, quia missio non importat exitum ab alio secundum originem, et productionem sui in esse : nec enim dicitur mitti aliquid per hoc quod producatur, et fiat, sed res quae mittitur praesupponit esse, et existere in se, et cum existens est, mittitur, ut patet cum mittitur servus a suo domino : per talem enim missionem non producitur, sed productus supponitur, et ad aliquod ministerium destinatur : sed per originem divinam Personae procedentes exeunt a suo principio quoad esse suum quod eis communicatur : ergo talis exitus, et origo, non est egressio missionis, neque missio potest supponere, pro tali exitu, qui sit origo secundum productionem, et esse.

Confirmatur, quia missio simpliciter est temporalis, et supponit pro aliquo temporali, juxta illud Galat. IV : Quando venit plenitudo temporis misit Deus Filium suum, etc. sed exitus, et origo notionalis Personarum est aeterna : ergo missio non supponit pro tali egressione.

Confirmatur secundo, quia origines et processiones notionales in Deo sunt etiam naturales, et secundum actus naturales et necesarios ad intra : at vero missio est processio seu egressio ab aliquo morali, et morali modo facta, id est, secundum destinationem ad aliquod ministerium quod fit vel rogando, vel consulendo, vel inducendo, aut imperando ad modum, quo legati vel nuntii mittuntur, unde dicitur Abdiae I : Auditum audivimus a Domino et legatum ad genus misit, ubi glossa per legatum intelligit Christum Dominum qui mittitur : legatio autem non destinatur per actum naturalem, et productionem originis, sed per moralem actionem et influxum sic destinantem. Et multo minus servit ad missionem origo, seu exitus notionalis Personarum a suo principio, quia per istam originem Personae manent

intra mittentem, nec exeunt extra illum : Filius enim in Patre manet : de ratione autem missionis est quod exeat et separatur a mittente, ut ex D. Hieronymo affert S. Thomas in I ad Annibaldum, d. XV, qu. I, art. I ad 1, nam Hieronymus super c. XVI Ezechielis ad illa verba : Convertam restituens ea, sic inquit : "Quod conjunctum et in uno corpore copulatum mitti non potest : " ergo processio illa quae productum ponit intra mittentem, nequaquam servit pro vera, et propria missione, sed sola manifestatio effectus, qui de novo fit, ratione cujus mitti dicuntur Personae quae per eos manifestantur.

V. Alia sententia, et a nobis tenenda (445) da, est quod missio dicit, et supponit pro ipsa originem Personarum, non quatenus sistit in Personis originatis, et productis in se, sed quatenus extenditur ad temporalem Personarum manifestationem, et communicationem in creatura rationali, qui est novus effectus, et modus essendi in creaturis, et hic effectus est quidem factus communiter a tota Trinitate, sed est conditio, et connotatio quaedam requisita ut processio illa divinae Personae sit missio, sicut connotatio effectus creati est conditio requisita ut actus voluntatis divinae dicatur liber, qui in se entitative necessarius est. Haec conclusio deducitur ex D. Thoma hic art. II, praesertim solutione ad quintum; docet enim S. Thomas quod missio importat habitudinem ad principium in ordine ad terminum temporalem; generatio autem et processio important habitudinem ad principium in ordine ad terminum aeternum, quatenus procedunt intra Deum. Et addit solutione ad secundum quod : "Missio includit processionem aeternam, et aliquid addit, scilicet temporalem effectum : habitudo enim divinae Personae ad suum principium non est nisi ab aeterno. Unde gemina dicitur processio, aeterna scilicet et temporalis, non propter hoc quod habitudo ad principium geminetur, sed geminatio est ex parte termini temporalis et aeterni." Ita D. Thomas ubi satis clare in ipsa processione aeterna cum connotatione ad effectum temporalem ponit missionem, ita quod eadem origo est processio, et missio, sed ex parte termini est diversa, quia prout aeterna, sistit in emanatione Personae, prout missio extenditur ad manife-

stationem temporalem. Eadem ratione docet articulo quarto, Patrem non mitti, quia non importat originem ab alio, sicut Filius et Spiritus sanctus, licet etiam faciat effectum temporalem, quem comotat missio aliarum Personarum, scilicet gratiam. Idem significat articulo octavo dicens, quod : "Non quaslibet Persona mittit, sed ea a qua est processio." Eadem est sententia Durandi in I, dist. IV, qu. III, et sine dubio Cajetani in hac quaestione, art. I et VIII ubi ponit ad primariam intentionem, seu formalitatem missionis pertinere, quod sit processio missi a mittente : sequitur Ferrariensis IV contra gentiil. csp. XXIII, Bagnes super articulum secundum hujus quaestione et communiter Thomisticae, estque iste modus sentiendi conformior Scripturae, et patrum et rationi. Scripturas quidem, quia dicitur Joan. VIII : Ego ex Deo processi et veni : Joan. XVI : Exivi a Patre et veni in mundum : ubi ipsum venire in mundum mitti est, dicente Augustino lib. II de Trinitate, c. V : "A Patre exire, et venire in hunc mundum mitti est." Hoc autem venire conjungitur cum processione ipsa et egressione a Patre, quae est ipsa ejus notionalis origo. Est conformior patribus : nam imprimis Hilarius lib. IX de Trinitate hunc ipsum locum Joannis XVI explanans : "A Patre, inquit, in hunc mundum venerat, quia a Deo exierat. Nam ut nativitatem suam in exitione significasse intelligeret, subiecit se a Patre venisse; et cum per id a Patre venerit, quod a Deo exierit, exitio ejus absoluta nativitas est, quam paterni nominis est professio consecuta." Ubi ly per id a Patre venerit, quod a Deo exierit, manifeste ostendit venisse a Patre, quod pertinet ad missionem esse ipsum exire a Patre cum processione, seu manifestatione paterni nominis. Item Augustinus IV de Trinitate, c. IX : "Non secundum imparem potestatem, vel substantiam; vel aliquid quod Deo Patri non sit aequale, missus est, sed secundum (446) id quod Filius a Patre est, non Pater a Filio : Verbum enim Patris est Filius, quod et Filius ejus dicitur. Quid ergo mirum si mittitur, non quia inaequalis est Patri, sed quia est emanatio quaedam claritatis Dei sincera ?" Et infra : "Ab illo mittitur Dei Verbum, cujus est Verbum. Ab illo mittitur de quo natus est. Mittit qui genuit; mittitur quod genitum est.

Et tunc unicuique mittitur, cum a quoquam cognoscitur, atque percipitur. Non ergo eo ipso quo de Patre natus est, missus dicitur Filius, sed vel eo quod apparuit huic mundo Verbum caro factum, unde dicit : Exivi a Patre, et veni in mundum, vel ex eo quod ex tempore cujusque mente percipitur, sicut dictum est : Mitte illam ut mecum sit, et mecum laboret." Ubi clare Augustinus totam nostram tradit sententiam.

VI. Adjicio Gregorium Magnum homil. XVI in evangelia super illud : Sicut misit me vivens Pater : "Eo ipso, inquit, a Patre Filius mitti dicitur, cum a Patre generatur." Et infra loquens de Spiritu sancto : "Ejus missio, ipsa processio est, quia de Patre procedit, et Filio." Et Beda homilia II dominicae primae post ascensionem, lib. II homiliarum : "Cum gratia Spiritus sancti datur hominibus, profecto mittitur Spiritus sanctus a Patre, et a Filio; a Filio procedit, et Patre, quia ejus missio est ipsa processio." Denique in Concilio Florentino cum in sess. XXIII, Marcus Ephesus proposuisset auctoritates quasdam ex S. Basilio, ex S. Gregorio Nazianzeno, quibus dicebatur Spiritum sanctum a Patre, et Filio mitti, non tamen procedere : in sessione XXIV responsus est pro parte Latinorum a Joanne theologo, his verbis : "Verbum mittam, quid aliud obsecro significat, quam quod ex aliquo mittitur ? Qui vero quippiam mittit, is suum mittere videtur, et id quod mittitur ex ipso esse. Ita etiam Filius qui cum in generatione a consubstantiali Patre Spiritum sanctum accepisset, eandem et paternam facultatem, et naturam habens, eundem Spiritum mittere creditur." Ubi responsio illa manifeste supponit missionem Spiriti sancti a Filio probare processionem ejus ab ipso, atque adeo missionem pro ipsa origine et processione notionali supponere, licet comotet effectum temporalem. Videndus est Athanasius in epistola ad Serapionem, quem citat S. Thomas opus. primo, in titulo : Quod Filius mittit Spiritum sanctum ubi inquit : Hic est ordo divinas naturae a Patre et Filio ut qui a nullo est, a nullo mittatur, et qui ab alio est, in nomine suo non veniat, sed in nomine illius a quo existit."

VII. Ratio denique pro hac parte suffragatur, quia ex Scriptura constat dari missionem Personarum divinarum, quae mis-

sio non potest intelligi sine habitudine ad mittentem, a quo exit res missa, et habitudinem ad terminum quo mittitur et destinatur, ut de novo ibi sit, vel aliquid faciat. Rursus ista missio, seu exitus a mittente non potest esse nisi vel moralis, et per moralem aliquem influxum aut destinationem, vel per physicam, et naturalem egressionem missi a mittente. Sed Personae divinae non potest intelligi quod egrediantur per moralem destinationem et influxum: ergo per naturalem originem. Minor probatur: nam moralis destinatio et emissio vel est per imperium, sicut mittuntur inferiores, et Angeli dicuntur a Deo mitti, et haec missio non convenit Personis divinis, cum inferiores nonsint. Vel est per orationem, et preces, sicut mittitur aequalis, vel superior, et haec etiam non convenit Personis divinis, quia una Persona (447) non orat ad aliam, neque rogat, quia rogare indigentis est. Et cum Christus dicit: Rogabo Patrem et alium Paraclitum dabit vobis, de assumptae carnis ministerio loquitur. Vel denique potest esse moralis missio per inductionem aut suasionem, vel commissionem alicujus auctoritatis. Et hoc non convenit Personis divinis, quia non possunt induci aut suaderi: ut enim argumentatur Augustinus II de Trinitate, cap. V: "Quomodo misit Deus Filium suum? Jussit ut veniret, an rogavit, an tantummodo admonuit? Sed quodlibet horum sit, Verbo utique factum est; Dei autem Verbum ipse est Dei Filius." Quare nulla moralis motio missionem hanc efficit: talis enim motio fit per propositionem objecti, et repraesentationem qua aliquid tanquam conveniens proponitur, ut alter moveatur quod etiam in Personis divinis locum non habet, cum ex nova propositione objecti persuaderi non possint, et consequenter neque ex vi moralis persuasionis mittit, et multo minus per commissionem alicujus auctoritatis, quia Personae divinae non sunt capaces auctoritatis commissae, qui supremam, et eandem habent auctoritatem, sed solum possunt eam habere communicatam, sed haec communicatio est per naturalem et notionalem originem. Nec obstat quod nos oramus Deum, et morali modo cum inducimus ad subveniendum nobis. Nam, ut S. Thomas dicit 2-2, quaest. LXXXIII, art. II ad I et II: "Non est necessarium nos Deo preces porrigere, ut ei nostras indigentias, vel desideria ma-

nifestamus, sed ut nos ipsi consideremus, in his ad divinum auxilium esse recurrendum. Nec oratio nostra ordinatur ad immutationem divinae dispositionis, sed ut obtineatur nostris precibus quod Deus disposuit." Tales autem preces non habent locum in divinis Personis, qui eadem auctoritate, dispositione, intelligentia et providentia utuntur.

Confirmatur, quia si missio non supponeret pro origine seu exitu a mittente, sed tantum pro manifestatione Personae in aliquo effectum, non esset ratio cur Pater non diceretur mitti, quod negat Augustinus II de Trinitate, cap. V, si quidem Pater etiam manifestatur et cognoscitur in aliquo effectum de novo, in quo aliae Personae manifestantur: solum autem non dicitur mitti ex eo quod non habet originem ab alio, sicut ipse Augustinus dicit IV de Trinitate c. IX: "Pater cum in tempore a quoquam cognoscitur, non dicitur missus: non enim habet de quo sit, aut ex quo procedat." Ergo processio ab aliquo est de ratione missionis. Moralis est exclusa: ergo naturalis requiritur.

VIII: Ex quo solvuntur fundamenta oppositae sententiae. Ad primum dicimus, quod D. Thomas statuit in illis locis missionem, secundum denominationem quam habet ex termino ad quem: inde enim accipit denominationem missionis temporalis ipsa processio, seu origo Personae: nam, ut dicit in hac quaestione, art. II: "Ea quae important originem secundum habitudinem ad principium possunt determinare processione terminum, et aliquando determinant terminum aeternum, sicut ly generatio, et ly processio, aliquando temporalem, ut missio." Sic ergo missio considerata secundum se, et secundum id quod dicit directe est processio notionalis; secundum denominationem autem qua denominatur missio, sic dicit effectum temporalem seu terminum, qui utique aliquid absoluta importat, scilicet effectum Dei ad extra. Unde S. Thomas distinctione illa decima quinta citata in argumento, (448) non dixit quod missio absolute, et simpliciter constituit in aliquo essentiali, et non in notionali, sed dixit quod: "Missio considerata virtute vocabuli, videtur importare aliquid essentialae, scilicet productionem effectus;" eo quod missio non dicit processionem ad esse, sistendo in hoc, et numero denominationem

missionis ex hoc solum quod sit processio quoad esse : hoc enim est considerare processionem secundum habitudinem ad terminum aeternum, sed ex eo quod ista processio connotat terminum temporalem, quem connotat, et ad quem extenditur ipsa processio, ut in eo manifestetur, sic denominationem accipit missionis. Et sic consideratur illum in illis locis ex primo sententiarum. Explicatius tamen in hac quaestione eam consideravit secundum principalem, et essentialia rationem, seu ut dixit Cajetanus, secundum id quod est de prima intentione missionis, scilicet secundum habitudinem ad mittentem, a quo exit quod pertinet ad originem, connotando tamen effectum temporalem, unde accipit denominationem.

IX. Ad primum fundamentum ex ratione, respondetur quod missio, non est productio in esse ipsius rei missae, quasi sistendo in ipso esse, ut in termino missionis, quem connotat, et a quo sit denominatio; bene tamen potest missio esse productio rei missae cum connotatione, et extensione, ad terminum temporalem extrinsecum, in quo manifestatur. Et licet in rebus creatis non detur talis missio, quia Deus non mittit creaturam, nisi per imperium, et secundum influxum, et destinationem, seu egressionem moralem, quas supponit productionem physicam; unde neque Angeli ipsa creatione dicuntur mitti, sed postquam creati sunt, tamen in divinis, ubi non potest esse missio per imperium, aut alium moralem influxum, ut ostensum est, oportet recurrere ad Personarum processionem, et originem, quas sua infinitate, et perfectione etiam missionem complectitur, prout extendi potest ad terminum temporalem, quem connotat pro sua manifestatione, sicut terminum aeternum respicit pro suae emanatione; nec tamen specificatur missio ab illo termino temporali, quia secundarium quid est, et illum connotat ut effectum, sine quo denominatio missionis non est : sicut actus liber in Deo est ipsemet actus necessarius voluntatis prout extenditur libere ad creaturam, habetque illum non pro obiecto specificativo sui, etiam ut liber est, sed pro connotato, et effectui, requisito tamen ad denominationem actus ut liber dicatur.

Ad primam confirmationem respondetur missionem esse simpliciter temporalem, sicut productio, et creatio, ubi dicuntur

esse in tempore, quia denominatio fit ab actione cum termino producto, non sine illo, sic missio quia temporalem terminum habet, ab illo denominatur temporalis, licet in se sit ipsa aeternalis, et aeterna processio; et sic cum dicitur quod origo ista est aeterna, distinguo; antitatively concedo; terminative, respectu termini secundarii, nego. Eadem enim processio quae est aeterna in se et respectu termini primarii procedentis in esse, est ad terminum temporalem secundum quandam extensionem et connotationem, et ab eo denominatur missio temporalis.

Ad secundam confirmationem respondetur processionem divinas esse naturales in se, et respectu termini producti ab aeterno, non respectu termini connotati in tempore et libere facti : nam respectu ejus solum respiciunt manifestationem (L49) sui, quae per liberos effectus fit, et hunc terminum connotat illa processio, ut missio sit. Nec requiritur quod missio fiat formaliter per influxum, et destinationem moralem, sed sufficit quod sit per naturalem emanationem, dummodo terminetur ad effectum temporalem libere factum, ut in illo fiat manifestatio processionis aeternae. Missio autem creaturarum morali modo fit, quia per imperium aut inductionem, seu consultationem; et sic mittitur servus, vel legatus aut nuntius. Illud autem Abdiae : Legatus misit ad gentes vel intelligitur de missione ipsiusmet prophetae, vel si intelligitur de missione Christi, intelligi debet de missione ipsius in quantum homo : sic enim missus est a tota Trinitate per modum praeepti et imperii, et potest habere rationem legati seu nuntii, unde dicitur magni consilii Angelus, id est, nuntius. Missio autem ipsius Filii ut fieret homo, non est per imperium, sed per processionem cum connotatione effectus manifestantis ipsum. Et cum dicitur quod processio est ad intra, et missio ad extra, respondetur hoc esse ratione diversorum terminorum : dicitur enim esse ad intra secundum se, et ut attingit terminum aeternum, ad extra vero prout extenditur et connotat terminum temporalem, in quo manifestatur, sicut ratione primi termini est aeterna, ratione secundi temporalis. Ad auctoritatem Hieronymi respondet D. Thomas illo eodem loco, quod loquitur de missione rei creatae, et inferioris, quae habet annexam hanc imperfectionem, ut separatur a suo mittente, divi-

nae autem Personae per missionem non separantur a mittente, sed manifestantur ad extra.

COROLLARIA EX DIOTIS.

x. Ex his colligitur primo, quae Personae dicantur mitti in divinis : nimirum solae Personae procedentes dicuntur mitti, quando manifestantur in aliquo opere ad extra : Pater vero non dicitur mitti, et si manifestatur etiam ad extra, et seipsum det, aut veniat ad inhabitandum in anima cum aliis Personis.

Ratio est, quia licet ille effectus ad extra, in quo fit manifestatio, aut communicatio Personarum ad creatas sit communiter ab omnibus Personis, tamen in illo manifestantur quaedam Personae ut procedentes, Persona vero Patris ut a nullo : ergo Personae procedentes in illo effectum, et manifestatione se habent ut missae, id est, ut procedentes ad talem manifestationem, seu in illo effectum manifestatae ut procedentes. Dicitur tamen in illo gratiae effectum Pater venire, et inhabitare in creatura, sicut aliae Personae, juxta illud Joan. XIV : Si quis diligit me, diligetur a Patre meo, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus, non tamen per hoc dicitur Pater mitti, quia non manifestatur in illo effectum ut procedens ab alio, sed aliae Personae ab ipso; et sic non ut missus manifestatur, sed ut mittens, ut ex Augustino IV de Trinitate, c. XX supra retulimus, et D. Thomas affirmat hic articulo quarto.

XI. Colligitur secundo non posse unam Personam, mittere se, licet possit dare se, nec Personas mitti a tota Trinitate, licet Christus, ut homo dici possit missus a Spiritu sancto et a tota Trinitate.

Prima pars constat ex dictis, quia nulla Persona procedit a se, ergo nec mittitur a se, quia missio exitum ab alio significat. Potest tamen (450) missio inadaequate sumpta, scilicet pro sola productione effectus in quo manifestatur missio, attribui ipsimet Personae missae, ita quod dicatur mittere seipsam, id est, producere effectum in quo ipsa missio, seu communicatio Personae manifestetur, quo sensu id admittit S. Thomas in primo ad Annibaldum, dist. XX, quaestione unica, art. IV. Quare potest multo melius Persona dare seipsam, etiam si non procedat ab alia, sicut Pater libera se commu-

nicat creaturae, ut fruatur se, si-cut docet D. Thomas hic articulo quarto ad primum.

Secunda pars probatur, quia Christus, ut homo subjectus est Patri, et inferior, et minor Patri, et minister ejus, juxta illud Rom. XV : Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis. Ergo potest mitti ut minister per praeceptum, et imperium, et sic a tota. Trinitate mittitur, quia tota Trinitas ei imperat, unde etiam secundum quod homo mitti dicitur a Spiritu sancto a quo aeternaliter non procedit juxta illud Isai. XLVIII : Nunc autem misit me Dominus Deus, et Spiritus ejus, quod de Christo quoad humanam naturam intelligit D. Thomas hic articulo novo, licet etiam intelligi aliquo modo possit quod Persona Filii mittitur a Spiritu sancto ut fiat homo, sicut et a se scilicet relatione effectus connotati, qui a tota Trinitate factus est, id est, ipsius incarnationis, ut S. Thomas ibi docet, et in I, dist. XV, quaest. III, art. II, quae est missio sumpta pro eo quod secundarium et connotatum est in ea.

XII. Colligitur tertio quomodo missio dicatur et pro quo supponat an pro aliquo notionali, vel essentiali, de hoc autem enim D. Thomas in sententiarum loco supra citato circa dist. XV sentire videtur quod de principali non significat aliquid notionale, id est, ipsam processionem originis, qua una Persona procedit ab alia, sed aliquid essentiali, scilicet productionem effectus, in quo manifestatur, processionem autem notionalem significare ex consequenti. Sed tamen in hac quaestione articulo primo simpliciter fatetur D. Thomas missionem importare originem a mittente; salvat tamen articulo octavo opinionem quae dicit Personam mitti etiam ab ea, a qua non procedit, et consequenter non requirere aut explicare rationem originis, quatenus missio sumi potest inadaequate pro effectus productione, ad quem terminatur missio ut ad manifestativum Personae. Et Cajetanus dixit ibi quod D. Thomas salvat hanc opinionem considerando missionem, non secundum primariam rationem seu intentionem, seu juxta secundariam quae explicat id quod de connotato significat missio ex parte termini. Et sic D. Thomas explicavit in hoc, quo sensu illam opinionem secutus fuerit in sententiarum, quam et-

iam salvat hic, nempe loquendo de missi- in sententiariis quod Persona aliqua mit-
one ex parte termini connotati, a quo tit se sumendo missionem pro effectu con-
sumit processio aeterna denominationem notato producto, et ad missionem requisi-
missionis temporalis, ut jam supra expli-to.
cavimus. Et in eodem sensu secutus est

Articulus II.

QUOs effectus connotet missio, et quomodo dividatur
in visibilem, et invisibilem ?

I. Supponendum est tanquam certum quod missio Personarum non connotat solum effectum ordinis (451) naturalis, et qui pertinet ad beneficium, et donum creationis.

Ratio hujus est, quia per creationem, et naturalium donorum largitionem manifestatur Deus in quantum unus, scilicet ejus bonitas, et sapientia, quia omnia opera ad extra procedunt a tota Trinitate per unicam virtutem, et secundum eandem efficientiam qua accipiunt esse a Deo, non vero manifestant ipsam Trinitatem Personarum. Ergo secundum talem processionem, Personae non dicuntur mitti. Patet consequentia, quia missio Personarum ordinatur ad hoc, ut Personae novo, et peculiari modo sint in creaturis, quo ante non erant. Hic autem novus modus non consistit in hoc quod Personae solum producant, et dent esse ad extra efficienter quodcumque illud sit : nam totum hoc pertinet ad existentiam earum in creaturis, ut sunt unum per immensitatem, et operationem, qua cuicumque rei intime assistit divinitas, et Personae, prout sunt unum in divinitate dando illi esse. Et quia hoc fit per unicam virtutem, et operationem, et unicum attributum immensitatis, non per hoc Personae existunt in creaturis ut distinctae, nec speciali modo quatenus plures, et distinctae sunt, nec ut manifestatae creaturis.

Quare ut optime S. Thomas advertit in I, dist. XV, qu. IV, art. I, processio divinae Personae, quae dicitur missio, non attenditur in exitu rerum a suo principio, in quantum repraesentatur per similitudinem bonitas divina in creatura ; sed in reductione rationalis creaturae in Deum intelligitur processio divinae Personae, quae est missio, praesertim missio invisibilis in quantum propria relatio ipsius Personae divinae repraesentatur in anima per lumen aliquod receptum, quod est exemplatum, et originatum ab ipsa Trinitate ad manifestandum se.

Itaque effectus quem connotat missio Personae, et quem requirit ut in creaturam Persona divina mittatur, non est considerandus praecise, secundum esse in quo effective procedit a Deo, et secundum res-

pectum ad Deum, ut ad causam efficientem: sic enim sub hoc respectu non est necessaria missio Personae, sed operationis efficientia : omnis autem operatio effectiva ad extra procedit ab omnipotentia Dei, et ab essentiali ejus virtute ut una, non autem secundum distinctionem, et originem Personarum secundum quod una est ab alia notionaliter : hoc enim ad efficientiam, et ad omnipotentiam non spectat, solum autem per omnipotentiam egreditur efficientia, et operatio. Sed oportet considerare effectum, qui respiciat Deum ut finem fruendum; et sic regrediatur ad ipsum in se, et in tali regressu ad Deum potius quam in egressu creaturae, vel gratiae a Deo attenditur communicatio, et manifestatio Personae ipsi creaturae rationali facta, et haec est missio, quia in hoc est processio Personae ut manifestata : nec enim manifestatur Persona nisi ut communicata, et fruenda; et sic gratia etiam ut habens esse a Deo, et effective manans ab ipso, non aliam communicationem, et manifestationem, seu modum existendi ipsius Dei petit, quam qui communis est omnibus creaturis, quatenus Deus est in ipsamet gratia tanquam in re effecta a se, et cui praebet esse per operationem suam. Sed quatenus per gratiam convertimur ad Deum ut ad finem a nobis fruendum, sic respicit illum ut finem sibi communicatum, ut est in se, et Deus est in anima speciali modo, scilicet ut causa finalis fruenda, non solum ut efficiens, et dans esse. Et hoc modo procedunt Personae usque ad creaturas, quatenus eis manifestantur (452) processionibus illas, et distinctio Personarum, quae sine processionibus non est. Quomodo vero in missione visibili Personarum inveniatur ista conversio creaturae rationalis ad Personas, statim explicabitur.

II. His suppositis, dicendum est primo : Missio ex parte effectuum temporalium, quos connotat, recte dividitur in missionem visibilem, et invisibilem. De utraque agit S. Thomas in hac quaestione et theologi communiter in I, dist. XV. Dicitur missio visibilis processio alicujus Personae manifestantis se per effec-

tus visibiles, sicut in incarnatione missus est Filius Dei, ut apparet in carne; et in missione Spiritus sanctus apparuit in specie columbae super Christum, quando baptizatus est, et in specie ignis super Apostolos in die pentecostes. Missio invisibilis est processio Personae ad sanctificandum creaturam rationalem per donum gratiae invisibilis. Et mediante hoc dono gratiae manifestatur ipsa Persona procedens, et communicatur ut fructuaria, et possidenda ab anima hic in spe, in patria in re. Dari has duas missiones constat ex Scriptura. Nam de missione visibilium incarnationem constat ex supra dictis, ut cum dicitur Joan. I : Quem Pater sanctificavit, et misit in mundum : Galat. IV : Quando venit plenitudo temporis, misit Deus Filius suum. De missione autem Spiritus sancti Joan. XIV dicitur : Quem mittit Pater in nomine meo : et Joan. XV : Cum venerit Paracletus quem ego mittam vobis a Patre, etc. De missione invisibili, quae fit intus in corda dicitur Galat. IV : Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem Abba Pater. Et de ipsa genita sapientia dicitur Sapient. IX : Mitte illam de coelis sanctis tuis, et a sede magnitudinis tuae, ut necum sit, et necum laboret; et, ut inquit Augustinus IV de Trinitate, cap. IX : "Tunc Filius invisibiliter mittitur, cum a quoquam cognoscitur atque percipitur." Dicitur autem mitti ut laboret, inquit ibi Augustinus, id est : "Ut doceat me laborare, ne laborem : labores enim ejus, virtutes sunt." De missione autem Spiritus sancti constat quod ad sanctificandum rationalem creaturam missus est, quatenus in illa missione induti sunt Apostoli virtute ex alto, sicut illis Dominus promisit Actor. I. Itaque ut Augustinus citato loco inquit : "Per missionem invisibilem gratiae mittitur sapientia divina, ut sit cum homine, per visibilem incarnationis missionem missa est sapientia, ut ipsa esset homo."

III. Dico secundo : Duae istae missiones, scilicet visibilis, et invisibilis in tribus conveniunt, et in aliis tribus differunt.

Conveniunt primo in hoc quod utraque ordinatur ad manifestationem Personae divinae missae, et processionis ejus.

Secundo, quod utraque ordinatur ad communicationem specialem Personarum di-

vinarum in creatura ad quam mittitur.

Tertio, quod utraque ordinatur ad sanctificationem creaturae rationalis, per quam convertitur in suum finem.

Differunt primo, quod missio visibilis fit in aliquo effectu sensibiliter exhibente et repraesentante Personam, sive assumendo illam in unitatem Personae substantialiter, ut in incarnatione, sive apparendo in illa, ut in signo talis Personae, et sanctificationis quam fecit, ut in Spiritu sancto. Missio autem invisibilis fit in aliquo effectu spirituali, et invisibili, quo elevatur creatura rationalis ad participationem ordinis divini, et ad cognoscendum, et fruendum Personis. (453)

Secundo, quod per missionem visibilem Persona divina venit in hunc mundum, per invisibilem autem non venit in mundum, sed facit homines esse extra mundum, et ad aeternitatem transfert.

Tertio, quod in missione visibili mittitur una Persona, et manifestatur sine alia : in missione autem invisibili nunquam una sola Persona mittitur, sed duas procedentes, et Pater licet non mittatur, quia mitti non potest, venit tamen, et communicat se cum aliis ipsi animae.

IV. Prima pars hujus conclusionis de convenientia utriusque missionis declaratur. Nam missio Personarum ideo specialiter convenit Personis, quia aliquid specialiter per hoc eis convenit ad extra, quod non per communes operationem divinitatis in creaturas : per efficientiam enim communes omnes Personae operantur ut unum : et sic non potest ibi intelligi, quod una mittatur ab alia pro effectu illo faciendo. Debet ergo una mitti ab alia, quando in effectu aliquo manifestatur una Persona esse ab alia. Hoc autem manifestatur in missione visibili, quia in humanitate assumpta manifestata est Persona Filii, quae sola incarnata est, ex consequenti autem manifestatus est Pater, cujus Filius est, et Spiritus sanctus, cujus virtute incarnatus est. In missione autem invisibili manifestantur Personae, quia cognoscuntur, et possidentur ad fructum sui, hic per fidem, postea per speciem. De secunda convenientia constat, quia in incarnatione communicata est Persona Filii humanae naturae, assumendo illam unitatem Personae, et communicando illam naturam substantiam. In missione autem invisibili communican-

tur Personae ut fruendae, et possidendae intus in corde, de quo sequenti articulo sicut dicitur Joan. IV : Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus; et I Petri I : Magna, et pretiosa nobis promissa donavit, ut per haec effictamini divinae consortes naturae, quas est maxima communicatio. De tertia convenientia constat : nam missio visibilis Filii ordinata est ad redemptionem nostram, et sanctificationem juxta illud Galat. IV : Misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. Missio etiam visibilis Spiritus sancti ad sanctificandum Ecclesiam, et Apostolos ordinata est : nam ut dicitur Act. II : Apparuerunt illis dispartitae linguae tanquam ignis, seditque super singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto, quas utique repleto, sanctificatio fuit, promissa a Christo Actorum I : Donec indignamini virtute ex alio. Missio autem invisibilis tota est ad sanctificationem, quia solum est per gratiam sanctificantem, ut postea dicitur, et constat quia missio invisibilis divinae sapientiae dicitur esse ut nobiscum sit, et nobiscum laboret Septem. IX. Et iterum de Spiritu sancto Rom. VIII : Charitas Dei diffusa est in cordibus nostri per Spiritum sanctum qui datus est nobis : et iterum ad Galat. IV : Quoniam satis filii misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra. Unde recte dixit D. Thomas in hac quaestione, art. VII, quod Filius visibiliter missus est tanquam sanctificationis auctor, sed Spiritus sanctus tanquam sanctificationis indicium, quia videlicet apparuit in igne, et columba, ut ostenderet se sanctificare eos, ad quos mittebatur.

V. Secunda pars conclusionis etiam declaratur. Et quidem quoad primam differentiam satis manifesta est, cum in hoc differant missio visibilis, et invisibilis, quod effectus unus appareat extra, sicut Christus Dominus visus est in carne sensibilis, et Spiritus sanctus in specie columbae, et ignis, quod totum oculis (454) patuit, quamvis de illo igne an spiritu tantum visus sit, an etiam oculis carnis quaestionem esse posse Augustinus dicat II de Trinitate, c. VI. Sed ut ut est, corporalis manifestatio illa fuit, etiam in imaginatione fuit. Missio autem invisibilis per gratiam intus in corde fit, nec per externam perficitur apparentiam. Secunda differentia

ponitur propter auctoritatem Augustini IV de Trinitate, c. XX, ubi inquit : "Cum in carne manifestatus est Filius Dei, in hunc mundum missus est in plenitudine temporis factus ex femina. Cum autem ex tempore cujusquam profectus mente percipitur, mitti quidem dicitur, sed non in hunc mundum : neque enim sensibiliter apparet, id est, corporeis sensibus praesto est. Quia et nos secundum quod mente aliquid aeternum quantum possumus capimus, non in hoc mundo sumus. Et omnium justorum spiritus etiam adhuc in carne viventium in quantum divina septunt non sunt in hoc mundo." Quem locum adducit magister in I, dist. XV, et optime id explicat S. Thomas ibidem qu. IV, art. III, non quod essentialiter, seu substantialiter anima ponatur extra mundum, cum in corpore sit quod informat, sed per conformationem est extra mundum, quia non conformatur affectus noster rebus mundanis, et caducis, sed juxta quod Apostolus dicit ad Philip. III : Nostra conversatio in caelis est. Sic ergo missio visibilis ad hoc ordinatur ut id quod divinum est in mundo sit juxta illud Joan. XVI : Envia a Patre, et veni in mundum. Missio autem invisibilis ordinatur ad hoc ut noster affectus non sit de mundo, et tandem in plenitudine gloriae etiam corporaliter sit supra mundum juxta quod subdit Christus ibidem : Iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem. Denique, de tertia differentia constat, quod per missionem visibilem una Persona est missa sine alia quoad effectum visibilis manifestationis : solus enim Filius visibilis apparuit quando incarnatus est, et solus Spiritus sanctus in specie columbae, et in ignis linguis apparuit, licet effectum ipsum incarnationis, et sanctificationis tota Trinitas operata sit. At vero in missione invisibili, quae fit per gratiam sanctificantem non mittitur una Persona sine alia : tum quia in habentibus gratiam omnes Personae simul inhabitant, non una sine alia, juxta illud Joan. XIV : Si quis diligit me, diligetur a Patre meo, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus; sed inter has Personas inhabitantes, duae sunt Praecedentes : ergo, et missae in tali inhabitatione. Patet consequentia, quia Personae quae procedunt, et in aliquo speciali effectu manifestantur, hoc ipso dicuntur missae; tum etiam quia in habentibus gratiam deus Spiritus sancti tam ad intellectum, quam ad voluntatem pertinen-

tia connexa sunt : omnes enim qui sunt in gratia, habent omnia dona Spiritus sancti ut docet S. Thomas 1-2, qu. LXVIII, art. II et V. Inter illa autem dona, quaedam pertinent ad intellectum, ut donum intellectus, scientiae, sapientiae, consilii : alia ad voluntatem ut fortitudinis, pietatis, timoris. Et quoad prima attenditur missio Verbi, cujus processio est per intellectum; quoad secunda, missio Spiritus sancti qui procedit per amorem. Unde dicit D. Thomas in hac quaestione, art. V ad III, quod : "Communicant duae missiones in radice gratiae, sed distinguuntur in effectibus gratiae, qui sunt illuminatio intellectus, et inflammatio affectus." Et sic manifestum est, quod una non potest esse sine alia, quia neutra est sine gratia gratum faciente, nec (455) una Persona separatur ab alia. Idem docet in I, dist. XV, qu. IV, art. II : Quia amor, inquit, semper sequitur notitiam perfectam, secundum quam est : et missio Filii semper inducit in amorem. Et videndus est etiam in primo ad Annibaldum, dist. XV, quaestione unica, art. V.

VI. Nec obstat quod aliquando videntur ista dona separari, et consequenter missio Personarum, quae secundum illa fit. Separantur quidem : nam dona pertinentia ad intellectum abundant in quibusdam, in quibus non est gratia, ut sunt omnes gratiae gratis datae, ut prophetia, sermo, scientiae, interpretatio sermonum, loqui linguis, etc. quae sunt gratiae gratis datae, nec per se requirunt gratiam sanctificantem. In aliis e converso abundat gratia sanctificans, et fervor spiritus, et tamen sunt hebetes, et idiotae; et sic non resplendet in ipsis missio Filii, quae fit secundum dona sapientiae, et intellectus : ut enim dicit S. Thomas loco citato ad Annibaldum, in argumento : Sed contra, Filius praecipue mittitur, cum sapientia datur : ergo ubi non datur sapientia, non datur missio Filii. Nec videtur posse dari istas missiones pure concomitanter, sed eo ordine quo procedunt in divinis istae Personae, scilicet ut prius mittatur Filius, quam Spiritus sanctus cum quo non stat, quod primum donum sit ipse amor, et Spiritus sanctus ut dicit S. Thomas supra quaest. XXXVIII, art. I, si prius mittitur Filius, et consequenter datur.

VII. Respondetur negando primum ante-

cedens. Et ad probationem, dico quod dona gratis data, quando sunt sine gratia sanctificante non sufficiunt ad missionem Personae divinae simpliciter loquendo, sed secundum quid, quia, ut docet S. Thomas in I, dist. XV, qu. IV, art. I ad III et art. II, missio Verbi fit ad hoc ut Verbum possideatur, et habeatur ab homine, et in eo manifestur. Verbum autem procedit ex cognitione ita perfecta, quod spirat amorem. Unde tunc perfecte habetur, et mittitur, cum manifestatur secundum cognitionem inductivam amoris, secundum quem amorem conjungitur homo ipsi amato, quod solum fit per gratiam sanctificantem. Unde sine tali dono, proprie non mittitur Filius. Videatur etiam 2-2, qu. VIII, art. V ad III, ubi docet, quod : "In prophetis, qui non sunt in gratia, non est illustratio mentis, quae faciat rectam aestimationem de ultimo fine," quod proprie pertinet ad dona Spiritus sancti in intellectu. Ad id vero quod dicitur de idiotis, et hebetibus, qui non videntur habere missionem Filii quae fit secundum sapientiam, licet habeant gratiam, respondetur quod tales licet videantur idiotae, et stulti quoad mundum, et quoad scientiam acquisitam, tamen habent scientiam sanctorum, et prudentiam dirigendi viam suam sine querela, et crimine, quod summae prudentiae, et magni consilii est, nec nisi a dono Spiritus sancti procedit. Unde dicit S. Thomas distinctione XV, citata qu. IV, art. II ad IV quod : "Illa notitia ex qua procedit amor, viget in ferventibus divino amore, quia scilicet cognoscunt divinam bonitatem in quantum est finis, et in quantum est in eos profluens largissime sua beneficia, et talem notitiam perfecte non habent, qui amore ipsius non accenduntur." Videatur quoque S. Thomas 2-2, quaest. VIII, art. IV, ubi ostendit omnes qui sunt in gratia habere donum intellectus : licet enim patientur hebetudinem circa aliqua quae non sunt de necessitate salutis, tamen circa ea quae sunt de necessitate salutis sufficienter instruuntur a Spiritu sancto secundum illud I Joannis II : Unctio docet vos de omnibus. (456) Unde, et Apocalyp. II dicitur : Dabo illi calculum candidum (domum clarum, seu candorem intellectus), et in calculo nomen novum quod nemo scit nisi qui accipit.

Ad id quod dicitur de ordine quo fiunt istae missiones, cum primum donum

sit amor, seu Spiritus sanctus, dico quod ex parte dantis primum donum quo inclinatur quis ad dandum, est ipse amor, sed ex parte effectus dati; primum quod infunditur recipienti, non est amor, sed notitia qua cognoscat ut amet. Ille enim ad quem mittitur donum amoris, non potest in amorem induci, nisi incipiat a notitia. Missio autem, et ordo ejus magis attenditur secundum connotationem effectuum, quam secundum dantis inclinationem. Quae est solutio S. Thomae in I, distinctione XIV citata, qu. IV, art. II ad II.

VIII. Dico tertio : Missio invisibilis simpliciter, et absolute non attenditur, nisi secundum dona gratiae. gratum facientis, licet secundum quid, et imperfecte etiam in non habentibus gratiam possit missio invisibilis attendi.

Prima pars docetur clare a D. Thomae in hac quaestione, art. III, ubi inquit : "An missio invisibilis fiat solum secundum donum gratiae gratum facientis. Et resolvit quod sic et idem habet in I, dist. XIV, qu. II, art. I. Unde superfluit ejus verba adducere ad specialem de hoc movet quaestionem, et pro hac parte resolvit. Et est communis sententia inter theologos, et videri possunt commentatores D. Thomae super articulum tertium hujus quaestionis ibi, Bagnes, Zumel, Nazarius, Torres, Molina, Vasquez, Suarez, lib. XII de Trinitate, c. V, collegium Carmelitanum tract. VI de Trinitate, disp. XIX, dub. IV.

Fundamentum sumitur tum ex Scriptura, et patribus, tum ex ratione D. Thomae supposito quod missio, ut dictum est, importat exitum seu processionem Personae ad existendum, vel manendum in creatura alio modo quo antea non erat : missio enim ad aliquem terminum de novo est, ubi ante non erat, vel non eo modo erat ille qui mittitur. Deus autem cum ubique sit per suam immensitatem, non potest mitti ad locum, ubi ante non erat, sed in omni loco existens, mitti dicitur ad novo modo existendum, quo ante non erat in creatura : missio enim ad creaturam est, quia ad extra se est, ad intra enim non indiget mitti, cum semper in se maneat. Hoc supposito, constat ex Scriptura quod ubi non est gratia, et sanctitas, Deus non dicitur esse, sed esse, quia quantumcumque alia dona etiam supernaturalia in homine sunt, quando

non est gratia sanctificans, Deus est aversus, et longe ab homine : ergo non ad eum missus, nec in eo habitans. Minor probatur : nam ut dicitur Proverb. XV : Longe est ab impiis Dominus : et Psal. CXVIII : Longe a peccatoribus salus : Sapient. I : In malevolam animum, non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis : et iterum ibi : Spiritus sanctus disciplinae effugiet fictum. Certum est ergo quod ubi non est gratia sanctificans, Deus non est speciali modo existens sed quasi elongatur, et abest non communicans illi animae seipsum : ergo neque mittitur Persona divina ad existendum per specialem communicationem : nam non potest esse, quod fugiat ab aliquo, seu recedat, aut elongetur habendo illum pro termino a quo secundum specialem modum, et tamen mittatur, et accedat ad illum ut ad terminum ad quem, scilicet manendo ibi, et communicando se ibi speciali modo. Et contra vero, quando quis est amicus Dei, et in ejus gratia per charitatem, et verum amorem, Deus manet, et inhabitat ibi tanquam cum amico, speciali modo et communicans, et conveniens illi : nam dicitur Joan. XIV : Si quis diligit me, diligitur a Patre meo, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansorem apud eum faciemus : et I Joan. IV : Qui manet in charitate in Deo manet, et Deus in eo : et Roman. V : Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Unde Augustinus XV de Trinitate, c. XVIII, inquit, quod : "Dantur alia munera per Spiritum sanctum, sed sine charitate nihil presunt. Nisi ergo tantum impartitur cuique Spiritus, ut eum Dei et proximi faciat amatorem, non transferatur ad dexteram, neque Spiritus proprie dicitur donum nisi propter dilectionem." Ex quibus auctoritatibus constat, quod nec sine gratia Personae mittitur ad inhabitandum in anima, neque posita gratia stat non mitti Personas, et inhabitare : solum ergo per gratiam sanctificantem ista missio invisibilis fit.

IX. Secundo, probatur eadem pars ratione D. Thomae in hac quaestione, art. III, quia Personae divinae dicuntur mitti ad creaturas secundum specialem modum, quo sunt in eis, praeter communem modum, quo sunt in omnibus per immensitatem suam, qui modus existendi fundatur in ope-

ratione, et efficientia, qua Deus immediate dat omnibus esse, et vitam, et inspirationem, et omnia : Quia in ipso vivimus, et movemur, et sumus, ut dicitur Actorum XVII, et nos late probavimus praecedenti tomo, disp. VIII. Praeter hunc autem modum communem quo Deus existit in omnibus, datur specialis modus quo existit in creatura habitando in ea tamquam in templo juxta illud I ad Corinth. III : Nescitis quia templum Dei estis et Spiritus sanctus habitat in vobis, quatenus videlicet Deus intus in corde colitur, et adoratur tamquam ultimus finis per cognitionem, et amorem seu fide, et operibus, sine quibus Deus interior non colitur; et rursus homo conjugitur Deo, ut fini fruendo a se, et accipit potestatem ut libere fruatur divina Persona : Dedit enim potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Ergo iste est specialis modus quo Deus est in creatura rationali sicut inhabitans in templo ubi colitur, et sicut manens in creatura, et communicans se illi ut fruendus. Hoc autem non habetur nisi per gratiam sanctificantem, quia solum per illam homo conjugitur Deo, ut fini fruendo; et sic habet Deum inhabitantem in se ut finis cui conjugitur, et quem colit tamquam fruendus ab eo : solum enim qui natus est ex Deo hanc habet potestatem : ergo solum per hunc modum intelligitur Persona mitti ad existendum in creatura : per hunc enim modum non solum creatura exit a Deo effective, et habet esse ab ipso, sed etiam convertitur ad Deum ut ad finem fruendum a se.

X. Secunda pars conclusionis, scilicet quod secundum quid mittitur aut datur Spiritus sanctus per alia dona supernaturalia, quae non sunt gratia sanctificans sumitur ex D. Thoma in hac quaestione, art. III ad II et III, ubi fatetur quod : "Filius licet cognosci possit a nobis per aliquos effectus, ut per fidem, vel scientiam, non tamen per istos effectus nos inhabitat vel habetur a nobis." Et cum dicat Augustinus quod tunc Filius mittitur, cum ex tempore mente percipitur, manifestum est quod si percipitur aliquo modo mittitur. Unde addit D. Thomas ibi ad tertium, quod si gratia (458) miraculorum daretur sine gratia sanctificante, non diceretur dari simpliciter Spiritus

sanctus nisi forte cum aliqua determinatione. Datur ergo secundum quid Spiritus sanctus, licet non simpliciter et sine gratia, nec principaliter, ut dicit etiam in I, dist. XIV, qu. II, art. II ad primum.

Et ratio est, quia licet per fidem, et illuminationes, et alia auxilia supernaturalia nondum dicatur Deus esse in nobis, ut inhabitans, et ut dans potestatem fruendi ipso : haec enim potestas solum datur his qui ita credunt, quod etiam ex Deo nati sunt, est tamen ut movens, et disposens ad hanc sanctificationem, et inhabitationem : ergo est jam ipsa sanctificatio ut in fieri, et initiative : ergo et inhabitatio, et missio Personarum, quae tunc mittuntur quando sanctificantur : ergo tunc dicuntur mitti inchoative, et in fieri, seu secundum quid, quando incipit nos movere, et disponere ad hanc inhabitationem. Unde sequitur quod cum per naturales effectus, et beneficia prout sunt pure ordinis naturae non moveamur, nec disponamur ad gratiam, etiam remote, tamquam dispositiones ejusdem ordinis, manifestum est quod per ea etiam inchoative non dicuntur mitti Personae.

XI. Dico quarto : Non solum quando primo sanctificatur homo, sed etiam postquam sanctificatus est, quoties de novo proficit homo in aliquo novo statu, seu augmento gratiae, sive extensivo, sive intensivo, fit nova missio Personarum ad animam, seu creaturam intellectualem. Ita sumitur ex D. Thoma in hac quaestione art. VI ad III et IV. Et in hac conclusionis duo sunt certa.

Prima est, missionem fieri etiam postquam quis sanctificatus est, superveniente novo effecto, quatenus novo modo advenerit dicuntur Personae, et mitti. Constat hoc, nam B. Virgo sancta, et sanctissima erat, et gratia plena quando concepit Dei Filium, et tamen dixit illi Angelus : Spiritus sanctus superveniet in te : supervenit autem Spiritus sancti sine missione ejus non est. Et Apostoli mundi erant, et in gratia in nocte coenae, et tamen dicebat illis Christus, quod : Mitteret ad eos Spiritum veritatis Paraclitum, qui doceat eos omnem veritatem, Joan. XIV et XVI, et de facto sit fuit missus in die pentecostes, Actorum II : ergo datur nova missio, etiam post primam sanctificationem.

Secundum est, quod ad missionem invi-

sibilem Personarum, non solum requiritur sanctificatio creaturae rationalis, ratione cujus Persona missa existat, et inhabitet in creatura ut colenda, et fruenda ab ipsa, sed etiam requiritur innovatio quaedam seu novitas existendi, eo quod missio semper est ad hoc ut missus vel sit, ubi antea non fuerat, si per talem missionem moveatur, ut res creatae, vel si non moveatur ille qui mittitur, quia ubique est, saltem moveatur, seu immutetur de novo ille ad quem mittitur; et sic novo modo incipiat esse in eo ad quem mittitur, saltem per mutationem termini ad quem, si non per mutationem ipsius missi. Et hoc commune est etiam missioni visibili; sicut in incarnatione non fuit missus Filius per mutationem sui, sed per mutationem creaturae ad quam missus est. Et ita ad missionem, aliqua innovatio, seu novitas in modo existendi requiritur, ut bene S. Thomas advertit in hac quaestione, art. VI. Si enim nulla novitas est, sed supponitur Persona illic esse, et supponitur eodem modo esse, sicut antea, non potest intelligi quod mittatur: ad id enim quod jam habetur, et tali modo habetur, (459) ita ut nihil restet de novo, quomodo missio intelligi potest? Cum missio in rebus creatis sit motus ipsius missi ad aliquem terminum; motus autem essentialiter tendit ad terminum non habitum de facto, sed ad quem est in via, et in quo nondum quiescit; in rebus autem divinis missio fit per motum non ipsiusmet missi, sed ejus ad quem est missio, ut ratione hujus novitatis dicatur novo modo esse is qui mittitur in tali re.

XII. Difficultas esse potest, quando, aut quomodo intelligatur in creatura talis novus modus proficiendi in ipsa sanctificatione, sive intensive, sive extensive, quod ratione illius Persona de novo detur, et mittatur. Dicimus ergo cum D. Thoma articulo sexto citato ad secundum, quod in hac vita fit missio invisibilis, etiam secundum profectum virtutis, aut augmentum gratiae. Dicit enim Augustinus IV de Trinitate, cap. XX, quod: "Tunc cuiquam mittitur Filius, cum a quoquam cognoscitur, atque percipitur quantum cognosci, et percipi potest pro capto, vel proficientis animae in Deum, vel perfectae animae rationalis in Deum." Ubi indifferenter, et absolute loquitur D. Thomas et D. Augustinus de quocumque

profectu, et augmento gratiae, tam intensivo, quam extensivo. Subdit autem sanctus doctor: "Secundum illud augmentum gratiae praecipue missio invisibilis attenditur, quando aliquis proficit in aliquem novum actum vel novum statum gratiae, ut puta cum proficit in gratia miraculorum, aut prophetiae, vel in hoc quod ex fervore charitatis exponit se martyrio, aut abrenuntiat his quae possidet, aut quodcumque opus arduum aggreditur." Ita D. Thomas ubi secundum haec dicit praecipue attendi missionem invisibilem, infinuens ex hoc quod etiam secundum minutiora augmenta attenditur missio, sed non ita praecipue.

Ratio autem est, quia ex Scriptura constat mitti de novo Spiritum sanctum ad eos qui jam sanctificati supponuntur: ergo fit missio ratione novi augmenti, quod vel esse potest intensivum, ut cum in eadem gratia fit aliquis perfectior et radicalior, vel extensivum, ut cum ad novum aliquod munus, vel statum, aut gratiam gratis datam assumitur, ut cum accipit prophetiam aut donum miraculorum, supponendo quod est in gratia. Eadem autem ratio currit de quocumque augmento gratiae, quia ibi concurrunt omnes conditiones ad missionem requisitae. Nam supponitur hominem esse in gratia, et accipit augmentum in ea, ratione cujus ipsa Persona novo et perfectiori modo se tradit fruendam, et sui perceptionem atque copiam facit majorem, suique amorem ferventius excitat: ergo novo modo se manifestat, aut communicat, vel transfert in animam: ergo mittitur, quia ad missionem sufficit quod aliqua Persona detur ab alia secundum novum modum existendi et communicandi se creaturae, quod totum invenitur ubicumque novo augmento gratiae proficit anima. Praesertim vero cum excellentioribus actibus Deo appropinquat, et ex donis Spiritus sancti operatur praesertim actus illos praestantiores donorum, qui vocantur beatitudines, ut cum omnibus renuntiat, religiosusque efficitur, cum opera perfectionis facit, quibus aureolam specialem meretur, et similia, quibus familiarius Deo inhaeret.

XIII. Caeterum quod attinet ad beatos, in quibus est gratia consummata, et perfecta, multo minus dubitari potest quod fiat ad eos missio invisibilis, tum in initio beatitudinis (460) ubi perfec-

tissimo et consummato modo Deus unitur mentibus beatorum, eisque se manifestant Personae; tum post beatitudinem adeptam penes varia charismata, et dona gratiae, quibus non jam intensive crescere potest, sed quoad aliquam extensionem. Sumitur haec resolutio ex D. Thoma citato articulo sexto ad tertium, ubi inquit: "Ad beatos facta est missio invisibilis in ipso principio beatitudinis. Postmodum autem ad eos fit missio invisibilis, non secundum intensiorem gratiae, sed secundum quod aliqua mysteria eis revelantur de novo, quod est usque ad diem iudicii; quod quidem argumentum attenditur secundum intensiorem gratiae ad plura se extendentis." Ratio autem huius est, quia in beatitudinis principio novo modo incipit Deus esse intra beatos, scilicet per unionem essentiae suae in ratione speciei intelligibilis et manifestationem suae divinitatis, qua tunc fruitur beatus: ergo concurrunt omnia quae requiruntur ad missionem Personarum, si quidem Personae novo modo manifestantur et communicantur creaturae secundum sanctificationem ejus, et conversionem creaturae ad Deum ut ad ultimum finem, quo fruitur tunc actualiter. Post modum vero in progressu beatitudinis, accipit beatus aliquas novas revelationes extra Verbum, juxta dispensationem divinae largitatis, et munificentiae, in quibus etiam communicatur Deus novo modo secundum manifestationem aliquorum effectuum, quae ad ipsum statum beatitudinis ordinantur, vel juxta illum debent cognosci a beato. Unde si mitti dicitur Persona divina, quando fit nova manifestatio veritatis pertinentis ad statum, et ordinem gratiae, Spiritus sanctus missus est ad Apostolos, ut doceret eos omnem veritatem ut dicitur Joannis XV et XVI, et similiter I Joan. II dicitur: Unctio docet vos de omnibus, et ipse Filius dicit: Se venisse in mundum ut testimonium perhibeat veritati, Joan. XVIII, et ad prophetas frequenter dicitur factum esse verbum Domini, factam esse manum Domini, etc. Si hoc ergo sufficit ut dicatur mitti Persona divina ad animam, quando sic proficit in agnitionem veritatis, supponendo gratiam sanctificantem in subjecto, quanto magis cum in statu beatitudinis, ubi est consummata gratia sanctitatis, plenissimae et clarissimae revelationes etiam extra Verbum fiunt, dicentur mitti de

novo Personae quae talibus revelationibus manifestant ea, quae pertinent ad ordinem gratiae, et docent tunc consummate omnem veritatem?

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

XIV. Primo, arguitur contra ea quae dicta sunt de missione visibili. Nam per missionem visibilem per se loquendo, in quantum visibilis non fit manifestatio divinae Personae neque conversio creaturae rationalis in Deum ut in finem ultimum, sed si id habetur, est permissionem invisibilem gratiae, quae illi adjungitur: ergo per se, et ex propriis missio visibilis non est proprie missio. Consequentia probatur ex supra dictis a nobis ex D. Thoma in I, dist. XV, quaest. IV, art. I, quod missio attenditur in creatura rationali, non secundum processum creaturae a Deo in genere causae efficientis quoad est, sed secundum conversionem et regressum creaturae rationalis in Deum ut in finem: si ergo hoc esset commune omni missioni, oportet quod invenietur in missione visibili, ut talis est, et ita si per se non invenitur, per se missio non est. Antecedens vero probatur, (461) quia bene potest fieri incarnatio sine manifestatione Personae, ut si nemi Deus talem incarnationem revelet, et manifestet etiam ipsi animae assumptae: tunc enim mittetur Persona ad incarnandum, et non ad se manifestandum. Similiter potest fieri incarnatio sine ullo dono gratiae collato naturae assumptae, ut si assumeret naturam irrationalem, aut etiam naturam rationalem sine donis gratiae potest assumere, nec talem incarnationem ordinare ad hoc ut creaturae rationales sanctificentur seu redimantur: ergo non est necesse quod missio fiat secundum sanctificationem, et conversionem hominis, in Deum.

XV. Confirmatur, quia ad eucharistiam facta consecratione fit missio Personae Filii, si quidem ibi existit de novo corpus Christi ex vi conversionis, et Persona divina per concomitantiam: et tamen illa missio nec est visibilis, quia ibi Christus non ponitur visibiliter, sed modo invisibili; nec est invisibilis, quia non est secundum infusionem gratiae in animam, quia ibi non est anima, sed solum substantia panis, quae conver-

titur in corpus Christi, et accidentia ejus, quae remanent. Et in sacramentis dicit D. Thomas non esse gratiam ut in subjecto, sed ut in instrumento : missio autem non fit nisi respectu termini in quo est gratia; unde ad sacramenta non fit missio Personae divinae, ut docet S. Thomas in hac quaestione, art. VI ad IV, sed eucharistia est sacramentum : ergo ad illam non fit missio gratiae quae est missio invisibilis.

XVI. Confirmatur secundo, quia missio Spiritus sancti etiam est visibilis, ut patet in die pentecostes cum apparuit in igneis linguis, et super Christum, cum apparuit in specie columbae : sed in talibus creaturis non est facta aliqua manifestatio vel peculiaris modus existendi ipsius Personae : ergo id non requiritur ad missionem, vel illa non fuit vera missio Personae. Minor probatur; nam in ipsis creaturis non fuit gratia sanctificans, quia erant creaturae irrationales, nec erant capaces gratiae : quod autem per eas significaretur gratia sanctificans, quae daretur hominibus, non sufficit ad missionem visibilem : nam etiam hoc modo est gratia in sacramentis ut in signis practicis gratiae, nec tamen ad sacramenta fit missio, ut jam diximus ex D. Thoma. Nec etiam fuit in praedictis creaturis unio aliqua, et communicatio Personae divinae, quia non assumuntur ad unitatem Personae divinae. Quod vero Deus sit in illis ut signum in suo signato, non petit missionem ipsiusmet Personae realiter loquendo, quia signatum in signo non est realiter, sed intentionaliter et repraesentative, non fit autem realis missio si solum est repraesentativa, quia in repraesentatione non requiritur quod sit praesens persona repraesentata; praesertim si illae creaturae in quibus apparuit Spiritus sanctus non fuerunt veras, sed imaginariae.

Respondetur ad principale argumentum, quod missio visibilis etiam de se ordinatur ad sanctificationem creaturae rationalis, et manifestationem Personae divinae, licet per accidens possit actualiter non manifestare se ex parte intellectus creati : sufficit ad missionem quod ponat effectum de se manifestativum : hoc autem incarnatio habet, quod de se est manifestativa Personae incarnatae, et non deitatis solum ut una est. Similiter de se ordinatur ad sanctificandum creaturam, si sit capax sanctificationis, tum sanc-

tificando naturam assumptam, etiam si omnino accidentaliter careat per ipsam substantialem sanctitatem (462) Personae; tum in alios derivando dona gratiae tamquam auctor sanctificationis, et plenus gratia. Si autem uniret sibi Persona divina naturam irrationalem et incapacem gratiae, esset quidem ibi Persona illa novo modo in ratione suppositi, sed non in ratione Personae, quia non mitteretur ad existendum et communicandum se illi, ut Persona et secundum dignitatem Personae, sed Praecise ut suppositum, et ut supplens vicem suppositi quod non est Persona, quia naturae irrationalis est. Proprie autem non mittitur suppositum, sed Persona, quia in missione operatur res missa ut intelligens, et cognoscens. Unde licet in illo casu ille qui mittitur Persona sit, tamen quia non mittitur in quantum Personae gerit vices, sed ut supplens vicem suppositi, et non Personae, ideo illa proprie, et simpliciter non est missio, sed physica communicatio sui, seu novus modus existendi ex parte novi effectus physici, non ex parte modi existendi, quasi illi cohabitans et coexistens, etiam morali modo et convictu, qui est proprius personae intelligentis : licet enim non consistat missio in morali egressione ab alio per imperium, vel suasionem, requirit tamen ut is qui mittitur modo intellectuali, et ut Persona, exeat, et procedat ad id ad quod mittitur. Vel secundo, dici potest quod illa assumptio naturae inanimatae esset missio, quia licet non sanctificet illam naturam formaliter in se, quia incapax est, est tamen de se illa actio ordinabilis ad sanctificandum alios, et hoc sufficit; sicut apparitio Spiritus sancti in creaturis irrationalibus, ut in columba, vel linguis igneis fuit missio, quia ordinabatur ad sanctificandum Apostolos, quanto magis si illas creaturas in unitatem Personae assumeret. Et de facto Filius Dei in triduo mortis assumpsit corpus mortuum, et fuit missio quia ordinabatur illa mors ad nostram sanctificationem, et nobis fuit salutaris.

XVII. Ad primam confirmationem respondetur, quod de sacramento eucharistiae possumus loqui, vel quoad sumptionem, vel quoad consecrationem quando ibi convertitur panis in corpus Christi. Si loquamur de sacramento quoad sumptionem, non est difficultas : sic enim mittitur Persona, non ad ipsum sacramentum (sicut

nec ad alia quae in ipso usu, et operatione perficiuntur, quia ibi non est gratia, sed instrumenta sunt gratiae, ut ex D. Thoma supra diximus) sed ad personam sumentem eucharistiam, quia datur ei gratiae augmentum, et consequenter mittuntur Personae, sicut quodcumque datur gratia, aut augmentum gratiae, licet speciali modo mittatur ibi Persona Filii, mediante carne sua sibi personaliter unita, et quae realiter sub illis speciebus conjungitur corpori sumentis. Sed tamen tota haec missio Personae divinae ad animam sumentis eucharistiam mediante gratia fit. Si autem loquamur de existentia corporis Christi in sacramento, per conversionem panis in ipsum, duplex solutio adhiberi potest.

Prima, quod illa non est missio specialis Personae Filii ad sacramentum, sed est missio ipsius ipsius Christi ut homo, seu corporis ejus, ut ibi existat: aliud est enim missio ipsius Personae, ut novo modo sit in aliquo, aliud est missio ipsius humanitatis, seu corporis Christi, quod tamquam quid creatum mittitur.

Secunda solutio est, quod dato quod illa conversio, et transubstantiatio sit missio Personae, pertinet ad missionem visibilem reductive, quatenus corpus Christi, licet invisibili modo hic sit, tamen in se sensibile (463) est quoad substantiam, et hic visibilis redditur sub aliena specie; et sic est visibilis per aliud, non per se. Haec secunda solutio ex eo stabilitur, quia ista conversio non est missio Personae ad animam, sed ad existendum in sacramento idem corpus, quod existit in coelo; ergo si ipsa Persona hic mittitur ad corpus, ut sacramentatum, non est missio invisibilis, quae est ad animam per gratiam, sed visibilis, quia est ad corpus, non suo modo proprio, sed modo alieno, id est, specie aliena manifestatum. Prima vero solutio explicatur sic, quod licet corpus Christi alio modo existat in hoc sacramento, quam in se; et sic mittatur ut sitibi novo modo, non per motum localem, sed per conversionem panis in ipsum, tamen ipsa Persona divina non existit novo modo in ipso corpore, et humanitate assumpta, sed per eandem unionem, qua in incarnatione unita fuit Persona Verbi illi corpori, eadem et non alia, nec novo modo unitur, et communicatur illi corpori in sacramento, quia idem corpus est: non ergo de novo mittitur

Persona divina ad illud corpus, seu naturam assumptam, licet ipsum corpus novo modo ponatur in sacramento; sicut ex eo quod corpus Christi in propria specie immutaretur, verbi gratia immutatione glorificationis in transfiguratione, vel resurrectione, aut immutatione passionis, non ex hoc fiebat nova missio Personae ad ipsum, quia non ex hoc immutabatur modus, quo Persona divina illam naturam, et corpus assumpsit.

XVIII. Ad secundam confirmationem, respondetur negando minorem.

Ad probationem dicitur, quod non dicitur fieri missio Spiritus sancti ad illas creaturas visibiles, ut per eas demonstraretur gratia, sicut per sacramenta, nec ut in eis esset gratia, sicut in anima ad quam fit missio invisibilis, sed ut significaretur ipsa Persona divina in illo signo visibilis, quod ad hoc formatum fuit tunc, non ut repraesentaret gratiam, sed ut significaret Personam Spiritus sancti, licet a tota Trinitate formata sit, imo et ministerio Angelorum, sed non ad repraesentandam totam Trinitatem, vel Angelum, sed Personam Spiritus sancti; sacramenta autem sunt signa visibilia, non repraesentativa divinae Personae, sed gratiae, ad quam significandam imponuntur seu destinantur a Deo, et ideo visibiliter dicitur apparere, et mitti Spiritus sanctus in istis creaturis, et non in sacramentis. Quae est solutio D. Thomae in hac quaestione, art. VII ad II et V. Addit sanctus doctor in I, dist. XVI, qu. I, art. I ad I missionem visibilem Spiritus sancti fuisse in illam creaturam, non ut in id ad quod fit missio, sed ut ostendens solum missionem invisibilem factam in aliquem, et ideo non esse in illa creatura novo modo, nisi ut in signo, sed est novo modo in eo ad quem fit missio. Ubi ly solum non excludit a concomitantibus, scilicet quod repraesentetur ibi etiam Persona ipsa Spiritus sancti non ut assumens illam naturam, sicut in Christo, sed ut sanctificans alios, et dans eis gratiam missione invisibili.

XIX. Ad id autem quod dicitur Deum esse in illa creatura solum ut signatum in signo, quod non requirit realem missionem, sicut cum realiter unitur natura Personae, respondetur quod licet illa missio non sit secundum tantam commu-

nicationem, sicut cum creatura assumitur in unitatem Personae, est tamen sufficiens ad missionem, quia in illa creatura repraesentatur Spiritus sanctus non ut absens, et solum repraesentative (464) ut in imagine picta, sed ut praesens, et ibi specialiter operans, sicut thronus in quo rex sedet, et corona quam habet in capite repraesentans ejus majestatem, ut praesentem, et sic non est rex in throno repraesentative, sed realiter, licet thronus repraesentatio sit sublimitatis ejus : sic Spiritus sanctus in illis visibilibus creaturis tamquam in speciali suae pietatis, et majestatis throno repraesentatus est pro sanctificatione creaturae, et ideo specialiter ad illas ut ad repraesentativas visibiliter suae majestatis missus est. Illae autem creaturae non per solam imaginationem, sed visibiliter omnium oculis apparuerunt et repraesentarunt Spiritum sanctum, ut ex Augustino, II de Trinitate, cap. VI docet S. Thomas in articulo septimo citato ad secundum quidquid sit an ille ignis fuerit verum elementum ignis, an exhalatio aliqua ignea : saltem enim fuit verum corpus, non imaginarium; et columbam illam quae in baptismo Christi apparuit fuisse verum animal, docet ex Augustino D. Thomas III p. q. XXXIX, art. VII.

IX. Secundo arguitur : Deus, speciali modo potest esse in creaturis independenter a gratia sanctificante, vel saltem simili modo atque est per gratiam sanctificantem, sed tamen sine illa : ergo falsa est tertia conclusio, quod solum per gratiam sanctificantem fit missio Personarum, Antecedens probatur variis exemplis.

Primo, in B. Virgine, quae ut esset mater Dei et maneret virgo, Spiritus specialiter ad illam missus est, juxta illud Luc. I : Spiritus sanctus superveniet in te, etc. Ad rationem autem maternitatis divinae secundum se non requiritur gratia sanctificans : bene enim posset nasci Christus ex matre non habente gratiam sanctificantem : ergo bene potest dari missio Spiritus sancti invisibilis sine gratia.

Secundo, in conversione ad Deum ut ad finem ultimum naturalem per cognitionem et amorem naturalem : ibi enim creatura convertitur ad Deum ut ad finem, non solum exit ab ipso, ut ab efficiente, et Deus est in creatura ut amatum, et co-

gnitum in cognoscente et amante, qui est specialis modus, quo Deus existit in creaturis rationalibus, ergo etiam sine gratia sanctificante Personae peculiari modo sunt in anima : ergo mittuntur ad illam. Et praesertim hoc urget, quia in quibuscumque donis, etiam naturalibus datur ipse Dei amor, qui est primum liberalitatis domum, et in quocumque dono sic liberaliter collato, respicit creatura Deum speciali modo quo ante non respiciebat. Cur ergo hoc non sufficiet ut Deus speciali modo sit in creatura, et consequenter Persona mittatur ad creaturam, si per amorem datur illi : quod enim sufficit, ut detur, sufficit ut mittatur ?

Tertio, si aliquis haberet actum charitatis, et non gratiam in essentia animae, diffunderetur charitas in illo per Spiritum sanctum : ergo daretur Spiritus sanctus sine gratia; et sic sine illa mitteretur. Et qui justificaretur per visionem beatificam sine habitu gratiae, etiam haberet missionem Spiritus sancti factam ad se, quia speciali modo esset in illa anima per justificationem et beatitudinem : non ergo ista missio fit per sola dona gratiae sanctificantis, sed etiam sine illis.

Quarto, qui habent fidem et spem, prophetica cognitionem, et alias gratias gratis datas, non continuo habent gratiam, et tamen habent Deum ut amatum in amante et cognitum in cognoscente, etiam supernaturali cognitione : ergo Deus venit ad tales, et Personae mittuntur (465) ad eos, ut modo speciali ibi sint, scilicet ut amatum in amante. Et contra vero potest quis esse in gratia, et non amare nec cognoscere Deum, ut parvuli baptizati : ergo esse in gratia, non facit Deum esse illo speciali modo ut amatum in amante, et cognitum in cognoscente, quia ly cognitum, et ly amatum dicit actu amari et cognosci.

Respondetur negando antecedens.

Ad primam probationem dicitur, quod Spiritus sanctus supervenit in Virginem, ut esset mater Dei, et attingeret sic ordinem hypostaticum, supponendo illam esse plenam gratia : sic enim prius Angelus eam gratia plenam nominavit, quam diceret Spiritum sanctum superventurum in illam. Et sic dignitas maternitatis congrue, et connaturaliter exigit sanctitatem, quia pertinet ad ipsum ordinem hypostaticum qui de se altiore formam sancti-

tatis importat. Quod si de potentia absoluta esset maternitas sine sanctitate, tunc non superveniret in eam Spiritus sanctus per modum missionis simpliciter, quia non inhabitaret in ea, sed secundum missionem secundum quid, quatenus efficeret tale domum maternitatis simul cum aliis Personis, ratione cujus exigebat ad eam disponi per gratiam, et per ipsam missionem Personarum; et sic in ipsa maternitate aliquid de Personarum missione exigitur, saltem sicut ad alia dona supernaturalis disponentia ad gratiam, aut cum illa congruitatem habentia, ut de fide et spe, aliisque divinis illustrationibus dicemus.

Ad secundam probationem dicimus, quod conversio hominis ad Deum, ut finem naturalem cognitum, et amatum, non sufficit ad missionem Personarum divinarum, ob duplicem rationem. Primo quidem, quia per cognitionem naturalem non manifestantur divinae Personae, nec cognoscuntur, sed solum per supernaturalem revelationem, missio autem Personarum divinarum fit secundum effectus manifestativos earum. Secundo, quia per cognitionem, et amorem naturalem dicitur quidem Deus cognitus et amatus denominatione quadam extrinseca, tamquam objectum extra manens, non tamen ut cohabitans, et conveniens ipsi homini, et ut fruendus ab eo, quod tamen ad missionem invisibilem requiritur, per quam Deus est in homine, ut in templo, in quo colitur et habitat, et ut fruendus ab homine, et in ipso mansionem habens juxta illud Joan. XIV : Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Quod totum non fit per cognitionem, et amorem naturalem per quem non datur jus et potestas filios Dei fieri.

Ad tertiam probationem respondetur, quod in illo casu quo quis justificaretur per actum visionis, vel charitatis sine qualitate gratiae in essentia animae recepta, haberet tamen virtualiter, et quasi radicaliter gratiam, quia haberet summationem gratiae sufficientem ad remissionem peccatorum, et actus connaturaliter, et de se exigentes gratiam in subiecto, et sic aequivalerent ipsi gratiae atque adeo missionem Personarum haberent, quae solum datur cum donis sanctificantis gratiae, vel formaliter, vel aequivalenter efficientis subiectum. Si autem illi actus non sufficerent reddere hominem justificatum, saltem quoad omnes effectus justificationis, diceretur, *Mitti Spi-*

ritus sanctus non simpliciter, et perfecte, sed secundum quid, sicut in aliis effectibus supernaturalibus, quae non perveniunt ad gratiam justificationis et sanctitatem perfectam.

Ad quartam probationem dicitur, (466) quod per fidem, et spem, prophetiam, et alia dona supernaturalia extra gratiam non mittuntur Personae divinae simpliciter, sed secundum quid, ut supra explicavimus, quia licet per fidem, et prophetiam cognoscatur de Deo, et per spem consideretur Deus, tamen non perfecte amatur super omnia. Unde secundum talem cognitionem et amorem non tractatur Deus, nec habetur ut inhabitans et manens intra, quia nondum a nobis habetur ut finis ultimus super omnia amatus, et consequenter nec ut fruendus, et amicabiliter nobis conjunctus; et sic non convivitis nobiscum, sed cognoscitur ut extraneus et desideratur languido, et efficaci amore, non sicut diligi et tractari debet Deus. Et ita adhuc longe est a tali corde in ratione conviventis et cohabitantis. Quod si longe est, non accedit, nec conjungitur, ac proinde nec mittitur, quia missio ad accedendum est. Per fidem autem non vivam, sed mortuam non acceditur, nec tangitur Deus, licet attingatur et cognoscatur, et potius premitur quam tangitur. Qui vero habitum gratiae habent, et non actum, ut parvuli, vel dementes, habent in se Deum, et mittuntur ad eos Personae secundum talia dona, non quia actu ametur, sed habitu : hoc enim sufficit ut dicatur esse amatum in amante, scilicet actu vel habitu, quia etiam ratione habitus gratiae dedit eis potestatem, et jus fruendi Deo, scilicet ut Filii Dei fiant, unde jam habet in se et intra se Personas divinas, ratione illius juris, et potestatis, quam sibi dat gratia et filiatio Dei, ratione cujus habet intra se id quodebet frui, id est, Deum: Regnum enim Dei intra vos est, inquit Christus Dominus, Lucae XVII.

Articulus III.

Utrum non solum dona gratiae, sed etiam ipsa Persona divina detur et existat realiter in anima ex vi missionis?

I. De hac difficultate nonnulla tetigimus praecedenti tomo, circa quaestionem VIII, d. VIII, art. VI, ejusque plenior resolutionem in hunc locum remisimus. In ejus autem resolutione tradenda, unum supponimus, et aliud controvertimus. Supponimus ut certam, quod cum mittuntur Personae divinae, et dantur nobis, non solum dona creata gratiae, sed etiam ipsa Persona divina et increata nobis datur, et peculiari aliquo modo est in anima, sic justa et sancta, quo non est in aliis rebus in quibus generali modo suae immensitatis est per essentiam, praesentiam et potentiam. Difficultas vero est de modo isto peculiari quo est in anima sanctificata per gratiam, an sit praesentia realis et entitativa, ab immensitatis praesentia diversa, sicut in humanitate Christi realis, et substantialis unio datur praeter immensitatis praesentiam; quod explicatur illa conditionalis, an si per impossibile Deus non intelligeretur immensus, et ubique, tamen si infunderet alicui gratiam, deberet ei esse praesens realiter et intime in sua substantia.

II. Praesuppositum, quod tamquam certum habemus, constat ex his quae diximus loco citato praecedentis tomi. Et a D. Thoma ita habetur pro certo, ut oppositum errori adscribat, cum in hac quaestione, articulo tertio, in argumento primo inferat pro inconvenienti, quod non donabitur ipsa Persona divina: quod, inquit: "Est error dicentium Spiritum sanctum non dari, sed dona ejus." Et eodem modo in I, dist. XIV, in prima divisione textus, inquit: "Magistrum excludere ibi errorem dicentium Spiritum sanctum non dari in processione temporali, sed tantum dona ejus." Et ratio est, quia hoc plene Scriptura significat, tum quia dicit Personas divinas in nobis habitare, et ad nos venire, Joan. XIV: Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus; et de Spiritu sancto dicit postea: Apud vos manebit, et in vobis erit, quod certe de donis gratiae creatis non potest verificari, cum de ipsis Personis

dicatur, quod manebunt, et venient ad nos; de donis autem creatis id verificari non potest; tum quia dicitur Spiritus sanctus esse in nobis, ut in templo suo I ad Corinth. III: Nescetis, quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti quem habetis a Deo, qui in vobis est, etc. Tum denique, quia expresse distinguit Scriptura inter hoc quod est dari dona creata gratiae, et dari ipsam Personam increatam Spiritus sancti cum dicitur Roman V: "Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis, quod frustra distingueretur inter charitatem diffusam, et Spiritum sanctum datum, si dari Spiritum sanctum non esset aliud, quam dari dona gratiae, seu charitatem diffundi. Adstipulatur etiam auctoritas Augustini XV de Trinitate, c. XXVI, ubi aperte dicit: "Ipsam Deum dari, cum datur Spiritus sanctus." Et Ambrosii lib. I de Spiritu sancto, cap. IV, ubi Spiritum sanctum qui datur dicit esse ipsum Deum, qui simplex est in substantia, et ubique totus et concludit: "Quis ergo dubitet divinum esse quod infunditur simul pluribus, nec videtur?" Gratia autem creata non infunditur simul pluribus, sed dividitur singulis, prout Spiritus sanctus vult, ut ait Apostolus. Has auctoritates recitat magister in I. dist. XIV.

VARIAE SENTENTIAE CIRCA DIFFICULTATEM,
EJUSQUE RESOLUTIO.

III. Duplex ergo sententia circa difficultatem supra positam versatur.

Prima tenet, missionem Personarum ita Personas ipsas dare in se, quod realem, et entitativam suae substantiae praesentiam habent in anima, praeter illam communem, quam ratione immensitatis in omni creatura Deus habet. Ita communiter discipuli D. Thomae. Videri potest magister Gonzalez I p. qu. VIII, disp. XVIII; Suarez lib. XII de Trinitate, cap. V; collegium Carmelitanum tract. VI de Trinitate, disp. XIX, dub. I, et XXX, qui citat Cornelium a Lapide super capit. primum Osee,

n. XII, et alios.

Secunda sententia tenet hunc peculiaris modum existentiae Dei in sanctis per gratiam de se non requirere praesentiam realem ipsius substantiae divinae in anima per conjunctionem, et unionem aliquam realem praeter praesentiam immensitatis, ita quod Deus per impossibile non intelligeretur immensus, non sequeretur per locum intrinsecum, quod ratione gratiae sanctificantis, et amicitiae supernaturalis esset realiter praesens animae: quia unio gratiae, et amoris solum est effectiva, non substantialis. Ita p. Vasquez I tomo, I p. disp. XXX, c. III, et super hanc quaestionem XLIII, art. III, in notatione articuli, et sequitur p. Alarcon hic tract. V de Trinitate, disp. IX, cap. IX, qui citat Ruizium disp. CIX, sect. III, n. VIII, qui tamen n. XI oppositam probabilem censet.

IV. Nostra conclusio sit: Missio divinarum Personarum etiam invisibilis, et ratione gratiae facta in animam, necessario petit realem, (468) et intimam praesentiam Personae missae in ipsa anima praeter praesentiam communem immensitatis: haec enim manet etiam extincta gratia in homine peccatore. Requirit tamen praesuppositive, et tamquam conditionem necessariam, immensitatem, qua remota, non posset illa praesentia realis erga gratiam resultare. Haec sententia sumitur ex D. Thoma quoad utramque partem. Et primo, quoad primam partem desumitur in primis ex generalibus locutionibus, quia istum modum existendi per gratiam in creatura rationali ponit tamquam specialem, et potiore ipso modo existendi communiter per immensitatem, quod non esset, si non esset existentia intima, et realis: nam sola praesentia moralis, quae comparatur cum absentia physica, non potest comparari cum praesentia illa reali, et intima per immensitatem, et tamen dicit D. Thomas supra qu. VIII, art. III ad IV, quod: "Sola gratia facit singularem modum essendi Deum in rebus." Qui modus licet explicetur a D. Thoma per hoc quod sit sicut objectum cognitum et amatum, tamen cognitum et amatum, qui facit esse in rebus, plus dicit quam existentiam, seu praesentiam moralem. Et hunc ipsum modum explicans in I, dist. XXXVII, qu. I, art. II, illum numerat inter modos, quibus creatura realiter conjungitur Deo. Inquit enim quod: "Isti modi quibus Deus exis-

tit in rebus distinguuntur ex parte creaturae in quantum diverso modo ordinatur in Deum, et conjungitur ei, non diversitate rationis tantum, sed realiter: cum enim Deus in rebus esse dicatur secundum quod eis aliquo modo applicatur, oportet ut ubi est diversus conjunctionis, vel applicationis modus, ibi sit diversus modus essendi. Conjungitur autem creatura Deo tripliciter. Primo modo secundum similitudinem tantum, in quantum invenitur in creatura aliqua similitudo divinae bonitatis, non quod attingat ipsum Deum secundum substantiam, et ista conjunctio invenitur in omnibus creaturis divinam bonitatem assimilantibus; et sic erit modus communis, quo Deus est in omnibus creaturis per essentiam, praesentiam, et potentiam. Secundo, creatura attingit ad ipsum Deum secundum substantiam suam consideratum, et non secundum similitudinem tantum, et hoc est per operationem, scilicet quando aliquis fide adhaeret ipsi primae veritati, et charitate ipsi summae bonitati; et sic est alius modus quo Deus specialiter est in sanctis per gratiam." Ecce quam manifeste ponit D. Thomas etiam istum modum existendi per gratiam pertinere ad realem existentiam Dei in creatura, et specialem praesentiam ultra illam quae est in omnibus per immensitatem. Unde dicit IV contra gentiles. c. XVIII, quod: "Spiritus sanctus secundum substantiam suam inhabitat mentem." Et in primo ad Annibaldum, dist. XIV, quaestione unica, art. III, quod: "Habetur aliquid per aliquem modum unionis, sicut habetur vestimentum vel albedo (qui sunt modi praesentiae realis) homo autem quando justificatur, non solum unitur dono Dei, quod formaliter in anima recipitur, sed ipsi Deo per cognitionem, et amorem actualiter, quia qui adhaeret Deo unus spiritus est, I ad Corinth. VI:" Denique, id deducitur ex perfectissima ratione amoris, qui non est contentus affectiva unione ad objectum amatum prout tale objectum est in apprehensione, sed quaerit unionem effectivam, et realem, qua conjungitur objecto ipsi quantum potest, prout tradit S. Thomas 1-2, qu. XXVIII, art. I, et haec effectiva, et realis unio nascitur ex (469) priori affectiva, et intentionali. Unde cum missio Spiritus sancti sit per amorem perfectissimum, non debuit sistere in unionem affectiva, et morali, sed realem, et intimam exhibere per suae substantiae praesentiam.

V. Nec obstat quod res spirituales a loco, et praesentia reali non dependent, ut se cognoscant, et se fruantur, sicut duo Angeli possunt se frui, seque communicare independenter a praesentia locali: I, artic. II ad I et III. ergo etiam Deus, si alias per impossibile immensus non esset, posset communicari, et possideri a creatura, etiamsi praesens ei localiter, et substantialiter non esset.

Sed respondetur quod duo Angeli possunt se frui, et communicare quantum ad intentionalem communicationem, et quantum ad cognitionem, et amorem, etiam si sint absentes, non tamen quoad alias actiones, quae ex motu locali possunt dependere, et in quibus Angeli etiam communicare possunt, sicut unus Angelus potest alium movere, religare, detinere, aut confortare viribus, et contra alium defendere: quae omnia sine praesentia locali fieri non possunt, et in his etiam communicare possunt Angeli, et sic ad perfectam communicationem requiritur praesentia localis, aut potestas, et libertas utendi illa: quin potius in hoc maxime puniuntur Angeli poena sensus ab igne, quia non relinquuntur libere uti sua praesentia motiva, et locali, ut infra disp. XXIV, art. III, dicetur. Deus autem etiam ad cognitionem sui, et fruitionem immediatam indiget intima praesentia, eo quod uniri debet per essentiam suam loco speciei menti creatae ut videatur, non sicut unus Angelus videt alium per speciem intentionalem; et interim dum non revelatur, et unitur Deus menti beati, est tamen per gratiam jam possessus ab anima cum potestate, et jure talis unionis: Quia quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri: si autem filii, et haeredes, haereditas autem est visio Dei in se. De hoc postea plenius agetur.

VI. Quoad secundam partem, quod iste modus, quo specialiter Deus est in anima, cum ad illam mittitur per gratiam, requirit, et praesupponit immensitatem, sine qua tamquam sine requisito non consurget iste novus, et specialis modus existendi in anima, est etiam D. Thomae in I, dist. XXXVII, qu. I, art. II ad III, ubi inquit, quod: "Illi tres modi (scilicet existendi per essentiam, praesentiam, et potentiam) omnem creaturam consequuntur, et praesupponuntur etiam in aliis modis. In quo enim est Deus per unum, etiam

est per gratiam, et ubi est per gratiam, etiam est per essentiam, praesentiam, et potentiam." Videri etiam potest in primo ad Annibaldum, distinct. XXXVII, quaest. I, artic. II ad I et III.

VII. Fundamentum conclusionis sumitur ex duobus, quae in ista missione Personarum, et inhabitatione per gratiam concurrunt, quae sine reali, et intima Dei praesentia salvari non possunt. Nec enim praesentia haec in Deo potest intelligi per aliquam mutationem in ipso, quasi de novo acquirat eam in se, sed per novam mutationem creaturae, quatenus nascitur in ea novus respectus realis conjunctionis ad Deum, et ista realis conjunctio, et immutatio creaturae ad Deum, dicitur praesentia, seu existentia ejus realis, et specialis, ut optime notat D. Thomas in I, dist. XIV, qu. II, art. I ad I et II et III. Quare non solum attendimus ad novum effectum positum in creatura, quatenus respicit in se dona gratiae, sed ad novum respectum; quo creatura non sistit in ipso (470) sis donis, sed tendit in eum a quo dantur dona, ut ibidem dicit ad secundum. Et sic pro ista nova unionem reali ad Deum, sufficit assignare in creatura novum ordinem, et respectum, quo creatura uniatur Deo seu praesens illi sit: omnis enim praesentia Dei ad creaturam fit per aliquem effectum, seu mutationem ex parte creaturae, quo conjungitur Deo in se, sicut mediante esse quod recipit a Deo fit praesens ei praesentia communi immensitatis, et mediante assumptione unitiva, et applicativa humanitatis ad personalitatem Verbi, fit ei conjuncta in Persona, et specialissime praesens, et mediante gratia, et lumine gloriae fit ei conjunctus, et unitus Deus. Restat ergo pro fundamento conclusionis explicare, qua unionem fiat praesens Deus mediante effectum gratiae, quia haec non ita manifesta est, sicut in unionem Personae divinae ad humanitatem in esse personali, et in praesentia immensitatis ad existentes creaturas, et ad esse quod illis datur.

VIII. Dico ergo, quod unio ista, et praesentia specialis Dei in anima supra praesentiam immensitatis est, et distincta ab illa, licet necessario illam praesupponat. Consideratur autem dupliciter Primo, quando est perfecta, et consummata, scilicet in gloria, et tunc manifeste constat esse unionem realem in ratione objec-

ti intelligibilis, quia unitur ibi divina essentia loco speciei, redditur intellectum intime formatum ipsa divinitate in ratione objecti intelligibilis, ubi praesentiam hanc, et unionem Dei ad animam realem esse dubitari non potest, cum ipsa divina essentia vicem speciei, seu formae intelligibilis habeat in quantum obiectum est concurrens intime cum ipsa potentia intellectiva ad eliciendum actum visionis, quod sine actuacione et informacione ipsius intellectus in esse intelligibili stare non potest, ut late explicavimus praecedenti tomo, disp. XIII. Est autem distincta praesentia, et conjunctio Dei ab ipso contactu, et praesentia quam habet per immensitatem, tum quia tota haec praesentia immensitatis habetur in anima nostra sine visione gloriae, ut patet in nobis quando sumus in via; tum quia praesentia, et contactus immensitatis habetur per hoc quod Deus conjungitur in ratione agentis dantis immediate, et intime ipsum esse effectibus, et sic sine ulla dispositione media redditur Deus praesens; sed quia immediate est operans in omnia. At vero unio, et praesentia Dei in ratione speciei intelligibilis ad intellectum non est in ratione agentis, sed objecti manifestati; et sic supponit esse, et existentiam in eo cui manifestatur: ergo, et contactus immensitatis, quo operatur dando esse illi rei, cui est praesens. Supponit etiam in intellectu beati, cui conjungitur, dispositionem aliquam, media qua fit illa unio, et praesentia Dei, et sine illa non fit, nempe lumen gloriae. Et sic diversus contactus est iste, et praesentia ab ea quae fit per immensitatem, quae dispositionem ullam non requirit ex parte creaturae, cum totum esse det: licet supponat contactum ipsum in ratione agentis dantis esse, quatenus ipsum lumen gloriae, et ipsam gratiam Deus efficit, et dando illi esse, tangit illum in ratione agentis, sicut alia omnia quibus esse dat.

Secundo, consideratur haec praesentia Dei non ita perfecta, et consummata, sed adhuc imperfecta, et in via, quando ambulamus per fidem, et non per speciem, et ita non unitur Deus realiter nostro intellectui in ratione speciei intelligibilis, nec in ratione objecti quo fruimur de facto, et consummate, et ideo (471) difficile intelligitur alius modus unionis seu praesentiae realis praeter immen-

sitatem, et praeter contactum illum, quo producit gratiam in esse, et existit in illa. Et quidem D. Thomas explicat hunc modum specialem essendi praesentialiter in anima per hoc quod est in ipsa sicut cognitum in cognoscente, et amatum in amante. Quod ideo fecit D. Thomas ut per hoc poneret differentiam inter hanc praesentiam, et praesentiam immensitatis, per quam est praesens, et habet contactus, sicut causa agens suo effectui immediato, per istam vero est praesens Deus ut obiectum cognitum, et amatum intra animam, diversa autem praesentia est agentis, et obiecti. Caeterum in duobus est difficultas ad explicandam hanc realem praesentiam ex vi hujus praesentiae in ratione cogniti, et amati. Primo quidem, quia esse cognitum, et amatum solum dicunt denominationem extrinsecam in obiecto quantumcumque cognoscatur Deus per gratiam, et supernaturalem cognitionem. Unde ergo inferunt realem, et intimam praesentiam? Quod si hoc explicetur de cognitione, et amore fructivo, in primis obstat, quod pro hac vita non fruimur Deo realiter, sed in spe, et in radice gratiae: ergo talis fructio non requirit conjunctionem realem; nam etiam inter duos homines, quando fruuntur se se, solum in intentione, et spe, non requiritur praesentia realis, et corporea: obstat secundo quod ad fruitionem rerum spiritualium nihil conducit praesentia locorum, et realis, quia potest unus Angelus perfectissime alterum contemplari, et amare etiam si longe sit distans. Ergo si per impossibile Deus non esset ubique sed abens in coelo, possemus per fidem, et charitatem ipsi conjungi, et eo frui fruitione imperfecta vias, sicut conjungitur Christi humanitati per fidem, et amorem, et Beatissimae Virgini, qui tamen corporaliter, et realiter sunt in coelo. Secundo est difficultas, quia licet amor quando perfectus est, desideret, et quarrat ardentem praesentiam amati, idcirco ex unionis affectiva fiat tendentia ad praesentiam effectivam, et realem, ut bene S. Thomas dicit 1-2, qu. XXVIII, art. I, tamen quando ipsa realis praesentia amati consequitur, non per ipsum amorem fit tanquam per rationem formalem, neque tanquam per dispositionem mediante qua amatum fit praesens, sicut mediante lumine gloriae divina essentia unitur intellectui: sed quando amans pervenit ad praesentiam amati, habet, illam per corporealem

contactum, si sit res corporea, sicut habetur pecunia, vel uxor, non per ipsum actum amoris, tanquam per rationem formalem vel dispositionem, mediante qua uniantur, et jungatur sibi res possessa, sed per praesentiam, vel contactum corporeum appropinquat vel conjungitur res amata ipsi amanti, licet ex amore, si perfectus, et efficax sit, moveatur amans ad quaerendam praesentiam rei amatae, quae tamen praesentia per corporalem contactum exhibetur. Et in hoc puncto videntur laborare difficultate fere omnes qui istam praesentiam, et unionem realem Dei ad animam conantur explicare per ipsum amorem quatenus perfectissimus est, et exigit praesentiam amicabilem ipsorum amantium : hoc enim verum est quod amorem talem praesentiam exigit, et quaerit, sed non formaliter facit : nec enim solus amor est ratio faciendi praesentes realiter ipsos amantes, sed quando fiunt realiter praesentes, id fit per contactum, et praesentiam corporalem, quam amans ex amore quaerit, non amore constituitur praesens. Restat ergo his auctoribus assignare (472) formalem rationem, qua Deus nos amans amore illo perfecto realiter conjungatur animae amanti in ratione cogniti, et amati : ut etiam notavimus citata disputatione VIII, art. VI, in tomo praecedenti.

IX. Quare D. Thomas qui praeter illum communem modum existendi per immensitatem in rebus, quem in praesenti quaestione, articulo tertio dicit esse sicut existentiam causae in effectibus participantibus bonitatem ipsius, posuit specialem modum existendi per gratiam, quod sit tanquam cognitum in cognoscente, et amatum in amante, addidit, quod : "Debet Deus existere in anima tanquam habitus, et possessus ab ipsa, et tunc aliquid dicimur habere, quando potestatem habemus eo libere utendi, vel fruendi," nec possumus libere frui eo quod in nobis non est. Hoc quomodo inferat praesentiam realem Dei secundum substantiam ex vi hujus, etiam si alias immensus non consideratur, praesertim cum in rebus spiritualibus, tentio ista, et possessio non videatur dependens a praesentia intima secundum substantiam, operosius inquirendum est.

X. Dico ergo, quod iste modus existendi licet sit distinctus a modo exis-

tendi per immensitatem, et superaddat ad illum, tamen necessario praesupponit illum, tamen necessario praesupponit illum, et supposito contactu, et existentia Dei intima intra animam, novo modo efficitur Deus praesens mediante gratia ut objectum experimentaliter cognoscibile, et fruibile intra animam, sicut si anima nostra quam intime nobis praesentem habemus, ut radicem, et principium omnium operationum, reddatur etiam nobis praesens, et manifestata ut objectum, non quomodocumque cognitum, et objective attactum, sed ut objectum nobis intimum, et quod est radix nostri esse, nostraeque operationis; et sic cognoscitur quodam experimentalitactu, et cognitione : sicut etiam substantia Angeli dupliciter unitur suo intellectui, et ut subjectum, seu radix illius cui intellectus inhaeret, sicut omnia accidentia et proprietates quae uniuntur substantiae, et ab ea dimanant, et ut objectum quatenus informat intellectum vice speciei; et sic est in intellectu ut objectum cognitum, et amatum, non quomodocumque, sed ut cognitum, et amatum intra, et per quamdam intimam experientiam sui, sicut id quod est radix, et principium suum intrinsecum. Sed haec experimentalis cognitio suae substantiae in Angelo est semper manifesta, et intuitiva, quia caret corpore, a cujus conversione dependeat in cognoscendo; in nostra autem anima potest esse experimentalis cognitio, sed obscura quantum ad quidditatem quamdiu sumus dependentes a corpore in cognoscendo. Talis ergo modus experimentalis cognitionis, et amoris respectu alicujus objecti cogniti, et amati, ut radicis, et principii intimi sui proprii esse, necessario exigit realem, et substantialem praesentiam in esse objecti, quia aliter non potest esse cognitum experimentaliter, et intime, sive hac experimentalis cognitio sit adhuc inevidens, et latens, sive sit intuitiva, et clara, quia est cognitio experimentalis rei sibi omnino intimae, et quae est radix sui esse; sed non exercet praescientiam solum influendo, et agendo, sed influentiam, et praesentiam hanc manifestando, et ostendendo, et in ratione objecti intimi, et praesentis se fruendo.

XI. Applicando ergo istam doctrinam praesentiae divinae, considerandum est, quod Deus ratione suae immensitatis, et contactu suo intimo tangit omnes effec-

tus, et dat (473) illis esse, habet se ut radix omnis creaturæ, et ut vitis influens in palmites, non per modum formæ informantis, sicut anima nostra adest nobis, sed sicut agens a quo datur, et influit totum esse in creaturas, ut ab universali principio, et radice omnium : sic enim appellatur in Scriptura, ut cum dicitur ad Hebr. I : Portans omnia verbo virtutis sue : et ad Roman. XI : Non tu radix es portas, sed radix te : ad Colossens. I : ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant : Actorum XVII : Non longe est ab unoquoque nostrum : in ipso enim vivimus, et movemur, et sumus. Hoc ergo modo existit Deus in omnibus quasi radix occulta, et principium omnibus dans esse magis intimum, quam forma quælibet sua materias, et substantia accidenti, quia omnia intus replet, et penetrat dando esse; nec se habet secundum hanc considerationem, ut amicus conveniens aut particulariter se communicans, sed ut principium universale omnium creaturarum in esse; et sic omnibus præsens, et conjunctus intime est. Cum ergo mediante gratia se manifestat, incipit id quod est radix, et principium comparari ut objectum se manifestans ipsi intellectui creato, qui adest ut radix, et principium influens esse, et sic manifestat seipsum ut objectum, non quomodocumque, sed omnino intimum, ut pote radix totius illius esse. Unde talis manifestatio, et familiaritas, et convictus necessario importat novum modum præsentis, nempe non solum per modum radicis, et principii infilantis esse, sed per modum Personæ conviventis, et seipsum manifestantis in ratione objecti; sed talis præsentia realis, et intima esse debet, quia est manifestatio, non cujuscunque objecti, sed objecti nobis maxime intimi, et qui cognoscitur ut radix, et principium totius nostri esse, et per experientiam, et familiaritatem sui cognosci, et amari se faciens; sicut substantia Angelii seipsum manifestat, et unit intellectui, ut objectum, non qualemque, sed ipsi intellectui intimum, et tale objectum sic cognitum, et amatum ut intimum, et ut principium sui intellectus etiam in quantum objectum realiter, et non solum intentionaliter præsens est, quia seipso, et sua realitate reddit se manifestatum, et cognitum, et experimentali sui cognitione attactum.

tivum realem, et intimum habeat Deus, non solum quando intuitive, et clare videtur, et per modum speciei unitur, sicut cum substantia Angelii suo intellectui unitur ut objectum, sed etiam cum fide obscura cognoscitur, et experimentali quadam cognitione occulta attingitur, sicut cum anima nostra nobis in hac vita manifestatur, constat quia Deus non solum cognoscitur per fidem, sicut communiter contingit in peccatoribus, et justis, sed etiam per donum sapientias, quasi per gustum, et experientiam quandam internam, sicut ab omnibus existentibus in gratia, ut docet S. Thomas 2-2, qu. XLV, art. IV et V, et hæc sapientia habetur ex quadam unionis, et connaturalitate ad divina, id est, ex quadam intima experientia divinorum, sicut de Ierotheo dicit D. Dionysius c. II de divinis nominibus, quod : "Erat perfectus in divinis, non tantum dicens, sed et patiens divina," ut ibi affert sanctus doctor articulo secundo. Pati autem divina, et experientialem cognitionem de Deo habere, non solum pertinet ad statum glorias, ubi intuitive Deus videtur, sed etiam ad statum vite, ubi adhuc Ierotheus erat, et ubi Deus, etiam obscurus, et per fidem cognitus, tamen quasi (474) experimentaliter quodam tactu cognoscitur, etiam non visu, sicut animas nostras non videmus, et tamen experientia animationis sentimus quasi objectum præsens, quia et informat nos realiter, et informationis indicia nobis præsentat, sic Deus suæ intimæ præsentis quæ habet ut agens, et principium totius esse per immensitatem, nobis specialiter per gratiam demonstrat tamquam objectum intime, et experimentaliter cognoscibile, hic occulte, et per indicia, in patria per visionem, sed tamen jam nobis specialiter, et realiter præsens, et quasi stans post parietem.

Unde D. Thomas qui hunc specialem modum existendi Deum in nobis, per gratiam dixit esse in quantum est objectum cognitum, et amatum, tandem id reduxit ad cognitionem, non qualemque, sed experientialem ipsius Dei, quæ solum habetur per gratiam, et per donum sapientias, quo cognoscimus de Deo per quadam connaturalitatem, et conjunctionem cum eo, tamquam vivificante nos, sicut si esset vita vitæ nostræ, et anima animæ nostræ per intimam præsentiam sui qua influit nobis non solum esse naturale, sed etiam esse gratiæ, quo ipsæ Personæ in nobis tamquam præsentis amamus, etiam non dum vi-

deamus. Dicit enim sic in I, dist. XIV, qu. II, art. II ad III, quod : "Non qualisquaque cognitiosufficit ad rationem missionis, sed solum illa quae accipitur ex aliquo dono appropriato Personae, per quod efficitur nobis conjunctio ad Deum secundum modum proprium illius Personae, scilicet per amorem, quando Spiritus sanctus datur; unde cognitio ista est quasi experimentalis." Non ergo quolibet modo esse objectum cognitum, et amatum, sed esse cognitum experimentaliter, et per ipsius praesentiae tactum pertinet ad hunc specialem modum, quo Persona dicitur missa. Non potest autem cognosci experimentaliter nisi ut habitus, et possessus, et conjunctus intime, nec conjunctus esse intime, nisi supponendo contactum immensitatis, quo influit esse in animam, non solum esse naturale, quod est commune omnibus, sed etiam esse gratiae supernaturale, quo ita dat esse supernaturale, quod se manifestat ut objectum ipsi praesens; atque adeo speciali modo dicitur ibi esse tamquam non solum vivificans influendo, et agendo, sed etiam vivificationem ipsam praesentem prodens, et manifestans, nunc per indicia, et experimentalem conjunctionem ad animam, licet obscuram, in patria per intuitionem.

XIII. Unde probatur etiam secunda pars conclusionis supra positae, quod videlicet iste specialis modus existendi per gratiam in nobis praesupponat, et requirat necessario praesentiam realem Dei per immensitatem, et sine ipsa salvari non posse, licet sit distincta ab ipsa. Nam in primis haec specialis praesentia supponit ipsam creaturam habere in se esse productum a Deo, tum naturale quoad suam naturam, tum supernaturale quoad gratiam : omnis autem productio Dei, et influxus quoad esse fit per contactum operationis, qui pertinet ad immensitatem, ita quod etiam ipsa productio gratiae in anima, quatenus fit per operationem Dei, contactum immensitatis ejus requirit, per quem Deus est intime in ipsa gratia, et in anima, ubi illa producit tamquam in effectu suo, et conservatur in esse : sine quo nulla specialis praesentia dabitur in creaturis. Unde si per impossibile consideretur Deus sine immensitate, considerabitur ut non producat in esse naturam, et gratiam, et consequenter ut non fundaret aliam praesentiam superad-

(475) ditam isti esse, et mediante gratia ortam in creatura ex nova habitudine ad Deum. Deinde, praesupponitur iste contactus operativus Dei, seu contactus immensitatis, tam prout dat esse naturale, quam supernaturale per gratiam, quia per gratiam manifestatur Deus, et Personae, non quomodocumque, sed ut experimentaliter cognitae, et ut intima radix, et principium vitae animae, tam in esse naturali, quam supernaturali, quatenus ex ejus influxu dependet, et derivatur omne esse : haec autem derivatio, et operatio constituit contactum immensitatis ut late probatum est praecedenti tomo, disputatione octava. Ut ergo manifestentur Personae, non quomodocumque cognitae, sed ut intime praesentes, et experimentali cognitione conjunctae, oportet quod ista manifestatio fiat secundum aliquem contactum praesentialem, quo Deus tangit interius, qui contactus operationis alicujus est, et consequenter ad immensitatem pertinet, quia existentia, et contactus immensitatis in operatione Dei fundantur, ut D. Thomas docet supra quaestione VIII, art. I, ita quod sicut contactus animae quo experimentaliter sentitur, etiamsi in sua substantia non videatur, est informatio, et animatio, qua corpus reddit vivum, et animatum, ita contactus Dei quo sentitur experimentaliter, et ut objectum conjunctum etiam antequam videatur intuitive, in se, est contactus operationis intimae, qua operatur intra cor, ita ut sentiatur, et experimentaliter manifestetur, eo quod : Unctio ipsa docet nos de omnibus, ut dicitur I Joan. IV. Hoc autem requirit, et praesupponit Deum operari intus operatione influente intra animam, non solum esse naturale, quod est commune omnibus, etiam non cognoscentibus Deum, sed etiam esse supernaturale ex quo oritur in anima nova habitudine ad Deum, sic intime operantem, ut cognoscat eum, et afficiatur illi, et ad Personas, ut fruendas a se, et sibi intime conjunctas, ut principium intime influens esse naturale, et supernaturale; et sic illo affectu, et cognitione sentit Deum ut sibi intime conjunctum et experimentaliter notum; quae experientia sola cognitione non habetur, sed etiam affectu, et gustu, quia est per fruitionem, licet imperfectam, qualis haberi potest in hac vita. Et sic non sufficit cognoscere, et experiri Deum ut absentem, sicut cognosceretur, si per impossi-

bile immensus non esset, sed oportet habere cognitionem Dei ut praesentis, et vivificantis, quae per operationes vitae supernaturalis habetur. Vita autem supernaturalis, et experientia ejus non habetur per solam cognitionem, sed per affectum, et gustum, quod pertinet ad charitatem : hoc enim domum nemo scit, nisi qui accipit, ut dicitur Apocalyps. II.

XIV. Quare S. Thomas explicans intimius quomodo fit ista unio ad Personas missas in animam, dicit, citata distinctione XIV, qu. II, ad II, quod : "Non sufficit nova relatio qualiscumque creaturae ad Deum, sed oportet quod referatur ad ipsum sicut ad habitum, quia quod datur alicui, habetur aliquo modo ab ipso. Persona autem divina non potest haberi a nobis, nisi vel ad fructum perfectum; et sic habetur per donum gloriae, aut secundum fructum imperfectum; et sic habetur per donum gratiae gratum facientis. Vel potius sicut id per quod fruibili conjungitur, in quantum ipsae Personae divinae quaedam sui sigillatione relinquunt in nobis dona quaedam, quibus formaliter fruimur, scilicet amore et sapientia, propter quod Spiritus sanctus dicitur esse (476) pignus haereditatis nostrae." Quibus manifeste explicat D. Thomas quomodo Personae divinae dicantur habitae, et possessae ab anima, sicut aliquid fruibile ab ipsa, quatenus sua sigillatione relinquunt in nobis quaedam dona. Haec autem sigillatio Personarum operatio est, quibus Personae manifestantur nobis experimentaliter quadam cognitione, et tactu sui, quibus cognoscimus animam nostram vivere vita superiori sibi conjuncta, et altiori modo agi, tam in intellectu, quam in affectu, seu gustu; unde et Apostolus dicebat : An experimentum quaeritis ejus qui in me loquitur Christi ? Et iterum : Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus : et iterum Roman. VIII : Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod filii Dei sumus; quod totum pertinet ad sigillationem quandam, seu experimentalem tactum, quo Personae ipsae per aliquam operationem intimam ita tangunt cor, quod se manifestant ut praesentes tamquam illius vivificationis principium. Operatio autem pertinet ad contactum Dei, ut agentis, quod pertinet ad immensitatem : sed contactus quo se faciunt sentire Personae divinae, ut praesentes, addit supra prae-

sentiam agendi, quae est praesentia Dei, ut est unus, praesentiam manifestandi Personas, non manifestatione quomodocumque, sed experimentaliter, et intima, licet nondum intuitiva, sicut anima sentitur modo a nobis. Et hoc est esse Deum ut cognitum, et amatum, scilicet cognitione, ut amore experimentaliter, et contactum intimum operante in nobis.

XV. Dices : Per ipsam missionem Personae dicuntur esse in nobis, sicut convenientes, et habitantes nobiscum, non ut principium influens, et radix totius esse, quod pertinet ad generalem modum praesentiae immensitatis. Unde dicuntur Personae non tam in nobis esse, quam nobiscum, sicut cum dicitur Sapient. VII : Mitte illam de coelis sanctis tuis, ut mecum sit, et mecum laboret : Et Angelus ad Virginem Lucae : Dominus tecum, ita ut comparatur per missionem Persona divina ad nos, non ut generale principium dans esse, sed ut altera Persona particularis nobiscum familiaris, et cohabitans : ergo male recurrimus ad contactum illum immensitatis, quo Deus tangit per operationem suam creaturas, ut influens, et dans illis esse et ut radix earum, sed ut Persona supponens esse, quia mittitur ut nobiscum sit, non ut nobis det esse.

Respondetur argumentum probare quod missio Personarum, et existentia specialis Dei in anima non fit formaliter per contactum immensitatis, non tamen quod praesuppositive non requiratur, sicut ad hoc ut anima nostra sit nobis praesens objective, praerequiratur quod sit praesens informative, et prout sic praesens sentitur ipsa experientia animationis, et motu vitali, cum tamen aliud sit animam informare, et dare esse vitaliter ut forma, aliud objective apprehendi illam, quae informans est, et utraque praesentia informativa, et objectiva distinguuntur, potestque una manere sine alia, sicut in dormientibus, et amentibus anima est praesens informando, non tamen cognoscitur, nec sentitur. Sic in peccatoribus Deus est intime dans esse naturale, imo et dona fidei supernaturalia, sed tamen dormiunt, et non sentiunt vitam Dei. Qui autem evigilat, illuminatur a Christo, et sentit ipsum juxta illud Apostoli : Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus. Quando ergo incipit quis habere objectivam, et experimentalem Dei praesentiam,

incipit novo modo esse in anima, scilicet objective illamque qui est per (477) contactum operative, et influendo esse. Dicitur autem esse nobiscum tanquam amicus, et Persona convivens, et familiaris nobis, non quia desinat per hoc esse radix, et principium vitas nostras, sed quia manifestatur ut Persona distincta, imo et tota distinctio Personarum manifestatur ut nos comitans, et assistens, et cohabitans : nec enim ita nobis dat esse sicut forma, et sicut anima, sed sicut agens, et Persona distincta; et sic manifestatur nobis ut Persona convivens, et assistens nobis, licet maneat etiam intime assistens, ut influens nobis totum esse. Unde utrumque significatur in Scriptura in hac missione Personarum, et quod coassistat nobis ut Persona amica, et cohabitans nobis veniens et mansionem faciens apud nos, Joannis XIV, et quod intime det nobis vitam quasi principium, et radix vitas nostras, Isai. LVII : In sancto habitans, et cum contrito, et humili spiritu, ut vivificet spiritum humilium et vivificet cor contritum : et iterum Joan. VI : Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, et ipse vivet propter me. Missio ergo Personae divinae ad inhabitandum est, sed etiam ad vivificandum, et ut vivamus ex Deo, non ut ex forma, sed ut ex agente, et influente vitam assernam. Et sic conjunctio ista specialis per missionem, et gratiam non potest praescindere a contactu operationis, et immensitatis, sed supra ipsum addere obiectivam manifestationem, quod nullo meliori exemplo explicari videtur, quam animas nostras prout informantis, et obiective cognitias.

XVI. Ex dictis possunt solvi quaedam minutiores objectiones, quae contra sententiam, et conclusionem nostram possunt fieri. Nam imprimis non apparet quomodo ipsae Personae mittantur, et procedant ad animam justam, cum ubique sint, et intime illi praesentes per immensitatem. Si autem dicatur quod de novo sunt, non per hoc quod sint de novo, ubi antea non erant, sed per hoc quod creaturae ipsae novo modo immanentur a Persona, et recipiant ipsae, quae antea non recipiebant quae est solutio D. Thomae in I, dist. XIV, qu. II, art. I ad II et III, contra est, quia iste novus effectus, seu mutatio creaturae, quae est per gratiam est

effectus operationis divinae : ergo modo illo dicitur Deus esse in anima tanquam medio contactu operative : hoc autem etiam pertinet ad immensitatem : nam in omni effectu suo est Deus per essentiam, praesentiam, et potentiam, etiam affectus ille sit supernaturalis, et gratia ipsa, quia affectus licet sint nobiliores, non excludunt contactus Dei, et dependentiam ab influxu illius dante esse, qui contactus est communis respectu omnis creaturae, et pertinet ad immensitatem. Ergo per illum non possunt Personae divinae esse speciali modo in creaturis, et mitti ad illas. Patet haec consequentia, quia iste effectus, et iste contactus, seu praesentia est a Deo in quantum unus : ergo ex vi illius non est in creatura ut trinus formaliter, sed solum concomitantur, et identice, quod non sufficit ad missionem, quia per missionem specialiter sunt Personae in anima, et Deus in quantum trinus.

Confirmatur, quia Deus non potest esse speciali modo in creatura nisi vel tanquam principium agens, vel tanquam finis fruendus. Ut principium agens est per immensitatem ratione suae operationis, et hoc modo non est Deus formaliter ut trinus, sed ut unus, quia ut unus operatur. Ut finis non requiritur quod sit realiter substantia Dei intra animam, ita quod Personae ipsae ut distinctae sic specialiter sint intra; tum (478) quia hoc modo solum est Deus ut cognitus, et amatus, his quidem per species obscuras, in patria autem per propriam, et intuitivam : ad hoc autem parum conducit praesentia realis, quia etiam per impossibile Deus esset distans, amari et cognosci posset per species alienas, et etiam per propriam in sententia quae docet dari posse species creatam, quae videatur Deus. Unde hoc quod dicitur de existentia Dei reali intra animam per gloriam, non habet maiorem certitudinem, quam quod non possit dari species representativa Dei in se; existentia autem Dei in anima per gratiam cum per alienas species cognoscatur, nullo modo infert praesentiam realem, et intimam, per se loquendo, Personarum : nam etiam res distans potest intelligi, et amari. Tum etiam quia Deus ut finis fruendus non est omnino certum quod de necessitate includat Personas, cum sustineri possit opinio quod Deus sine Persona videri possit. Ergo ex hac existentia Dei in anima per gloriam, si anima non infertur per

locum intrinsecum quod mittantur Personae, et intime existant intra animam, cum non implicet fruitionem Dei dari, non visis Personis.

Respondetur ad principale argumentum solutione ibi data.

Ad replicam respondetur, quod ille novus effectus, et immutatio creaturas in quantum effectus Dei est, procedit a tota Trinitate, et a Deo ut uno, ut autem est ratio manifestandi Personas, est effectus connotatus a missione illarum, quae ad hoc mittuntur, et procedunt in creaturam rationalem, ut manifestentur. Necesse est autem in omni missione etiam visibili, ut in ipsa incarnatione effectum aliquem, et immutationem creaturae fieri, quae sit a tota Trinitate, sed quia mediante tali effectum intenditur manifestatio alicujus Personae procedentis, dicitur illa mitti, seu procedere in creaturam ut manifestanda in illa, sic in effectum gratiae, licet gratia sit a tota Trinitate, et procedit a Deo ut uno, tamen ordo creaturae, et conversio non sistit in ipsis donis gratiae, sed tendit ad Personas, quae sibi manifestantur per gratiam, ut recte observat D. Thomas citata distinctione XIV, quaest. II, art. I ad II, et hac ratione dicitur Persona dari, et mitti in creaturam, non solum dona ejus, licet sine illis non detur, nec mittatur. Et sic licet ille contactus Dei in gratiam, et in animam, cui illam infundit, sit contactus operativus, et pertineat ad Deum ut unum, et ut immensum, ut effective a Deo est, tamen manifestatio Dei quae fit per conversionem creaturae ad Deum ortam ex tali gratia, non est manifestatio Dei solum ut unus est, et quoad essentiam, sed etiam quoad Personas, quia ad hoc datur gratia ut manifestentur Personae, sicut per incarnationem effective factam a tota Trinitate manifestatur solum Verbum, ut Persona illius humanitatis; et sicut anima informat corpus per suam substantiam ut una, et indivisibilis est, sed manifestatur ut multiplex in virtute, aliter per visum, aliter per auditum, aliter per tactum, etc.

XVII. Ad confirmationem respondetur Deum esse speciali modo in anima ut finem fruendum, qui necessario praesupponit et requirit quod sit agens primum, et dans totum esse, et sic intime praesens in anima. Unde negamus quod ad talem finem fruendum et cognoscendum cognitio ne expe-

rimentali, et ut intime dans esse, non solum naturale, sed supernaturale, parum conducat ejus realis et intima praesentia; sicut ad cognoscendam animam ut vivificantem corpus experimentali quadam praesentia, valde conducit quod praesens intime sit. (479)

Ad primam replicam dicitur, quod ad cognitionem, et amorem finis cognitione quasi speculativa et pure extrinsece se habente ad rem cognitam et amatam parum conducit ejus realis praesentia intra cognoscentem et amantem, sed sufficit intentionalis praesentia; sed ad cognoscendum et amandum cognitione et affectu quadam experimentali, et quasi Spiritum intus vivificantem, non sufficit intentionalis praesentia cum reali distantia, sed requiritur connaturalitas quaedam, et unio interior, ex cujus gustu, et tactu nascitur illa experimentali cognitio Spiritus divini vivificantis cor, sicut ex unione informativa animae nascitur experimentalis cognitio ipsius animae, ut objecti quod est forma interne vivificans et informans. Quod autem hoc fiat cognoscendo Deum per alienas species, ut hic in via, vel per intuitivam, et propriam, ut in patria, non interest, quia non loquimur solum de manifestatione Personarum, ut intuitiva, vel non intuitiva, sed ut experimentali, sicut dicit S. Thomas citata distinctione XIV, quaest. II, art. II ad III. Et haec datur etiam si res intuitive non videatur in se, sufficit quod per proprios effectus, quasi per tactum, et vivificationem sentiatur; sicut animam nostram experimentaliter cognoscimus, etiam si intuitive ejus substantiam non videamus. Sic ergo quoad intuitivam cognitionem seu visionem, per species alienas videtur Deus in hac vita, et sic pro hac parte non exigit praesentiam realem, sed quoad experimentalem cognitionem Dei ut vivificantis nos, et per modum influentis, et dantis esse intime multo magis, quam anima, licet in genere causae efficientis sic requirit praesentiam realem, ut supra explicatum est. Cum autem intuitive videtur haec eadem substantia divina, multo clarius apparet ejus realis unio praeter praesentiam immensitatis, eo quod certius est non dari de facto speciem creatam representantem Deum in se, et probabilius dari non posse, sed tamen ejus intima praesentia per experimentalem unionem, et connaturalitatem ab hoc non dependet.

Ad secundam probationes dicitur, quod quidquid sit, an de potentia absoluta possit Deus videri sine Personis, tamen de facto est certum de fide videri a beatis : Hæc est enim vita æterna, ut compossent in solum Deum, et quem misisti Jesum Christum, inquit Christus ad Patrem, Joan. XVII, et connaturaliter id exigit visio beata : ergo Deus ut de facto et connaturali modo fruendus, missionem exigit et manifestationem Personarum.

XVIII. Secundo, obijcies id quod supra jam innotatum est, quia inter spirituales substantias potest dari cognitio perfecta, et amor fructivus independentem ab omni loco, et præsentia reali, ut patet inter duos Angelos, qui possunt se videre, et amare, etiamsi longissime distent quoad locales præsentiam, et vera amicicia frui, et communicare se per locutionem, quia localis distantia non impedit locutionem in Angelis, ut docet S. Thomas infra qu. CVII, art. IV : ergo multo minus impedit alias communicationes amicales pure spirituales, quia fere omnes ad locutionem, et illuminationem reducuntur. Ergo multo minus impedietur amicicia vera, et communicatio Dei ad animam ex defectu præsentiae localis; unde per impossibile remota immensitate, adhuc Deus diceretur ratione amiciciae, et amoris conjunctus animæ, ita quod per locum intrinsecum ex vi amiciciae, et communicationis spiritualis id non requiratur. Sed neque (480) ratione missionis, aut adventus ad creaturam, quia hæc omnia per absentiam geri possunt, sicut tutor, et legatus recte dicuntur mitti, licet per absentiam clientis et domini negotia tractent. Denique, D. Thomas non agnoscit præter præsentiam immensitatis, quæ Deus est intra animam, alium specialem modum præsentiae in Justis, quem ut cognitum, et amatum, ad hoc autem ut Deus sit cognitus, et amatus, non exigitur per locum intrinsecum realis præsentia : ergo præter præsentiam immensitatis non ponit D. Thomas aliam realem præsentiam ratione gratiae : nec est explicabilis quænam illa sit, immensitate remota.

Respondetur fruitionem, et amorem inter res spirituales nullam inter se habentes dependentiam aut ordinem posse dari independentem a præsentia, et conjunctione reali, quia tunc fruuntur alio tam-

quam Persona particulari a qua non habet esse, nec vitam; et sic utitur aut fruuntur illo tamquam re sibi extranea, et adventitia. Ad hoc autem non indigent spirituales substantiae præsentia locali, sed colloqui, et communicare ad invicem possunt, et se videre, et amare, quæcumque distantia non impediens, quamquam ad alias actiones, quæ pendunt a motu locali non possint communicare inter se Angeli sine præsentia locali, quæ ad motum requiritur, sicut nec etiam Angeli custodes nobiscum perfecte communicant, nisi frequenter ad nos descendant, nec cum animabus purgatorii, nisi ad illas descendant, ut eas relevent, et in cælum deferant. Unde similiter si unus Angelus amicus alterius velit illum defendere ab aliis, secum portare, et apprehendere, debet illi propinquare, et præsens fieri, sicut e contrario ad arcendum daemones ab aliquo loco, vel persona, illos apprehendunt, et movent de loco sicut Tobias VIII dicitur, quod : Angelus Raphael apprehendit daemones, et relinquit illud, etc. Quare perfecta amicicia inter Angelos etiam communicationem requirit secundum præsentiam realem, quando opus fuerit, quamquam illa præsentia, non mediante amore fit formaliter, sed medio contactu virtuali, ut infra disputatione viceima dicitur. Cæteram communicatio amicibilis cum Deo non est tamquam cum Persona particulari, et omnino extranea, sed tamquam cum principio universalissimo, et radice totius esse nostri tam naturalis, quam supernaturalis. Unde non potest præsentia objectiva quam habemus de ipso, per cognitionem, et amorem, præscindere ab ista præsentia, quam præsupponit contactus illius influxivi totius esse, quod habetur per immensitatem, sed super illum contactum addit, quod objective etiam sit præsens id quod operative est intimum, sicut cognitio, et amor circa animam nostram non est sicut circa rem distantem, sed nobis intimum, et supponitur informatio ipsius intra nos, superadditur vero cognitio quædam ipsius, quæ si experimentalis est, et penes connaturalitatem ad animam, etiam ex ipso cognoscendi modo petit non esse ad rem distantem, et hoc modo se habet cognitio, et amor quo Deus dicitur speciali modo esse in nobis, et Personas mittuntur ad nos, scilicet cognitio experimentalis, quæ sit penes connaturalitatem, et unionem ad Deum in quo vivimus, ut Joannes dicitur, et Thomas dictum est.

Qui modus experimentalis cognitionis, et connaturalitatis non est inter duos Angelos, quia unus alteri non dat esse nec vitam, sed solum est communicatio, ut ad extraneum. Unde ex simili communicatione (481) non potest trahi argumentum ad communicationem familiarem cum Deo quae est tamquam cum vita vitae suae, et principio totius esse sui. Et ideo maximis est iste amor charitatis ad Deum, quia est plusquam animae, et vitae propriae, et rei sibi maxime intimae, et vitae propriae, et rei sibi maxime intimae, et diligibilis.

XIX. Unde patet, exemplum de tutore et legato qui mittuntur et gerunt negotia etiam in absentia, nullo modo esse ad rem. Quid enim apparentiae ista habent cum Deo, qui mittitur, ut habitet eum corde contrito ad vivificandum eum; qui mittitur ut vivamus in illo et propter illum, ut agnoscamus eum, et manifestetur nobis per experimentalem cognitionem, et quasi connaturalitatem, qui est intimum principium et radix totius esse plusquam anima nostra, et plusquam vita nostra? An potest hoc sentiri et connaturalizari, posita distantia et absentia reali?

XX. Quod vero dicitur D. Thomam non agnovisse nisi praesentiam immensitatis, et super hanc solum addere quod Deus sit praesens ut cognitus et amatus, quod a praesentia reali non dependet, dico quod

Illas non facit Deus sine contactu immensitatis, et operationis, istas non facimus, nisi tamquam ad intraneum et ad principium omnis vitae nostrae ipsam gustando, et experiendo.

D. Thomas agnovit quidem praesupponi debere contactum illum operativum et influivum Dei, qui pertinet ad immensitatem, et superaddi ad illum istum modum existendi per gratiam, sed in hoc non dixisse, quod consistit in qualicumque cognitione et amore Dei, sed quae habetur per quamdam experientiam, et connaturalitatem ad Deum ut ad praesentem per modum agentis, et principii vitae nostrae, sicut ut habemus cognitionem de anima nostra ut vivificante nos per ipsam experientiam vitalium motuum. Et ista experientia sic cognoscitiva Dei, ut nobis per contactum immensitatis conjunctum, est praesentia objectiva, quam addit gratia super praesentiam illam contactus divini in his qui non sentiunt Deum, aut quia non cognoscunt, aut quia experimentaliter non tangunt, nec sentiunt se ab eo vivificari. Eleganter Augustinus tract. LXXVI in Joannem: "Ecce facit in sanctis cum Patre et Filio Sanctus etiam Spiritus mansionem, intus utique Tamquam Deus in templo suo. Deus Trinitas, Pater et Filius et Spiritus sanctus veniunt ad nos, dum venimus ad eos; veniunt subveniendo, venimus obediendo; veniunt illuminando, venimus intuendo; veniunt implendo, venimus capiendo, ut sit eorum non extranea visio, sed interna, et in nobis eorum non transitoria mansio, sed aeterna." Requiritur ergo secundum Augustinum ad istam inhabitationem Personarum, reciprocae actiones ex parte Dei, et ex parte nostra.

TRACTATUS
DE CREATIONE

QUAESTIO XLIV.

DE PROCESSIONE CREATURARUM A DEO.

SUMMA LITTERAE.

Quomodo tractatum hunc de processione creaturarum, earumque distinctione et gubernatione D. Thomas partitus sit ab hac quaestione XLIV, usque ad finem primae partis late tractavimus in isagoge theologiae, in tomo praecedenti.

Nunc circa processionem creaturarum a Deo per tres quaestiones tria disputat. Primo, in hac quaestione, de ipsa prima causa creante. Secundo, in sequenti de ipsa creatione seu emanatione creaturarum a Deo. Tertio, in quaestione XLVI de tempore seu duratione qua creaturae a Deo processerunt.

Igitur in articulo primo hujus quaestionis XLIV ostendit Deum esse primam causam efficientem, et reliqua omnia esse ab ipso, eo quod solus Deus est suum esse a se, reliqua habent esse per participationem: ergo sunt facta quia participata in esse.

In articulo secundo ostendit Deum non praesupponere materiam ad producendum res, sed etiam ipsam materiam primam ex qua res per generationem procedunt, a Deo produci, et sic non supponere illam: quia quidquid est ens, et capax esse, quomodocumque est participatum a Deo, et tanto magis ab eo dependens, quanto in se magis indigens et dependens, sicut est materia prima.

In articulo tertio ostendit Deum etiam esse causam exemplarem creaturarum, quia determinat Deus formas rerum per suam sapientiam tamquam artifex, quia facit omnia in intellectu; determinatio autem formarum per intellectum fit a causa exemplari.

In articulo quarto ostendit Deum esse causam finalem omnium, si quidem omni agenti convenit agere propter finem, alioquin non determinabitur ad hoc magis quam ad illud, sed fortuito eveniet, quidquid aget: sed tamen agens imperfectum operatur ut finem sibi acquirat, agens summum ut bonitatem suam aliis communicet, et hoc solum intendit, scilicet aliis communicare suam perfectionem.

QUAESTIO XLV.

DE MODO EMANATIONIS RERUM A PRIMO PRINCIPIO.

SUMMA LITTERAE

Sequitur agere de ipsa creatione, et modo quo res procedunt a Deo. Et tractatum de ipsa creatione, tum de his quibus convenit creari, tum de his quibus convenit creare active.

Igitur in articulo primo ostendit quid sit creatio, scilicet quod sit facere ex nihilo, eo quod in omni emanatione supponitur non esse id quod fit et emanat, sicut si fit homo, non erat homo. In emanatione ergo universalissima totius entis nullum ens praesupponitur; haec autem universalis emanatio est creatio : est ergo ex nihilo.

In articulo secundo ostendit Deum posse creare, imo necesse esse quod omnia quae creata sunt ab ipso sint, quia qui facit ex aliquo, illud ex quo facit praesupponit, non causat : si ergo Deus facit omnia, quia nihil est a se praeter Deum, et omnia sunt ex ipso, necesse est, quod nihil praesupponat; et sic ex nihilo faciat, quod est creare.

In articulo tertio ostendit, quid sit creatio ex parte creaturae passivae, nempe non esse mutationem aliquam, seu motum, quia nihil supponitur quod sit subjectum talis mutationis, sed totum quod producitur est terminus actionis creativae. Remoto ergo motu, restat quod sit relatio seu dependentia termini a suo agente.

In articulo quarto ostendit, quod creari proprium est subsistentium, et habentium esse, quia eis convenit fieri, quibus convenit esse, cum fieri sit tendentia ad esse : habere autem esse convenit subsistenti, quia hoc habet esse ut quod, forma autem, vel accidens habet esse ut quo, unde ei magis convenit concreari, seu cum alio creari, quam simpliciter creari.

In articulo quinto ostendit, quod creare ita est proprium solius Dei, quod nulli creaturae potest competere, neque ut causae principali, quia creare est producere ens absolute in quantum ens, quod dicit universalissimum modum producendi, quod nulli creaturae competere potest : neque ut causae instrumentali, quia causa instrumentalis est quae ministerialiter, et dispositive operatur ad effectum principalis agentis, ubi autem producitur totum esse ex nihilo, nihil praesupponitur circa quod operetur illa ministerialis dispositio instrumenti.

In articulo sexto ostendit quod creare non est proprium alicuius Personae divinae, sed omnium indivise, eo quod Deus causat in quantum primum ens, esse autem primum ens, seu ipsum esse est commune toti Trinitati. Quia tamen Deus producit per intellectum, et voluntatem, secundum quas attenditur processio Personarum, ex ipsa ratione suae processionis dicunt ordinem ad causalitatem creaturarum, quatenus haec attributa includunt.

In articulo septimo ostendit quomodo in creaturis inveniatur vestigium aliquod Trinitatis, quatenus in creatura invenitur ratio causae, et principii, (484) ratio speciei, seu formae qua formatur et constituitur, et inclinatio seu ordo ad aliquid. Et primum repraesentat Patrem qui est principium : secundum Filium qui est species, seu forma expressiva omnium : tertium, Spiritum sanctum qui est amor, et inclinatio.

In articulo octavo ostendit, quod in opere naturae, hoc est in generatione rerum, et in opere artis quod supponit naturam, non

intervenit creatio sed eductio formae ex materia quae in potentia continet formas, quia nec formae fiunt per creationem, cum creari solum sit subsistentium non formarum, neque cum materia creatae sunt, et modo latitant in ea, sed ex potentia materiae educuntur.

QUAESTIO XLVI

DE PRINCIPIO DURATIONIS RERUM CREATARUM.

SUMMA LITTERAE.

Tria tractat D. Thomas in hac quaestione. In articulo primo ostendit nullam creaturam ab aeterno fuisse : nec enim mundus processit a Deo de necessitate, sed ex libera voluntate. Unde productus fuit quando ipse voluit, non voluit autem quod esset nisi in tempore. Nec potest ostendi quod aliquis motus, et res ab aeterno fuerit.

In articulo secundo ostendit quod mundum incoepisse in tempore ex fide habetur, quia dicitur : In principio creavit Deus coelum, et terram : hoc autem demonstrative probari non potest, quia mundum produci nunc vel ante, pendet ex nuda voluntate Dei, cujus ratio, et motivum de necessitate demonstrari non potest ex creaturis.

In articulo tertio ostendit creationem rerum non solum non fuisse ab aeterno, sed fuisse in initio temporis, non solum quoad spirituales creaturas, sed etiam quoad corporeas, et omnes processisse ab unico principio, quod significatur illis verbis Genes. I : In principio (scilicet temporis) creavit Deus (scilicet unicus Deus) coelum, et terram, quae sunt creaturae corporales.

QUAESTIO XLVII.

DE RERUM DISTINCTIONE IN COMMUNI.

SUMMA LITTERAE.

Ab hac quaestione incipit D. Thomas tractare de rebus ipsis procedentibus a Deo, quae in tota universitate mundi includuntur, et in varias species distinguuntur. Et primo agit de ipsa distinctione rerum in communi in hac quaestione, deinde in speciali de distinctione boni, et mali, et de distinctione spiritualis, et corporalis creaturae. (485)

In primo ergo articulo hujus quaestionis ostendit quod multitudo, et distinctio rerum a Deo intentae sunt. Non enim provenit solum ex diversitate materiae, quia haec diversitas dependet a formis, et tam formae, quam materiae ex Deo. Nec ex secundis agentibus, quia Deus solum primam creaturam faciat, et illa alias,

quia nulla creatura creare potest : multa autem praeter primam creaturam per creationem fiunt. Ex intentione ergo Dei provenit multitudo creaturarum, quia in una sola tota ejus bonitas repraesentari non potest.

In secundo articulo ostendit quod etiam inaequalitas creaturarum ex Deo est : per se enim intenditur varietas formarum, et specierum, et non solum individuorum in hoc universo, cum ex variis speciebus componatur; specifica autem distinctio semper inaequalitatem importat, quia sunt species sicut numeri.

In tertio articulo ostendit mundum esse unum non obstante tanta multitudine, et inaequalitate rerum, non unitate entitativa, sed unitate ordinis ad unum finem, et sapientiam ordinantem.

QUAESTIO XLVIII.

DE RERUM DISTINCTIONE IN SPECIALI.

SUMMA LITTERAE.

Prima distinctio creaturarum sumitur penes perfectum, et imperfectum seu defectuosum, quod est bonum, et malum; et ideo hic agit de eorum distinctione, et in sequentibus quaestione de causa mali.

Igitur in primo articulo inquit de malo, an sit natura quaedam. Et docet quod nomine mali non significat naturam aliquam habentem esse, quia omne ens est bonum in quantum ens sed significare absentiam, seu defectum boni.

In articulo secundo ostendit inveniri malum in rebus, quia quaedam bona sunt quae deficere non possunt, alia quae deficere possunt, malum autem est defectus a bono. Quae ergo deficiunt malum habent, id est, defectum. Loquitur D. Thomas de malo simpliciter seu privative.

In articulo tertio ostendit quod subjectum mali est bonum, quia malum est privatio boni, et non purum nihil, seu pura negatio. Privatio autem est in subjecto capaci, seu quod est in potentia ad formam, et ex hoc ipso est bonum quod dicit ordinem ad bonum.

In articulo quarto ostendit quod malum non destruit totaliter bonum : licet enim privet bono opposito, non tamen destruit subjectum in quo est neque habilitatem seu capacitatem ejus ad bonum, licet hanc diminuat, quia penitus tolli non potest, nisi subjectum destruat.

In articulo quinto ostendit sufficienter dividi malum per malum culpae, et poenae, quia forma, seu actus est duplex, primus et secundus. Primus pertinet ad entitatem rei, secundus ad operationem. Si est indebita operatio, quia caret ordine debito, et est in subjecto rationali, habet rationem culpae. Si est subtractio alicujus pertinentis ad entitatem, vel ad accidentia rei, est damnum, et habet rationem poenae. (486)

In articulo sexto ostendit malum culpae habere plus de ratione mali, quam poenam : tum quia per culpam redditur aliquis simpliciter malus, non per poenam; sed per hoc quod sit dignus poena : Tum quia malum culpae contrariatur Deo, cujus voluntatem non implet, poena autem bono creato, quod tollit ab aliquo.

QUESTIO XLIX

DE CAUSA MALI

SUMMA LITTERAR.

Tria facit in hac quaestione. In articulo primo inquit an bonum possit esse causa mali. Et docet, quod malum habet ex parte causae materialis bonum, ut dictum est, ex parte causae formalis non habet bonum pro forma, sed defectum boni. Ex parte causae agentis habet causam per accidens, scilicet efficiens cum defectu alicujus principii aut impedimento alicujus causae.

In articulo secundo docet quod summum bonum, id est, Deus, non est causa mali in operationibus, quia nullo modo est agens defectuosum, nec radix defectus in agentibus. Mali autem quod est in effectibus (sicut est corruptio aliquorum, et malum poenae) bene potest Deus esse causa ex consequenti, quatenus ordo universi non potest conservari sine aliquarum rerum corruptione.

In articulo tertio ostendit non posse dari unum primum principium malum, seu summum malum, tum quia debet habere aliquam entitatem, alias esset nihil, et pro hac parte aliquid bonitatis retinere; tum quia nullum est malum quod integre consumat omne bonum: sic enim se destrueret, cum maneret nihil; et sic implicat malum esse summum, id est, sine ullo bono, et sine ullo ente; tum quia malum semper supponit aliquod bonum, ex quo tamquam ex causa saltem per accidens causetur: ergo repugnat quod sit prima causa, et primum principium efficiens.

DISPUTATIO XVIII.

DE CREATIONE REORUM

Articulus I.

Quid fides doceat circa creationem, et articulum Dei creatoris?

I. Deum creatorem esse totius universi absoluta fides est; imo totius Scripturas, et fidei initium ab hac creationis notitia incipit, cum inquit Genes. I: In principio creavit Deus coelum, et terram: Isai. XL: Levate in excelsum oculos vestros, et videte quis creavit haec? Jerem. XXXII: Eccce tu fecisti coelum, et terram in fortitudine tua magna, et in brachio tuo extenso: et II Macchab. VII: Peto, nate, ut aspicias ad coelum et terram, et ad omnia quae in ea sunt, et intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus, (487) et hominum genus: et Paulus Actuum XVII: Deus qui fecit mundum, et omnia quae in eo sunt. Et passim in Scriptura vocatur Deus factor coeli, et terrae, et omnium. Unde tamen in symbolum fidei ar-

ticulus hic relatus est, cum dicitur: "Credo in Deum Patrem omnipotentem factorem coeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium;" et in Concilio Lateranensi sub Innocentio III, in c. Firmiter, de summa Trinitate, definitur: "Deum sua omnipotenti virtute in initio temporis utramque de nihilo condidisse creaturam, spirituales, et corporales, angelicam videlicet, et mundanam, etc."

Casterum licet haec veritas fidei ita stabilita sit, fuerint tamen plurimi errores tum antiquorum philosophorum, tum haereticorum qui illam evertere conati sunt, quos refert S. Thomas opusc. V et VI, et opusc. XXXIII, et II contra gentes. c. XVI et XXXI, et in II, dist. I, q. I, art. I, et V, et in praesenti qu. XLIV et XLV, et

seqq. Ad tria autem capita possumus errores omnes reducere in hac parte.

Primum est, circa ipsam creationem ex nihilo, quam aliqui negaverunt, praesertim ex antiquis philosophis apud quos erat tritum proloquium: Ex nihilo, nihil fieri, et ita materiam aut materialem causam aequè videntur associasse efficienti.

Secundum est, circa res productas, in quibus aliqui non omnia a Deo esse facta, aut non ab uno primo principio, sed a diversis, aut non immediate ab ipso, sed mediantibus Angelis plura esse facta, aut non ex primaria intentione omnia, sed ex accidenti aliqua esse facta dixerunt.

Tertium est, circa circumstantiam temporis, quia multi dixerunt non in principio temporis, sed ab aeterno fuisse mundum, aut creationem ejus. Unde fides catholica in his tribus maxime explicat articulum Dei creatoris, scilicet quod sit unus creator omnium, quod ex nihilo creaverit, quod non ab aeterno, sed in initio temporis.

II. Igitur circa primum, scilicet circa creationem rerum prout ex nihilo, erraverunt praecipue antiqui philosophi. Qui communiter convenientes in illo principio quod ex nihilo nihil sit, cogeantur ponere materiam aliquam esse increatam. Sed quia in materia corporali transmutationes fieri videmus, haerebant valde, et dividebantur, in assignando principio, seu causa istarum transmutationum: si enim materia esset increata, quæ haberet potestatem ad eam transmutandam? Et divisi sunt in tres classes.

Primo, dixerunt aliqui ut Democritus, et Epicurus, non esse quaerendam causam per se harum diversitatum, et transmutationum, sed casu, et fortuna ex plurium corporum concursu resultasse; et sic non oportere aliam causam assignare, quam materialem, scilicet ipsam pluralitatem corporum, quia corpora pro materia agnoscebant, ponentes materiam esse aliquid sensibile, et actuale, transmutationes autem solum esse accidentales.

Secundo, alii assignaverunt aliquam causam agentem harum transmutationum, sed tamen adhuc supponendo, quod substantia corporum creata non erat, sed primum principium, sed tamen transmutationes, segregationes, et divisiones, quæ in ea dantur, et accidentales solum

esse putabant, et secundum ea quæ apparent, dicebant ex aliquo agente, sicut Empedocles posuit tamquam prima agentia duo contraria, (488) scilicet amicitiam, et litem, et Pythagoras bonum, et malum, unde postea repullulavit error Manichaeorum de duobus primis principiis, altero bono, altero malo. Alii etiam posuerunt hanc segregationem, et mutationem rerum fieri ab aliquo intellectu sicut Anaxagoras, qui primus inter philosophos posuit quoddam incorporale principium, scilicet intellectum, licet cum aliis naturalibus philosophis poneret principia rerum corporalia, et infinitas partes minimas, ex quibus res fiebant, ut dicitur I physic. et S. Thomas refert opusculo XV, c. I.

Tertio, tandem aliqui agnoverunt transmutationem substantialem, et materiam quæ susciperet substantiales formas, sicque fieret substantialis generatio, sed non pervenerunt ad cognoscendam creationem ex nihilo, quia ipsam materiam factam et creatam esse non perceperunt, judicantes certissimum esse illud axioma: Ex nihilo nihil fieri. Unde quodcumque factum debet supponere aliquid ex quo fiat; et sic etiam primum agens debet supponere materiam, non facere. Et haec fuit sententia Anaxagoræ et Platonis, qui posuerunt pro primis principiis materiam, et agens, sed quod ipsum agens, non erat principium materiae, sed supponebat eam. Plato autem addidit tertium principium ad illa duo, scilicet ideas, seu exemplaria, quorum nullum erat causa alterius; et per haec tria, dicebat causari mundum, et res ex quibus constat mundus. Ita sumitur ex D. Thoma in II, dist. I, qu. I, art. I, et in opusculo V, in explicatione articuli creatoris, et his quaestione XLIV, art. II. Verum est quod Marsilius Ficinus in compendio Timæi Platonis, cap. IX, et seqq. intentat excusare Platonem ab eo errore, quod materia non sit facta, sed quod dixerit Plato materiam esse factam a Deo immediatius, quam res caeterae. Sed tamen D. Thomas non hoc imposuit Platoni: nam hoc ei attribuunt gravissimi auctores, et patres quibus potius credendum est Ficino. Hi sunt Justinus in oratione paraenetica ad gentes; Ambrosius lib. I hexameron, cap. XIX; Athanasius lib. de Incarnatione Verbi in Principio; Epiphanius haeresi VII. Videri possunt ex philosophis Phi-

loponus I physic. textu VI, et ibi The-
mistius textu XXXII, Alcinous lib. de
doctrina Platonis, c. IX.

III. Circa secundum caput diversimode
a diversis haereticis erratum est. Nam
antiquissimi haeretici, ut Simon magnus,
et Menander ejus discipulus quod secuti
sunt Basilides, Saturninus, Carpocrates,
Cerinthus, et denique Gnostici, dixerunt
visibilem mundum ab Angelis creatum fuis-
se, non a Deo ipso, licet variis modis,
et fabulis, hoc declaraverint, aut circa
hoc deliraverint; de quibus videri possunt
patres qui haereticorum errores, et cata-
logos adnotarunt, ut Tertullianus de praes-
criptionibus, c. XLVI, et sequentibus;
Theodoretus lib. I haereticarum fabula-
rum; Augustinus lib. de haeresibus; Epi-
phanus lib. de haeresibus, haeresi XX,
et sequentibus; Irenaeus lib. I, c. XX,
et sequentibus; Philastrius, Isidorus,
Damascenus, et alii. Post hos Cerdon, Mar-
cion, Apelles, et alii, duos ponebant
Deos, seu summa principia, unum bonum, al-
terum malum; et hunc faciebant corporum
conditorem, seu visibilis mundi, de quo
videri potest Tertullianus lib. de praes-
criptionibus, c. V, et in libris contra
Marcionem. Et haeresi Manichaeorum idem
communitur tribuitur, qui malum Deum vi-
sibilium creatorem constituit, ut videri
potest apud Epiphanium haeresi LXVI, et
apud Theophylactum in capite VI Joannis,
et indicat (489) Theodoretus lib. I haer-
eticarum fabularum. Concilium etiam Bra-
charense I, hoc dogma per plures canones
in Machinaeo, et Priscilliano damnat, et
S. Leo papa epist. XCI, vel XCIII, ad To-
ribium episcopum. Quam Manichaeorum hae-
resim repullulasse in Albanensibus, seu
Albigensibus contra quos infatigabili stu-
dio sanctissimus pater noster Dominicus
in partibus Tolosae, et in Concilio Late-
ranensi coram Innocentio III, depugnavit,
ut S. Antoninus refert tertia parte histo-
riae, tit. XIX, c. I, licet aliquantulum
dubitet, an iidem fuerint Albanenses qui
et Albigenses. In Italia autem, praeser-
tim in Insubria hic error valde tunc pro-
pagatus est, contra quem valide decerta-
vit, et suo sanguine devicit inclytus ac
gloriosissimus pugil S. Petrus martyr.
Denique Origenes, ut refert S. Thomas o-
pusc. XXIII, et in praesenti quaestione
XLVII, art. II, posuit Deum primo creasse
creaturas spirituales, easque aequales,
deinde ob peccata quarundam fabricasse

mundum visibilem, et corpusum, cujus
creaturis alligavit spirituales peccantes,
et hac occasione quasi in poenam peccati
fuisse conditum visibilem mundum.

IV. Circa tertium fuit error multorum
philosophorum, qui posuerunt mundum ab
aeterno, licet differenter, et non uno
modo id asseruerunt: aliter enim proces-
serunt quidam philosophi ante Aristote-
lem, aliter Aristoteles ipse. Nam ante
Aristotelem quidam posuerunt res aliquas
fuisse ab aeterno, sed per infinitum tem-
pus quievisse, et fuisse sine motu, et
postea per intellectum coeperunt moveri
extrahentem, et segregantem unum ab alio,
quae fuit opinio Anaxagorae. Alii vero
dixerunt ita esse generabile totum hoc
universum, et corruptibile, sicut quaeli-
bet pars illius, et consequenter semper
aliquid supponi debere ex quo generatio
fieret totius, quod utique aeternum esset
quae fuit opinio Empedoclis. Alii dixe-
runt quod ab aeterno non solum erant res,
sed etiam motus earum, inordinatus tamen,
et confusus: fuit autem in ordinem re-
ductus vel casu ut Democritus dixit, vel
ab agente divino, et ideis ut Plato, ut
dicitur in tertio de coelo. Alii vero
ut Aristoteles, et qui eum in hoc sequun-
tur, posuerunt res esse ab aeterno sub
eo statu, et in eo modo generationis, et
motus quo nunc sunt. Ita refert S. Tho-
mas in II, dist. I, qu. I, art. V.

QUID FIDES IN HAC PARTE PROBEAT, QUID RATIO

V. Contra haec tria, docet catholica
fides id quod jam supra diximus de Deo
creatore.

Primum, quod detur vera creatio ex
nihilo.

Secundum, quod omnia tam invisibilia
quam visibilia Deus unus creaverit, nec
ab alio aliquid creatum sit tamquam a
summo principio.

Tertium, quod non ab aeterno, sed ab
initio temporis creatus sit mundus.

Et quidem licet omnia ista tria defi-
nita sint in concilio Lateranensi sub In-
nocentio III, ut constat ex c. Firmiter
super citato, ubi definitur quod: "Deus
est creator omnium visibilium et invisi-
bilium, spiritualium et corporalium, qui
sua omnipotenti virtute simul ab initio
temporis utramque de nihilo condidit
creaturam, spirituales et corporales,

angelicam videlicet et mundanam, ac deinde humanam quasi communes ex spiritu, et corpore constitutam: licet, inquam, ista tria in hac definitione contenta (490) sint eadem tamen ex ipsa Scriptura apertissime constet, non solum quia Scriptura nomine creationis utitur attribuendo Deo creationem omnium, ut cum dicitur: In principio creavit Deus coelum, et terram: Ecclesiast. XVIII: Qui vivit in aeternum creavit omnia simul: et cap. XLIV: Tunc praecipit mihi creator omnium, etc. Sed etiam, quia expresse addit Scriptura de nihilo fecisse haec: et licet hoc non exprimeret, tamen dicendo quod creavit omnia, et fecit omnia hoc ipso dictum manet quod ex nihilo fecit, quia ultra omnia nihil est. Unde non facimus vim in sola proprietate verbi creandi, quod in rigore significat productionem ex nihilo, aliquando tamen sumitur laxiori significatione, qua etiam utitur Scriptura pro quacunque productione, etiam quae non producit substantiam ex nihilo, quod solum pertinet ad rigorosam creationem, ut cum dicitur Isai. XIV: Ego Dominus formans lucem, et creans tenebras: et cap. LVII: Creavi fructum laborum pacem: Psal. I: Cor mundum crea in me Deus: ad Ephes. II: Creasti in Christo Jesu in operibus bonis, sed tamen productionem ex nihilo aperte ipsa Scriptura ponit II Macchab. VII: Peto nate, ut associas ad coelum et terram, et ad omnia quae in eis sunt, et intelligas quod ex nihilo fecit ille Deus: et hominum genus. Et hoc pertinet ad primum punctum creationis ex nihilo. Ad secundum pertinet quod Deus ipse creaverit omnia: ex hoc autem constare potest quod si omnia creavit, nihil ab alio creatum est, et iterum quod necesse est aliquid fieri ex nihilo. Hae duas consequentias patent, quia si Deus creavit omnia: ergo nihil ab alio creatum est, alias si alter creavit aliquid, non potuit Deus omnia creasse. Et iterum si creavit omnia: ergo nihil praesupposuit non factum a se: ergo necesse est aliquid esse factum ex nihilo, quia si esset factum ex aliquo, de illo aliquo inquirerem an sit factum, an non. Si non est factum: ergo non omnia sunt facta ab ipso sit illud erit Deus, et ens a se. Si est factum: ergo vel iterum ex alio; et sic erit processus in infinitum, quod non potest admitti, vel erit ex nihilo; et sic est intentum. Circulus autem non potest admitti, ut scilicet unum fiat ex alio, et istud

ex illo, aut quod aliquid fiat de substantia ipsius Dei. Nam si unum fit ex alio, non potest habere esse ex illo nisi supponatur existens id ex quo fit, aut alias esset ex nihilo. Illud vero si existens supponitur, non potest fieri cum existens sit; si vero existens non sit: ergo ex illo ut existens non est factum aliud. Praeterquam quod in materia prima hoc verificari non potest: cum enim sit primum subjectum, ex nullo alio tamquam ex subiecto fieri potest. De substantia autem Dei fieri aliquid non potest tamquam ex subiecto; sic enim transmutaretur, essetque subjectum formarum, componereturque cum forma creata, quod totum absurdum est in Deo ponere. Quare hoc ipso quod dicitur Deus creasse omnia, tacite dicitur ex nihilo creasse. Antecedens vero, scilicet quod dicat Scriptura Deum creasse omnia passim in Scriptura reperitur, ad Heb. III: Quia omnia creavit Deus est: et c. I: Portans omnia verbo virtutis suae: Joan. I: Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil: ad Colos. I: Quoniam in ipso condita sunt universa in coelo et in terra, visibilia et invisibilia, et omnia in ipso constant. Et alia multa loca sunt quas supra citavimus. Ex quibus etiam deducitur Deum solum esse creatorem, et de facto creasse sine aliquo consortio: dicitur enim creasse omnia, et nulli alii attribuitur ratio, et potestas (491) creandi, imo dicitur Isai. XLIV: Ego Dominus faciens omnia, extendens cosmos solus, stabiliens coelos, et nullus mecum. An vero aliquid creaturas communicabilis sit potestas creandi vel tamquam causae principali, vel tamquam instrumenti, designaretur articulo quarto sequenti.

VI. Denique tertium, scilicet mundum factum esse in tempore, constat ex illo Genes. I: In principio fecit Deus coelum, et terram; constat etiam non semper fuisse mundum, et sic non esse aeternum: Psal. LXXXIX: Prusquam montes fierent, aut formaretur terra, et orbis: Proverb. VIII: Ab antiqua ordinata cum antequam terra fieret, nondum erant abyssi, et ego jam concepta eram: Ecclesiast. XLIV: Ego ex ore altissimi prodixi progeniti ante omnes creaturas: Joan. XVII: Glorificabo te Pater claritate quam habui priusquam mundus fieret apud te. Ipsa etiam mundi constructio per dies numeratur, quod pertinet ad successionem temporum, et non ad

aeternitatem, poniturque ibi numerus dierum finitus, quibus Deus operatus est mundum, Exodi XX : Sex diebus fecit Deus coelum, et terram, et mare, et omnia quae in eis sunt, et die septimo requievit : et Genes. II : Complevit Deus die septimo opus suum : ergo initium temporis habuit creatio mundi, quia finitus dierum numerus computatur usque ad completionem totius operis : ergo initium illius fuit septem diebus ante : ergo incepit mundus in tempore, et illud in principio convincitur ex ipso textus esse initium temporis, quia datur terminus huius constructionis, scilicet septima dies.

VII. Si quaeras an aliquid istorum ratione naturali possit probari, responderetur illud primum, scilicet creationem ex nihilo ostendi posse ratione naturali similiter et secundum, scilicet quod omnia a Deo creata sint. At vero tertium, scilicet de incoptione in tempore non potest dari demonstratio sufficiens ex ratione naturali. Utraque pars est D. Thomae et primam expresse affirmat in II, dist. I, qu. I, art. II, ubi inquit, quod : "Creationem esse non tantum fides docet, sed etiam ratio demonstrat." Idem sumitur ex his quae docet in hac quaestione XLIV, art. II, ubi ostendit materiam primam factam esse a Deo, quod stare non potest, nisi demonstretur dari creationem ex nihilo, quia remota materia, quae estultum subjectum, non restat aliquid ex quo res fiat. Et qu. XLV, art. I et II ostendit dari creationem ex nihilo, et ad Deum pertinere talem creationem. Et idem ostendit II contra gent. c. XV et cap. XXI et similiter in quaestione III de potentia, art. III. Sumitur autem praecipua, et fundamentalis ratio ex hoc, quia creatio est productio ex nihilo sed necesse est ponere aliquam productionem ex nihilo : ergo et creationem. Minor probatur, quia si non poneretur aliqua productio ex nihilo omnis productio esset ex aliquo ante praesupposito, sed ex hoc sequeretur vel processus in infinitum in causis, et effectibus, vel quod aliquid ens extra Deum non sit factum, neque creatura, quorum utrumque est aperte falsum : ergo necesse est ponere creationem ex nihilo. Sequela probatur, quia si omnis productio, et processio rerum est ex aliquo praesupposito, de quocumque praesupposito inquiramus an sit ex

alio, an ex nihilo, an a se : nec enim est dare medium. Si a se, non est factum, neque creatura; et sic vel erit Deus, vel nihil, quia omne ens vel est creatum vel increatum. Si ex nihilo, habemus intentionem quod datur processio alicujus rei ex nihilo. Si ex alio, de illo alio ex quo est, rursum inquiramus an sit (492) factum ex alio, vel ex nihilo, vel habeat esse a se; et sic vel deveniemus ad aliquid, quod ex nihilo, sit vel procedamus in infinitum. Nec potest admitti circulus in istis effectibus, ita ut dicamus unum esse ex alio, et illud aliud esse ex isto : id enim manifestam implicationem involvit, ut supra ponderavimus, quia sic idem praesupponeretur esse, et non esse respectu ejusdem, praesupponeretur esse, ut ex illo fiat hoc, et praesupponeretur non esse, ut illud fiat ex hoc. Multo minus potest dici quod res fiunt ex substantia Dei tanquam ex subjecto praesupposito, cum repugnet Deum esse subjectum transmutationis, et susceptivum formarum.

VIII. Quod vero utrumque consequens sit manifestum, absurdum, et implicatorium probatur, quia processus in infinitum in causis impedit causationem determinatorum effectuum : si enim ut produratur hic effectus numero, qui modo fit, v.g. hic ignis, hoc animal, necesse est praecedere infinitas materias, nunquam potest designari aliqua quae inceperit : ergo neque effectus iste hic, et nunc incipere poterit. Patet consequentia, quia ea a quibus dependet hic effectus, ut incipiat, nunquam inceperunt, sed quocumque dato aliud prius, et prius fuit ante sine principio : ergo ut iste effectus incipiat, semper restat aliquid accipiendum : ergo nunquam verificabitur quod incipit iste effectus : semper enim aliquid deest ut incipiat, quia semper restabit aliquid accipere ex requisitis ad incipiendum, cum sint infinita prius quam hoc fiat, de quo videri possunt quae diximus circa similes rationes ad probandum dari unam primam causam, primumque motorem, praecedenti tomo, quaest. II, disp. III, art. II. Si enim processus in infinitum admittitur in causis, cessat demonstratio qua probatur dari Deum : ergo si ex eodem principio probatur debere dari creationem, tam demonstrabile est creationem dari, quam Deum. Quod vero sit inconveniens quod deveniamus ad aliquod subjectum primum, quod a Deo non sit factum patet, quia sic

Deus non esset omnium rerum creator, ac per consequens nec omnipotens, quia non posset omnia, nec primum ens, quia non omnia entia essent ex participatione ab ipso. Et ulterius illud subjectum vel esset ens potentiale, et limitatum, vel infinitum, et actus purus. Si hoc secundum, esset Deus, et a se, atque adeo non posset esse subjectum primum ex quo alia fierent, quia subjectum hoc debet esse transmutabile, et consequenter potentiale, et non actus purus. Si primum: ergo haberet esse limitatum, et finitum, et consequenter ab alio, et non a se: ergo esset ens creatum.

IX. Ex quo sequitur eadem ratione probari Deum creare ex nihilo, et esse factorem omnium. Sequitur etiam materiam primam esse a Deo, et non aliquid non factum, et praesuppositum. Patet hoc, quia necesse est ponere quod materia prima non sit purum nihil, sed ens reale, utpote susceptiva formarum substantialium, et compositiva cum forma, tamquam cum altera parte totius compositi, et capax existentiae realis mediante forma, necesse est etiam ponere quod sit ens reale extra Deum, et ens participatum, utpote ens potentiale; et non actus purus: et similiter quod a Deo, in quantum primum ens, participatur, et derivatur omne ens extra se limitatum, et creatum: ergo oportet ponere quod materia prima sit derivata a Deo, utpote ens participatum et non a se, alias esset actus purus; si autem participatum est, utique a primo ente, et a primo principio (493) participari debet, a quo est omne ens quod quoquo modo participat esse.

Statim vero se offerebat difficultas, quomodo materia prima creetur a Deo ex nihilo, cum non sit creabile, nisi ens subsistens, et habens esse per modum totius, ut docet S. Thomas in hac quaestione XLV, art. IV, et nos dicemus infra articulo tertio, imo ex hoc consurgit difficultas, quomodo corpora creari possint, cum constant ex duabus partibus, quarum neutra creari potest, et una supponitur ad aliam et totum resultat ex ipsis; et sic ipsum totum supponit aliquid, nempe partes; et sic non videtur fieri ex puro nihilo. Sed de hoc commodius ibi tractabitur. Sufficit modo dicere quod materia prima non creatur per se seorsum, sed ut conjuncta formae, et sub illa, quia sic creatur sicut habet esse, non autem habet

esse nisi sub forma; et ideo creatio materiae semper attingit illam, ut de facto subjectam alicui formae, ita tamen materia sublunaris formae subicitur quod manet in potentia ad alias, potestque successive per generationes acquirere novas formas, et exuere alias, etiam primam, sub qua creata est, quia esse materiae, ut correspondet creationi, est solum esse potentiale, quod in actum reducibile est per diversas generationes, quibus diversae formae introducantur, et reducant illam potentialitatem in actum: et sic actuale esse quod habet materia, modo non dependet a creatione, quia hoc actuale esse variatur juxta variationem formarum; sed potentiale esse non potest haberi nisi in vi actionis creativae, quae prout tangit materiam est partialis creatio, seu concreatio. Sed quia potentiale esse non potest sine aliquo actuali in rerum natura inveniri, oportet quod illud esse potentiale, seu capacitas quam habet materia ad omnes formas, et ad esse actuale illorum quando primo producit sub aliqua forma a Deo producat, quae sub illam actionem creativam tunc cadat, et cum materia concreatur; ita tamen creatur sub illo esse, quod non accipit illud ut adaequatum, sed ut mutabile, et per aliam formam, cujus etiam est capax subrogabile, eo quod plurius capax producit, et non tantum illius primae, sub qua fuit creata.

Secundam vero partem hujus nostrae assertionis, scilicet quod non sit demonstrabile per rationem naturalem mundum factum esse in initio temporis, docet S. Thomas in praesenti quaestione XLVI, art. II et in II, dist. I, quaest. I, art. V. Et supponit quod etiam stando in ratione naturali non potest demonstrari quod mundus sit ab aeterno, nec rationes Aristotelis id efficaciter probant, ut ostendit S. Thomas citata quaestione XLV, art. I, easque solvit, imo, ut ibi ostendit, Aristoteles circa aeternitatem mundi praecipue intendit destruere quorundam philosophorum positiones, qui ponebant mundum incepisse quibusdam impossibilibus modis, et veritati repugnantibus; quod vero de facto ab aeterno mundus fuerit, nusquam demonstrative probavit, imo inter problemata dialectica id numerat in libro primo topicorum, cap. IX. Hoc ergo supposito, quod revera ita est, quod non possit dari demonstratio, nec ratio aliqua probans mundum esse ab aeterno, cum

id non possit deduci ex quidditate ipsa, et natura mundi, nec ex necessitate Dei agentis, sed ex voluntate ejus pendeat, per quam factus est mundus consequenter neque demonstrari potest per rationes naturales quod in tempore, quia res ista omnino dependet ex mera voluntate Dei libera : de libero autem ut libero, (494) demonstratio dari non potest, et multo minus de libero divino ex creaturis, quia nullum necessariam connexionem habet cum illis, sine connexionem autem necessaria, demonstratio non subsistit. Rationes autem quae multiplicari possunt, vel ad probandum creationem mundi ab aeterno, vel conantes demonstrare quod in tempore sit productus optime solvit S. Thomas in hac quaestione XLVI, art. I et II et II contra gentil. c. XXIV et XXXVII et qu. III de potentia, art. XVII. Non est necesse eas hic transcribere.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

X. Primo objicitur commune philosophorum axioma : Ex nihilo nihil fieri, quod ex natura rei videtur certum, cum inter nihil, et aliquid nulla sit proportio, nec determinatio ad hoc potius quam ad illud.

Confirmatur, quia si Deus crearet ex nihilo, maxime propter rationem D. Thomae quam affert in hac quaestione XLIV, art. I, et qu. XLV, art. II, quia Deus est causa totius entis, eo quod ipsum esse a se, et hoc solum potest esse unum, reliqua omnia sunt ens per participationem, et sic sunt ab illo, quod est ipsum esse a se, quia omne quod participative est tale, causatur ab eo quod essentialiter est tale, sicut ferrum esse ignitum causatur ab igne. Ex hoc autem sequitur quod Deus operetur ex nihilo, quia qui facit ex aliquo praesupponit illud, ex quo operatur : si ergo Deus aliquid praesupponeret, non faceret illud; et sic non faceret omnia : sed haec ratio non probat : ergo. Minor probatur, quia imprimis non bene infertur quod ab eo quod est essentialiter tale causetur id quod per participationem est tale, sicut ignis essentialiter est ignis, non tamen omne ignitum causatur ab igne : potest enim causari a sole, vel per antiperistasis, aut collisionem duorum lapidum sine igne. Item homo essentialiter est animal, non tamen causat omne animal, et Angelus essentialiter intellectivus, non causat

omnem rationem intelligibilem, nec omnem naturam intellectivam, sicut est anima rationalis. Quod si dicatur quod etiam homo essentialiter est rationalis, et non per participationem, contra est, quia etiam creaturae sunt essentialiter entia, et suam quidditatem habent in ratione entis aut substantiae : ergo similiter non infertur quod erunt causata a Deo, saltem quoad quidditatem. Et secundo, dato quod Deus non solum essentialiter sit ens, sed ipsum esse per essentiam, unde sequitur : ergo est causa efficiens caeterorum entium :? Nam solum ex ipso esse per essentiam inferri potest quod sit causa formalis, sicut si esset albedo separata, esset causa omnium alborum, sed non effectiva, et ideae, quas posuit Plato, si darentur essent causae singularium per participationem sui, non per efficientiam. Et denique tertio, dato toto hoc, solum sequitur quod creaturae sint a Deo quantum ad existentiam, non quantum ad potentialitatem, quia ex eo quod Deus sit suum esse, solum sequitur quod omne esse creatum sit participatum. At materia non habet esse, sed est pura potentia, et solum per formam participat esse. Unde ergo infertur quod materia sit a Deo? Si autem hoc non infertur : ergo neque quod producat ex nihilo, sed ex materia quae non habet esse in se immediate, et consequenter neque a Deo.

Respondetur quod, ut dicit S. Thomas in hac quaestione XLV, art. II ad I, illud axioma philosophorum procedit in causis particularibus, a quibus res emanant secundum (495) transmutationem de uno esse ad aliud, sicut cum fit homo ex non homine, et ignis ex non igne, non autem in prima emanatione ab universali, et primo principio, a quo emanant res secundum omnem rationem entis. Itaque ex nihilo nihil fit, distingo; per transmutationem de uno in aliud, sicut agunt causae creatae, et particulares, concedo; sine transmutatione de uno in aliud, sed per simplicem emanationem totius entis, sicut agit causa prima, et primum ens, nego. Philosophi autem antiqui solum intellexerunt fieri rerum per transmutationem, et multorum non valebant intelligere transmutationem substantialem in materia prima, sed solum accidentalem in subjecto in actu. Loquendo ergo de transmutatione in subjecto recte procedit dictum axioma quod : Ex nihilo nihil fit. Sed est aliorum modus operandi, quo primum principium

operatur, in quantum ab illo procedit ens in quantum ens, id est, totum quod habet rationem entis in re producta; et sic non supponit subjectum quod transmutet, sed totum facit quidquid est. Et ex hoc discerni potest quid sit procedere aliquid per modum totius entis ab alio, et quid sit procedere per modum entis simpliciter. Nam bene stat quod aliquid procedat ab alio, tamquam ens simpliciter, non tamen procedat per modum totius entis, ut ens est. Procedit ut ens simpliciter, quod ex vi suae processione accipit primum esse actuale, quod est esse substantiae, ad quod non requiritur dare totam rationem entis, sed formam substantialem introducere, et consequenter supponit aliquam entitatem quam non facit, sed potentialem, qualis est materia prima. Caeterum procedere aliquid in quantum ens, seu in ratione totius entis, est processionem esse talem quae totum quod entitatis esse praebet, et totum quod quomodocumque participat ens, et habet rationem entis realis; et sic nihil praesupponat neque entitatis actualis neque potentialis, sed totum faciat, quod est ex non ente facere.

Ad confirmationem respondetur rationem D. Thomae optimam esse.

XI. Ad primam instantiam dicitur quod essentialiter esse tale, et per participationem esse tale non contraponuntur tamquam essentialiter, et non essentialiter, sed tamquam quod pure, et abstracte est tale, seu impermixte, ab eo quod contracte, et mixte cum alio; atque adeo limitate, et ex parte: id enim participationis nomen sonat, quod est partem capere, id est, non in tota plenitudine, sed in parte, seu participatione; tunc autem aliquid recipitur in partem quando cum aliquo alieno miscetur; et sic non manet in tota sua puritate; quando autem est immixtum, et purum, tunc dicitur manere non participatum, sed per se tale, non solum perseitate intrinseca, et essentiali, sed perseitate solitudinis, seu singularitatis, quia est sine altero, et sine consortio alicujus mixtionis, quod est esse abstractum. Et ad hoc adducitur exemplum de igne, et ignito, quatenus ignitum aliquid dicit praeter essentiam ignis dicit, licet non importet formam in abstracto: sufficit quod comparatur ut impermixtum, et solam essentiam rei habens ei qui habet cum limitatione et consor-

tio alterius limitantis, sicut ignitum respectu ignis. Et hoc modo, quod sic essentialiter est tale, est causa ejus quod participative est tale, quia pars a toto derivatur, et quod est per aliud naturaliter subordinatur ei quod est per se, non determinando modo in quo genere (496) causae: de hoc enim statim dicemus.

XII. Sic ergo patet ad primam instantiam, quod omne ignitum est ab igne per se loquendo, vel ab eo quod est ignis eminenter sicut sol, vel virtualiter sicut a calore quae est virtus ignis, vel ab ipso derivata, vel a motu lapidum cum subordinatione ad causam universalem, quae est coelum, quod est eminenter ignis, et ignitivum. Ad exemplum de homine, et Angelo dicitur quod essentialiter sunt animal, et intellectivum, sed essentialiter contracte, et limitate, non essentialiter abstracte, et pure non sunt ipsa animalitas, et ipsa intellectualitas, sed determinatum animal, et determinate intellectivum in tali vel tali participatione, seu gradu, et ita ly essentialiter tale non contraponitur ibi ei, quod est participative tale, sed ei quod accidentaliter tale. Ut enim ly essentialiter opponatur ei quod est participative, oportet quod sumatur ly essentialiter pure, et impermixte, seu abstracte, et sine alia concretionem seu consortio limitante: ut autem opponitur huic quod est accidentaliter, sufficit quod habeat connexionem quidditativam, et intrinsecam, non tamen ex hoc sequitur quod sit causa: aliorum participantium talem rationem, quia ratio causalitatis hujus non fundatur in essentiali convenientia, et connectione praedicatorum, sed in perseitate, et convenientia alicujus praedicati ita pura, et impermixta, quod alia comparatur ad ipsa ut mimes, et participata, et ex permixtione seu receptione in alio limitatiora, sicut esse in actu puro, quod est in Deo, comparatur ad esse creatum, ut ad permixtum potentialitate, et receptibilitate, unde oritur similitudo. Et quidem bene potest esse quod id quod essentialiter est tale, etiam in concreto, et non in abstracto possit comparari ut causa eorum quae participantur ab illo, sicut in exemplo quod adducit D. Thomas de igne, qui est causa omnium ignitorum, et tamen ignis non est abstractum, sed concretum, non igneitas, sed ignis.

Sed hoc ideo est, quia ignis licet sit concretum, et non abstractum quantum ad formam ipsam constitutivam naturae ignis, quia habet formam in materia, tamen est impermixtum, et purum quantum ad consortium extraneas substantias qua caret; ignitum autem dicit naturam ignis, non quomocumque, sed permixtam alteri extraneas substantias quam afficit et quasi vestit, sicut dicitur ferrum ignitum, lapis ignitus, et respectu horum se habet ut per se tale, respectu ejus quod participative est tale, qua etiam ratione homo potest dici causa omnium quae humana sunt, et Angelus respectu omnium quae sunt angelica, quia comparatur ad illa ut ad participantia, et recipientia id quod hominis vel Angeli est; et sic inter participative tale, et formaliter, seu essentialiter tale, solum debet attendi id quod plene, et pure est tale, et id quod partim aut permixte, quia sic limitat, et contrahit illam puritatem; et a plenitudine ad partialitatem, ab eo quod totaliter, et simpliciter est tale ad id quod partialiter aut participative, semper intervenit causalitas seu derivatio aliqua, licet in alia consideratione etiam id quod simpliciter est tale concretum sit; sed quia in abstractis, et remotis ab omni concretionem, et materia facilius intelligitur totalitas, et puritas formae, plerumque hoc quod est essentialiter esse tale, respectu ejus quod participative est tale attribuiamus formis abstractis, et in abstractione subsistentibus. Unde etiam non obstat quod creaturae habeant suam quidditatem essentialiter, (497) et secundum connexionem essentialem: fatemur enim quod habent illa, et essentialiter, id est, intrinsece, et non accidentaliter illis convenit sua quidditas, et ontitas, sed non pure, et impermixte, sed cum admixtione potentialitatis, et receptione aliqua; et sic sunt participative ontia, et causata ab eo quod pure, et impermixte est ens in actu.

XIII. Ad secundam instantiam dicitur, quod Deum esse causam effectivam, supposito quod ipsum esse per essentiam, tamquam quod notissimum reliquit D. Thomas. Nam cum causa efficiens in ratione efficientis fundetur super actualitatem, et perfectionem, quia unumquodque agit in quantum ens actu, et per eandem formam, qua aliquid constituitur in esse, operatur in actu, si Deus est ipsum esse per

essentiam, et actus purus, nec potest aliquid actualius excogitari, aut perfectius: ergo neque activius, et efficientius, quia tota radix activitatis, et efficientiae, actualitas est. Quod si ad Deum qui est summa actualitas non pertinet activitas, et efficientia, ad quem pertinebit? Et albedo separata si daretur, eandem efficientiam haberet respectu alborum, si albedo qualitas activa est: et ideae Platonis efficerent ideata, si eo modo essent ideae quo deberent esse in vi actualitatis suae, et quales sunt modo in Deo, non quales a Platone ponebantur, ut universalis in praedicando, non in causando.

XIV. Ad tertiam instantiam dico, quod ex eo quod Deus est ipsum esse per essentiam, sequitur quod sit causa, non solum entis creati, ut habentis esse actuale immediate in se, sed cujuscumque habentis esse immediate vel mediate, ut receptivum ejus, vel ut forma ejus, id est, ut principium quo receptivum, vel formale. Materia autem prima licet immediate in se non habeat esse, nec sit principium quo formale illius, habet tamen mediate, et ut principium quo receptivum: et sic de se dicit ordinem, et capacitatem ad esse, saltem mediate, id est, mediante forma. Et hoc sufficit quod sit ens participatum a primo ente, et a primo esse, quia est ens capax esse, et habens ordinem ad esse saltem mediate.

XV. Secundo arguitur: Nam si ob aliquam rationem ponimus Deum esse creatorem ex nihilo, maxime ob auctoritatem Scripturae, ex qua motum fuit Concilium Lateranense ad illam definitionem supra relatum; auctoritas autem Scripturae non cogit ad asserendum quod illa creatio est ex nihilo, aut quod omnia comprehendit, aut quod solus Deus creat: ergo. Minor probatur, quia verbum creare quo utitur Scriptura, ambiguum est, nec semper sumitur pro rigurosa productione ex nihilo, sed indifferenter applicatur productioni de novo, etiamsi ex nihilo non sit, ut aliquibus locis ex Scriptura supra ostendimus, et in ipsamet historia productionis mundi utitur Scriptura verbo creandi, etiam ubi clare constat non esse productionem ex nihilo, ut patet in opere quintae diei, cum dicitur: Creavitque Deus cetera grandia, et omnem animam viventem atque motabilem, quam tamen ex

aquis, et non ex nihilo produxit. Et de homine dicitur : Ad imaginem Dei creavit illum, quem tamen de limo terrae produxit. Ergo si verbum creare indifferenter sumitur pro productione ex nihilo, et ex aliquo, unde infertur quod illud : In principio creavit Deus, etc. sumitur pro creatione ex nihilo ? Item ibi habetur in plurali : In principio creavit Elohim, id est, judices, coelum et terram, ubi non solus summus Deus significatur fecisse illa, sed (498) cum aliorum consortio : ergo vel solus non creat, sed alii creatores sunt, aut ibi non intelligitur creatio in rigorosa significatione. Aut cur in toto rigore intelligitur verbum creare quod sit ex nihilo, et non in toto rigore intelligitur verbum Elohim, seu judices, quod comprehendat alios praeter Deum ? Denique, ipsa corpora, et res visibiles non videntur capaces creationis ex nihilo, ob rationem supra insinuatam, quia fiunt per suas partes, quarum neutra creatur, non materia, quia de se non habet esse, nec totale esse, cum sit pars; non forma, quia producit ut dependens a materia, et unita illi, eteducta ex illa : ergo in corporibus non habet locum creatio, et sic non est creator omnium.

Respondetur negando minores. Ad probationem dicitur verbum illud creare debere sumi in toto rigore, ut supra jam ponderavimus, quia licet verum sit quod verbum creare aliquando in Scriptura non sumitur pro creatione in toto rigore, sed pro productione facta a Deo cum summo imperio, tamen cum dicitur : In principio creavit necessario intelligitur nihil ante praecessisse; tum quia Scriptura se explicat dicendo quod fecit Deus ista ex nihilo II Macchab. VII, et quod solus fecit, et nullus alius eodem, Isai. XLIV; tum quia saepissime dicitur Deum creare omnia, fecisse omnia, etc. Qui autem factor est omnium, nihil praesupponit non factum a se, alias illud non factum esset Deus, vel si esset creatum ens, Deus non fecisset omnia, si illud non esset factum a se, sed praesuppositum.

Ergo in principio creandi omnia, necesse est quod ex nihilo fecerit, et sic illud : In principio creavit de creatione ex nihilo debet intelligi, licet pro illud principium creatio applicari possit, etiam in his, quae non ex nihilo fiunt : quavis homo ad imaginem Dei creari dicitur ratione animae, quae est ex nihilo. Unde sufficiens fundamentum habuit in Scriptura Concilium Lateranense, ut hanc veritatem definiret; et sic communiter tradidere patres, cum determinant contra Arium verbum non esse ex nihilo, seu ex non entibus, sicut ex creatura. Videatur Athanasius libro de incarnatione Verbi, in principio; Cyrillus libro V thessauri, cap. IV; Chrysostomus homil. II in Genes. Basilus, Ambrosius in suis hexameron, et alii.

XVI. Ad secundam probationem dicitur quod verbum Elohim in plurali positum in illis verbis : In principio creavit Deus, non significat alios extra Deum creatores, aut cooperatores creationis cum constet Isai. XLIV, quod Dominus solus extendit coelos, stabilivit terram, et milis secum. Unde nec dicitur ibi creaverunt in plurali, sed in singulari creavit, quod est signum novem Elohim significare non plures creatores, sed unum principium. Ponitur tamen in plurali, juxta Hebraicam phrasin, quae significat rem magnam per pluralitatem, seu multitudinem, quasi sit sensus : Ille Deus qui est ita magnus, sicut multitudo decorum, aut judicum creavit coelum. Alii dicunt ibi insinuari in nomine plurali mysterium Trinitatis, quod nescio an connumeravit Scriptura Personas divinas nomine decorum appellare. Ut ut est, argumentum parvi momenti est.

Ad tertiam probationem dicemus articulo tertio, agendo de his quae capacia sunt creari.

Articulus II.

Quid sit creatio ipsa tam active ex parte Dei, quam
passive ex parte creaturae?

I. Duo dicta invenimus apud D. Thomam circa creationem ipsam, (499) quae in praesenti examinanda sunt.

Alterum, circa creationem active sumptam ex parte creatoris.

Alterum, circa creationem passive sumptam ex parte creaturae.

Primum dictum est: Creatio ex parte Dei est actio aeterna, ex qua tamen non sequitur effectus aeternus, sed temporalis, qualem scilicet Deus voluit juxta id quod conceptum, et praedefinitum est. Habetur haec propositio in hac quaestione XLVI, art. I ad X et II contra gentil. cap. XXXV, et quaest. I de potentia, art. I ad VIII, ubi docet quod: "Potentia Dei semper est conjuncta operationi, sed operatio Dei non semper est conjuncta effectui." Et quod actio Dei sit aeterna, sed effectus temporalis, iterum repetit qu. III de potentia, art. XVII ad XII et XXVI.

Secundum dictum est: Creatio ex parte Dei non addit supra creaturam, quae est terminus productus, nisi relationem ad creatorem ut ad principium sui esse, sicut in passione, quae est motus, importatur relatio ad principium motus. Ita habet in hac quaestione XLV, art. III, et qu. III de potentia, art. III.

II. Circa primum dictum, est illa communis difficultas, quo modo actio possit esse sine termino, cum ex extrinseco suo conceptu sit tendentia ad illum, et productio illius; si autem terminum non habet actu, tendentia, et productio actualis ad illum non est: ergo non stat actionem in actu esse aeternam, et effectum temporalem. Quod si dicatur actionem istam non identificari cum termino; sed esse actualitatem agentis, contra est quia vel actualitas ista pertinet ad actum primum ex parte agentis, vel ad actum secundum, quo emittitur, et procedit res operata. Si ad actum primum, nondit, remoto motu successivo; et mutatio est actio, sed virtus, seu potentia; si est actus secundus producendi, et ipsa processio rei operatae: ergo non est sine termino procedente illa actio, et consequenter si est actio aeterna in actu secundo, erit etiam processio creaturarum aeterna, quod est haeresis manifesta.

Secundo augetur eadem difficultas, quia si actio per modum actualis productionis in Deo est ab aeterno: ergo et denominatio agendi ab aeterno erit, quia non potest intelligi formam aliquam in subjecto esse actu, et non denominare; sed denominatio agendi est esse creatorem, et dici creantem: ergo Deus ab aeterno creator est, et creans, quod concedi non potest: nihil enim creat ab aeterno: ergo creator non est. Unde hujusmodi denominationes, et relationes ex tempore de Deo dicuntur ut D. Thomas ostendit supra quaest. XIII, art. VII.

VII. Circa secundum dissentiunt a D. Thoma, Molina super quaestione XLV, art. III, et Suarez in metaphysica, disp. XX, sect. V, quantum ad duo.

Primum, quod creatio ex parte creaturae se tenens non addit solam relationem supra creaturam procedentem: nam haec relatio super aliqua dependentia fundari debet, non immediate super ipsam entitatem rei creatae, nisi quatenus dependens est. Hanc autem dependentiam, seu quidquid illud sit quod supponitur ad fundandam relationem dicunt esse modum superadditum rei creatae, sicut in omnibus aliis effectibus.

Secundum est, quod haec dependentia creaturae ut est quaedam emanatio, seu effluxus a Deo est actio transiens vere, et proprie, quae identificatur cum ipso termino. Neque hoc derogat perfectioni divinae potentiae, quia potentia divina ita est activa quod non perficitur per actionem; sed ipsa potius actio a potentia recipit perfectionem: nec (500) ipsum mediare inter potentiam Dei, et effectum magis derogat divinae potentiae, quam quod mediet dependentia inter creaturam factam, et Deum. In summa, creationem explicat haec sententia sicut actionem quamlibet instantaneam, quae ab agente creato procedit ex materia seu subjecto aliquid operante, quia in creatione subjectum non supponitur, ex quo aliquid fiat, sed totum fit ex nihilo.

Juxta hoc potest etiam esse dubium, an creatio sit mutatio, non quidem alicujus subjecti educendo ex illo formam, et

per modum passionis receptae in materia, sed mutatio termini, quatenus illum creando transfert de non esse ad esse, et ipsemet terminus recipit in se esse, et dependentiam a Deo; ipsum autem recipere quoddam pati et quoddam mutari est, saltem large loquendo de mutatione.

**CREATIO EX PARTE DEI EST ACTIO AETERNA
ENTITATIVE ET TEMPORALIS DENOMINATIVE.**

IV. Pro intelligentia creationis, ut tenet se ex parte Dei, est advertendum, quod in actione tres habitudines considerentur in quantum actio praecise.

Prima est, ad terminum ad quem, et sic est influxus causae agentis per modum ad.

Secunda est, ad ipsum agens, et sic est influxus causae agentis ut dicit ab.

Tertia est, ad terminum a quo, et sic non consideratur ut influxus, sed ut destructio vel recessus ab illo termino, quia in illum non influit, sed relinquit aut tollit. In actionibus autem inducentibus passionem in subjectum, seu materiam inducitur alius respectus illius influxus, ut in passio ab agente, sed hic respectus potius pertinet ad illam ut passio, vel motus est, quam ut actio: id enim quod actionis est praecise concipitur per hoc quod sit influxus a causa agente ad aliquem terminum ex termino relicto seu destructo. Et hic habet respicere terminum ad quem influendo, et terminum a quo destruendo, seu relinquendo, et agens, egrediendo: quos respectus explicamus per ad, respectu termini ad quem tenditur; per ab respectu agentis a quo egreditur; per ex respectu termini a quo qui relinquitur.

Inquirimus ergo quid sit in actione creativa Dei influxus, ut dicit egressionem a Deo, seu prout dicit respectum ab. Nam in creaturis agentibus invenimus hunc influxum quasi partitum, seu duplex munus habentem et duplicem formalitatem, nimirum et actualitatem agentis, quatenus reducitur de potentia ad actum, de otio in operationem: agens enim de se est solum in actu primo, perficitur autem et quasi extenditur ad influendum dum fit in actu secundo, seu reducitur de potentia ad actum: et haec actualitas quia egreditur a potentia ipsa, quasi actus secundus a primo, etiam importat ab. Et secundo iste influxus tangit ipsum terminum, quia

indicit, et influit esse in ipsum, et ut tenet se ex parte termini etiam dicit ab, quia etiam terminus mediante influxu egreditur ab agente. Ista autem duae formalitates, non sunt in una et eadem re, licet una sequatur ad alteram, et coordinetur illi; nam influxus prout tangit terminum, identificatur cum illo, et ubi est terminus est ille influxus, si terminus est in passo, ibi est influxus; si terminus est sine passo, in ipso termino influxus est dans illi esse extra ipsum agens quando producitur aliquid extra ipsum. Influxus autem ille, prout est actus (501) secundus agentis, pertinet ad ipsum agens, ejusque potentiam, quae de se est in actu primo, reducit et constituit in actu secundo. Et sic distinguitur actio, seu influxus ut faciens, et ut effectus, ut faciens est in agente, ut effectus in termino. De quibus videri possunt quae diximus in physica, quaest. XIV, art. III, ubi haec omnia ex D. Thoma probavimus, et iterum supra adduximus plura disputatione undecima.

V. Dico ergo, his suppositis, quod actio, ut tenet se ex parte Dei, est actualitas ejus sine ulla potentialitate, vel actu primo; et sic est actus secundus ex parte agentis se tenens, nec est aliud ab entitate ejus, siquae est actus secundus aeternus, nec indiget potentia divina reduci in actum, aut amplius actuari, et perfici, ut influat, sed seipsa influit. Non tamen influxus ex parte termini ipsum tangens ipsique dans esse ponitur nisi in tempore, et denominatio agendi, quae est relatio ad creaturam, et ab isto influxu terminativo resultat, sine quo non denominatur agens, temporalis est, non aeterna. Sumitur haec conclusio ex Cajetano in hac quaestione XLVI, art. I, explicans solutionem ad X D. Thomae. Estque ipsius D. Thomae locis supra allegatis ponendo hac primum dictum ipsius, et in hac quaestione XLV, art. iii ad 1, ubi dicit: "Quod creatio active significat actionem divinam, quae est essentia Dei cum relatione ad creaturam." Et declaratur etiam ab ipso in II contra gentiles, cap. IX, quia: "Actio, inquit, alicujus rei est quoddam complementum potentiae ejus: comparatur enim ad potentiam, sicut actus secundus ad primum, divina autem potentia non completur alia quam seipsa, cum sit ipsa Dei essentia: igitur non est aliud potentia quam actio." Confirmat ex hoc

quod divina potentia est essentia Dei, et ejus agere est actus esse et ejus esse est sua substantia; et sic actio ejus est est ejus substantia. Ac denique quia actio, quae non est substantia, est accidens quod inest agenti, unde cum in Deo non sit accidens, non inest ei actio, sed est ejus substantia. Ex quibus deducitur quod secundum D. Thomam actio prout est actus secundus respectu potentiae, quae est actus primus complet potentiam, cumque in actum reducit formaliter illi inexistendo, alias non bene inforret, quod est substantia Dei, quia actio inest agenti, et in Deo non est accidens: in agentibus autem creatis ista secunda actualitas etiam effluit, et emanat a prima seu ab actu primo, cumque actualat quamdiu effectus etiam effluit, et cessat consummato effectui, quia tunc non amplius operatur causa. Unde dicit D. Thomas supra quaest. XXV, art. I ad III, quod: "Potentia in rebus creatis non solum est principium actionis, sed etiam effectus: in Deo autem salvatur ratio potentiae quantum ad hoc quod est principium effectus, sed non quantum ad hoc quod est principium actionis, quae est divina essentia, nisi forte secundum modum intelligendi prout divina essentia potest intelligi, et sub ratione actionis et sub ratione potentiae." Igitur actualitas illa actionis quaecausam creatam constituit in actu secundo operantem, est a potentia, ut a principio sui; et sic ex illa dimanat: in Deo autem non emanat a potentia: sic enim esset aliquid ab illa distinctum; et cum dicat D. Thomas quod ipsa actio, seu actus secundus agendi est ipsum esse, seu essentia Dei, si actio emanaret a potentia, essentia emanaret ab essentia, quod est implicitorium.

VI. Ex his ergo sit manifestum quod actio Dei, seu creatio, prout (502) est actus secundus ex parte Dei se tenens est entitative aeterna, si quidem ista actio, ut ex parte angelis se tenet, entitative est ipse actus secundus agentis, et ipsum esse Dei, non autem aliquid reducens virtutem Dei activam de potentia ad actum de actu primo ad secundum, de otio in operationem, sed virtus Dei per seipsam est in actu secundo, tum essendi, tum operandi, quia est actus purus, et ad nihil actualitatis est in potentia: ergo actualitas illa secunda, qua dicitur potentia esse in actu in quantum agens, et

operans, aeterna est in Deo, imo est ejus esse, quia in Deo virtus agendi, et substantia; et ipsum esse, et ipsum agere, seu actualitas secunda essendi, et agendi est prorsus eadem, nec per aliam actualitatem est operans, et existens; actualitas autem secunda in agendo est actio: ergo actio in Deo est aeterna in sua entitate, et actualitate.

VII. Dices: Non sufficit haec actualitas sic considerata, prout est idem cum esse Dei ad constituendam rationem actionis. Nam etiamsi Deus nihil vellet de facto producere, sed omnia concludere sub statu purae possibilitatis, adhuc illa actualitas sic maneret in actu secundo, sicut modo: nec enim ex volitione Dei libera mutari potest: ergo etiam modo datur comparatione ad pure possibilita; sed non dicitur Deus habere actionem ad pure possibilita, sed solum potentiam: ergo nec ad alia, quousque in re ponantur et fiant, sed tota illa actualitas respectu rei nondum existentis, et productae in se non habet vim actionis, sed solum virtutis, et potentiae.

Respondetur quod respectu possibilitum sub puro statu possibilitatis actio Dei manet sub eadem actualitate entitative, et ex parte subjecti, non terminative, et ex parte objecti, quia actio haec de se respiciens, et complectens omne creabile, determinatur ad particulares effectus juxta suae voluntatis decretum, quo operatur, et partitur singulis prout vult. Et haec determinatio actionis non addit aliquid supra ipsam, aut supra potentiam, sed est ipsamet actio ut libere volitionis terminatione gaudens, quia actio qua Deus actualiter dicitur operans, non est alia ab actione immanenti suae voluntatis, et imperii; et sicut actus voluntatis, qui in se est necessarius sua eminentia determinatur libere ad has creaturas potius quam ad illas, cum tamen posset se determinare ad plures, vel ad omnes, ita actio, quae de se potest circa omnia possibilita versari, ut libere determinata respicit istas efficaciter, et applicate, reliquas quoad efficientiam actualitatis, et virtutis: sed haec applicatio et efficax determinatio non magis addit supra actualitatem actionis, quam libera determinatio actus voluntatis supra actum voluntatis necessarium. Sed tam ipsa actualitas actionis secundum vim actuali-

tatis, quam ipsa applicatio seu determinatio ut libera aeterna est, et aeternitate mensuratur. Unde nec etiam pro hac parte incipit convenire in tempore, sed ipsa actualitas secunda actionis Dei tam quoad rationem actualitatis, quam quoad determinationem et applicationem efficacem respectu harum creaturarum, et non aliarum aeterna est, sicut ipse actus liber.

VIII. Et ex hoc concluditur et explicatur secunda pars conclusionis, quod denominative illa actio non dicitur de Deo ab aeterno, sed temporaliter, scilicet quando effectus ipse ponitur executive in esse in sua propria duratione, et mensura. Et probatur, quia denominatio agendi, seu creandi non sumitur ab actualitate actionis, ut in agente, est, sed ut terminum tangit, et ponit in esse, seu ab actione ut consummata est in termino, non ut incipiens ab agente, aut actrans ipsum.

Et ratio hujus est, quia denominatio agendi, vel creandi non est solum denominatio in genere causae formalis, sed effectivae, quia reddit et constituit causam efficientem. Ad denominationem autem causae formalis sufficit quod forma sit in subjecto, eamque actuet, et informet; ad denominationem vero causae efficientis non sufficit subjectum actuari, et informari a forma, sed terminum effici et attingi ab efficientia, quia efficiens non denominatur efficere nihil, sed aliquid ex parte termini, non ex parte subjecti, quia id quod efficitur non est subjectum agens, sed effectus: si autem nihil ex parte termini efficit, non efficit: ergo ut denominet efficere, oportet quod effectus sit aliquid factum, et terminus ex vi efficientiae positus. Ergo actio non denominat Deum agentem, seu creantem, nisi posito termino, et attacto per ipsam actionem, quia denominatio ista est denominatio qua dicitur efficiens, non qua solum dicatur actuatus in se, et in actu secundo ad effectum. Licet ergo ista denominatio agendi, et operandi in se sit formalis et proveniat a forma inherente, quae est ipsa actio, ut est actus secundus agentis, tamen quia est formalis denominatio non sistens pure in causalitate formali, sed involvens secum causalitatem effectivam, quia ipsa est causalitas efficiendi, pro hac parte dependet a termino effecto, sine quo non denominatur aliquid

efficere: sunt enim aliquae formae, quae in praebendo suum effectum formalem dependunt ab aliquo extrinseco, ut actio ab effectu, passio ab agente, ubi a locante, vestituma veste circumdante, et sic de aliis. Et hac ratione actio Dei quae ex parte sua est actualitas aeterna, ut denominet non solum Deum actuatum seu potentiam Dei existentem in actu, sed etiam efficientem, et creantem, expectat illationem passionis seu effectus, ut dicatur aliquid facere, non vero nihil.

Solum est difficultas, quomodo in Deo sit ista actualitas actionis in actu secundo ex parte Dei separata ab influxu ut tangente terminum, et inferente passionem, quod in agentibus creatis non videmus, et ideo difficile id concipimus in Deo, qui opposito modo se habet in hac parte quam creaturae. Sed hoc melius constabit ex solutione argumentorum.

Ad rationes ergo dubitandi pro hac parte a principio positas, respondetur.

IX. Ad primam dico, actionem illam, ut tenet se ex parte agentis, esse tendentiam ad terminum, distinguo; tendentiam activam, concedo; passivam, seu formalem, nego. Et haec tendentia tenet se ex parte agentis, et non identificatur cum termino formaliter, sed causaliter et originative, quia scilicet ex ista actualitate originatur ipse influxus, qui cum termino, seu effectu identificatur; et sic causaliter, non formaliter identificatur cum effectu. Sed differentia est inter actionem divinam et creatam, quod creata procedit a virtute causae tamquam a principio et reducit illam de potentia ad actum, de actu primo ad secundum. Et quia virtus, seu potentia causae non est semper in actu secundo, sed quandoque dormit, ideo iste actus secundus non est semper in agente, sed solum dum non est in otio, sed in operatione, et actu. At vero actio divina non procedit a potentia Dei, sed est ipse actus secundus, seu actus purus Dei secundum (504) se, ita ut non indigeat aliquo reducete de novo actum primum ad secundum, et potentiam ad actum, sed per seipsam est actus ultimus activus, quia purus, et sine ulla potentialitate, sed tamen ita eminens et superior ad effectum, quod emittit illum et exequitur quando vult et prout vult, sic ut in Deo est actus liber tantae eminentiae, quod non consistit ejus libertas in exire, vel non exire a potentia libera,

sed postquam est in actu, libertatem habet ut terminetur, vel non terminetur ad objectum subijciendo illud, sibi, vel relinquendo : sic actio ipsa ita reddit Deum in actu secundo activum, quod tamen ex activitate hac in actu secundo potest exire effectus quo tempore voluerit : nec enim est actualitas per modum actus transeuntis quae est alligata effectui, sed per modum actus puri, quae est independens ab effectu, et effectus sequitur juxta voluntatem talis actus puri, nec indiget nova determinatione, ut in tempore sequatur actus potius quam alio, sed sua eminentia, et actualitate complectitur omne tempus et determinat illud, et sic egreditur actus quando vult; sicut idem actus sua eminentia est nolitio et volitio, et seipso determinat quod objectum sit vel non sit.

X. Ad secundum respondetur exdictis, de nominationem agendi non convenire Deo ab aeterno, quia licet actio sit aeterna in Deo, quantum ad actualitatem ex parte agentis se tenentem, non tamen quantum ad omnem conditionem requisitam ad efficientiam consummatam, quia ille influxus, seu actus secundus agentis nondum intelligitur attingere terminum, et ex parte termini se tenere, licet intelligatur ex parte agentis actuare, seu reddere ipsum in actu secundo : denominatio autem agendi, licet sit in agente, ut a quo, vel in quo est, requirit tamen attingentiam termini ut ad quem terminatur, eo quod denominat non pure formalizando, et in vi causae formalis, sed efficiendo, et constituendo causam ut efficientem : efficere autem non stat, nisi attingendo aliquid quod fit, tamquam terminum, quia efficere nihil, est non efficere, et efficere aliquid, est terminum attingere. Unde antequam efficientia attingat aliquid terminative, non denominat subjectum efficere, quamvis denominet ipsum in actu secundo, seu actuatum in actu ultimo ad efficiendum : eo quod illa prima denominatio efficiendi requirit pro conditione ad denominandum terminativam attingentiam termini, et non sufficit actuatio actualitatis actionis, ut ex parte agentis se tenet, sine illa conditione ad denominandum efficere, quia istae formae sunt talis conditionis quod non dominant per absolutam sui informationem, sed cum dependentia ab aliquo extrinseco, ut supra explicatum est in actione, passione, ubi, veritate, etc.

XI. Dices : Si dependet aliqua forma ab extrinseco in denominando, etiam dependit in informando, et ita ante illam conditionem termini extrinseci positam non dabitur talis forma, sicut non datur in creatis actio in agente, antequam detur terminus influxu eodem attactus. In Deo autem non erit ista actio influxus aliquis ex parte Dei, sed solum ex parte creaturae se tenens, et denominans extrinsece Deum.

Respondetur in creatis agentibus ita esse, quia cum actio, etiam ut actus secundus agentis, est, emanet a potentia et virtute, quae est in actu primo, non autem emanat actus secundus sine termino, quia ab eo specificatur, et ad illum essentialiter se habet, consequenter emanat (505) etiam ipse effectus seu terminus actionis, et sic non est una emanatio sine alia. At vero in Deo non emanat actio in quantum actus secundus a potentia divina, sed ipsa secundum se est actus secundus, quia actus purus, et est omnino independens a creatura facienda, nec ab illa specificatur, sed ipsa specificat et determinat creaturam; et sic ad existendum in subjecto non dependet ab attingentia creaturae et effluxu actuali illius, sed ipsum causat prout voluerit. Nec potest ista actio in sola denominatione extrinseca poni respectu Dei, quia esse in actu secundo adoperandum non est denominatio extrinseca, sed realis actualitas quia ratione illius operatur causa realiter.

CREATIO EX PARTE CREATURAE NON EST ALIQUID MEDIUM INTER DEUM ET REM CREATAM.

XII. Dico secundo : Ex parte creaturae creatio est ipsamet creatura, ut per se immediate dependens a Deo in esse : nec datur aliquod medium inter Deum et creaturam superadditum ipsi creaturae, quasi medium influens et ratio producendi, sed solum importat novitatem termini facti, ut a Deo cum relatione dependentiae consecuta, non cum dependentia ut medium. Haec conclusio est expressa D. Thomae in quaestione III de potentia, art. III, et idem confirmat in hac quaestione XLV, art. III; docet ergo D. Thomas in dicto loco, quod : "In omni mutatione, et motu est duplex processus. Unus ab uno termino motus in alium, sicut ab albedine in nigredinem; alius ab agente in patientem, sicut a faciente in factum. Sed hi pro-

cessus non similiter se habent in ipso moveri, et in termino motus. Nam in ipso moveri, id quod movetur recedit ab uno termino motus, et accedit ad alterum, quod non est in termino motus, ut patet in eo quod movetur de albedine in nigredinem, quia in ipso termino motus jam non accedit ad nigredinem, sed incipit esse nigrum. Similiterdum est in ipso movere, patiens transmutatur ab agente, cum autem est in termino motus, non ulterius transmutatur ab agente, sed consequitur factum quandam relationem ad agentem, prout habet esse ab ipso, et prout est ei simile quoquo modo, sicut in termino generationis humanae consequitur natus filiationem. Creatio autem non potest accipi ut moveri quod est ante terminum motus, sed accipitur ut in facto esse. Unde in ipsa creatione non importatur accessus ad esse, nec transmutatio a creatore, sed solummodo inceptio essendi, et relatio ad creatorem, a quo esse habet. Et sic creatio nihil est aliud realiter, quam relatio quaedam ad Deum cum novitate essendi." Haec D. Thomas. Ex cujus verbis constat, quod non potest intelligi quod creatio sit aliquid antecedens ipsum factum esse creaturae, tamquam fieri ejus, et consequenter si realiter mediat aliquid inter Deum creantem et creaturam productam, illud debet antecedere ipsum factum esse creaturae; et sic vel debet esse antecedens per modum cujusdam fieri, vel per modum alicujus rei, seu modi in facto esse, neutrum autem intelligi potest, nec omnino concipi quod id quod pure se habet ut terminus actionis, sit subjectum ejus, sumendo actionem passive, sive prout in fieri.

XIII. Ratio, et fundamentum hujus sumitur praecipue ex duobus.

Primum, ex eo quod ista factio, seu dependentia aut quidquid illud sit, si consideretur ut tenet se ex parte creaturae, non potest accipi ut medium quo res creatur, nisi vel (506) se habeat per modum fieri ipsius creaturae, quae est terminus, vel per modum alicujus in facto esse, quod sit entitas inhaerens, aut modificans ipsam rem creatam et constituens illam in creato esse. Nam substantia esse non potest, quia haec indigeret creari in alia creatione, nec virtus efficiens recepta in aliquo, quia in ipsa re creatam quae est terminus, non potest recipi virtus effectiva sui; in alia autem creatura

non potest recipi virtus creandi, ut articulo quarto dicemus, modo autem non est praesens difficultas de virtute, sed de actione.

Secundum est, quia creatio est influxus universalissimus totius entis quod fit ex nihilo, et repugnat hunc influxum ita universalem esse creatum, et passive recipi in re producta per creationem.

XIV. Primum ostenditur sic, quia istud medium quo res dicitur creari seu passive esse creata, debet recipi in aliquo subjecto, vel inhaerendo, si est accidens, vel modificando, si est modus: nam substantia, ut diximus, esse non potest: quomodo enim una substantia est in alio reddens ipsam creatam? Et rursus ista substantia cum non esset Deus, deberet esse creata: alia ergo creatione; et alia substantia, et esset processus in infinitum, aut deveniretur ad substantiam, quae sine ullo medio passive in se recepto crearetur, quod etiam dici posset de illa substantia quae primo creatur. Si ergo est accidens vel modus identificatus cum re creata: ergo ut realiter ibi sit tale accidens, vel modus, debet supponere quod ipsa res creata, seu subjectum sit existens: nec enim subjectari potest in nihilo, nec realiter esse, nisi in subjecto; ergo non potest esse medium quo talis res creetur, et ponatur in facto esse: nam medium quo res fit antecedere debet ipsam in facto esse, cum accipitur ut medium ad hoc ut fiat: non potest autem subjectari in illo, nisi sit in facto esse: ergo repugnat quod id quod est medium faciendi recipiatur in ipso facto, et in ipso termino.

XV. Dices: Quod est sicut existentia, quae recipitur in re quam existentem reddit, non supponit, sic creatio passive sumpta reddit rem creatam in facto esse, non in facto esse supponit.

Sed contra, quia existentia non se habet per modum influxus, et medii quo res fit, sed per modum termini, quo redditur formaliter in actu extra causas, seu extra potentialitatem; et ideo pertinet ad ipsam rem creatam, et in illa recipitur, non supponendo existentem, sed constituendo formaliter, seu terminative. At vero influxus ille, seu creatio passiva consideratur ut medium effectivum, quo tamquam ratione effectiva ex parte effectus se tenente ipse effectus creatur, et procedat

in esse. Ratio autem effectiva ex parte effectus se tenens, cum sit medium, seu causalitas efficiens, non potest formaliter constituere rem existentem: sic enim esset existentia effecta, sed effective, seu influxive, quia est medium ut sit effecta, non forma. Omne autem effectivum, et influxivum per modum causae efficientis supponit existentiam, et si est accidens, vel modus, debet esse in subjecto existente: ergo si istud medium influxivum actu influit, et effective mediat ad hoc ut res fiat, oportet quod existat in aliquo, dum influit, sed non est aliud quam terminus ipse qui creatur, et fit, si quidem fit ex nihilo, et nihil prius, et ante se supponit: ergo vel subjectatur in isto termino jam facto, et in facto esse existente, vel antequam sit in facto esse. Antequam sit in facto esse, est purum nihil; nec enim datur aliquod subjectum (507) quod sit in potentia, et tendentia ad ipsum, nec datur fieri quod antecedit factum esse realiter, cum non fiat per motum aut mutationem. Si vero subjectatur in ipso termino, ut in facto esse existente, jam illud non est medium, nec ratio ut terminus ipse fiat, quia quod est in facto esse, non potest habere medium quo fiat, sed solum est in illo aliquid consecutum ad talem terminum in facto esse, et haec est relatio consecuta, non aliquid antecedens tamquam medium ut fiat. Et hac ratione D. Thomas in hac quaestione XLIX, art. III, reputat quod est impossibile quod ejusdem accidentis seu actionis, quae est accidens, idem sit subjectum quod sustentat accidens existendo, et terminus qui producitur per talem actionem; et sic supponitur non existens; et si non est existens, non sustentat illam. Solum ergo ubi supponitur materia, seu subjectum aliquod ex quo res fiat, et in quo sit mutatio, potest antecedere ipsum factum esse, et se habere ut medium ut res fiat, quia ut dicit S. Thomas in hac quaestione XLV, art. iii, ad III: "Si creatio significetur ut mutatio, habet creaturam pro termino, sed secundum quod vere est relatio habet creaturam pro subjecto." Ergo in quantum fieri, seu in quantum influxus effectivus in ipsam creaturam, non potest habere terminum pro subjecto, quia nihil comparatur effective, et influxive in subjectum in quo est.

XVI. Confirmatur hoc, quia entitas illa media, quae ponitur inter Deum creatorem, et creaturam factam, ex parte autem creaturae se tenens, vel est factio active sumpta ex parte ipsius agentis, vel est factio active sumpta ex parte facti, quod est fieri ipsius, vel est entitas aliqua in facto esse qua mediante dicitur Deus attingere terminum factum.

Primum non est ad rem, quia nunc non loquimur de eo quod dicit creatio ex parte Dei agentis: sic enim non est medium inter Deum creatorem et creaturam factam, sed est ipsa actualitas Dei agentis, et facere ejus.

Secundum dici non potest cum in creatione non detur fieri distinctum a facto esse, et medium inter Deum facientem, et rem factam, cum non detur motus aliquis, vel mutatio in creatione.

Et hujus ratio est, quia in creatione solum est transitus de nihilo ad aliquid, illud autem fieri non est purum nihil, sed tendentia aliqua, et via ad ipsum esse rei creatae, alioquin si est nihil, non est fieri, sed ipse terminus a quo relinquendus: si autem est aliquid ultra terminum a quo, jam est aliquid, saltem ut via, et tendentia ad esse, et nondum ipsum esse, qui est terminus totius factionis, quia est medium ad tale esse: ergo jam ipsum esse prius est in potentia reali quam in actu, et non solum in puro nihilo: transire autem de potentia ad actum est mutari, seu moveri. Nec potest illud fieri si aliquid reale est realiter inveniri, nisi in aliquo subjecto, et non in nihilo, neque extra omne subjectum; non est autem in ipso termino ut facto, seu ut in facto esse, quia est medium ad illud factum esse, et antecedit illud; et iterum quia res in facto esse jam non suscipit ipsum fieri: nec enim fit, neque tendit ad esse quod est in facto esse; praeter ipsum autem terminum in facto esse, non restat aliquid aliud quod sit subjectum, cum fiat ex puro nihilo; atque adeo si quod est subjectum, ipsum etiam fit per creationem; ergo nulli recipitur tale fieri; et sic est in nihilo atque adeo nihil etiam est.

Tertium denique dici non potest, quia entitas illa in facto esse non (508) potest esse medium faciendi rem creatam, et influens in illam, quia talis res in facto esse sive sit res, sive modus, debet

esse aliquid factum, et ad illud requiretur alia actio, et aliud medium, eritque processus in infinitum. Vel si non requiritur, sed per seipsam res illa, seu modus attingitur tamquam ratio faciendi aliud; et sic immediate fit per actionem creativam: ergo id quod primo attingitur ut res facta in termino creationis est modus ille, qui utique est aliquid minus quam substantia quae creatur: ergo non incipit creatio, nec immediate, et formaliter attingit totum ens, et universaliter ipsum ens, sed aliquid particulare, seu quod est minus toto ente, sed formalissima ratio creationis est attingere ens in quantum ens sub universalissimo influxu totius entis: ergo non debet incipere ab eo quod est minus, et tamquam pars, sed a toto ut totum est: ergo non indiget modo illo, seu entitate ut re prius facta, et attacta, ut media ipsa attingat totum, sed prius attingit totum ut formalissimum terminum suum, et quidquid illi conjungitur, ut superadditum, et accessorium. Ac denique currit hic ratio facta, quia cum ille modus, seu res in facto esse non sit substantia per se existens: sic enim non posset esse ipsi substantiae creandae ratio ut fieret, erit utique accidens, vel modus; et sic non potest intelligi, nisi alicui inhaerens, seu inexistens, non alteri quam ipsi termino, quia nihil ei praesupponitur: si autem ipsi inhaeret: ergo est consequens ad ipsum, et posterius ad ipsum, supponitque illud esse existens: ergo non est medium, neque ratio faciendi, et poendi illud in esse.

XVII. Ex secundo capite hoc idem deducitur, quia creatio influit totam entitatem, nihil praesupponens, sed totum faciens in suo termino, et ex hoc dicitur universalissimus influxus, quia omnia praedicata, et entitatem quae in termino est, facit, et nihil supponit: et ideo ex modo producendi nullum ens est quod non possit facere creatio, quia difficultas faciendi aliquod ens, est vel ex defectu materiae, et dispositionum, vel ex defectu virtutis non potentis disponere, et ordinare eaequae faciendae sunt: virtus autem quae ex nihilo facit, non requirit materiam aut dispositiones ad faciendum terminum; et sic in nullo ente faciundo difficultatem habebit ortam ex defectu materiae, vel dispositionum; neque ortam ex defectu virtutis, quia virtus quae po-

test ex nihilo facere, ex nullo retardari potest, ne faciat, quia nihil requirit ad faciendum, et summam vim, et actualitatem debet habere, quia vincit summam distantiam, et improprietatem inter extrema, scilicet inter nihil, et ens, ut dicemus articulo quarto, ubi hoc explicabitur. Ex parte ergo virtutis qui aliquid potest semet creare ex nihilo, potest et quodlibet ens. Et hac ratione dicitur ille influxus universalissimus, quia est maximus, qui potest dari respectu productionis rei creatae, et limitatae. Ex hoc autem deducimus non posse communicari talem influxum rei producendae mediante aliquo modo, seu qualibet alia entitate creata, sed ipsam rem immediate debere emanare ab ipso influxu activo Dei, ideoque omnis creatura debet immediate adesse, quia non potest per aliquod medium creatum communicare tam universalem influxum, ut ostendimus praecedenti tomo VIII, articulo primo.

Et ratio hujus est, quia causalitas illa, seu modus, aut quidquid illud sit quod ponitur ut medium creandi ex parte creaturae se tenens est entitas minor tota entitate termini (509) producti, et non adaequans illam, quia se habet ut modus ejus, vel entitas illi inhaerens, non sicut ipsa substantia producenda: ergo non potest esse influxus universalis in totum ens, neque ex nihilo. Patet consequentia: non potest esse influxus in totum ens, quia, ut ostendimus, et amplius dicemus articulo quarto et influxus qui sufficit creare aliquod ens, v.g. formicam, sufficit creare quodcumque ens, etiam Angelum, quia in creatione non attenditur in termino producendo particularis gradus entis, quantum ad nobilitatem, et perfectionem particularem, sed totalitas entis, quia totum ens facit, nihil supponendo ex quo faciat, vel quod disponat ad talem vel talem perfectionem faciendam: influxus autem seu virtus quae de se sufficit ad quodcumque creabile non potest esse aliqua entitas determinata, et limitata, quia non potest limitata virtus adaequare, et respicere totum creabile. Et hac ratione probavimus disputatione octavo citato non posse aliquam virtutem diffusam extra Deum operari totum ens modo illo universalissimo quo Deus creat, et creaturae dependent a Deo, quia virtus diffusa extra Deum, hoc ipso est virtus creata, et effectus quidam Dei: ergo hoc ipso non operatur uni-

versalissimo modo in ens, in quantum ens, sed particulari ad determinatum ens, et multo minus potest de se in totum ens creabile : ergo idem erit de causalitate creata, quia si virtus creata, et extra Deum non habet modum universalem operandi, neque ipse influxus, et causalitas id habebit. Non operatur ex nihilo, quia influit et spiratur etiam ut causalitas recepta, scilicet inhaerens rei, aut modificans, non per se existens : ergo influit ex nihilo, sed ex aliquo subjecto, quia virtus, seu entitas recepta non potest operari nisi ut existens in eo in quo recipitur, quia si manet extra illud in alio subjecto, non potest ex illo attingere id quod extra se est, nisi vel illi communicando alium similem influxum, et de illo erit eadem difficultas, vel nullum communicando, sed in altero manendo; et sic multo melius id faciet operatio Dei, et actualitas in eo manens, et sine alio medio operans. Si ergo recipitur in aliquo, non recipitur nisi in ipso termino creato, et producto, quia ante ipsum non datur aliquod subjectum in quo illa causalitas recipiatur, cum sit causalitas faciendi totum, atque adeo nihil de illa re supponit, cui inhaereat. Si autem inhaeret aut recipitur in ipso termino, et non influit nisi ut existens in illo, prius ergo est existens modus quam influat ! ergo et terminus in quo recipitur prius est existens : ergo non influit in illud totum esse, nec facit quod existat. Et praeterea omnis virtus vel influxus qui operatur ut receptus in subjecto, operari non potest nisi ex subjecto, et per mutationem, non ex nihilo, quia semper modus influendi, et operandi sequitur modum essendi ipsius virtutis aut entitatis unde profluit, ut amplius articulo quarto dicemus.

XVIII. Sed dices : Etiam in generatione substantiali actio, seu causalitas agentis identificatur cum termino, et in eo recipitur, et tamen causat illum, nec recipitur in sola materia prima, quia illa non recipit accidentia, sed totum compositum : solum enim recipit immediate formam substantialem : ergo bene potest etiam causalitas Dei creantis recipi in termino creato, et tamen influere in illud per modum causalitatis totum esse.

Respondetur ex D. Thoma quæst. II de potentia, art. III ad IV, quod : "In generatione, et est mutatio, (510) et est ut ex parte Dei ne tenet.

relatio, qua refertur genitum ad generans. Ratione ergo mutationis non habet subjectum ipsum generatum, sed ejus materiam, sed ratione relationis habet subjectum generatum. In creatione vero est relatio, et non mutatio, et ideo non est simile." Ita D. Thomas. Quare in generatione datur fieri, quod est mutari, et factum esse quod est terminus ex tali fieri resultans. Fieri quod est mutari si cumatur pro fieri dispositivo, sic manifestum est quod dispositiones antecedentes (quæ solum pertinent ad fieri, nam consequentes sequuntur ad formam jam factam) subjectantur non in ipso genito, sed in eo subjecto quod corrumpendum est, et via corruptionis vadit. Fieri seu mutari substantiale quod est in ipso instanti generationis, in quo materia transit de una forma substantiali ad aliam, habet pro subjecto materiam tamquam subjectum quo ipsius mutationis, et fieri, sed quia principium quo recipiendi non est sine aliquo principio quod, quia materia ad aliquod compositum pertinet, ideo in illo instanti reali actio illa, et causalitas generationis est in ipso genito tamquam in subjecto quod inhaesionis in re, quia subjectum quod non potest esse sola materia, sed compositum subsistens : sed tamen hæc ipsa mutatio, et actio quæ est in ipso composito, ut in subjecto, quod inhaesionis, est prius natura in materia, ut in subjecto quo mutationis, et hoc modo antecedit prioritate naturæ istud fieri, seu mutari quod convenit matriæ ipsum factum esse, quod est compositum, et forma, vel ejus unio et bene potest antecedere hoc fieri ex parte matriæ, quia materia per generationem non fit, sed supponitur; et sic potest esse subjectum quo mutationis. At vero in creatione etiam materia fit, et est terminus, non subjectum. Unde neque datur subjectum quod, neque quo ipsius fieri, et mutationis, nec etiam sub aliqua prioritate, et antecedentia naturæ, quia nullo modo præsupponitur actioni, ut recipiat ipsum fieri ad hoc ut influat in factum esse; et sic non datur aliquod medium inter creatorem, et rem factam, in quo subjectetur ipsum fieri ad influendum in factum esse, sed totum quod ibi est, terminus est, et factum esse est : nihil vero est subjectum præsuppositum ipsius fieri. Et sic immediate totum ens factum est ab ipsa activitate agentis, et influxu ejus, et est ut ex parte Dei ne tenet.

XIX. Dico tertio : Haec relatio consecuta ad terminum creationis, qui est res facta, et producta a creatore, est relatio accidens, seu praedicamentalis, non relatio transcendentalis, seu quae est ipsa substantia : inseparabilis tamen est ab ipsa creatura, nisi destruat ipsam ejus subjectum. Haec conclusio est contra Scotum in II, dist. I, quaest. V, quem sequitur Vasquez hic disput. CLXXIII, capite tertio et ducuntur eo fundamento, quia ista dependentia, seu relatio creaturae ad Deum est inseparabilis creatura etiam de potentia Dei absoluta : ergo est indistincta entitative. Patet consequentia, quia signum indistinctionis realis inter duo extrema est inseparabilitas, etiam de potentia absoluta : ergo ista relatio entitative est ipsa substantia rei creatae, et factae ut dependens a Deo, quod est esse transcendentalem relationem. Et praeterea, quia substantia est prior accidentetempore, et natura. Si ergo haec relatio esset accidens respectu creaturae, esset prior tempore substantia creaturae quam relatio, seu dependentia ipsa a creatore, atque adeo posset intelligi tota substantia rei creatae sine actuali dependentia a creatore, (511) quod est implicitorium.

XX. Oppositum tamen hujus tenet expresse D. Thomas in hac quaestione XLV art. III in solutione ad III, ubi ponens argumentum quod relatio, si est accidens debet esse in subjecto, si autem res creata est subjectum illius, idem esset subjectum, et terminus respectu actionis, quod est impossibile. Respondet quod : "Creatio significata ut mutatio habet creaturam pro termino, sed secundum quod vere relatio est, habet creaturam pro subjecto, et est prior ea in esse, sicut subjectum accidente." Expressius in quaestione III de potentia, art. III ad III, ubi inquit, quod : "Illa relatio (scilicet creationis) accidens est, et secundum suum esse considerata prout inhaeret subjecto posterius est quam res creata, sicut accidens subjecto intellectu, et natura posterius est, quamvis non sit tale accidens quod causetur ex principiis subjecti." Et solutione ad septimum inquit, quod : "Id ex quo acquiritur relatio creationis principaliter est res subsistens a qua differt ipsa creationis relatio, quae et ipsa creatura est, et non principaliter sed quasi secundario sicut

quid creatum."

Ratio hujus est ea quae insinuat in verbis adductis a D. Thoma, quia ista relatio non est aliquid causatum ex principiis subjecti, seu naturae in qua est et multo minus non est ipsa natura, seu substantia rei creatae in se : ergo non est transcendentalis relatio, sed accidentalis superveniens : nam relatio transcendentalis est intima, et imbibita ipsi entitati, nec superadditur ipsi substantiae rei, sed est ipsamet substantia ut ordinata per se ad alterum, sicut materia ordinatur ad formam, et e contra caput ad capitatum, partes ad totum. Et potentiae et actus per suam entitatem, et specificationem se habent ad objecta. At vero substantia creata neque per suam speciem, et quidditatem est tendentia ad Deum, neque ex principiis ejus per necessariam connexionem oritur haec relatio seu dependentia, sed accidentaliter creaturae convenit, sicut esse ipsum existentiae, et derivatio, seu participatio a Deo quae libera est, et praedicatum contingens ipsius creaturae : ergo relatio super eam fundata accidens est; et sic est relatio de praedicamento relationis. Non tamen potest haec relatio destrui, nisi destructa creatura, quia relatio non desinit esse, nisi vel ex desitione termini, vel subjecti, seu fundamenti. Terminus non potest desinere, quia est ipse Deus; fundamentum non potest cessare permanente subjecto, quia est ipsa derivatio, et emanatio a Deo, quae durat quamdiu creatura durat : ergo solum ex desitione subjecti deesse potest.

XXI. Est tamen advertendum, quod omnis relatio cum exigit fundamentum in suo subjecto, ratione cujus oriatur talis relatio, hoc fundamentum etiam debet assignari pro ista relatione. Et tale fundamentum, seu proxima ratio fundandi non potest esse aliquid omnino absolutum, et ad se, neque pure relativum, quod est ad terminum ut existentem, sed est sicut relativum secundum dici, quod in se quidem absolutum est, nec totum ejus esse est ad alterum, dicitur tamen seu explicatur per aliud, seu per ordinem ad aliud; quam distinctionem expresse ponit S. Thomas supra qu. XIII, art. VII ad I, ubi inquit, quod : "Quaedam nomina sunt imposita ad significandas ipsas habitudines relativas ut dominus, servus, pater

et filius, et hujusmodi; et haec vocantur relativa secundum esse. Quaedam vero sunt imposita, ad significandum res (512) quas consequuntur quaedam habitudines sicut movens et motum, caput et capitatum, quae dicuntur relativa secundum dici."

Ubi vides, relativa secundum dici, vocari ipsa fundamenta relationum, id est, ipsa res ad quas consequuntur relationes :

quae quidem explicari non possunt omnino ad se, sed ad aliud, licet in se, et quod suum esse absolutae res sint. Et ideo ista fundamenta licet accidentaliter superveniant subjecto in quo sunt, tamen in se, et intrinsece ordinem, et dependentiam habent erga aliud, sicut movens ad terminum, et ad mobile, et caput ut pars ad alias partes; ideoque in se respectus ille transcendentalis dicitur, et in idem coincidit respectu hujus fundamenti relatio transcendentalis, et secundum dici, ut etiam advertimus in logica quae. XVII, art. II. In creatione ergo, licet relatio illa fundetur in creatura ut existenti, et derivata secundum esse a Deo, et sic accidentalis relatio sit respectu essentiae, tamen ipsum factum esse, et ipsa existentia relativa secundum dici dicuntur, quatenus creata, et participata a Deo; et sic fundant illam relationem accidentalem. Et hac ratione creatura intrinsecam habitudinem habet ad Deum, sicut omnis effectus ad suam causam, quia hoc ipso quod se habet ad illam sub ratione causae vel effectus, et non sub ratione puri termini respicit non secundum relationem praedicamentalem, quae est secundum esse, sed secundum dici seu transcendentalem. Et ideo S. Thomas in verbis supra relatis ex quaestione III de potentia, art. III ad VII assignavit pro fundamento hujus relationis, ex quo ipsa relatio acquiritur, ipsam rem, ut subsistentem, id est, per se existentem et ipsam existentiam includentem, quae utique tamquam praedicatum contingens se habet respectu rei creatae, de se tamen subordinata est ipsi agenti, ab eoque derivatur, et per ordinem ad illum dicitur relatio secundum dici, fundat tamen praedicamentalem respectum et accidentalem relationem, quia accidentale fundamentum habet.

Unde patet ad fundamenta Scoti et Vasquez.

XXII. Ad primum enim fatemur esse inseparabilem istam relationem a creatura

non destructa creatura, quia ipsum non destrui creaturam, seu permanere in esse, fundamentum est hujus relationis, et terminus ad quem est ipse Deus, qui desinere non potest. Ex hoc tamen non sequitur esse idem, et non distingui realiter a creatura, quia inseparabilitas non est signum evidens indistinctionis, sed solum connexionis necessariae, sicut in nostra sententia materia non potest spoliari omni forma, et tamen distinguitur realiter ab omni forma, et in sententia Scoti totum non potest separari, a partibus unitis, et tamen sentit ipse differre realiter ab illis; ut contra eum objicit Cajetanus in hac quaestione XLV, art. III.

Ad secundum dicitur non requiri, quod omne accidens sit posterius tempore, seu duratione substantia in qua subjectatur, sufficit quod sit posterius substantia a qua efficitur, et aliquando etiam substantia in qua subjectatur sicut accidens separabile et adventitium non congenitum, quod autem substantia sit prior tempore omni accidenti in se subjectato, non est verum, cum substantia in ipso primo instanti suae generationis habeat suas proprietates, ut sol lucem, ignis calorem, Angelus intellectum, ita ut nullo tempore inveniatur substantia sine istis proprietatibus, nec per unum instans. Est tamen aliqua substantia prior tempore seu duratione istis (513) accidentibus, nempe illa a qua effective processit substantia habens praedicta accidentia, quia ab eodem generante procedit substantia, et proprietates ejus.

CREATIO NON EST MUTATIO REALIS, NEC DE
PRAEDICAMENTO ACTIONIS.

XXIII. Expressa D. Thomae scientia est rationem non esse mutationem, licet ad modum mutationis a nobis intelligatur; Docet id in hac quaestione XLV, art. II ad II : "Creatio, inquit, non est mutatio nisi secundum modum intelligendi tantum." Et quaestione III de potentia, art. II idem ostendit.

Ratio hujus est, quia pugnat conceptus mutationis, proprius et essentialis cum conceptu processionis et effectiois totalis ex nihilo, ita ut per actionem totum fiat, et nihil praesupponatur. Nam omnis mutatio vel supponit aliquod subjectum in quo formae succedant, et transeat de una

ad aliam, vel supponit terminum a quo, qui transit in terminum ad quem, sicut in conversione transubstantiativa; et prima est conversio formalis, secunda totalis, quia in prima mutatur subjectum penes diversas formas; in secunda non solum forma mutatur, et convertitur in aliam, sed etiam subjectum convertitur in alterum subjectum. Manet tamen in utraque mutatione seu conversione aliquid commune utrique extremo, in prima mutatione aliquid commune physice, et per modum subjecti receptivi, sive sit materia prima pro diversis formis substantialibus, sive subjectum in actu pro diversis formis accidentalibus: in secunda autem conversione manet subjectum commune metaphysice, scilicet idem genus, v.g. corpus substantia, aut etiam ens quod est commune praedicabiliter utrique extremo mutationis, seu conversionis. In creatione autem nihil horum commune datur utrique extremo. Non primum, quia non datur aliquid subjectum ex quo, et in quo fiat una forma, seu natura, et appellatur altera, aut saltem quod mutatur de privatione ad formam, hoc enim sufficere posset ad mutationem, dummodo subjectum daretur transiens de uno statu ad alium, de privatione ad formam: creationem nullum tale subjectum supponit, sed totum facit ex nihilo. Non datur etiam secundum, quia terminus a quo creationis est purus nihil, et terminus ad quem est ens in quantum ens: enti autem, et nihilo, non datur aliquid praedicatur commune, si quidem datur pura, et sola contradictio inter nihil et ens: ergo nullum praedicatum commune. Non ergo salvatur aliqua ratio mutationis neque physica, neque metaphysica proprie loquendo.

XLIV. Dices: Salvatur mutatio ex parte termini ad quem, in quantum accipit esse ex non esse, transitus autem de non esse ad esse aliqua mutatio est, quia relictio, seu novitas alicujus rei in essen immutabili non potest convenire, et quia annihilatio, quae est transitus de esse ad non esse, est mutatio, quia res desinit esse, et sic mutatur: ergo etiam e converso transitus de non esse ad esse est mutatio, quia est eadem ratio, et eadem contradictio inter utrumque extremum, nec aliquid commune est illis, etiam quando fit annihilatio: ergo si haec est mutatio, etiam est creatio.

Respondetur probare hoc argumentum quod creatio admittit aliquam mutationem

secundum intelligentiam nostram, non realiter ut admittit S. Thomas locis supra citatis. Vocatur mutatio secundum intelligentiam nostram vicissitudo, seu (514) variatio aliqua in esse, seu novitas essendi, quae etiam immutabilitati opponitur, et est quid distinctum a mutatione, dicente Jacobo in epistola catholica, c. I: Quid quem non est mutatio, nec y
stitudinis obumbratio, ubi vicissitudo condistinguitur contra mutationem. Et revera distinguitur, quia vicissitudo est diversorum statuum alternatio, seu novitas in esse, quae attenditur etiam penes esse et non esse, ut quando aliquid in eodem esse non permanet, sed variatur esse: tunc enim intellectus apprehendit rem sub esse, et sub non esse, licet sub non esse non sit res ipsa, sed desitio rei seu exclusio rei. At vero mutatio realis et propria supponit aliquid sub utroque statu quod transit de uno in aliud, aut saltem aliquid super quod cadat variatio et desitio essendi, quia oportet quod sit transitus de uno ad aliud, non autem transit quod non est, sed quod est. Itaque ad vicissitudinem sufficit novitas in esse, seu desitio in esse. Ad mutationem requiritur successio, seu transitus alicujus de uno in aliud. Si autem ex nihilo fit, non transit, nec succedit aliquid sub hoc, et sub illo, sed solum primo fit, seu incipit aliquid, sine hoc quod praecedat aliquid cui succedatur, et quod transeat. Unde ad replicam dicitur quod accipere esse ex non esse nihil praesupponendo non est transitus, nec successio, sed pura inceptio seu novitas essendi ex statu negativo non essendi. Et haec etiam rei immutabili repugnat, quia esse immutabile est omnino idem sine ulla potentialitate, sed sub actu puro, quod repugnat vicissitudini, et alternationi in esse: sic enim in Deo non est vicissitudinis obumbratio, quia non est inceptio aut desinitio, seu novitas alicujus rei in essen

do. Ad instantiam de annihilatione, dicitur quod etiam annihilatio non est proprie mutatio, sed desitio, seu non permanentia in esse, non autem mutatio per modum transitus, et commutationis extremorum, quae convenientiam aliquam in eis postulat. Et uno verbo, idem dicendum est quod hoc de annihilatione atque de creatione, quia annihilatio est inverso modo creatio ita ut id quod se habet ut terminus a quo in una, sit terminus ad quem in alia, et vice

versa. Sed tamen mutatio secundum nostrum modum intelligendi majus fundamentum habet in annihilatione quam in creatione, eo quod annihilatio praesupponit aliquid positivum quod desinit esse per annihilationem: creatio autem facit positivum quod in eo se tenet ex parte termini ad quem. Magis autem attenditur mutatio quantum ad positivum ex parte ejus quod praesupponitur, et antecedit, vel ex parte subjecti, vel ex parte termini a quo quam ex parte termini ad quem, eo quod in mutatione magis attenditur quod detur aliquid quod fiat hoc vel illud, aut desinat, quam quod de illo aliquid fiat.

XXV. Ex dictis etiam colligitur ad quod praedicamentum pertineat creatio, an videlicet sit de praedicamento actionis. Quod non procedit de actione active sumpta, ut ex parte Dei se tenet: sic enim est ipse Deus, non accidens aliquod, nec entitas ponibilis in praedicamento: sed difficultas est de actione effecta prout ex parte creaturae se tenet. Et dicimus talem creationem non esse de praedicamento actionis, licet sit vera productio, et inceptio seu novitas essendi in ipsa creatura.

Ratio est quia ad actionem de praedicamento actionis requiruntur duae conditiones, quae desunt creationi, et solum inveniuntur in mutatione, quae subjectum supponit. Prima est, quod actio debet se habere (515) per modum tendentiae et viae ad terminum; non per modum alicujus rationis praesupponentis ipsum in facto esse. Secunda est, quod sit actus accidentalis, et consequenter inhaerens, et si est influentia, vel tendentia, inhaerendo tendit, et influit. Cum autem non detur actio inhaerens Deo, quia incapax est accidentium, oportet quod si actio ista inhaeret, extra Deum sit, et consequenter habeat subjectum; non potest autem habere pro subjecto terminum quem facit, et in quem influit, quia si influit, et facit illum, non supponit, nec inhaeret illi, quia non inhaeret nisi existenti, ut existens, si quidem ab eo cui inhaeret, esse habet, non autem influit, neque facit, nisi quod nondum existit; et sic repugnat utramque conditionem conjungere respectu termini creationis: ergo repugnat quod creatio ut ex parte creaturae se tenet sit de praedicamento actionis. Solum er-

go ad hoc praedicamentum pertinent actiones, quae in materiam subjectam agunt, et ex illa educunt formas, quod pertinet ad mutationem, quia supponunt aliquid cui inhaereant antecederet ad terminum suum, saltem ut subjectum quo, ut supra explicatum est. Creatio ergo solum est accidens inhaerens termino habenti existentiam in facto esse; et sic non est actio quae pertinet ad fieri, sed relatio quae est dependentia rei in facto esse.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

XXVI. Primo arguitur ad probandum creationem esse aliquid distinctum a creatura tamquam medium, et influxus tendens ad ejus esse: etenim in omni causa efficiente debet dari causalitas, et influxus ejus in effectum, quia causa sine causalitate non operatur; et haec causalitas, seu influxus non est ipsemet effectus, cum effectus ex influxu nascatur et procedat, nihil autem procedit a seipso, et effectus habet dependentiam a causa, nihil autem dependet a se: ergo iste influxus, et tendentia seu dependentia debet esse distincta ab effectu producto et dependenti, tamquam quoddam fieri, seu via per quam ipse effectus fit. Quod inductione constat in omnibus effectibus causatis a causis efficientibus, in quibus ipsa dependentia, et influxus in effectum distinguitur ab illo ut medium ad hoc ut procedat, et fiat talis effectus: ergo idem erit in creatione, quia non minus est effectus, nec minus dependens ab influxu, et causalitate suae efficientis. Nec potest dici quod haec dependentia reducitur ad ipsam rem, quae creatur, et est de essentia ejus, quia creatio non est substantia, aut qualitas, sed via ad illam, et productio ejus: substantia autem est quid absolutum et per se stans: ergo creatio ut actio, et ut dependentia distinguitur a substantia tamquam via et tendentia ad illam.

Et confirmatur, quia esse actu non est de essentia, et conceptu substantiae creatae: ergo nec actu dependere, imo multo minus ipsa dependentia, quam ipsum esse, quia dependentia est variabilis, manente re in eodem esse, ut patet, quia modo conservat Deus quantitatem in eucharistia sine subjecto, distincta conservatio-
ne, qua ante in subjecto eam conservabat:

ergo si e converso prius Deus crearet quantitatem extra subjectum, et postea illam uniret subjecto, et conservaret dependenter ab illo, distincta dependentia conservaret quam prius produxerat, et tamen res esset eadem.

Respondetur distinguendo maiorem : in omni effectum debet dari causalitas et influxus, distinguo; influxus (516) non solum activus, et tenens se ex parte causae, sed etiam extra causam, receptus, ne go; influxus saltem active ex parte causae se tenens, licet non sit receptus extra causam, transeat. In creatione solum datur influxus activus et ex parte causae se tenens, quia totum facit, et extra se nihil supponit ubi influxus aliquis subiectetur; terminus autem factus et productus non potest esse subjectum huius influxus ut est in fieri, et ut productivus, sed solum ut supponit terminum existentem, et in facto esse, et tunc jam non datur actio in fieri, et in tendentia. In aliis autem actionibus praeter creationem quia subjectum supponunt, aut terminum a quo positivum, circa quae operantur, potest dari influxus, non solum ex parte causae se tenens, sed extra causam receptus et influens. Unde inductio quae in aliis actionibus et causis efficientibus fieri potest, insufficientis est, cum procedat in actionibus omnino dissimilibus, et opposito modo procedentibus, atque creatio quoad hanc partem, si quidem procedunt ex aliquo positivo, creatio vero ex nihilo, et sic inductio ex illis actionibus nihil infert in ista, cum dissimiles sint. Ad id quod dicitur, hanc dependentiam non esse substantiam, sed viam ad illam, respondetur hanc dependentiam neque esse substantiam ipsam creatam, quia haec est effectus, non actio, neque viam, et tendentiam ad ipsam, quia non habet ubi recipiatur antequam terminus sit in facto esse existens, et tunc non indiget actione tendente ad factum esse. Unde restat quod dependentia haec sit relatio ipsa qua res in facto esse dependet a sua causa, a qua derivatur. Haec autem derivatio non est aliquid extra Deum, et passive receptum in creatura, sed actualitas ipsa Dei infinita, quae potest totum ens producere, et consequenter sine aliquo medio produendi extra se posito, quia non est ubi ponatur, nec requiescat ubi pes ejus. Nec obstat quod omnis actio et tendentia, seu mutatio reducitur ad genus sui termini,

ut philosophus dicit in tertio physic. textu VII, et sic videtur quod creatio reduci debet ad genus substantiae. Respondet enim S. Thomas qu. III de potentia, art. III ad VIII quod : "Motus reducitur ad genus sui termini in quantum proceditur de potentia in actum : nam in ipso motu terminus motus est in potentia et potentia et actus reducuntur ad idem genus : in creatione autem non est exitus de potentia ad actum, et ideo non est simile." Quae ratio D. Thomae adaequatissima est, et probat aperte creationem non esse motum ad producendam substantiam, quia hoc medium debet reduci ad aliquod genus ex suis extremis, vel ad agens a quo procedit, vel ad terminum quem causat. Ad agens non potest reduci, quia est aliquid creatum. Nec ad terminum, cum non se habeat ut processio de potentia ad actum, ratione cujus reducitur motus ad suum terminum, quia actus et potentia sunt in eodem genere.

Ad confirmationem respondetur, quod esse seu existentia in actu non est de essentia rei creatae, sed accidentale praedicatum, et ipsum dependere in facto esse a Deo, etiam non est praedicatum essentiale, quia est relatio superaddita rei creatae, et accidens illius, non praedicatum essentiale. Hinc tamen non deducitur quod creatio sit distincta a re creata, taliter quod se habeat ut quid praevium, et medium, seu via, qua tendatur ad ipsum terminum, ut fieri; ad factum esse, ut potentia ad actum propter rationem toties ponderatam. Ad id quod additur, dependentiam creaturae esse variabilem (517) ipsa re eadem permanente, respondetur quod dependentia creaturae a Deo in ratione entis, et ut habet esse ex influxu generalissimo Dei, tamquam a principio totius esse, nullo modo est variabilis, sed dependentiae a causis particularibus variabiles sunt, sicut quod Deus conservet quantitatem media substantia cui inhaeret vel lucem medio sole a quo diffunditur, hoc variari potest, quia sunt dependentiae a causis particularibus particulari et limitato modo causantibus supra quas omnes est causa universalissima increata a qua res omnes profluunt secundum rationem totius esse, et ita potest seipso supplere omnem influxum et dependentiam a causa creata. Caeterum ipsa dependentia creaturae a generalissimo influxu Dei, a quo conservatur in esse, et per cujus suspensionem potest res annihilari, haec varia-

ri non potest, nisi annihilata creatura, quia est influxus respiciens indivisibiliter totum esse rei, et sic si tollatur, annihilatur creatura, non potest autem variari nisi tollatur, quia si variatur non permanet idem. Unde si Deus produceret se solo quantitatem sine subjecto, et postea uniret illam subjecto, non variaretur concursus universalis Dei conservantis, sed solum particulari causae conservandam quantitatem de novo subijcit: cuius signum est, quia adhuc unitam subjecto Deus annihilare potest: annihilatio autem fit per suspensionem concursus dantis totum esse: ergo ille non variatur, sed perseverat, etiamsi uniatur quantitas.

XXVII. Secundo arguitur: Quia relatio non est causalitas seu ratio agendi vel influxus causae in effectum neque dependentia, quia relatio non est activa, sed pure respectiva, neque dependentem facit effectum a sua causa, sed supponit, quia in ipsa dependentia fundatur; et iterum haec relatio est posterior re creata, quia subjectatur in illa; dependentia autem, et emanatio a Deo est prior, quia est via ad terminum, et derivatio ejus a Deo: ergo non potest creatio ut emanatio, et dependentia rei creatae a Deo consistere in relatione, quae posterior est ipsa re emanante, et resultat posito fundamento, et termino, dependentia autem quae est creatio non resultat ex fundamento, et termino, sed est via, et emanatio rei creatae a suo principio; nec enim negandum est emanationem istam dari, quia res creatae vere sunt emanatae, et derivatae a Deo: ergo datur vera emanatio: ergo prout emanatio est, via est, et ratio ut res emanatae sint, haec autem non est relatio, quae fundatur in re jam facta, et emanata.

Confirmatur, quia actiones transeuntes non manent in agente, sed in passo, vel termino, qui est extra agens, ut docet philosophus IX met. textu XVI: ergo Creatio cum ponat rem factam extra Deum vere in ipso termino existit sicut calefactio, quia est fluxus caloris ab igne, cum ipso calore identificatur: ergo etiam fluxus creaturae a Deo cum re creata identificatur. Neque hoc obstat perfectioni divinae, quia actio transiens non perficit agens, sed passum, vel terminum, et quidquid perfectionis in actione est, ab agente est: ergo non valet derogat

perfectioni divinae quod actio profluat a Deo, quam quod effectus. Et in ipsis instrumentis, quae a Deo moventur magis id patet, quia actio eorum est a Deo, et tamen est aliquid in instrumentis praeter effectum ipsum causatum: ergo non repugnat dari actionem Dei ad extra, sicut et effectum. Hanc autem actionem esse transeuntem patet, quia non est actus immanens intellectus aut voluntatis, sed potentiae executivae ad extra, quae transeuntem operatur. (518)

Respondetur concedendo quod relatio ista non est causalitas, neque emanatio, aut influxus Dei in creaturam, sed solum respicientia creaturae factae, et productae, quae respicit Deum per modum dependentis, et derivatae ab ipso. Et cum dicitur quod supponit creaturam dependentem, et fundatur super dependentia, supponit dependentem ratione ipsius esse recepti, et participati a Deo, concedo; ratione alicujus influxus aut tendentiae ex parte creaturae se tenentis, qui sit influxus creatus, et fieri creatum, nego; sufficit enim ad creationem influxus activus ex parte Dei se tenens, non in creatura receptus, quia non est ubi recipiatur, cum totum faciat etiam ipsum subjectum: ex parte autem creaturae sufficit quod ipsius esse, et totum ens sit acceptum, et derivatum ab isto influxu activo, tamquam effectus ejus, nec aliquid ex parte creaturae est, quod effectus non sit, et res facta, non influxus, et fieri tendens ad factum esse. Quod autem dicitur relationem esse posteriorem creaturae, fatemur, ut etiam fatetur D. Thomas in hac quaestione XLV, art. III ad III, et qu. III de potentia, art. III ad III. Et concedimus similiter quod talis relatio non est emanatio, seu dependentia a Deo per modum viae, et tendentiae, sed per modum respicientiae, quae res emanans respicit suum principium; nec datur alia emanatio per modum viae, et tendentiae antecedentis rem ipsam creatam, sed solum datur ipsum esse derivatum a Deo, cum incoptione, seu novitate essendi. Et cum additur, non posse negari hanc emanationem, quia datur res emanata, et derivata a Deo, respondetur dari quidem emanationem, et processionem creaturae a Deo, sed non per modum tendentiae alicujus, et viae mediantis inter Deum ut principium, et rem procedentem, quasi sit processio in fieri, et de potentia ad actum, sed per modum effectus

in ratione entis, et in facto esse derivati, et dependentis ab activo influxu Dei, sine interventu alterius tendentiae mediae, sicut sine illa procedunt Personae in Deo, et datur in eis emanatio, et processio. Solum autem ubi datur mutatio, datur ista tendentia media, et fieri respectu rei factae, quatenus datur subiectum tendens, seu transiens de uno extremo ad aliud: sine mutatione autem processio datur per immediatam derivationem, et dependentiam novi esse, et rei factae a suo activo effluxu ex parte Dei se tenentis, ut ponderatum est. In Personis autem divinis datur processio, etiam sine dependentia, sed per communicationem ejusdem essentiae.

se possunt, sed non ad influendum sine actione immutativa, seu per actionem creativam, et ex nihilo, quia ad hoc non potest dari instrumentum, ut articulo quarto dicitur. Et sic non est simile de actione, seu concursu cum instrumentis, et de creatione. Quod vero insinuat de actione Dei transeunte, et non immanente, jam supra disputatione undecima agentes de omnipotentia Dei, ostendimus non dari in Deo actionem pure transeuntem, sed ipsam imperium Dei esse virtualiter practicum, et actionem esse ipsam puram actualitatem Dei, quae seipsa est in actu secundo, et non per reductionem de potentia ad actum seu de actu primo ad secundum.

XXVIII. Ad confirmationem respondetur actiones transeuntes, de quibus philosophis loquitur, et quas ipse agnovit, esse mutationes, non autem simplices dependentias, et receptiones ipsius esse a suo universali principio; et hoc modo ponitur res creata extra Deum, non per aliquem fluxum medium inter principium a quo procedit, et rem procedentem; et ita in hoc non tenet exemplum de productione caloris per calefactionem, quia calefactio est alteratio, et mutatio, non processio totius esse. Et non dicimus quod derogat perfectioni divinae ista actio pro ea parte, qua consideratur ut aliquid effectum, et derivatum a Deo, sicut causalitas, sed pro ea parte qua universalis effluxus est, totum faciens, et nihil supponens; et sic non habens ubi subjectetur extra Deum ad hoc ut faciat, et influat totum esse. Et ad id quod dicitur de instrumentis Dei, respondetur instrumenta recipere virtutem seu concursum Dei elevativum ad faciendum aliquid ultra id quod ex

Articulus III.

Quae res proprie creentur ?

I. Res quae creari possunt duas conditiones habere debent.

Prima est, ex parte termini ad quem, quod totum esse, et quidquid ad rationem entis in eis pertinet, ex vi actionis, seu productionis accipiant. Secunda, ex parte termini a quo, quod ex nihilo producantur, ita quod nihil eorum praesupponatur. Et quia haec duo conjungere solum pertinet ad primum, et universalissimum principium quod est causa, et fons totius esse, ideo tertium requisitum addi potest, quod scilicet illud esse quod per creationem habetur, ex Deo immediate permanet, quae est conditio ex parte causae efficientis requisita. Sed de hac conditione abundantius dicitur sequenti articulo, quia dubitari potest an aliqua creatura saltem de absoluta potentia creare possit.

Potest ergo difficultas esse circa aliquas creaturas, an proprie per creationem fiant, aut fieri possint, partim quia immediate a Deo procedunt, partim quia non ita clare apparet, an possint accipere esse ex nihilo, partim quia non habent esse simpliciter, sed secundum quid, quod primo, et per se non fit, et consequenter neque creatur. In his ergo ex parte accidentium est difficultas de gratia, et donis supernaturalibus, quia a solo Deo infunduntur, et significantur creari in Scriptura, ut Psal. I : Cor mundum crea in me Deus : ad Ephos. II : Creati in Christo Jesus in operibus bonis. Ex parte vero substantiarum potest esse difficultas de substantiis incompletis, ut de materia quomodo creetur, et de formis, sicut de anima rationali, et de aliis, si per se sine materia producerentur. Potest etiam esse difficultas de ipsis substantiis compositis in quantum composita sunt, an possint creari, eo quod in ratione compositi supponuntur partes, et non videntur fieri ex nihilo, sed ex aliquo.

In hac parte sententia D. Thomae in hac quaestione XLV, art. IV est, quod creari proprium est rerum subsistentium, sive sint composita, sive simplicia. For-

cuntur concreari, quam creari. Quae sententia ut melius explicetur, sequentes elicio conclusiones.

II. Prima conclusio : Gratia, et alia dona supernaturalia, et quaecumque accidentia quae fiunt ut inhaerentia in subjecto etiam si immediate a Deo fiant, non creantur. Sumitur ex loco citato D. Thomae. Specialiter autem, quod gratia non creetur, sed fiat actione eductiva docet S. Thomas qu. XXVII de veritate, art. III ad IX, ubi respondet rationi oppositae, quae ponebat ideo gratiam non causari a creatura, quia (520) non educitur de potentia materiae, sed fit per creationem. Et respondet sanctus doctor quod : "Illa ratio non est usquequaque sufficiens : nam creari proprie est rei subsistentis, cujus est proprie esse, et fieri : formae autem non subsistentes sive substantiales, sive accidentales non proprie creantur, sed concreantur, sicut nec esse habent per se, sed in alio. Et quamvis non habeant materiam ex qua, quae sit pars eorum, habent tamen materiam in qua, a qua dependent, et per cujus mutationem in esse educuntur, ut sic eorum fieri sit proprie subjecta eorum transmutari." Ita D. Thomas qui etiam videri potest 1-2, qu. CX, art. II ad III et qu. III de potentia, art. VIII ad III, ubi ratio, et fundamentum conclusionis insinuat, quia gratia fit in anima per educationem ejus de subjecto, et per mutationem veram, et propriam : ergo non per creationem. Consequentia patet, quia creatio est ex nihilo, non ex potentia subjecti, et per transmutationem ejus fit, non fit ex nihilo, sed ex aliquo. Antecedens vero probatur, quia fit ut dependens a subjecto, si quidem non habet esse per se, sed ut inhaerens illi : ergo producitur, ut habens causam materialem receptivam sui : ergo per transmutationem ipsius subjecti fit, quia ex se non habet illam formam, et modo habet; similiter educitur de potentia subjecti, non quidem de potentia naturali, sed obedientiali, quia anima est subjectum capax illius, dummodo per potentiam supernaturalem fiat, quia ab agente naturali fieri non potest; et sic neque in potentia naturali subjec-

ti continetur, bene autem in potentia obedientiali, quia secundum potentiam obedientialem recipitur, et sic ex illa educitur. Quod autem ex potentia obedientiali, fit non ex nihilo fit, quia potentia obedientialis non est nihil, sed aliquid.

III. Contra hanc conclusionem senserunt aliqui antiqui scholastici, quos citat p. Vasquez hic disp. CLXXIV, c. I, quorum tamen plurimi non dicunt gratiam creari, sed concreari, quia proprie accedens non fit per se, sed dicitur aliquid fieri secundum illud. Et D. Thomas hoc modo loquendi utitur, ut supra vidimus. Quid autem intelligatur per hoc quod est concreari gratiam, cum revera nullo modo fiat ex nihilo, nec per se sola, nec cum subjecto, aliqui difficultatem inveniunt, et praesertim quia aliquando infunditur gratia seorsum ab omni creatione subjecti, ut cum homo jam existens baptizatur, aut quovis modo justificatur: tunc enim quomodo concreatur gratia, cum nulli rei, quae tunc creatur ejusve creationi adjuncta sit ejus productio, non potest autem dici quod concreatur gratia, nisi sit aliquid quod creetur, quia concreari est simul cum alio creari.

Respondetur ergo quod D. Thomas dicit concreari non solum gratiam, sed etiam alias formas sive substantiales, sive accidentales, quia non habent esse per se. Unde cum hoc commune sit omnibus istis formis, ut patet in verbis supra adductis ex D. Thoma qu. XXVII de veritate, frustra Vasquez supra citato capite secundo laborat in impugnando eos qui dicunt dari causam instrumentalem gratiae, scilicet sacramenta, et ex alia parte negant posse dari instrumentum ad aliquid creandum, quia non potest concreari gratia, nisi simul creetur aliquod totum, quod simul cum gratia creetur. Caeterum S. Thomas cum dicit concreari gratiam, non loquitur specialiter de gratia, sed generaliter de quacumque forma substantiali, vel accidentali, quae non creatur, quia non (521) habet esse per se, sed concreatur, quia habet esse in alio; et tamen non est dubium quod alias formae accidentales, vel substantiales possunt produci, vel instrumentaliter, vel principaliter a creaturis: ergo hoc quod est gratiam posse instrumentaliter produci non infirmatur per ly concreari, cum aequaliter dicat D. Thomas concreari gratiam, et alias formas non

subsistentes, accidentales, vel substantiales. Veritas ergo est quod quando substantia aliqua creatur cum suis accidentalibus, et etiam cum gratia, v.g. Angelus, vel anima Christi, tunc dicuntur proprie concreari accidentia, et gratiam, quia unica, et eadem actione attinguntur (simul concedens naturam, et largiens gratiam, dixit Augustinus de Angelis) quia eadem actione qua produciuntur natura, seu forma, produciuntur consequentia ad formam, id est, accidentia. Et in tali casu non datur instrumentum ad illam concreationem, sicut nec ad principalem creationem. Caeterum quando gratia subjecto jam producto infunditur, tunc non concreatur proprie, et stricte loquendo, sed educitur de potentia obedientiali subjecti, et ad talem productionem potest dari instrumentum physicum, quia actio eductiva est.

IV. Dico secundo: Res simplices subsistentes, sive subsistentia completa, et suppositali, sive non, ut anima rationalis, et quaecumque habent modum essendi sine subjecto, creari possunt. Haec sumitur ex generali regula D. Thomae tam in hac quaestione XLV, art. IV, quam in aliis locis citatis, quod subsistentia sive simplicia sive composita creari possunt, quia ejus proprie, et directe est fieri, cujus proprium est esse, illa autem proprie habent esse quae existunt ut quod: sic enim in se habent esse: quae vero solum existunt ut quo, non proprie dicuntur existere, quia non in se habent esse, sed illis aliquid existit, et illud aliquid est quod existit. Quae regula complectitur generaliter omnia quae habent existere ut quod, et per se, non ut praecise coexistens, seu ut principium quo existendi se habent.

Ratio vero sumitur ex dictis, quia tales res simplices, et subsistentes, sed ad modum subsistentium se habentes, habent esse per modum rei, non eductae ex alia ut ex subjecto, sed in se, et per se subsistentes, et alias fiunt ex nihilo, quia ex subjecto non pendent a quo educantur, et in quo contineantur: ergo non fiunt de potentia ad actum, sed de nihilo fiunt, et immediate a Deo accipiunt esse: ergo vere, et proprie creantur, quia omnes conditiones verae creationis in eis concurrunt. Et discurrendo per singula id manifestatur, quia

Angelis qui sunt formae simplices subsistentes supposititaliter vere, et proprie creantur, quia non fiunt ex aliquo subiecto, nec ex aliquo praesupposito, cum in se partibus careant : in extrinseco autem subiecto non recipiuntur, nec ab eo dependent, cum sint formae subsistentes, non inhaerentes. Similiter anima rationalis per se subsistit independentem a corpore, licet ei uniatur, et infundatur, sed tamen in se habet esse, et separata a corpore subsistit : ergo non educitur de materia tamquam de subiecto in quo contineatur, et a quo educatur, nec habet in se partes ex quibus fiat : ergo fit ex nihilo, quod est creari. Et licet habeat communicari corpori, hoc non tollit quin esse suum non sit dependens a corpore nec ab illo eductum, quia est spirituale, et subsistens in se : ergo non tollit quominus sit factum de nihilo, et creatum, licet communicabile. Tandem formae substantiales, et accidentales si sine subiecto, et dependentia (522) actuali a materia vel subiecto producantur (ut produci possunt) accipient esse a Deo independentem a subiecto, et non unitum illi : ergo prout sic non educuntur de subiecto : ergo fiunt ex nihilo. Nec obstat quod accipiant esse a subiecto dependens ex se, et potens subiecto uniri, licet actu ei non unitum : ergo tale esse non est creatum, sed ordinem dicens ad subiectum cui postulat uniri. Respondetur enim totum hoc habere in aptitudine, et in potentia, actu vero esse independentem a subiecto, et produci independentem ab illo, quod est actu non educi a subiecto, licet ei possit uniri : ergo actu non fit ex subiecto, quia illud non fit ex subiecto, quod dependens ab illo : ergo actu fit ex nihilo, licet cum potentia, et aptitudine ut reddatur dependens a subiecto, sed tunc conservabitur perinde ac si esset eductum ab illo : si vero producitur independentem ab illo, producitur ex nihilo.

V. Dico tertio : Composita subsistentia, etiam prout composita, vere, et proprie creantur per modum cuiusdam totius quod primo, et per se fit, non solum ratione alicujus partis, quae per creationem est, v.g. cum fuit creatum coelum, et terra, ipsa terra ut quoddam compositum est, et per modum totius unica actione facta est, et similiter coelum, non quia materia prima eorum creata est, ideo so-

lum creari dicuntur. Haec est contra p. Vasquez ubi supra capite quarto, qui sentit singularum partium esse singulas productiones, et alteram totius, quia ex compositione conflatur. Unde quia haec productio totius supponit partes ex quibus fit, et resultat, non fit ex nihilo, sed ex aliquo praesupposito : ergo illa unio partium in qua consistit ratio compositi non est de nihilo. Et idem est de conservatione talis compositi, seu unionis : illa enim conservatio, quaedam continuatio est primae productionis compositi, et unionis ex partibus.

VI. Caeterum haec sententia, et ejus fundamentum e diametro pugnat cum D. Thoma. Nam in articulo quarto hujus quaestionis XLV docuit oppositum, et in solutione ad secundum respondit ad fundamentum ipsum Vasquez : dixit enim in corpore articuli quod : "Illis proprie convenit creari, et fieri quibus convenit esse; quod quidam convenit proprie subsistentibus, sive sint simplicia, sive sint composita, sicut substantiae separatae : " constat autem quod esse subsistens, et esse quoddam totum completum non convenit partibus, quae entia incompleta sunt (exipio animam rationalem, quae in se subsistens est) sed ipsi composito ut quoddam totum est : ergo ut compositum, et ut totum, debet terminare creationem, et proprie fieri, et creari : in solutione autem ad secundum solvit fundamentum Vasquez; proposuerat enim tale argumentum : "Composita non sunt ex nihilo, sed ex suis componentibus : ergo compositis non convenit creari." Respondet : "Ad secundum dicendum quod creatio non dicit constitutionem rei ex principiis praesistentibus : sed compositum sic dicitur creari quod simul cum omnibus suis principiis in esse producitur." Et fundamentum hujus sententiae est, quia creatio est productio totius entis ex nihilo, ita quod procedat res per creationem secundum universalissimum influxum totius esse a Deo : ergo illud per se primo creatur, quod per se primo est totum, et habet esse per modum totius, hoc autem est ipsum totum, non partes ejus, quia pars, ut pars in composito non habet esse per se, nec induit rationem totius : ergo creatio non potest terminari ad (523) partes, ut habent rationem partis, sed ad ipsum totum quod est compositum, quia hoc habet esse per modum totius, partes non nisi ut per-

pertinentes ad hoc totum. Ergo illa actio quae tendit ad esse, et respicit illud in quantum totum et integrum ens, non potest incipere a partibus, et ex illis conflare totum, sed potius a toto descendere ad partes. Quod explicatur amplius, quia procedere a pluribus ad totum conflando illud ex conjunctione partium, est proprius modus particularis agentis, et procedens ab imperfecto ad perfectum, a potentia ad actum, quia partes sunt imperfectiores toto, et in potentia ad illud: omne enim totum est majus suis partibus, quod si majus, ergo et perfectius. Actio igitur quae prius attingit partes, et ex partibus constat, et componit totum procedit ab eo quod imperfectum, et potentialiter est, ad id quod est majus, et perfectius. At vero creatio non procedit ab imperfecto ad perfectum, nec a potentiali ad actuale, quia est actio agentis infiniti operantis per universalissimum influum totum esse rei, et totum ens, prout ens est: ergo non incipit a partibus, et inde componit totum, sed immediate ad ipsum totum respicit, et ad id quod primo, et per se habet esse, non ad partes, et ad id quod habet esse secundum quid, et ut quo, seu ut pars non esse simpliciter complete, et plene, sicut ipsum totum constans ex partibus. Denique istae partes ex quibus consurgit totum, non se habent ut terminus a quo, quia non relinquuntur a creatione, sed comproducentur in ipso termino ad quem, nec se habent ut subjectum praesuppositum, super quod cadat actio creativa, et conflativa ipsius compositi, seu suppositi: id enim proprium est actionis, quae est mutatio, et generatio, quod ex subjecto, et ex praesuppositis partibus faciat, et construat totum, sicut generatio hominis, aut resuscitatio illius: ergo si in creatione partes non se habent ut subjectum, seu materia ex qua educitur totum, nec ut terminus a quo: ergo bene compatitur cum hoc quod compositum sit ex partibus, ut ex constituentibus extremis, quod non sit ex aliquo ut ex termino a quo, vel ex materia a qua educatur ipsum compositum: ergo simpliciter erit ex nihilo, et erit creatio, non eductio, etiam ut tangit compositum.

VII. Quare si illa actio, prout facit compositum, non est creatio, sed sicut generatio, aut resuscitatio, et per modum mutationis se habens, non poterit es-

se realiter eadem actio cum creatione partium, quia non possunt in unum consolidari actio mutatio, et actio non mutatio, seu ex nihilo. At vero ipsa partium productio si sumatur per se sola, et prout praecise partes attingit, creatio non est, quia ipsae non habent esse simpliciter, nec in se habent illud, saltem perfectum, et complete. Unde sola partium productio non est productio completa, et perfecta, nec totius entis, sed est productio procedens de imperfecto ad perfectum, et attingens prius quod potentialiter est, quam quod actuale, et totum: constat enim quod si pars non producitur, ut subsistens in se, et sicut anima rationalis, sed ut conjuncta ipsi toti, actio attingens illam sic, est dependens ab ulteriori terminatione, quia non sistit in productione illius partis dans illi esse, sed transit ad totum, in quo ipsa pars invenitur ut constituens illud: ergo non est actio perfecta in dando esse, sed solum partialiter se habens, et potentialiter respectu totius entis: quod est concreari, non per se creari: ergo nec in partibus, nec in toto salvabitur creatio propria et directe, quae est creatio totius (524) entis, et actio perfectissima in dando, et influendo esse, et omnino independens, quia est ex nihilo; unde actio quae sufficit creare aliquod ens quantumvis minimum, verbi gratia formicam, sufficit creare quodcumque ens, verbi gratia Angelum, quia hoc ipso quod ex nihilo, et independentem ab aliquo facit, perinde est facere multum, vel paucum, de quo plura dicemus sequenti articulo.

VIII. Dico quarto: Materia prima non creatur proprie a Deo, et per se, sed concreatur, ut dependens a forma in suo esse, illa autem concreatio non est ex aliquo, sed ex nihilo ex parte termini a quo, licet fit dependens a forma in suo esse ex parte termini ad quem. Forma autem substantialis in prima creatione rei compositae non creatur proprie, nec educitur de potentia materiae, sed concreatur ad creationem totius. Haec est contra Vasquez citato loco, qui supponit materiam non esse puram potentiam in genere entitativo, sed in genere formali, et ita putat creari a Deo sicut creatur anima rationalis, licet cum dependentia in sua connaturali conservatione a forma substantiali, cum tamen anima na-

turaliter possit conservari sine corpore: imo ratione materiae dicit convenire compositis quod creentur.

Casterum nostra conclusio est expressa D. Thomae qui in quaestione III de potentia, art. I ad XII, inquit quod: "Neque materia, neque forma, neque accidens proprie dicuntur fieri, sed id quod fit, est res subsistens: cum enim fieri terminetur ad esse, proprie ei convenit fieri, cui convenit per se esse, scilicet rei subsistenti; unde neque materia, neque forma, neque accidens dicuntur proprie creari, sed concreari." Et articulo quinto ad tertium inquit, quod: "Materia prima per se non creatur hoc sed ex, non sequitur quod non creatur sub forma." Idem docet in hac prima parte, qu. XLIV, art. II ad III, quod: "Materia prima est creata, sed non sine forma." Et in hac quaestione XLV, art. IV ad III, cum proposuisset argumentum ad probandum quod materia prima est quae proprie creatur, et non compositum, quae est sententia Vasquez, respondet quod: "Ratio illa non probat quod sola materia creetur, sed quod materia non sit nisi ex creatione: nam creatio est productio totius esse, et non solius materiae." In sententia autem Vasquez sola materia creatur, forma vero educitur, et compositum ex utriusque unione conflatur: ergo opponitur sententiae D. Thomae. Similiter secunda pars conclusionis, quod formae in prima productione non sunt eductae de potentia materiae, sed concreateae a Deo, affirmatur clare a D. Thoma infra qu. Lxv, art. IV, in corpore, ubi inquit quod: "In prima creaturae corporalis productione non consideratur aliqua transmutatio de potentia ad actum; et ideo formae corporales, quae in prima productione corpora humana habuerunt, sunt immediate a Deo productae."

IX. Ratio primae partis est, quia illud dicitur creari directe, et per se quod non producitur ut adjunctum vel accessorium ad alterum, sed ratione sui; quod enim se habet ut adjunctum alteri, dicitur concreari, aut comproduci, eo quod creatio est actio dans esse. Igitur eo modo quo aliquid habet esse, dicitur creari, scilicet si habet esse per se, et directe dicitur primo, et per se creari, si habet esse ut conjunctum, et coexistens alteri, dicitur concreari, aut comproduci: constat autem quod materia es-

sentialiter est pars, et ens incompletum, et in genere entis incompleti est imperfectius forma, cum sit in potentia ad illam, et actuetur per illam. Unde si formae (excepta anima rationali) non habent esse subsistens, et per se, multo minus materia. Quare potentialitas materiae vel est tanta quod per se, et immediate caret omni esse, et solum mediate est capax illius, scilicet mediante forma, ut sentit S. Thomas, vel est talis potentialitas, quod in se solum habet esse entitativum incompletum: est autem in potentia ad formas, ut cum earum actualitate formali componat totum. Si primum, extra controversiam est quod non creetur nisi sub forma, et dependenter ab illa; et sic concreatur cum illa. Si secundum, solum accipit esse incompletum, et de se conjungibile cum forma, et non in se subsistens, quia materia si habet esse entitativum in se, non est perfectius ipso esse formae; cum citra omnem dubitationem, forma perfectior sit in ratione entis, quam materia. Unde si forma habet esse incompletum, et non subsistens (praeter animam rationalem) et consequenter forma non per se, et directe creatur, sed concreatur in toto, a fortiori materia prima etiam non creabitur, sed concreabitur, etiamsi illi demus tantum esse entitativum quantum habet ipsa forma substantialis: majus enim dare non possumus, alioquin materia perfectior erit forma, et non infimum ens, nec aptum generationi substantiali, si in suo esse est subsistens; et sic esse illi adveniens, et productum per generationem non erit esse simpliciter: et per se primo, sed accidentale, et secundarium, ut pote aliud primum praesupponens. Quare in omni eventu materia non creatur directe, et per se, sed concreatur, quia non per se, et simpliciter existit, sed coexistit.

X. Secunda pars conclusionis probata a nobis est I physic. qu. IV, art. II, quia in prima rerum corporalium productione non fuerunt facta illa corpora per transmutationem materiae, sed per creationem simpliciter: ergo formae non fuerunt eductae ex materia, sed ad creationem totius concreateae. Consequentia probatur, quia forma non educitur de materia, nisi in quantum materia reducitur de potentia in actum, sed id quod ex parte materiae est in potentia ad formam, in actum formae reducitur: hoc autem sine mutatione

materiae intelligi non potest : nam sive materia procedat duratione, et tempore ipsam generationem formae, sive solum prioritatem naturae, tamen si vere forma educitur de potentia materiae, oportet quod ipsa materia sub utroque statu consideretur, scilicet sub statu potentiae, et sub statu actus, seu formae, et transeat de uno ad alium, eo quod non educitur forma de potentia materiae, nisi prius ipsa forma sit in potentia, et postea in actu; esse autem formam in potentia, est materiam esse in potentia ad formam; requiritur ergo ad educationem formae de potentia materiae, quod transeat materia de potentia ad actum, et hoc transmutari, quia aliter est quam prius, cum prius est in potentia saltem prioritatem naturae, et postea in actu. Antecedens autem probatur, quia illa transmutatio materiae non poterat fieri ab aliquo agente creato, cum esset prima rerum productio, et ita non supposebat agens creatum a quo fieret; et praeterea non poterat modo naturali transmutari materia, quia haec transmutatio fit mediantibus accidentibus, quibus alteratur, et disponitur materia ad hanc formam potius quam ad aliam; tunc autem in illo primo instanti producebatur materia, non seorsum, et per se existens, sed sub forma : ergo non erat locus ut tunc educeretur ab agente (526) creato illam et forma per transmutationem materiae. Neque e sursum ab ipso Deo immediate debebat sic educi, quia hoc non esset proprie, et simpliciter creare, nec creare talia corpora, verbi gratia coelum, terram, etc. quia illa nec actio ut creativa materiae, non daret illi esse, sed esset dependens a productione formae, a qua esse haberet, et cum illa productio esset educio, consequenter creatio, quae non daret esse ut creatio materiae est, esset dependens ab illa actione eductiva, ut completa, et consummata esset in dando esse, si quidem prout creative tangit materiam, non dat illi esse, quia juxta sententiam D. Thomae materia non est capax habendi esse, nisi per formam : ergo si hanc habet per educationem, ipsa actio quatenus creativa non dat esse; et sic imperficatur, et impeditur in ratione creandi, si quidem educatione formae datur esse materiae, sicque esset sicut creatio animae Christi, quae in quantum creatio, fuit impedita dare proprium esse, et subsistentiam animae, et suppleta fuit per assumptionem; ad eum faceret Deus, si crearet materiam, et

creatione non attingeret formam, sed educatione : sic enim compleretur illa creatio in dando esse educatione formae, sicut creatio animae Christi assumptione ad Personam, et esse divinum consummata fuit. Et hac ratione admissis in praedicto loco physicorum posse Deum in instanti generationis, quo educenda est forma, creare materiam ex qua fiat educio, sed talis creatio non erit completa, sed dependens ad educationem formae, ut sub illa existat materia, sicut creatio animae Christi completa est assumptione in subsistere, et in esse. Et qui in schola D. Thomae defundunt in speciebus eucharistiae pro instanti corruptionis eorum poni materiam per creationem, talem incompletam creationem debent ponere. Sed quia hoc minus apparentiae habet, ideo probabilius censuit D. Thomas non creari de novo materiam, sed quantitatem eucharisticam converti in illam ex vi prioris conversionis, ita quod conversione, non creatione fiat, quae conversio non dat immediatum, esse materiae, sed subicit illam formae, ut ab ea esse habeat.

Quia ergo creatio materiae conjuncta educationi formae in instanti creationis minus connaturaliter se habet, quia necesse est creationem imperfici, et impediri, ac suppleri per educationem, ideo ne talem creationem ponamus in initio rerum, sed creationem absolutam, et perfectam qualem verba Scripturae sonant, cum dicit : In principio creavit Deus coelum, et terram, cum ex hoc loco colligamus perfectam, et absolutam Dei creationem; ideo ponendum est quod formas substantiales tunc non eduxit, sed concreavit, directe faciendo, et influendo totum esse ipsi composito, seu supposito, quod simpliciter habet, et accipit esse, partibus autem ut coexistentibus, et contentis in ipso toto.

SOLVUNTUR ARGUMENTA.

XI. Contra primam conclusionem potest argui primo, quia gratia, et dona supernaturalia non possunt educi de potentia subjecti : ergo debent creari. Consequentia est certa, quia omne quod producit, aut fit ex subjecto; et sic est educio, aut non ex subjecto; et sic est ex nihilo, quod est creatio. Antecedens probatur, quia illud educitur de potentia alicujus subjecti, quod dependet in suo esse ab illo, et continetur intra latitudinem, et

sphaeram illius, sed gratia a nulla natura dependet, neque illi est debita, sed superat omnem conditionem naturae : ergo non educitur de potentia alicujus subiecti, et rei naturalis, alioquin illi rei naturali a cujus potentia educitur, erit debita, et connaturalis gratia, quod est Pelagianum.

Confirmatur, quia gratia in Scriptura dicitur creari : ergo fit per creationem propriis dictam, quia verba Scripturae in proprietate accipienda sunt. Antecedens patet, ut cum dicitur ad Ephes. II : Creasti in Christo Jesu in operibus bonis : et Ps. L : Cor mundum crea in me Deus

Respondetur quod gratia educitur de potentia subiecti obdientiali, non naturali, et ita educitur educatione supernaturali, non naturali. Et ad probationem dicitur, quod gratia dependet a subiecto secundum potentiam obdientialem et per respectum ad Deum sactorem supernaturalem, non per respectum ad aliquod agens naturale. Imo in hoc consistit potentia obdientialis, quod reduci non possit ab aliquo agente naturali, sed a supernaturali. Unde tales formae non continentur intra latitudinem propriae, et naturalis sphaerae rei naturalis, nec illi sunt debitas, quia non respiciunt illas, ut proportionatas, et ab aliquo naturali agente producibiles, sed solum per ordinem ad agens supernaturale. Et sic non sunt ipsi debitas, quia solum de obdientiali potentia sunt educibiles, et per ordinem ad agens supernaturale. Neque circa hoc Pelagianae haeresis aliquid docuit, quia non fuit cum ea controversia circa educationem istam; supposito enim quod non est debita naturae, nec de potentia naturali, sed obdientiali educitur, nihil cum Pelagio in hac parte sentitur, sed ab eo longe receditur. Et haec est mens D. Thomae quam explicuit quæst. III de potentia, art. VIII ad III, ubi inquit, quod : "Gratia propria non creatur per modum quo substantias per se subsistentes creantur : infusio tamen gratiae accedit ad rationem creationis, in quantum gratia non habet causam in subiecto, nec efficientem, nec talem materiam in qua est hoc modo in potentia, quod per agens naturale educi possit in actum, sicut est de aliis formis naturalibus." Unde.

Ad confirmationem respondetur, quod dicitur creari in bonis operibus, et gratia creari in nobis, quatenus sine ullis meritis nostris datur, et alio pro nihilo

datur nobis, et hoc est creari moraliter loquendo, non physice.

XII. Contra tertiam conclusionem obijcies secundo : Composita substantialia quantum ad formalitatem suae compositionis non fiunt ex nihilo : ergo prout sic non creantur. Consequentia est peripicua. Et antecedens probatur, quia compositum prout tale fit ex partibus quibus constituitur : ergo praesupponuntur partes, saltem prioritate naturae : ergo pro illo priori non purum nihil, sed aliquid praesupponitur. Ad hoc autem ut actio dicatur esse ex nihilo, vel ex aliquo, non est necesse quod illud aliquid duratione praecedat, sed sufficit quod prioritate naturae : ergo si pro illo priori supponitur aliquid ex quo fiat, non fit ex nihilo.

Confirmatur, quia partes non fiunt simul cum toto, si quidem inter totum, et partes datur ordo, et causalitas, quia totum est ex partibus, nec etiam partes sunt posteriores, quia totum componitur ex illis, non partes resultant ex toto : si enim supponitur totum, jam partes non indigent resultare : ergo partes praecedunt : ergo si fit totum ex partibus, fit ex aliquo positivo praesupposito, et prioritate naturae praecedente : non ergo fit ex nihilo in quantum compositum est.

Respondetur negando antecedens. Ad probationem dicitur quod compositum fit ex partibus, distinguo; tamquam ex constituentibus, concedo; tamquam ex subiecto a quo educatur aliquid, vel termino a quo qui relinquatur, nego. Quod autem in creatione constituit formaliter actionem ex nihilo, est quod res non fiat ex aliqua potentia subiecti, vel ex termino a quo positivo. Quod autem fiat ex aliquo positivo tamquam ex constituyente intrinseco, et tamquam ex partibus, hoc non tollit quod fiat ex nihilo. Cujus ratio est, quia illas partes, et illa constitutiva tenent se ex parte ipsius rei factae, atque adeo ex parte termini ad quem. Terminis autem ad quem in creationis aliquid positivum est, et solum terminus a quo est nihil, et subiectum nullum de quo educatur. Fiunt ergo partes ipsamet actione qua fit totum, non tamquam ex praesuppositis in ipso fieri, et produci, sed tamquam ex componentibus, et constituentibus in facto esse, quia in ista actione creativa non prius fiunt partes per ipsam actionem, et postea conflatur totum, sed

immediate attingitur totum, et in eo partes, non prius partes, et ex eis totum, et eo quod ista actio est universaliter productiva totius entis, nec procedit ab imperfecto ad perfectum, sicut est processus a partibus ad totum, sed ex sua primaria, et formali ratione, et attingentia respicit id quod perfectum est, scilicet ipsum totum, et universalem influxum ipsius esse, quod convenit toti : et quia in toto continentur partes tamquam quid incompletum, et minus perfectum, attingit illas ut sunt aliquid ipsius totius, et prout in eo ut imperfectum in perfecto continentur.

Ad confirmationem respondetur quod in hac actione creativa partes fiunt tamquam quid contentum in toto, et derivatae, seu consecutae ad totum, et minus illo, non ut quid praesuppositum ad componendum, et causandum totum : licet enim partes praecedant totum ordine generationis, et processionis de potentia ad actum, et de imperfecto ad perfectum, tamen ordine perfectionis totum praecedit partes, et ipsas causat, et perficit in esse. Et hoc ideo est, quia esse per se primo convenit toti, partibus autem ut contentis in toto, eisque coexistentibus, et quia esse est perfectissimus actus entitativus; ideo communicatio ipsius esse quod convenit toti ad partes ut contentas in toto, et minor est toto, est processus ordine perfectionis a perfecto ad imperfectum, et in hoc ordine prius est totum quam partes, id est, esse totius est prius quam esse partium, quia partes propriae non habent esse, sed subordinantur ipsi esse totius, et ab eo participant. Caeterum ordine inverso proceditur a partibus ad totum tamquam de imperfecto ad perfectum, et de potentia ad actum, quatenus disponuntur, et habilitantur partes ad conflandum, et causandum totum. Actio ergo, quae disponendo procedit, et de imperfecto ad perfectum, et de potentia ad actum, prius attingit partes, et sunt aliquid tendens ad ipsum totum, et ex quarum unionem totum resultat : et sic praecedunt partes prioritatem naturae totum. Et sic procedit generatio, aliaeque actiones eductivae. At vero actio quae procedit influendo totum esse, et ipsum totum faciendo, non prius attingit partes, et ex illis componit totum, quia influxus ipsius esse non prius est ad partes, cum immediate ipsum esse conveniat toti, et inde communicetur partibus, ut continentur in

toto, et sunt aliquid minus toto. Et sic partes secundo attinguntur, non sicut proprietates, sed ut communicantes (529) in esse totius, et in ipso toto contentae. Nec obstat quod etiam in hac actione creativa totum componitur ex partibus, et partes causant totum, quatenus ex illis conflatur : dicimus enim quod partes causant totum quidditative, et entitative; et sic producendo totum via perfectionis, et prout est continens ipsas partes, etiam ipsa compositio partium causatur, et ipsaemet partes causant totum in diverso genere causae, quia partes quasi materialiter se habent ad totum, et in potentia, et via imperfectionis, totum autem ad partes formaliter, et via perfectionis. Et licet utraque ista causalitas, et partium ad totum, et totius ad partes per hanc actionem communicetur, tamen directe, et per se prius attingit id quod formaliter est, et ex parte totius se tenet, derivaturque ad partes, quam e converso, quia iste processus creativus non est de potentia ad actum, et de imperfecto ad perfectum, sed e contra; et ideo non prius attingit partes, et deinde totum, sed attingit directe totum, et in ipso toto partes componentes totum, et materialiter se habentes ad esse.

XIII. Tertio arguitur contra quartam conclusionem : Nam materia prima non potest produci nisi ex nihilo, cum non supponat aliam priorem materiam ex qua fiat: ergo per creationem : ergo secundum se recipit aliquid esse antecedenter ad esse compositi. Patet consequentia, quia est intelligibile quod creatio terminetur ad aliquid ens, et non det illi esse : ergo si creatio tangit materiam, dat illi esse, aut illa creatio nihil producat. Quod evidentius apparet, si fiat materia per creationem, et forma educatur ab aliquo agente creato, sicut fieri potest a Deo, et quotidie fit in speciebus characteristicis, cum corrumpuntur, et ex eis generatur aliquid; tunc in instanti quo species illae desinunt, et generatur aliquid ex illis, creatur a Deo materia quae serviat pro compositione ipsius rei genitae, neque enim in eo manet quantitas loco materiae, sed vera substantia materiae: ergo in illo instanti generationis ponitur ibi materia, et non nisi per creationem, quia est ex nihilo, et tamen forma non fit tunc per creationem, sed per ge-

nerationem, et eductionem e subjecto : ergo potest creatio dari praecise ad materiam, et sic dabit illi esse, alia vero actio producit formam educendo illam e materia. Nec potest dici quod creatio tangit materiam, et dat illi esse, sicut ipsa est capax, id est, mediate, seu mediante forma, a qua producitur materia dependens. Sed contra instatur hoc in primis in casu allato, quando sola materia fit a Deo, et ex illa per generationem fit aliqua forma. Secundo, quia si sic fieret, quaelibet forma adveniens daret novum esse materiae, quia esset nova forma : ergo mutaretur materia, quia diversum esse acciperet. Tertio, quia tunc materia non conservaretur aut dependeret solum a Deo per creationem aut conservationem illius, sed etiam ab agente naturali, quod educendo formam, induceret novum esse in materiam; et sic mediante tali esse, non a creatione continuata, sed ab isto sic generante dependeret. Quarto, quia alias cum materia crearetur cum forma, non fieret ex nihilo, quia fieret ex forma, utpote habens esse ex illa.

Confirmatur, quia quando creatur materia, non potest fieri forma per creationem, nisi sit anima rationalis : ergo falsa est secunda pars conclusionis. Antecedens probatur, quia illa forma fit tunc dependens a materia, et non ut subsistens; ergo fit per eductionem a potentia materiae, (530) se quidem illa forma educitur, quae in sui productione fit ut dependens a materia.

Respondetur negando quod materia recipiat esse immediate per creationem sed mediante forma. Unde actio attingens materiam nunquam est creatio, sed concreatio, quamvis ut attingit materiam ex nihilo sit, ut a termino a quo, sed tamen non ponitur materia in esse, nec redditur producta ex parte termini ad quem, nisi ut conjuncta productioni formae, sive concreatae cum ipsa materia, si ipsum totum creetur, sive eductae ex materia, si ipsum totum generetur, ut admissio casu quem affert argumentum de materia subrogata in speciebus eucharisticis, quando aliquid ex eis generatur. Itaque creatio absolute dat esse in si toti quod primo, et per se creat, partibus autem non dat esse seorsum, et secundum se, sed ut in toto, atque ita materiae non tam dat esse, quam subesse formae, seu dat esse dependenter a for-

ma; tam ab illa sub qua creatur, quam a caeteris succedentibus per generationem, et loco prioris subrogatis. Et hoc non est creationem nihil facere, sed est dare esse materiae, sed mediate et dependenter a forma, non immediata in se, eo quod materia solum habet esse ut ens potentiale et mediante forma actuabili ab existentia, sicut anima est operativa mediante potentia. Et quando producitur a Deo materia in instanti generationis ex speciebus eucharisticis, si talis productio fit per creationem, non fit per creationem absolute, sed dependenter ab eductione formae, ita quod creatio subiciat materiam formae, et per eductivam actionem praebet esse materiae, quod per se non praebet, sed actio illa creandi conjungitur actioni eductivae, ut per ipsam consummetur, et esse praebet, sicut creatio animae rationalis in Christo non dedit ei subsistentiam, nec in sententia D. Thomae existentiam, sed quoad hoc suppleta fuit, et consummata per assumptionem, quae subsistentiam Verbi ei univit. Quod exemplum ostendit non repugnare quod una actio in aliquo esse dando consummetur per aliam.

XIV. Ad instantias autem allatas contra hanc responsionem, quod materia prima non accipit esse per creationem mediate, et dependenter a forma, sed immediate in se.

Ad primam jam responsum est ex nuper dictis.

Ad secundam dicitur, quod per quamcumque formam de novo ad venientem accipit materia diversum esse, et amittit aliud quod habebat per aliam formam, non tamen corrumpitur aut generatur de novo, quia non amittit, nec acquirit ipsam entitatem potentialem, quam habet ad omnes formas, sed intra latitudinem formarum a quibus potest habere esse, transmutat causas formales, per quas conservatur in esse : non dicitur autem aliquid corrumpi, aut generari simpliciter per hoc quod transmutet esse, vel modum essendi si utriusque est capax, sed si de novo accipiat esse, ita quod ante non fuerit, dicitur generari, seu produci; et si amiserit esse, ita quod aliud non accipiat, dicitur corrumpi, sicut in sententia S. Thomae quod humanitas in Verbo non solum subsistat, sed existat, si humanitas mea assumeretur non a Persona spoliaretur propria substantia, et existentia, nec

corrumpetur, quia subrogaretur alia loco illius eundem affectum faciens. Itaque materia per quamcumque formam potest existere, nec adaequate per istam determinatam existit, sed per quamcumque earum, quarum est capax existere. Potest. Unde mutatio (531) de una in aliam non est corruptio, seu desitio, et generatio, sed sub diversis existentia, et formis continuatio. Et hoc ponit quidem transmutationem in materia, quia subiectum mutationis est, sed non corruptionem, et productionem ejusdem in sua entitate potentiali.

XV. Ad tertiam instantiam dicitur materiam pendere a solo Deo efficienter, quantum ad ipsum fieri, seu concreari ex nihilo, sed in facto esse pendere a forma, quia sic efficienter est a Deo quod fit ut subiecta, et dependens a forma, a qua in genere causae formalis dependet. Agens autem naturale, licet introducat in materiam esse formale, et existentiam, quae ad eam sequitur, non tamen dicitur producere materiam, aut conservare simpliciter, quia non est causa ipsius entitatis potentialis materiae, nec ipsius concreationis ex nihilo, sed solum formae, quatenus determinat, et communicat existentiam ipsi toti, et materiae; et sic complet productionem ejus in esso, quantum ad determinationem existentiae, ipsam quippe indifferentiam, et capacitatem omnium formarum, quae est entitas potentialis materiae, agens naturale non producit, sed hoc a Deo

est ipsi materiae cum dependentia tamen a forma producta per agens naturale, ut complente, seu determinante esse sub quo determinate materia existit. Unde agens naturale non simpliciter producit, aut concreat materiam, sed complet, seu determinat quoad esse.

XV. Ad quartam dicitur, quod licet materia fiat dependens a forma, ut a determinante esse illius, non tamen ut a subiecto ex quo fiat, vel ut a termino a quo, et ideo talis dependentia non tollit, quin ex nihilo fiat, ut ex praesupposito; et tamen non redditur ex nihilo dependens, sed dependet a forma. Videantur plura de his in physica qu. II, art. III.

Ad confirmationem diximus ibidem qu. IV, art. II, quod non est idem formam fieri dependentem a materia, et fieri per educationem: nam si Deus totam substantiam panis converteret in totam substantiam lapidis, forma lapidis esset dependens a materia, sed non tameneducta, sed ex conversione alterius facta. Et si Deus produceret accidens separatum, et postea illud uniret subiecto, faceret dependere, nec tamen educeret. Ad educationem ergo requiritur quod forma fiat dependens a subiecto per transmutationem materiae, et reductionem potentialitatis ejus in actum, non per hoc quod fiat aliunde, et ei uniatur, etiamsi uniatur ei cum dependentia.

ARTICULUS IV.

Utrum potentia creativa principaliter vel instrumentaliter possit creaturas communi-
cari ?

I. Supponendum est tamquam certum de fide nullam creaturam de facto aliquid creare, vel creasse ut supra articulo primo ostendimus: hoc enim pertinet proprie ad omnipotentiam, Dei, et virtutem illius infinitam, sicut dicitur Jeremias XXXII : Ecce Domine tu fecisti coelum, et terram in fortitudine tua magna, et in brachio tuo extenso : et Isai. XLIV; Ego Dominus faciens omnia, extendens coelos solus, stabiliens coelos, et nullus mecum. Posuerunt tamen aliqui, ut Avicenna, quem citat S. Thomas hac quaestione XLV, art. V, quod licet creare sit proprie actio primae causae, tamen in virtute ejus potest aliqua inferior causa creare; et sic quod prima substantia separata (532) creat aliam post se, et substantiam orbis, et animam ejus, et substantia orbis creat materiam inferiorum corporum. Sensit etiam Arius quod Verbum Dei erat factum, ut ei deserviret ad faciendum omnia, tamquam instrumentum; et sic non convincebatur Verbum esse Deum, ex eo quod omnia sint facta per ipsum; et si ei ipse non erat factus: dicebat enim omnia facta esse per ipsum tamquam instrumentum ut supra disp. XII art. I vidimus. Caeterum hoc omnino fides catholica eliminat, et soli Deo tribuit creationem rerum, sine alicujus consortio, ut in locis allegatis Scripturae dicitur. Unde inquit Athanasius serm. III contra Arianos quod: "Concedere, et creare solius Dei est, ejusque Verbi, et sapientiae." Et Augustinus III de Trinitate, cap. VI, dicit quod: "Neque Angeli boni, neque mali possunt esse creatores alicujus rei."

II. Difficultas est, an de potentia absoluta possit communicari alicui creaturae potestas creativa, vel per modum causae principalis ut instrumentalis. In qua communis theologorum sententia est, non posse dari creaturam, quae nativa virtute, et ut causa principalis creare possit, contra Durandum in II, dist. I, qu. IV, qui affirmat id esse possibile, quia oppositum non ostenditur implicare. Et ideo totus labor est in ostendendo rati-

one implicatione hujus. Circa instrumentalem vero causam creationis, sensit magister in IV, dist. V, capite ultimo, possibilem esse instrumentalem causam creationis: sive secutus est D. Thomas ibidem qu. I, art. III, quaestione III ad IV et in II, dist. I, qu. I, art. III, et plures recentiores hoc ipsum defendere affirmat Vasquez hic disp. CLXXVI, c. 41, in eaque ut probabilior tandem inclinatur Suarez in met. disp. XX, sect. III, et uterque tam Suarez, quam Vasquez inefficaces reputant rationes D. Thomae tam ad probandum non posse dari creaturam, quae nativa virtute crearet, quam quae instrumentali, idemque impugnatur Molina super hanc quaestionem XLV, art. V, circa rationem probantem non dari causam instrumentalem creationis. Qui auctores in hac ratione impugnanda sequuntur Scotum in IV, dist. I, qu. I. Est tamen communis sententia non posse dari instrumentum creationis quam secutus est D. Thomas (priori relictis) in hac quaestione XLV, art. V, et ibi committit ejus discipuli, Cajetanus et alii super istum locum; Ferrariensis II contra gentiles, c. XXI: Scotus loco citato, §. Ideo dicit potest; Richardus, et alii quos citat, et sequitur Vasquez citata disputatione CLXXVI, c. II. Nos ergo solum intendimus in praesenti implicationem utramque, tam de instruali, ad creandum, quam D. Thomas assert, defendere, ut explicare.

IMPLICAT CREATURAM VI NATIVA CREARE.

Praecipuae rationes quibus D. Thomas hanc implicationem concludit, reducuntur ad duas, quarum vim explicat in hac quaestione XLV, artic. VI et II contra gent. c. XXI, et qu. III de potentia, art. IV.

Prima, quia actio creativa petit intrinsece, et essentialiter virtutem infinitam si sit principalis causa creandi: ergo repugnat alicui creaturae convenire. INDIANA UNIVERSITY

Secunda, quia actio creativa est essentialiter prima, et universalissima actio influens per seipsum esse : ergo requirit virtutem primam, et universalissimam in principio creante : ergo nulli creaturae convenire potest. (533)

III. Prima ratio non habet difficultatem in consequentia sed in antecedente, unde videlicet deducatur quod virtus creativa debeat esse infinita. Licet enim virtus creativa si sit ita plena, et ampla quod respiciat totam collectionem entis creabilis, infinita esse debeat, tamen ad creandum unam tantum creaturam V. g. leonem ex nihilo cur ad hoc requiritur virtus infinita, cum effectus ipse finitus sit? Modus autem cusandi, scilicet ex nihilo non videtur petere infinitatem in ipsa virtute sic producente, quia inter nihilum, et ens finitum non potest esse distantia infinita, quia non est major distantia quam quae sit pertranseunda usque ad tertium distantiae : terminus autem finitus, et limitatus est : ergo finita via attingibilis alias non esset major distantia a nihilo in Deum, quam a nihilo in creaturam.

Et confirmatur, quia non est intelligibile quod sit ejusdem virtutis creare formicam, et creare Angelum, vel totum universum. Haec autem latitudo secundum quam majoris operis est una creatio quam alia, oritur ex ipsa diversitate terminorum, et distinctione eorum specifica : ergo creatio determinati effectus, et unius potius quam alterius, finita est, et sic non petit ex sua ratione infinitam virtutem vel operationem. Rationes ergo D. Thomae quibus probat infinitatem hujus virtutis, quia infinita distantia est inter nihil, et aliquod esse, vel quia creatio est influxus universalissimus in esse, minus efficaces sunt, nec probant creationem cujuslibet effectus determinati petere infinitam virtutem, sed ad summum id petere creationem universalissimam, id est, virtus illa quae fuerit creativa totius collectionis entis creabilis.

IV. Nihilominus solida, et constans est ratio D. Thomae probatque efficaciter quamlibet creationem cujuscumque entis determinati, et particularis, hoc ipso quod nihil praesupponit ut agat, habere operari infinita virtute. Pro

quo est advertendum quod infinitas potentiae, seu virtutis potest pensari vel ex parte ipsius rei factae in se, vel ex parte ipsius fieri, seu modi faciendi; res quippe facta in seipsa semper est limitata, et finita, imo tota collectio creaturarum quidditative considerata finita est in se. Sed tamen amplitudo virtutis et potentiae attenditur ex ipso, etiam modo faciendi, quatenus debet plura vel pauciora praesupponere ad operandum, et quando plura praesupponit, minus universalis virtus est, quia ea quae praesupponit, non efficit, si vero minus praesupponit, plius efficit; et sic magis ampla, et indifferens potentia est ad faciendum : atque adeo si nihil praesupponit, sed totum facit, universalius operatur. Quare infinitas virtutis ad creandum non est pensanda ex limitatione, vel infinitate termini ad quem, qui producitur, sed ex ipso fieri, et modo quo producitur, et universalitate atque indifferencia quam supponit erga totum ens, hoc ipso quod unum ens facit ex nihilo : in hoc enim principio omnes conveniunt, quod virtus, seu potentia, quae potest super omnem collectionem entis creati, est infinita. De hoc non est dubium : nec enim aliam majorem infinitatem habet potentia, et virtus divina in quantum virtus, nisi posse super totam collectionem entis creabilis. Subsumimus sub hac majori : Sed hoc ipso quod aliqua virtus ex sua formali, et propria ratione potest unum tantum ens producere ex nihilo, debet habere vim, et potentiam universalem, et indifferentem ad omnem collectionem entis creati : ergo debet esse infinita. (534)

Minor, in qua est difficultas, probatur, quia virtus producentis, et agentis non habet amplitudinem, et universalitatem in agendo, vel determinationem et constrictionem solum ex limitatione termini producti in se, sed ex proportionem, vel impropotionem termini a quo ad terminum ad quem, et materiae, seu materialium principiorum ad talem rem faciendam, quia cum terminus seu res producta, non quomodocumque fiat, sed ex aliquo termino unde educitur, seu reducitur ad esse, oportet quod in vincenda impropotionem, seu indifferencia, et distantia termini a quo ad terminum ad quem attendatur major vel minor virtus agentis. Quod si ab uno termino a quo non sit major distantia ad unum terminum ad quem,

quam ad alium, eadem virtus quae potest vincere distantiam ad unum terminum, poterit vincere distantiam ad alium, si non sit major impropertio, et difficultas in uno, quam in alio; sicut si unum agens potest vincere distantiam unius leucae, ubicumque fuerit illa distantia cum simili difficultate itineris, et non alia, poterit illam vincere. Sed sic est quod ubi nihil praesupponitur ad operandum, est aequalis distantia, et difficultas ex nihilo ad quodcumque ens: ergo virtus quae potest vincere distantiam, et impropertionem, ac difficultatem ex non esse ad aliquod ens, poterit vincere distantiam, et difficultatem ad quodcumque ens, quia non est major distantia, et difficultas ad majus ens, quam ad minus procedendo ex nihilo. Probatur minor, quia nihil est carentia negativa, et totalis omnis esse, et omnis entitatis: ergo in illo non datur major approximatio, et determinatio ad unum ens, quam ad aliud: ergo agens quod procedit ex nihilo, procedit ex termino a quo aequae distante a quolibet ente, et a quolibet esse, ergo ex vi illius non est magis factibile unum quam aliqd ex tota collectione entis factibilis, quia ab omni ente factibili aequae distat, cum aequalem carentiam habeat omnis entis factibilis, nempe puram negationem, nec habeat determinationem aut approximationem majorem ad unum quam ad aliud. Omne autem agens habet virtutem suam conformatam distantiae, et determinationi quae versatur inter terminum a quo, et ad quem unde educenda est forma, et similiter inter potentiam seu subjectum ipsum et formam, quia inde sumitur proportio operandi, et ex proportionem major vel minor virtus. Ergo illa virtus quae operatur, et producit aliquid ex nulla proportionem, sed ex puro nihilo, operari potest ex vi sua quodcumque ens quia aequalis distantia, et impropertio est inter nihil, et unum ens, atque inter nihil, et quodcumque ens; et sic virtus potens vincere distantiam, et impropertionem inter nihil, et aliquod ens, debet esse potens vincere distantiam, et impropertionem inter nihil, et quodcumque ens; et sic habere potentiam, et virtute super omne ens.

V. Dices: Non esse verum quod est aequalis distantia, et impropertio inter nihil, et unum ens minimum, atque inter nihil, et ens maximum. Quis enim capi-

at non esse majorem distantiam inter nihil, et coelum, seu Angelum, aut totum universum, quam inter nihil, et granum milii? Hoc enim videtur esse contra ipsum lumen rationis, atque adeo fundamus in re valde dura conclusionem nostram, scilicet quod ad creandum ex nihilo quodcumque ens, necessaria sit infinita potentia, et quod sit distantia tanta, et tam infinita inter nihil et formicam, quam inter nihil et totum universum. (535)

Caeterum haec responsio procedit ex infirmitate imaginationis quae a generatione rerum paralogizat ad creationem ex nihilo: ut enim fiat granum milii, vel formica ex praeparatione, et apparatu eorum quae requiruntur ad sui consistentiam, sicut fit per generationem vel artem, et ut fiat coelum, vel totum universum ex praeparatione, etiam materiae, et eorum quae requiruntur ad ejus compositionem, omnino esset praeposterum omni lumini rationis, tantum apparatus, et distantiam requirere ad unum effectum quantum ad alium. Caeterum in agente ex nulla praeparatione, et apparatu materiae, sed producente totum, etiam est contra ipsum lumen rationis restringere, et coarctare ejus potentiam ad unum determinatum ens, potius, quam ad aliud, supposito quod operatur, nihil praesupponendo, sed totum operando.

Et ratio id manifeste convincit, quia ubi nulla praeparatio vel apparatus materiae praesupponitur, non determinatur agens ad tantum vel tantum effectum producendum ex aliquo extrinseco, seu ex passo super quod operatur ejus virtus si quidem nullum tale passum vel materia datur: ergo quod operetur granum arenae, vel operetur coelum, aut totum universum, non est ex dispositione materiae, sed ex mera voluntate, et determinatione ipsius agentis: ergo oportet quod ista virtus de se sit universalissima, et indifferens ad totum ens; si quidem ab extrinseco passo, vel materia non determinatur, ut tantum vel tale ens producat, nec in ipso nihilo est major distantia, aut impropertio ad multum quam ad paucum, ad magnum quam ad parvum, cum totius entis parvi et magni sit pura carentia et negatio; et sic non habet majorem coaptationem aut determinationem erga unum, quam erga aliud. Ab intrinseca autem ratione ipsius agentis non potest accipi ista coarctatio, et determinatio ad creandum unam speciem tantum entis et non aliam, quia ratio operandi

ipsam speciem, et ad eam determinari, et coarctari, si primo, et per se operatur ex nihilo, quia sic oportet quod primo, et per se etiam operetur rationem genericam, non solum quatenus est contenta in specie, sed per se, et directe, quia non praesupponit illam, sed per se facit: ergo non est factiva primo, et per se, et in quarto modo speciei, seu rationis specificae, sed etiam rationis genericae, imo et rationis generalissimae entis, quia illud per se facit, quod per se non supponit, per se autem nihil supponit; ergo per se etiam genus facit, ut magis ponderabitur in secunda ratione. Et deinde, quia omne agens in sua extrinseca virtute commensuratur proportioni, et distantiae vincendae inter terminum a quo et terminum ad quem, si quidem ad ejus rationem, et virtutem pertinet non solum respicere terminum ad quem quomodocumque, sed ut ex tali termino a quo faciendum, quia agens non solum respicit terminum, sed viam, quae res facienda est, et consequenter distantiam ac proportionem, quae est inter terminum a quo, et ad quem: haec enim est via ex uno ad alium. Ab isto autem termino a quo, qui est nihil, tanta indifferentia, et impropportio, seu distantia est ad unum terminum, seu ens creatum, quam ad aliud, et aequae indifferentes se habet ad hoc, quam ad illud, cum sit pura negatio omnium, nec ex pura negatione possit duci, et inchoari via magis ad hoc determinatum ens, quam ad aliud, sed solum ad quodlibet ens, quia nihil supponitur de ente, neque in potentia, neque in actu, sed totum (536) fit. Ergo inter istos duos terminos, nihil ex parte termini a quo, aliquid ex parte termini ad quem, nulla est determinata proportio, et distantia ad hoc determinatum ens potius quam ad illud, ad parvum quam ad magnum. Ergo si virtus agentis in sua perfectione, et ratione conformatur distantiae vincendae et pertranseundae a termino a quo ad terminum ad quem, si ista distantia est ita indifferens, et indeterminata ad omnes ens, etiam et ipsa virtus indifferens debet esse ad omne ens. Unde si ex tali termino a quo procedit aliquod ens, aequae bene potest quodlibet producere, quia ad quodlibet indifferens est; et sicut terminus a quo est indifferens per negationem, ita efficiens per positionem, non potentialitatis, quia non est materia,

sed actualitatis, quia est efficiens, et consequenter est indifferentia universalitatis super omne ens.

VI. Denique distantia, seu impropportio inter nihil et ens, quodcumque illud sit, non regulatur penes magnum vel parvum, magis vel minus ipsius rei productae, ut quod sit granum milii, vel coelum intergranum, sed penes hoc quod terminus a quo distet ab omnibus praedicatis inclusis in re producenda, et nullum eorum supponat sed omnia faciat: in hoc enim terminus a quo, qui est nihil, aequae distat a grano milii, et a toto coelo, quia etiam in grano milii, et in arena terrae includuntur sua praedicata a genere supremo, et ab ante usque ad individuationem, sicut includuntur in reliquis entibus, licet illud granum sit minoris quantitatis. Unde si ad producendum unum granum, et formicam, proceditur ex nihilo, oportet quod nullum ex illis praedicatis supponatur, sed omnia fiant, et similiter si fiat coelum, et fiat Angelus, nullum ex praedicatis ejus communibus vel particularibus supponitur, sed omnia fiunt: ergo quoad ipsam substantiam rei faciendam tantum distat a nihilo granum milii, quam totum coelum, licet hoc in quantitate excedat, quia nullum praedicatum etiam commune, et genericum fit in uno, quod non fiat in alio, et hoc per se primo, quia quia non solum fit praedicatum genericum ut contentum, et identificatum cum specifico, et ratione specifici, sed per se, et ratione sui fit, quia per se non praesupponitur gradus genericis, cum nihil supponatur: ergo per se fit. Si autem per se fiunt praedicata communia, et generica, non minus quam particularia: ergo agens quod habet virtutem faciendi per se gradum illum, et praedicatum genericum, debet habere virtutem ad faciendum quodcumque praedicatum specificum sub genere contentum, quia ejus virtus non specificatur, et determinatur ex specifico praedicato, sed universalior est, utpote tangens generalem rationem communem. et per se faciens illam: ergo non est coarctatum ad unam speciem: ergo si non solum gradum genericum, sed etiam analogum, quod est gradus entis, per se facit, ad omnia sub ente factibili contenta universalitatem habet, quod est comprehendere, et respicere omne ens factibile, et virtus respiciens omne factibile infinita est; quod amplius ex sequenti ratione manifestum

erit.

VII. Secunda ergo ratio, seu principium probans impossibile esse quod virtus aliqua creata, sit per se creativa ex propria, et nativa virtute, tamquam causa principalis, participata tamen a Deo, est quia actio creativa est universalissima, et influens ipsum esse quarto modo per se : nulla autem virtus creata potest esse prima, et universalissima in influendo esse. De hac autem propositione, (537) quod esse est proprius, et per se primo effectus Dei, plura diximus praecedenti tomo, disp. VIII, art. II, quae hic praesupponenda sunt. Modo solum oportet videre, quomodo creatio respiciat esse existentiae, non pro ut tale, vel tale, v.g. prout esse hominis, vel leonis, vel lapidis, sed absolute secundum omnem generalitatem ipsius esse, et secundum talem influxum in esse quod per solam suspensionem ejus, res annihilabitur nulla entitate, aut esse remanente, neque in actu, neque in potentia. Ex hoc enim deducuntur duo.

Primum, quod creativa potentia debet attingere omnem rationem entis in effectu non prout continetur in hac, vel illa ratione specifica, seu particulari, sed secundum generalem rationem entis; et sic ad omne ens creabile debet extendi.

Secundum, quod ad creandum ex parte agentis ipsa virtus, seu forma agendi est ipsa existentia, quod nulli creaturae convenire potest. Explicatur hoc. Nam unumquodque agens illud per se, et directe efficit in aliquo effectu, quod non supponit, nec alteri causae remittit, a cuius concursu dependet, ita quod licet plures causae concurrant ad aliquem effectum, tamen unaquaeque efficit per se primo aliquid, quod ei particulariter correspondet, universalior quidem causa efficiendo id quod universalioris rationis est in effectu, particularis vero id quod particulare est, unaquaeque secundum propriam rationem suam : semper enim universaliores effectus, et qui ad plura se extendunt, universalioribus causis respondent. Unde unaquaeque causa quanto magis particularis, et determinata est, tanto magis dependet a causis superioribus, et omnes causae creatae a Deo, et ista subordinatio, et dependentia tam essentialis, et per se est in causis particularibus, et determinatis, sicut est essentialis in effectibus. Altera diversa

praedicata, secundum quae correspondet diversis causis, sicut ignis qui generatur correspondet igni generanti secundum rationem determinatam, et particularem suae speciei : sic enim fit ab igne, et non ab alio agente, et secundum rationem corporis correspondet coelo, et secundum rationem entis Deo. Et quia Deus producit sub ratione ita universali, et communi, ipse solus sufficit dare esse effectui absolute, et simpliciter, aliae vero causae dant esse ex virtute ipsius, et participando ab ipso hoc quod est causare. Illa ergo causa dicitur causare esse per se primo, et tamquam proprium effectum, quae in aliquo effectu causat totum quod pertinet ad esse, et omnia praedicata, quae quomodocumque esse participant ita quod de eo quod est esse, nihil supponat ab alia causa attactum, sed totum faciat, quia si aliquid supponit, vel alteri causae remittit, et ei correspondet, jam non simpliciter, et absolute facit esse, sed solum aliquam particularem rationem essendi. Esse ergo in quacumque re est proprius effectus Dei, scilicet esse simpliciter, esse ut comprehendit omnia praedicata, esse non secundum aliquam particularem rationem essendi, aut secundum aliquem gradum illius entis, sed secundum omnes; et sic ab universali influxu derivari dicitur, quatenus fit ab agente quod nihil de illo esse supponit, sed totum facit, et si aliqua alia causa dicitur cum illo agere, est quia haec causa participat ab illo hoc ipsum quod est causare; et sic dicitur quod per se primo est effectus talis agentis, quia in tantum est effectus in quantum fit, et non supponitur, et si quoad omnia fit, et quoad nihil supponitur, sic per se, (538) et directe dicitur esse effectus talis agentis, et non per aliud, seu ratione alterius praedicati, vel rationis adjunctae, v.g. quia est esse hominis, vel equi, aut ignis, quia hoc pertinet ad productionem esse secundum determinatam formam, et rationem, et ut correspondet determinatae, et particulari causae. Unde est effectus causae creatae ratione formae cui adjungitur esse; et sic transmutando formam, facit etiam esse per transmutationem, non per se totum esse influendo, ut ponderavimus citata disputatione VIII, art. II.

VIII. Hoc supposito duo restant probanda. Primum, quod esse hoc modo consi-

deratum, et descriptum solum possit fieri a virtute creativa, nec proprie creat quod sic non producit esse. Alterum est, quod esse hoc modo sumptum solum derivari potest a Deo, nec alterius causae creatae effectus esse potest.

Primum ostenditur, quia ad creationem nihil praesupponitur, quia est productio ex nihilo: ergo totum quod est in effectu de esse facit. Patet consequentia, tum quia quidquid non supponitur factum ab aliqua causa, debet a ea fieri, aut relinquetur infectum: ergo causa quae ex nihilo operatur, nihil praesupponit factum: ergo totum facit; tum quia influxus creativus talis est quod per ejus suspensionem res annihilatur: ergo ex tali influxu totum esse pendet, si quidem ex subtractione ejus nihil deesse remanet: ergo facit totum esse secundum omnem rationem entis, si quidem si sic non faceret, non posset ex sola suspensione talis influxus annihilari ille effectus: indigeret enim etiam alterius causae influxum removeri, si ex alia etiam causa penderet secundum aliquam rationem esse istius effectus. Unde ulterius fit quod influxus creativus ita est universalis, et supremus, quod repugnat compati cum illo dependentiam ab alia causa, nec concursum alterius causae, sed ipsa debet dare totum esse, et totaliter, ita quod si alia causa concurrat, debet esse ex causatione, et participatione ejus. Patet hoc, quia influxus creativus dat totum esse ex nihilo, ita quod per suspensionem, et remotionem talis influxus decidit res in nihilum: ergo non potest aliquid ex parte illius esse, et illius effectus correspondere alteri causae, nec dependet ab alterius superiori concursu, et influxu, quia si dependeret, non posset ex sola suspensione influxus creantis decidere res in nihilum: restabat enim recursus ad aliam causam superiorem, cujus influxus si non tolleretur, res non penitus destrueretur: ergo repugnat quod influxus creantis sit dependens ab alia superiori, et non sit supremus, si quidem debet esse talis quod ex suspensione ejus res annihilatur: correspondent enim sibi mutuo creatio, et annihilatio: ubi est creatio ex nihilo, cessatio creationis est decidere in nihilum, quia creatio est influxus totius esse, et remoto influxu totius esse, annihilatur.

Ex quo probatur manifeste secundum scilicet quod hic indluxus totius esse solum possit esse a Deo, quia universalissimus est, ut ait S. Thomas in articulo quinto hujus quaestionis XLV. Et ratio deducitur clare, quia influxus supremus, et dependens a causa superiori non potest esse creatus, sed est proprius solius Dei; influxus creativus est ita universalis in ipsum esse, quod repugnat admittere consortium; et dependentiam ab influxu superioris agentis, et causae: ergo repugnat quod sit influxus creatus, et creativus, seu quod sit a causa creata, quia causa creata essentialiter est subordinata causae superiori.

IX. Dices: Si influxus iste ita est (539) universalis quod attingit totum esse, et totaliter, ita ut totum faciat, nec relinquit quod aliquid fiat ab alia causa, sed totum quod in effectu est, facit: ergo influxus Dei non admittet consortium alterius causae, quia si totum facit, et nihil supponit, nec remittit alteri causae: superfluit ergo quaecumque alia causa. Sed non superfluit si quidem cum Deo etiam aliae causae cooperantur: ergo signum est quod ille influxus creativus non est ita universalis quod omnem rationem faciendi esse comprehendat, sed aliquid relinquit pro aliis causis; et sic fundamentum nostrum non subsistit, quasi non sit communicabilis creaturae influxus creandi, quia debet per creationem totum esse facere et omni modo facere nec supponere quod ab alia causa aliquid fiat.

Confirmatur, quia causae creatae quando producant effectum de novo, vere faciunt, et dant esse effectui, et dando esse illi quantumcumque secundum gradum inferiorem, etiam omnes gradus, et praedicata superiora esse recipiunt: nec enim gradus inferior fit seorsum a gradu superiori: nam gradus isti non distinguuntur, sed sunt eadem res: ergo eodem esse gaudent, et sic qui facit unum, facit alterum. Non ergo est solida illa distinctio, quod uni agenti correspondet esse secundum unum gradum, et alii secundum alium.

Respondetur quod in influxu creativo, et universalissimo praecipuum quod urgeamus in praesenti est, quod est supremus, et independens a superiori causa, ita quod repugnat ei admittere consortium causae, et influxus a quo dependeat in operando eo quod si est creatus, etiam debet

esse annihilativus per solam sui suspensionem, alias creativus non est quod vero admittat causas inferiores dependentes a se, et quibus ipsa causa universalis communicet hoc, quod est causare, et influere. non est contra universalissimam rationem influxus divini, sed pro illo, quia inter alia quae causat ille influxus, est quod causae inferiores sint causae, nec in eis aliquid praesupponit, aut ex illis accipit, sed totum quod causant, dat eis. Unde si Deus velit annihilare aliquid causatum per generationem a causa inferiori, aequè bene potest, ac si a se solo causaretur, et tunc per subtractionem influxus etiam suspendit Deus inferiores causas, ne operentur in effectum quem ipse annihilare vellet. Quod tamen non posset causa creativa, si esset creata, quia dependens esset a superiori causa divina, cujus influxum suspendere per se non posset; et sic per sui concursus suspensionem res non annihilaretur, quod est manifestum signum non esse concursum creativum. Licet autem influxus Dei non impediatur causas inferiores, sed juvet, tamen quando operatur creando, non potest admittere consortium, etiam causae inferioris, quia creatio nihil relinquit in effectum quod fiat ab alia causa, cum faciat totum ex nihilo, nec subjectum aliquid supponit circa quod posset causa creata dispositiva, et instrumentaliter se habere, ut statim dicemus.

Ad confirmationem respondetur, quod quando forma aliqua producitur a particulari agente secundum gradum determinatum facit alios gradus, et praedicata in tali re contenta, et identificata non per se primo, et formaliter, sed identifice, ut sunt entitative unum cum alio, et per modum particularem, scilicet per transmutationem materiae, ac per hoc non omnia facit scilicet ipsum subjectum, seu ens potentiale, quod est materia. Ut autem ea praedicata superiora etiam per se fiant, operatur (540) causa particularis in virtute causae superioris, cui tamquam altiori convenit per se respicere universales effectus, et rationes.

X. Secundum autem quod diximus supra deduci ex ista ratione, est quod existentia sit forma per se producendi esse, et creandi, quod nulli creaturae competere potest, quod explicavimus citata disputatione VIII art. III, quae in unaquaque

re formalis ratio agendi est forma illa qua natura talis rei constituitur: natura enim est principium motus, et quietis. Existencia autem in nulla re creata potest esse forma constitutiva naturae, cum omni creaturae accidentaliter sit; et sic potest quidam esse conditio requisita ut forma operetur effective, quia quod non est, non operatur, non tamen potest esse forma, et ratio operandi, quia in nulla creatura potest naturam constituisse, sed ei advenire eamque extra causas ponere, quod est praedicatum accidentale, quidditatem supponens, non constitutivum: ergo neque potest constituere formam principiumque agendi; sed ille dicitur effectus per se et in quarto modo alicujus agentis qui correspondet formaliter, et adaequatur formae, quae est principium operandi, quia inde sumitur ratio efficiendi conducens, et coaptans processionem effectus ipsi causae: ergo repugnat quod esse seu existentia sit effectus per se primo, et in quarto modo alicujus agentis creati, quia implicat quod aliquid agens creatum habeat existentiam pro forma seu principio formali agendi, sed solum pro conditione. Rursus in creatione formalis ratio agendi est ipsum esse, quia creatio non respicit hanc vel illam quidditatem, tale vel tale ens, in quantum tale, pro ratione formali, sed totum ens, atque adeo habet formalem rationem comprehendentem omne ens et hoc solum est esse: ergo formalis ratio quam respicit creans primo, et per se est esse, non sicut in generationibus, in quibus respicitur esse ut consecutum, et alligatum alicui formae, et in vi formae quae producitur, in creatione autem respicitur primo et per se ipsum esse, forma autem, et species rei ut quid contentum, et subjectum ipsi esse: ergo oportet quod forma seu principium formale agendi in principio creante sit esse, seu existentia; haec autem in nulla re creata potest esse forma, et principium agendi, nisi tantum conditio, quia in re creata supponit naturam constitutam, solum autem in Deo est essentialis, et intrinseca forma: ergo solus Deus creat, quia solus producit esse ut primo et per se, et in quarto modo productum.

XI. Denique, accumulari potest pro hac parte alia repugnantia, quia actio creativa non potest esse accidentalis, sed subs-

tantia, in nullo autem creato potest operatio esse substantia, sed accidens: nulla ergo creatura potest creare. Minor patet, quia nulla creatura est actus purus, sed operatio comparatur ad ipsam, ut actus secundus ad actum primum et ut actus procedens ab ipso agente: ergo non constituit ejus substantiam, sed accidit illi, quia procedit illi ab eo: ergo supponit illud. Et sic agens creatum quandoque est in potentia, quandoque in actu, quod est signum non esse substantiam. Major probatur, quia operatio creativa non recipitur in aliquo subjecto extra se cum ex nihilo producat; neque in ipso agente, quia hoc ipso quod subjectaretur in ipso tamquam accidens, educeretur ex ipso per mutationem ejus; et sic creatio in se esset quaedam mutatio agentis seu creantis. Actio autem quae est mutatio in agente, multo magis erit mutatio in (541) ipso producto, quia ex vi suae processionis, et originis procedit ut mutatio, etiam ut est in agente, et procedit de potentia ad actum: ergo etiam in suo termino procedente ab ipsa se habebit ut mutatio, et ut respiciens potentialitatem quam reducat in actum, quia non potest in termino operari, nisi juxta modum quem habet ex vi sui principii a quo procedit: procedit autem ut mutatio agentis: ergo ut mutatio termini producti, quia terminus sic procedit sicut actio, si quidem actio identificatur cum termino: Si ergo actio procedit ut mutatio: ergo terminatur ut mutatio et sicut recepta in illo termino: ergo non ut ex nihilo. Sed de hac ratione statim amplius agemus tractando an possit dari instrumentum creationis.

XII. Ad rationes dubitandi supra positas respondetur, quod virtus creativa non solum si exerceatur respectu omnis collectionis creaturarum, sed etiam in quocumque effectum, et in quacumque creatura determinata petit vim infinitam, et sufficientem ad totam creaturarum collectionem ex vi modi producendi, quia hoc ipso quod producit ex nihilo totum ens, et influit esse totaliter in effectum aequae facile potest quodcumque ens producere, et tanta difficultas est in producendo ex nihilo minimum ens ac magnum, ut satis ponderatum est. Et cum dicitur quod non est distantia infinita inter nihilum et ens finitum respondeo,

quod non est infinita distantia ratione rei factae, seu termini in quem desinit distantia, sed ratione termini a quo, quia non est reperire aliquid unde illa distantia incipiat, et sic nunquam incipit distantia; et si nunquam incipit est infinita a parte termini a quo quia non habet terminum ex hac parte. Nam infinitas potest aliquando esse a parte ante, aliquando a parte post sicut si mundus esset ab aeterno, haberet infinitatem a parte ante, et Angelus, vel anima nunc producta habent infinitatem a parte post. Deus autem habet infinitatem simpliciter, et ex omni parte. Unde inter nihilum, et Deum est infinitas ex parte ipsius rei seu extremi ad quem est distantia, et haec infinitas est talis simpliciter. Et in hoc sensu dixit D. Thomas in IV dist. V, q. I, a. III ad V, in secunda responsione argumenti, quod: "Inter ens, et non ens non est distantia infinita ex parte ipsius entis, nisi ens sit infinitum; sed verum est quod dicta distantia est quodammodo infinita ex parte non entis simpliciter, eo quod neque determinatam distantiam ab aliquo ente signato transcendit, quia nihil potest magis distare ab ante, quam non ens." Ita D. Thomas in secunda solutione, licet in prima sequens sententiam magistri, videatur dicere quod non est distantia infinita inter ens, et non ens, Quare inter nihil, et rem creatam solum est infinita distantia ex parte termini a quo, et est distantia negativa quia non est unde incipiat determinata distantia, et sic nunquam incipit distare, et hoc sufficit ut finita distantia non sit, sed infinita, quia non est initium distantiae, ubi nihil est, a quo incipiat.

Ad confirmationem respondetur ex dictis, quod potius non est intelligibile quod sit majoris virtutis creatio Angeli quam unius forminae, vel totius universi quam unius entis particularis, quia creatio per se directe non respicit determinatam speciem rei quam creat, nec supponit aliquod subjectum, seu materiam, aut dispositionem ratione cujus determinetur ad hanc speciem potius quam illam, sed ex vi modi operandi respicit totum ens in effectum quem producit, quia de illo (542) nihil supponit, et ex nihilo facit: ergo totum facit; in illo autem ente sunt quaedam praedicata generica et superiora, quaedam specifica et individualia; si ergo per se omnia res-

picit, implicat quod sit solum productivum talis agens alicujus speciei determinatae per se, et sumendo ex illa specie rationem formalem agendi, quia ipsa productio hoc ipso quod per se operatur rationes superiores, et magis universales, non potest per se primo specificari, et determinari a ratione particulari, et specifica; et sic non debet esse productiva solum illius, hoc ipso quod altior rationem per se primo attingit, et sub illa procedit, et operatur. Non enim universalis ratio, et superius praedicatum debet produci in abstracto, et in universalior ratio attingi in effectum, quando suo universaliori ratione effectus attingitur: si ergo potentia creativa per se primo operatur totum, et nihil supponit, repugnat per se solum esse virtutem ad determinatam aliquam speciem producendam; et sic eadem virtus, quae creat magis, creat minus, et tam facile est creare formicam, quam Angelum, hoc ipso quod ex nullo praesupposito fit, quia majus, et minus in entibus sumitur ex eorum differentiis specificis, vel genericis, et haec materialiter se habent in creatione, non ut formalis ratio.

XIII. Dices: illa potentia erit productiva totius entis, et omnium praedicatorum, quae in tali specie continentur, non extra illam. Unde licet producat universaliores rationes, seu gradus, et quidquid in tali specie continetur, non sequitur quod alias species producere possit; sicut etiam virtus factiva tritici e terra, non solum producit speciem tritici, sed etiam gradum viventis per se loquendo, non tamen omnia quae sub vivente continentur, poterit producere. Sic ergo cur implicabit communicari a Deo potentiam creativam inadaequate totius entis in tota sua latitudine, sed totius entis, et omnium graduum, et praedicatorum pertinentium ad aliquam speciem rei, ita quod nihil de ea supponat, sed totum faciat, atque adeo ex nihilo? Unde non sequitur infinitam potentiam requiri ad creandum aliquem effectum, quia non sequitur quod ista potentia creativa sit omnis collectionis entium productiva.

Respondetur repugnare, quod potentia aliqua sit factiva totius entis, seu omnium praedicatorum ejus per se primo, et non sit factiva aliarum specierum, sed solum illius, quam determinate operatur.

Dupliciter enim potest aliquod agens producere gradum superiorem, seu rationem communem. Primo, quatenus alligatum, et inclusum in aliqua ratione, seu forma specifica, et quia a forma eadem proveniunt omnes gradus, tam generici, quam specifici, quodlibet agens producens formam, producit omnes gradus in tali forma inclusos, seu ab ea provenientes, et communicatos materiae, seu composito. Et haec quidem productio gradus superioris, per se illum attingit, sed non per se primo, et ut rationem formalem in quarto modo, sed ut inclusum, et alligatum formae, et gradui specifico, ad cuius attingentiam attingitur superior gradus. Alio modo potest attingi gradus superior, non ratione alterius cui adjungitur, sed per se immediate, et primo, quia vis agentis et operationis tanta est, et tam universalis, ut etiam ipsam entitatem ut potentialem, et indifferentem ad plura non supponat, sed producat, et faciat: Tunc enim impossibile est quod illa actio primo attingit, et immediate per se specificam rationem, (543) et differentiam ultimam, quia cum ad eam nihil praesupponat etiam per modum potentialitatis, sed totum ex nihilo faciat, necesse est quod antequam attingat differentiam specificam praecedat attingentia superioris gradus, et entitatis, etiam ut potentialis est, et indifferens ad plura, si quidem ista potentialitas non supponitur, sed efficitur, cum totum ex nihilo fiat tam portentiale, quam actuale. Oujus signum evidens est, quia qui per creationem produceret leonem, deberet producere materiam leonis, et non solum formam. Si autem producit materiam leonis, producit in illa potentiam ad omnes formas, quia illa materia quae est in leone, cum sit materia prima, est capax omnium formarum: ergo illa actio creativa, etiam ut creativa leonis, debet esse productiva capacitatibus ad omnes formas: ergo non potest per se primo esse productiva gradus specifici aut gradus superioris, quatenus specifico alligati, et ad formam consecuti, sed prius, et antequam, debet esse productiva ipsius potentiae, et capacitatibus omnium formarum, quae est materia, quia prius attingitur in creatione id quod est prope nihil, nempe materiam, quam id quod est in actu, nempe forma, cum creatio procedat ex nihilo. Ex hoc autem quod manifestum est in creatione rei materialis quod per creatio-

nam debet attingi materia, elevamus discursum ad inferendum, quod in quocumque ente quod creatur, oportet quod fiat gradus, et ratio ipsa generica, etiam quantum ad id quod potentialitatis habet genus, ita quod fiat per se primo, quia nihil talis potentialitatis supponitur in actione creativa, et sicut fit materia prima in creatione rei materialis, ita et potentia metaphysica quae est genus, correspondetque materiae.

XIV. Ex hoc autem ulterius fit, quod si actio creativa non per se primo attingit formam, vel gradum specificum, sed materiam, vel gradum genericum quatenus potentialis est, et indifferens ad plura, si quidem quantum ad hanc potentialitatem etiam non supponitur, sed fit, necesse est quod talis actio creativa vim habeat super omnes formas in tali materia contentas, et super omnes differentias específicas in tali genere radicatae, et non solum producat gradus genericos, et superiores, quatenus in aliqua specie indusos.

Ratio est, quia actio producat aliquam potentiam ad plura se habentem, et indifferentem, quatenus talis, non debet coarctari, et determinari, nec incipere actionem suam a forma aliqua determinata, ad quam dicit illa potentia indifferentiam, cum ex attingentia talis formae non adaequet indifferentiam, et capacitatem totius potentiae. Debet ergo operari, non ut alligata, et determinata ad aliquam formam talis potentiae, sed ut indifferens ad omnes. Ergo si producendo talem potentiam, et capacitatem potest aliquam formam attingere ex illis ad quas est capax, et indifferens, poterit attingere omnes, quia non est major ratio, neque major distantia ad unam, quam ad aliam, si quidem procedit ex universalitate, et indifferentia super omnes, non ex determinatione ad unam. Et notanter dico : Si potest attingere aliquam formam ex contentis in tali potentia, quia quando agens producat aliquam potentiam, sed nullam ex formis, seu objecti circa quae potest, producat, non tenet discursus factus, sicut qui producat oculum potentem videre omnes colores, non sequitur quod possit omnes colores producere, quia ad generantem non pertinet producere illam potentiam visivam, nisi (544) ut tenet se ex parte subjecti generalis, cuius potentia est, et proprietas, non quatenus

ab objecto, quod est illi extrinsecum, perficitur; et ideo non producat tale generans aliquam formam, seu objectum, quia extrinsecum illi est. Caeterum si aliquod agens producendo potentiam indifferentem attingit aliquam formam illius (ut revera attingit creatio) oportet quod in vi talis actionis possit omnes attingere, quia si virtus productiva illius materiae, vel potentiae, tanta est, ut possit totam illam capacitatem, et indifferentiam potentiae producere, et etiam actualitatem formae in illa contentae, utrumque attingit ex vi suae virtutis, et activitatis ita indifferentis, et universalis, quod nulli formae determinatae alligatur : ergo qua ratione facit unam, poterit facere omnes, quia virtus universalis est cum indifferens sit ad omnes, id est, nulli alligata determinate, et tamen potens actualitatem ipsam formae producere.

XV. Ad argumentum ergo ex dictis respondetur, quod non stat potentiam creativam procedentem ex nihilo in sua productione producere universaliores rationes, solum prout inveniuntur, et coarctantur ad aliquam determinatam speciem ob rationem jam dictam. Nec est simile de generante formam, et in ea tangente gradus tam específicos, quam genericos, quia, ut diximus, gradus superiores non attinguntur per se primo ab agente particulari, et secundum potentialitatem, et indifferentiam superioris gradus ad plura, sed quatenus superior gradus alligatus est, et inclusus in specifico, et inferiori, ad quem per se primo respicit agens particulare. Et quod sit necessarium ad actionem creativam attingere per se primo superiorem gradum ut potentialiter se habet ad plura, jam ostensum est. Itaque in gradu superiori possumus considerare, et id quod actualis rationis est, licet imperfectae, et haec alligatur inferiori, ut contrahenti, et perficienti, quia gradus superior imperfectior est, et contrahibilis ab inferiori, qui perfectior est utpote determinans illum; et possumus considerare amplitudinem illius gradus, seu capacitatem (licet potentialem) ad plura, sicut materia prima, et habet entitatem imperfectam respectu formae a qua determinatur, et actuatur, et similiter habet capacitatem, et extensionem ad plures formas. Gradus ergo genericus, et superior, quantum ad id quod actualitatis

habet, et entitatis in se, simul produci- tionis.
 tur a producente formam, nec requiritur
 ad hoc creatio, sed generatio, quia ad
 hoc sufficit producere formam ad quam ta-
 les gradus sequuntur prout tales, id est,
 prout magis vel minus perfecti. Et sic
 generans triticum non solum producit spe-
 ciem, et formam tritici, sed etiam gradum
 viventis, videlicet prout sequitur ad
 formam, et in ea includitur; sic enim fa-
 ciens formam efficit gradus qui illam co-
 mitantur, et sequuntur. At vero gradus
 superior primo modo consideratus non per
 se primo attingitur ab actione generantis,
 nec a producente formam, quia istam ex-
 tensionem, et potentialitatem non habet
 a forma, sed praesupponitur ad formam,
 sed agens quod potest producere materiam
 ex nihilo, potest potentiam capacitatis
 ejus attingere, et similiter generis la-
 titudinem, et consequenter ad omnes for-
 mas se extendere, quia non operatur ali-
 quam ex determinatione, et constrictione
 rationis suae formalis ad illam, sed ex
 universalitate quam habet super capacita-
 tem ad omnes, ut ostendimus. Quod si uni-
 versalitas causae creantis est talis quod
 ex nihilo operatur totum ens, tam poten-
 tiale, (545) quam actuale (cum generatio
 e converso supponat potentiale, et ex il-
 lo educat actuale, tam quoad gradus imper-
 fectos quam perfectos, tam superiores
 quam inferiores) necesse est quod inci-
 piat a potentialiori, et universaliori,
 scilicet ab ente, ut ens est, quia totum
 facit in gradibus, etiam quoad potentia-
 litatem, et universalitatem, quia nihil
 supponit; et consequenter talis virtus
 creativa si potest in omnes formas ad
 quas potentialitas, et capacitas rationis
 genericae se extendit, si ipsum gradum
 entis cum sua potentialitate facit, ad
 omnes actualitates, et formas, et species
 entis se extendit, et hoc est esse infi-
 nitam potentiam, quae omnem entis collec-
 tionem respicit. Generans autem, licet
 faciat istos gradus et procedendo ab im-
 perfecto ad perfectum, possit prius attin-
 gere gradum imperfectiorem qui est supe-
 rior, quam perfectiorem, qui est inferior
 et specificus; tamen quia hos omnes at-
 tingit, ut in forma identificatos, et con-
 sequenter e materia eductos, non ipsam
 amplitudinem potentialitatis, et capaci-
 tatis per se primo attingendo, inde est
 quod non incipit a gradibus superioribus
 universalitate operationis, et virtutis,
 sed imperfectione, et potentialitate edu-

XVI. Quod si adhuc dicas, quia si po-
 tentia creativa attingit per se primo il-
 lum gradum universalissimum entis, ut ens
 est, ergo debet attingere Deum, patet con-
 sequentia, quia Deus continetur sub hoc
 praedicato, et gradu universalissimo :
 ergo si illa regula tenet, quod attingens
 capacitatem universalem alicujus praedi-
 cati, et gradus, attingit quidquid sub
 illo continetur : ergo cum Deus continea-
 tur sub ente, attinget Deum. Quod si di-
 catur, quod creatio solum attingit gradum
 universalissimum entis creati, non gradum
 abstrahentem a creato, et increato, sed
 quatenus ens includitur in ente creabili,
 contra est, quia hoc modo infringitur ra-
 tio D. Thomae, quia eadem ratione poterit
 quis dicere, quod potentia creandi commu-
 nicata creaturae non attingit ens creabi-
 le in toto sua universalitate, sed ut in-
 cluditur in tali ente creato ad quod, et
 non ad aliud se extendit ista potentia :
 quae enim in hoc est implicatio ? Cum ex
 ratione creationis praecise non arguatur,
 quod necesse sit tangere universalem ra-
 tionem entis in tota sua transcendentia.

Et denique confirmatur, quia licet
 bene probetur inter potentiam eductivam
 ex subjecto, et productivam ex nihilo
 nullam dari proportionem, et in hoc sensu
 distare infinitum, tamen inde non inferitur
 infinitas simpliciter in potentia, quae
 sola repugnat creaturae, sed infinitas
 secundum quid, id est, quod fit potentia
 alterius ordinis; et semper res alterius
 ordinis improporionate, et infinite exce-
 dunt rem inferioris ordinis, et aequiva-
 lent infinitis operationibus ejus, non ta-
 men petunt infinitatem simpliciter, sicut
 Angelus excedit omnem vim corpoream, non
 tamen est infinitus, et gratia infinitas
 res naturales.

Respondetur ad principale argumentum
 negando sequelam, ut in solutione assigna-
 ta negatur.

Ad probationem dicitur, creationem
 debere attingere ens, ut ens, seu totum
 ens loquendo in terminis propriis, et ha-
 bilibus, id est, ens sibi non repugnans,
 et consequenter creabile. Unde non dici-
 mus quod attingit gradum entis communissi-
 mum, ut etiam communem enti increato, sed
 quod incipit sua formalis ratio, et per
 se primo ab ente creabili, quia in illa
 altiori abstractione, ut abstrahit a crea-
 to, et increato non potest invenire ratio-

nem (546) sibi competentem, sed repugnantem : unde non respicit ens in tali abstractione, sed ens creabile in tota sua latitudine. Et instantia contra hoc non valet, quia ens creabile ut contractum, seu ut determinatum, jam supponit aliquam rationem entis superiorem creabilem, seu habilem attingi a potentia creativa, quam tamen actio illa non faceret; et sic non faceret totum ens quod posset fieri, sed aliquid supponeret non factum a se, atque adeo non ex nihilo procederet, nec totam potentialitatem, et actualitatem factibilem attingeret. Quod autem gradum abstractum a creato, et increato non attingat, mirum non est, quia illud factibile non est : non debet autem creatio attingere nisi creabile.

Ad confirmationem respondetur quod rationes factae non solum probant excessum, et improprietatem actionis creativae ad eductivam, ad quem excessum vincendum sufficeret infinitas secundum quid, et quod illa actio esset alterius ordinis. Caeterum creatio non solum exigit quod sit alterius ordinis, sed etiam quod extendatur ad omne contentum sub ratione entis creabilis, et quod sit potentia a nullo dependens in agendo, ita ut per solam ejus suspensionem res decidat in nihilum, quod petit infinitatem simpliciter, ut dictum est.

Ex quibus manent explicatae implicationes, quas affert D. Thomas ad hoc ut non sit communicabilis alicui creaturae potentia creandi, neque adaequate, et totaliter, id est, ad omne ens creabile, neque inadaequate, et partialiter, id est, ad producendam creative aliquam rem determinatam, et non aliam, cum in hoc partialis non sit potentia creativa, sed si datur pro indiviso, respicit totum ens, et universalissimum influxum postulat, si ne hoc quod dependeat ab aliqua alia causa res sic producta, cum ex sola ejus influxus suspensione res annihiletur. Et omnes instantiae quae contra has rationes adducuntur a p. Suarez disputatione illa XX metaphysicae, solutae sunt.

IMPLICAT DARI INSTRUMENTUM CREATIONIS PHYSICUM.

XVII. Licet D. Thomas cum magistro in IV, dist. V, et locis supra in initio articuli citatis, senserit non esse impossibilem causam instrumentalem creationis, ta-

men in praesenti quaestione XLV, art. V, et II contra gentil. c. XXI, et qu. III de potentia art. IV, oppositum aperte docet; et ideo implicationem ejus oportet examinare.

Tota autem implicatio reducitur, ad hanc rationem : Illa dicitur causa instrumentalitatis, quae dispositive operatur ad effectum principalis agentis : ita quod secundum quod operatur instrumentum, elevatur talis operatio ad causandum effectum principalis agentis : sed effectus proprius Dei creantis est id quod praesupponitur omnibus aliis, scilicet ipsum esse tam potentiale, quam actuale, ante quod nihil est quod possit disponi per operationem causae instrumentalitatis, cum creatio operetur ex nihilo : ergo non potest in creatione intervenire causalitas causae instrumentalitatis. Et addit D. Thomas hoc a fortiori procedere, si id quod assumatur ut instrumentum, sit corpus, quia propria operatio corporis non est nisi tangendo, et movendo : et sic requirit in sua actione aliquid praesexistens, quod possit tangi, et moveri, et hoc est contra rationem creationis. In summa, contradictio seu implicatio stat in hoc, quod creatio essentialiter est actio ex nihilo, et (547) causalitas instrumentalitatis essentialiter est ex aliquo, seu in aliquo, cum sit actio praesupposita ad effectum principalis agentis, et dispositive se habens ad illud.

XVIII. In hac ratione D. Thomas illa difficultas occurrit, eamque Suarez expendit citato loco metaph. sect. IV, quia recte concludit de instrumentis naturalibus, et quae natura sua habent virtutes ordinatas ad aliquem effectum, non de supernaturalibus, in quibus tantum supponitur obedientialis potentia ad hoc ut eleventur ad effectus improprietates, et superiores. Instrumenta naturalia, seu quae ex ipsa natura ordinantur ad effectum principalis agentis sunt sicut semen, aut virtus ab agente diffusa, mediante qua suum operatur effectum. Supernaturalia autem instrumenta sunt quae ex natura sua ordinem non habent ad aliquem effectum principalis agentis, habent tamen obedientialem potentiam ut ad illum eleventur. Ratio ergo D. Thomae solum videtur concludere de instrumentis prioris generis, non de secundis. Nam hoc quod est dispositive operari ad effectum principalis agentis est proprium instru-

menti naturalis, quā operatione sua vel determinat actionem principalis agentis, vel eam juvat, et disponit ejus effectum inducendum. Et de his loqui D. Thomam, deducitur ex probatione subjuncta, scilicet quia si nihil ageret instrumentum, secundum id quod est sibi proprium, frustra adhiberetur ad agendum, nec oporteret esse determinata instrumenta determinatarum actionum. Quae ratio solum habet locum in instrumentis naturae, quae requiruntur determinata esse ad determinatos effectus: in instrumentis autem supernaturalibus nihil tale determinatum requiritur, sed sufficit obedientialis potentia, qua elevari potest ad quoscumque effectus, ad quos nullam determinationem, neque dispositivam operationem habet talis causa: ergo in his non tenet ratio: facta.

XIX. Secundo, urgetur contra hanc rationem D. Thomae, quia in ejus doctrina negari non potest quod in instrumentis supernaturalibus, et elevatis a Deo non requiritur aliqua actio praevia circa subjectum, in quo ponitur effectus principalis agentis, nec quod illud tangant, aut in illo sint, imo neque quod operentur ex subjecto: ergo respectu instrumenti obedientialis, et elevabilis a Deo ratio facta non currit, sed solum respectu instrumenti connaturalis, de quo recte probatur non dari, quia nulla creatura connaturalis, vim habet ad concurrendum, et influendum instrumentaliter in creationem.

Consequentia patet, quia si non requiritur quod instrumentum operetur in illo subjecto ubi fit effectus, sed quod existens in alio, vel operando circa aliud, producat effectum ubi non est: ergo similiter poterit producere ubi nihil est, et ubi nihil praesupponit de eo quod operari debet; quia si ideo non potest dispositive operari quia id quod per creationem ad creationem fit praesupponitur, et antecedit omnes alios effectus, quia est ipsum esse: ergo si non est necesse quod dispositive operetur circa ipsam rem faciendam, sed sufficit quod disponat, seu operetur circa aliud, nihil obstat quod effectus creationis sit prior aliis, et nihil praesupponat, cum non sit necesse instrumentum aliquid in eo operari. Antecedens autem constat: nam sacramenta operantur gratiam in anima, in qua nullam habent actionem propriam dispositivam, et praeviam, sed tangendo corpus, animam lavant; et igitur instrumentum praeviam ac-

tionem habet in spiritum, quem torquet; et tamen agit in illum ut (548) instrumentum divinae justitiae. Item in sententia S. Thomae 2-2, qu. CLXXVIII art. I ad I, potest Deus assumere pro instrumento actum immanentem ut cogitationem, vel visionem, et tamen constat, quod isti actus nihil ponunt in subjecto ad extra, circa quod operantur. Item quia transubstantiatio est actio operans ex non subjecto, ut docet S. Thomas III p. q. LXXV, art. VIII, et tamen datur instrumentum ad illam, non quidem instrumentum connaturale, quia virtus ad transubstantiandum nulli creaturae connaturalis est, sed supernaturale, cui communicabilis est ista virtus.

XX. Nec dici potest quod creatio differt ab istis, quia producit ens, in quantum ens; et sic nihil de ente supponit, instrumentaliter autem actio aliquod ens supponit, scilicet ipsum instrumentum in quo recipitur. Et si est virtus, seu actio recepta, hoc ipso non potest operari ex nihilo quia est accidens; et sic operatur ut in subjecto existens: ergo ut ex subjecto, quia juxta suam naturam facit.

Sed contra est, quia ad rationem creationis sufficit quod producat totum ens, quod pertinet ad ipsam rem productam, non quod est extra illam, sicut cum Deus modo creat animam, non supponit aliquid illius animae, bene tamen alia entia supponit, quae non sunt anima illa: ergo etiam supponere potest instrumentum per quod operetur talem animam, sine praejudicio producendi totum ens, quod ad talem animam spectat. Quod vero operatio illa sit accidens, et requirat subjectum, solum ostendit debere dari subjectum in quo inhaereat talis actio, nempe ipsum instrumentum a quo egreditur, vel terminus cum quo passivo identificatur; non vero quod debeat dari subjectum ex quo educat formam, sed poterit ex nihilo producere terminum: nec enim ostenditur quod si actio, ut accidens, petit subjectum in quo sit, petat etiam subjectum ex quo operetur.

XXI. Accumulantur denique aliae instantiae quas Vasquez urget hic disp. CLXXVI, c. II. Primo, quia intellectus sine habitu luminis gloriae cum solo auxilio divino potest videre Deum in sententia D. Thomae et tunc comparatur ad

Deum, tamquam instrumentum, nec tamen habet operationem praeviam, sed unicam, scilicet ipsam visionem. Item phantasma in sententia ejusdem D. Thomae est instrumentum intellectus agentis ad producendum speciem in intellectu possibili, et tamen nullam operationem praeviam habet circa ipsum intellectum. Similiter si sacramenta sunt instrumenta physica gratiae, nullam actionem habent conducentem ad gratiae productionem, idem est autem non habere operationem conducentem, ac nullam operationem habere, et sicut Deus per aquam abluentem producit gratiam, ita posset per aquam immotam, et non abluentem. Addit Molina, quod in effectibus artis, ut in serra, vel securi, tota actio tribuitur agenti principali, a quo instrumentum movetur, non autem securis aliquid secundum se agit, sed ut impulsa ab artifice, et in igne calofaciente per aerem, totus effectus attribuitur igni, nihil vero aer ex propriis operatur ad talem effectum : ergo non requiritur actio aliqua praevisa ad hoc ut instrumentum operetur dispositive ad effectum principalis agentis.

Quare in assignanda instrumentali causalitate differunt Scotus cum Vasquez citato loco, capite sexto, Thomistae, et Suarez, aliisque recentiores in hoc, quod Scotus putat non dari instrumenta physica, nisi quae virtute sua nativa disponunt aliquo modo ad effectum principalis agentis (549) tis; et ita solum admittit instrumenta naturae, et artis, negat vero dari instrumenta physica gratiae, quia nullum datur instrumentum quod operetur aliquid conducing, et disponens ad ipsam gratiam, quod ex Scoto in IV, dist. V, §. Ad primam quaestionem, et dist. VI, qu. V, §. Circa tertium principale, affert Vasquez. Thomistae vero dicunt requiri ad instrumentum quod operetur aliquid, ita tamen quod in instrumentis naturalibus, seu determinatis a natura requiritur, quod operetur aliquid conducing, et disponens de se ad effectum naturae : in instrumentis vero elevatis a Deo, sufficit quod operetur aliquid quodcumque illud sit. Et in hoc aliqui dicunt necesse esse quod instrumentum producat, seu operetur aliquid distinctum ab effectu causae principalis, alii vero non, sed sufficere quod eundem terminum producat, licet modo sibi particulari, ut retulimus in physica qu. XXVI, art. II. At vero p. Suarez intelligit ad operationem instrumenti elevabilis a Deo sufficere entitatem rei, sine ulla operatione ministerialiter in ordine ad talem effectum

propria, et praevisa, sed secundum potentiam obedientialem, qua elevabilis est a Deo ad operandum effectum aliquem supernaturalem.

XXII. Nihilominus ratio quam adducit D. Thomas ad probandam implicationem instrumenti creationis, efficax est. Ad cuius explicationem est advertendum, quod instrumentum physicum dupliciter potest se habere in ordine ad effectum principalis agentis. Uno modo, quia conducit ad talem effectum, et principale agens indiget illo ad effectus suos producendos, sicut artifex ad faciendum scamnum, vel cathedram, indiget scindente. Alio modo, quia communicat in operando cum principali agente, licet principale agens eo non indigeat, tamen suam virtutem aut potestatem ei communicat, ut operetur per illum, sicut princeps loquitur per interpretem, aut scribit per alium, etiam si possit utrumque facere per se : in creatis tamen causis non potest inveniri exemplum quod adaequate quadret modo operandi causarum instrumentalium respectu Dei elevantis et utentis illis, eo quod Deus nihil supponit in causis quod non det; atque adeo quidquid causae instrumentales faciunt ex pura communicatione Dei faciunt, non ex eo quod aliquid ei conferant. Sed tamen quia Deus hoc communicat instrumentis si physica instrumenta sunt, ut ex ipsis oriatur, et egrediatur physice effectus (si enim moralia instrumenta sunt, non ex ipsis procedit effectus, sed ad praesentiam eorum ex voluntate, aut pacto Dei, vel statuto ipsius fit effectus physice a solo Deo) oportet quod virtus, seu motio communicata a Deo ipsi instrumento contemperetur, et constringatur ad modum ipsius instrumenti, quod cum creatum sit, non est capax virtutis, et motionis Dei, nisi modo limitato, et proprio ipsius instrumenti. Et rursum si instrumentum debet ministrare causae principali, et ejus actionem, seu motionem deferre, et applicare effectui agendo in hoc ultra proprias vires, oportet quod non solum virtutem accipiat a principali agente, et ex illa praecise agat propria entitate mere passive se habente ita quod solum elevetur ad patiendum, et recipiendum virtutem superiorem, sed oportet quod etiam aliquid ex propriis agat, et illa actio elevetur ad majorem, et excellentiorem effectum, quia alias non se habebit ministerialiter in ordine ad talem effectum

tum, sed praecise tale instrumentum emittet effectum, seu pariet illum virtute illi communicata a superiori agente, non autem illi ministerialiter deserviet, si ex (550) se nullam actionem habet in qua ei ministret: alias enim vix intelligi potest quomodo sufficiat ad rationem instrumenti, quod de se ministerium importat: hoc autem quod est praecise emittere effectum per virtutem communicatam ab alio agente, etiam invenitur in agentibus non instrumentalibus, sicut luna emittit lucem, non tamquam instrumentum, sed ut luminosum, et ut principale agens, quia illi lux emissa assimilatur, et tamen non illuminat ex propriis, sed luce recepta a sole, et ferrum calefacit per calorem receptum ab igne, nec tamen se habet ut instrumentum in calefaciendo, quia sibi ut calido assimilatur effectus ille caloris, ut latius tradidimus in physica qu. XXVI, art. II.

XXIII. Igitur tota vis rationis D. Thomae ad hoc reducitur, quod instrumentum physicum debet esse agens inferius ad agens principale, et operari modo inferiori ad illud, et tamen effectus principalis agentis debet physice nasci, et procedere a tali instrumento, utpote ultimate, et proxime attingente effectum. Quae duae propositiones sunt per se evidentes. Prima, ex natura ipsa instrumenti: nam instrumentum de se, et ex proprio conceptu semper est aliquid minus suo principali, cum operetur ut motum ab illo, et subordinatum illi, non quomocumque, sed ut ministrans, et deserviens illi, alias si inferiori modo non operaretur, vel esset aequale suo principali, vel saltem ut causa principalis se haberet si non aequale primo, tamen ut causa secunda, quae etiam operatur ex subordinatione ad primam, sed non ut praecise mota, et ministerialiter operans, sed ut assimilans sibi effectum, non vero soli causae principali, sicut contingit in instrumento cui effectus non assimilatur, sed principali. Secunda vero ex ratione ipsa instrumenti physici notissima est, quia si ab eo non procedit physice effectus, sed solum a causa principali: ergo instrumentum illud solum se habebit tamquam id ad cuius praesentiam effectus procedit physice a sola causa principali: ergo tale instrumentum physice non conducit ad egressionem effectus, nisi forte antecedenter disponat physice subjectum,

ut effectus fiat a causa principali, quod in praesenti locum non habet, cum in creatione non possit praesintelligi aliquod subjectum, quod disponatur ad faciendum effectum creationis, alias diceretur semen se habere ut instrumentum creationis animae humanae, quia disponit corpus, ad cuius dispositionem Deus illam creat. Nec differret instrumentum physicum a morali, quia influentia moralis in hoc consistit quod effectus non oriatur physice ab ipso instrumento, sed ad ejus praesentiam, vel orationem oriatur effectus a causa principali. Physicum ergo instrumentum tale esse debet quod ab ipso physice procedat effectus causae principalis, sicut a securi fit scamnum, licet virtute communicata a causa principali.

XXIV. Ex his duabus propositionibus, quae debent supponi tamquam evidentes, et explicantes requisita ad rationem causae instrumentalis physicae, inferitur per bonam consequentiam quod si aliquis effectus qui creatur, procedit ab aliquo instrumento, necesse est quod procedat ab instrumento modo inferiori, quam a causa principali, modus autem inferior est, quia ista modo creato, et limitato agit, (si enim inferior est ad Deum, modus creatus esse debet) Deus autem modo increato, et illimitato, et universalissimo. Unde virtus, seu influxus, aut motio Dei impressa instrumento, oportet quod contemperet se, et constringatur ad modum ipsius causae secundae instrumentalis: nam si manet illa virtus in tota illa amplitudine, et universalitate, qua procedit a causa prima, non procedet ipse effectus inferiori modo a causa instrumentali, quam a principali, nec virtus illa erit impressa instrumento, quia non erit aliquid extra Deum, si tam universalis, et illimitata manet in suo modo operandi, sicut est in Deo. Si autem non imprimatur aliqua virtus in instrumento, non poterit ab illo physice procedere, et exire effectus, quia a virtute propria ipsius instrumenti non potest exire effectus superioris ordinis, et improporcionatus, nec contentus in tali virtute inferiori: ergo oportet quod exeat a virtute majori communicata instrumento a causa principali, vel non procedet physice ab illo, quia idem est procedere physice ab illo, atque procedere a virtute in qua continetur proportionate, et physice. Inferitur secundo quod operatio illa

instrumentalis per quam sic procederet physice res creata, debet esse operatio creata, quae sit accidens, et indigeat subjecto in quo existat, et ex quo operetur, et per modum mutationis se habeat. Unde directe, et implicatorie pugnat cum ratione creationis. Quod debeat esse operatio creata constat, quia oritur ab instrumento creato, si quidem hoc ipso quod instrumentum illud est physicum, physice procedit effectus ab ipso : ergo, et actio ultimate nascitur, et emanat talis effectus, quod si emanat ab instrumento creato : ergo non est actio increata, sed creata. Quod sit accidens, deducitur ex eodem principio : nam actio creata est causalitas agentis procedens ab ipso tamquam medium, quo effectus ipse producit : hoc autem medium, seu causalitas neque est substantia operantis, cum ab eo procedat, neque substantia operati, cum sit medium quo procedit, et fit non ipsamet substantia, quae fit aut praedicatum ejus substantiale : sic enim esset ei intrinsecum, et essenziale, non contingenter conveniens cum tamen esse factum sit praedicatum contingens : nec est aliqua substantia tertia quae mediet inter substantiam procedentem, et operantem, quia de ratione actionis creatae est quod emanet ab agente tamquam via, et causalitas, quae identificatur cum termino procedente : de ratione autem substantiae est quod sit per ens se existens, aut pars componens in facto esse; et sic non potest esse via, et transitus, sicut est actio, nec componit aliquid cum substantia ipsa operantis, vel cum substantia rei operatae, quia est quid transiens.

XXV. Ex hoc autem, quod actio illa creata sit accidens, sequitur manifeste quod indigeat subjecto in quo inhaereat, quia accidens est. Et similiter subjecto ex quo operetur, quia medium operandi, et via est, seu fieri ad ipsum effectum; et sic antecedere ipsum debet, quia omne fieri antecederet se habet ad factum : nec potest antecederet se habere, nisi illud fieri, et illa via, et illud medium in aliqua entitate exerceatur, quae potentialiter se habeat, et de potentia ad actum transeat respectu ipsius facti. Declaratur hoc, quia hoc ipso quod actio sit accidens non solum tenet ex parte agentis, ut actus ejus secundus, sed etiam ex parte termini facti, ut quodam fieri, et tentionis. Et dato quod actio creativa non dentia seu via ad ipsum terminum; si qui-

dem actio quae est accidens specificatur a termino sicut procedit a principio, et ita dependet ab utroque, respicitque ipsum terminum tamquam quaedam ipsius factio, quae cum termino identificatur : non enim talis actio est (552) aliud quam terminus, seu res ipsa ut in fieri, nec actio ipsa emanare potest ab agente sine termino per talem actionem procedente, quia ipsa actio emanatio est termini a suo principio, et causalitas mediante qua causa facit terminum. Et licet actio etiam constituat ipsum agens in actu secundo operandi, tamen cum non sit actus in dependens a termino, sed ad ipsum tendens, ab ipsoque specificatus, nec specificatur ab ipso ut a termino extrinsecus attacto, sicut objectum actus cognoscendi, vel amandi, sed ut intrinsece immutato, et factio sive producto aut converso per talem actionem, necesse est dari ibi actionem, quae sit tendentia, et factio termini, cum eoque identificetur, alias non erit ipsa actio consummata, neque denominare poterit agentem, nisi cum effectum, seu termino identificetur tamquam factio, et productio ejus, quia essentialiter actio, quae est accidens dependet a termino, illamque respicit tamquam id a quo specificatur, et ad quem est via, et tendentia, et causalitas. Rursus, non potest actio ista identificari cum termino, tamquam aliquid consecutum ad terminum, et posterius illo, cum essentialiter sit causalitatis, et factio talis effectus, et consequenter sit aliquid prius illo, et respiciat illum ut terminum a se emittendum, quid produciendum : ergo necessario postulat subjectum terminum faciendum, in quo sit talis actio, prout ex parte ipsius rei factae se tenet, quia talis actio, prout in termino est, et cum illo identificatur accidens est; et sic subjectum postulat : ergo talis res facta aliquid sui praesupponit, in quo subjectetur actio illa, quae accidens est : ergo non potest esse ex nihilo cum aliquid praesupponat.

XXVI. Dices : Totum hoc in sententia opposita reperitur in creatione, quia etiam dicunt quod est actio subjectata, seu identificata cum termino, qui creatur tamquam causalitas, et factio ejus, et tamen creat illum ex nihilo : ergo in hac sententia non potest convincere ratio facta quod non sit possibile instrumentum creationis. Et dato quod actio creativa non ponat aliquid in re creata, quod habeat

rationem actionis, sed solum actio teneat se ex parte agentis, cur repugnabit quod Deus communicet causae creatae instrumentali aliquam rationem actionis longe diversae ab ea quam videmus in rebus naturalibus, scilicet actionem, quae non sit motus, nec ex parte termini se teneat, sed solum ex parte agentis, indeque derivet ex se terminum per influxum universalem totius esse.

Respondetur in sententia opposita si admittitur actionem ex parte termini se tenentem esse accidens, non posse salvari quod creatio sit ex nihilo, quia ut ponderavimus articulo secundo hoc ipso quod est accidens, non operatur nisi ut subjectata, et consequenter non facit ipsum subjectum in quo est, sed supponit; et sic non facit omnia talis actio; quod si non facit omnia non est creatio, quia non est ex nihilo. Unde quantumcumque opposita sententia teneat quod creatio est actio subjectata in termino producto tamquam medium, et via, seu tendentia, et fieri ipsius termini, tamen hoc ipso red- datur tam sufficiens implicatio, quam sufficienter per hoc impugnatur praecedens sententia, quod actio illa si est subjectata in ipso termino tamquam factio illius, et tendentia ad talem terminum, oportet quod praesupponat subjectum in ipso termino in quo sit antequam faciat, et producat id quod debet producere; atque adeo non faciat totum quod in subjecto est, quia non facit id quod praesupponit. Quae consequentiae (553) sunt ita praecisae quod quidquid sentiat opposita sententia, tamen implicationem efficacem afferunt ad non ponendum pro creatione actionem quae accidens sit, et consequenter quod repugnat esse in instrumento, quia in illo non nisi accidens esse potest actio instrumentalis. Sed praeterea urget haec ratio potius in instrumentali causa, et in quacumque causa creata, ne creativam actionem habere possit, quam in Deo, quia sententia opposita quae ponit creationem esse tendentiam, et viam tamquam quaedam causalitas, et quoddam medium, seu fieri ipsius rei creatae, dicit hanc actionem esse quoddam accidens, in re creata emanans immediate a summa, et infinita actualitate Dei; et sic producitur simul cum ipsa re quae creatur, hoc accidens, seu hic modus procedendi a Deo ex nihilo, tamquam modus quidam agendi, habens participative infinitatem quamdam ex parte modi agendi, quia oritur ex ipsa infinita Dei

actualitate, quae est immediata ratio agendi, et producendi rem sub illo modo. At vero in causa creata, et instrumentali actio identificata cum termino oritur ex virtute, et actualitate causae, seu actione agentis, quae accidens est, et inherens ipsi agenti, ipsumque reducens de potentia ad actum; unde in ipso agente supponitur habere limitationem et constrictionem in modo procedendi, quia se habet ut accidens inherens, et reducens causam de potentia ad actum; unde influxus secutus ex tali accidente, et identificatus cum termino, non potest esse influxus totius esse, et entis in quantum ens, sed limitatus, et constrictus; sicut ipsum accidens, et ipsa virtus, et actus secundus agentis a quo emanat, nec potest ille influxus etiam participative habere aliquid infinitatis, cum emanet immediate a principio limitato, et finito, scilicet a virtute illa, et actu secundo, quae aliquid accidentale sunt.

XXVII. Unde solvitur secunda replica, et simul confirmatur nostra ratio, quia videlicet est impossibile aliud genus actionis fingere, quae sit accidens, et solum teneat se per modum actus secundi ex parte agentis, et non teneat se ex parte termini producti tamquam actio, seu factio identificata cum illo: nam hoc ipso quod accidens est talis actus secundus ex parte agentis se tenens, debet esse se dependens non solum a subjecto agente, sed etiam a termino producto, a quo specificatur; unde oportet quod identificetur cum illo, non ut quid consecutum, et posterius termino producto, sed ut factio illius est, et tendentia ad illum, quia prout sic specificatur, dependetque ab illo, quod non currit in actione Dei, quae est independens ab omni re extra se, et producenda a se, unde non specificatur a termino, nec se habet ut factio identificata cum illo, sed immediate ex se producit, et influit totum esse in rem creatam, non influxu creato rem ipsam faciens, quia talis influxus debet supponere subjectum in quo sit, non illud facere, influxus autem creativus totum facit, et nihil supponit ex parte termini; unde non potest talis influxus esse accidens subjectatus in termino, sed substantia ex parte agentis infiniti, quia si est accidens, supponit subjectum, et non facit, ac per hoc non creat ex nihilo faciendo totum ens. Repugnat ergo quod Deus commu-

nicet causae creatae, etiam instrumentali, vim, seu actionem, quae sit accidens, et actione accidentali agat et influat, et ex alia parte quod creet et faciat totum, si quidem hoc ipso quod facit, et influit tamquam accidens, debet influere, ut subjectata, et sic saltem subjectum non (554) debet facere, sed supponere, cum id quod facit ut subjectata faciat, et ut accidens : si autem supponit subjectum, et non facit illud, non creat.

XXVIII. Denique ex hoc sequitur manifeste explicatio rationis D. Thomae et efficacia illius quae consistit in duabus propositionibus monstrantibus implicationem, scilicet quod instrumentum operatur dispositive ad effectum principalis agentis, et secundo, quod effectus factus a creatione, antecedit omnia, quae in effectu esse possunt, quia producit ipsum esse possunt, quia producit ipsum esse absolute, ut comprehendit esse potentiale, et actuale, et ita ad hunc effectum nihil potest dispositive operari. Non dicit D. Thomas, quod instrumentum debet dispositionem aliquam operari ad effectum principalis agentis, nec quod debet dispositionem aliquam ponere in ipsa re, quae est effectus principalis agentis. Nihil horum dixit, sed solum quod instrumentum debet operari dispositive ad effectum principalis agentis, id est, ministerialiter se habendo, et inferiori modo in agendo quam se habeat ipsum principale agens; unde virtus, et influxus principalis agentis debet coarctari, et attemperari ad modum ipsius instrumenti, a quo proxime debet nasci, et exire physice effectus. Quare sufficit ad propositionem D. Thomae quod instrumentum in modo operandi dispositive, et ministerialiter se habeat, non ex parte rei operatae, quasi diversam rem producat ab effectu principalis agentis, quae sit dispositio ad illam, et recipiatur in eadem re vel subjecto in quo fit effectus principalis agentis : hoc enim non dixit D. Thomas nec ad veritatem propositionis ejus requiritur, quia loquitur universaliter de omni instrumento sive connaturali, sive obedientiali, et solum supernat elevato, respectu quorum instrumentorum non requirit D. Thomas quod producant dispositionem aliquam in eodem subjecto in quo fit effectus principalis agentis, ut patet in operatione instrumentali sacramentorum, de quibus dicit D. Thomas III, q. LXII,

art. I ad II, quod : "Per propriam operationem quam exercent circa corpus quod tangunt, efficiunt operationem instrumentalem virtute divina circa animam," et sicut dicit infra quaest. LXIV, art. IV ad III, quod ab igne inferni puniuntur daemones in isto aere, licet actu non aligentur illi igni : et sicut docet 2-2, qu. CLXXVIII, art. I ad primum, quod per actum immanentem Deus potest operari miraculum in re ad extra; et tamen visio aut cogitatio nihil operantur ex se quod disponat rem ad extra ad effectum principalis agentis. Quare in sententia D. Thomae dubitandum non est quod non requiritur instrumentalem causam Dei operantis quod habeat operationem quae proprie, et connaturaliter disponat ad effectum principalis agentis; sufficit quod habeat quamcumque operationem, etiam circa aliud subjectum, et illa divinitus elevetur ad faciendum quodcumque opus Deus voluerit, sive in illo subjecto, sive in aliquo distante : sicut enim potest per ignem existentem Compluti calefacere lignum, quod est Romae, ita potest per eundem ignem, qui est Compluti, facere miraculum Romae. Et per humanitatem Christi quae est in coelo, certum est operari omnes effectus gratiae, etiam qui fiunt in terra, sicut quando erat in terra pendens in ligno fecit miracula in coelo, obscurando solem.

XXIX. Quod si inquiras : Cur ergo non poterit per operationem quae hic fit ab homine, vel a ligno creare Angelum, si quidem necesse non est quod operetur aliquid illa actio instrumenti in tali re, (555) quae creatur, aut in subjecto circa quod fit operatio principalis agentis; et tandem quomodo verificatur quod dicit S. Thomas quod instrumentum operatur dispositive ad effectum principalis agentis, si nihil operatur quod dispositio sit, nec requiritur quod actionem propriam habeat, sed solum operationem, et effectum principalis agentis respondeatur quod etiamsi si operatio instrumenti non sit necesse quod operetur aliquid circa subjectum, in quo est effectus principalis agentis, necessarium tamen est quod illa operatio circa quodcumque versetur modo suo, et inferiori ad ipsum Deum, ut principale agens est istius effectus, operetur; et sic etiam respectu objecti distantis, vel non existentis, operetur tamquam operatio accidentalis

exigens subjectum ex parte rei operatae; atque adeo per modum immutationis procedens, quod totaliter repugnat cum modo creationis, quae est ex puro non esse, et ex nullo praesupposito. Quare etiamsi instrumentum operetur circa unum subjectum aliqua actio ad hoc ut elevetur a Deo, non tamen potest circa aliud operari modo non immutativo, seu ex nihilo, quia respectu talis operati etiam se habet ut accidentaliter operatio; et sic physice producit illud : ergo ut inhaerens termino : ergo ut supponens subjectum, et non ut faciens totum.

XXX. Ex quo sequitur quid sit apud D. Thomam operari dispositive ad effectum principalis agentis, hoc est ministerialiter, et inferiori modo ad ipsam causam principalem, ut jam diximus. Hoc autem secundum duplicem sententiam, dupliciter intelligi potest. Quam enim, etiam inter Thomistas, tenent requiri ad causam instrumentalem quod habeat actionem propriam vere elicita a se, et rigore sumptam, quae licet non operetur dispositionem aliquam per se conducentem ad effectum principalis agentis, sed omnino disparatam, tamen illa elevari potest a Deo, ad operandum quemcumque effectum voluerit, quia virtus principalis, quanto est efficacior, tanto potest uti instrumento minus proportionato, et ita cum virtus Dei sit summa, et cui nihil obstat nec resistit, potest uti instrumento, etiam omnino disparato, et nihil conducente, imo contrario ipsi effectui, sicut potest calefacere per aquam, et infrigidare per ignem, et luto caecitatem aperire, et alia similia. Et hanc sententiam secuti sumus in physica quaest. XXVI, art. II, ex D. Thoma et ratione. Alii existimant non requiri ad instrumentum divinum aliquid propriae, et rigore operans, sed sufficere quamcumque entitatem elevabilem a Deo ad effectum quem voluerit, etiamsi secundum propria nihil operetur. Et utrique dicunt, sufficere ad instrumentum, quod producat eundem effectum, quem principale agens, sed inferiori modo, et ministerialiter deserviendo, non tamen requiri quod distinctum effectum aut dispositionem ad effectum principalis agentis conducentem producat. Et similiter in utraque sententia salvatur quod instrumentum operatur dispositive ad effectum principalis agentis, licet dispositionem ad illum conducentem non operetur, id est, quod operetur dispositive ex parte modi operandi, licet non ex parte rei operatae, et hoc sufficit ut opponatur creationi, quia petit subjectum, et supponit, et non facit. Nam si teneamus requiri quod ex propria virtute instrumenti procedat non quidem quia res operata per illam conducat per se, et connaturaliter ad effectum principalis agentis, sed quia conducat ut (556) verificetur quod instrumentum, operatur ultra propriam virtutem, et operationem, manifestum est quod cum talis operatio egrediatur ab instrumento tamquam accidentali quaedam operatio, et determinata, atque constricta ad modum proprium suae virtutis, suaeque operationis, necessario operatur per modum operationis subjectae in aliquo subjecto secundum quod ex parte termini se tenet, et sic solum per modum mutationis, seu motus se habebit, non faciendo ex nihilo totum ens, sed supponendo aliquid, scilicet subjectum. Si vero teneamus, non requiri actionem proprie dictam, et procedentem a propria virtute instrumenti, sed solum entitatem, quae obedientialiter elevetur a Deo ad operandum effectum principalem, tamen illa entitas debet operari inferiori modo ad ipsum principale agens, quia instrumentally, et ministerialiter ad ipsum, se debet habere, et consequenter illa elevatio, seu virtus quam recipit a principali agente, debet esse participata, et particularizata, et non tam universalis influxus, et tam in actu puro, sicut virtus divina; sed potius ut virtus operans procedendo de actu primo ad secundum. Ergo ille actus secundus non erit ipsa substantia instrumenti, et virtutis ejus, sed accidentaliter actio, seu operatio : ergo operans ex subjecto; et sic supponens subjectum, non faciens : ergo contraponitur creationi, quae est ex non subjecto, et dispositive solum operatur ad talem effectum ex modo operandi.

Ad rationes dubitandi a principio facile respondetur.

XXXI. Ad primam ex p. Suarez dicitur quod ratio D. Thomae concludit de omnibus instrumentis, quia omnia instrumenta operantur modo inferiori ad principale agens, et ejus virtutem atque influxum limitando, et trahendo ad modum proprium quo ipse operantur, licet non omnia operentur dispositionem aliquam conducentem ad effectum principalis agentis, sicut

faciunt instrumenta naturalia. Et hoc quod est operari modo illo inferiori, et limitare atque coarctare influxum causae principalis ad suum modum operandi est dispositive operari ad effectum principalis agentis, non quidem operando dispositive ex parte rei operatae, quasi dispositionem aliquam ad id operando, sed dispositive ex parte modi operandi, quia sic limitando, et ad modum suum coarctando influxum causae principalis, dispositive se habent in ordine ad operandum, quia sic disponunt, seu restringunt ad modum suum, influxum superioris causae. Nec obstat quod hoc modo etiam causae secundae principales dicuntur dispositive se habere ad causam primam, quia limitant, et coarctant ejus universalem influxum. Respondetur enim quod causae secundae hoc etiam habent, sed non hoc solum, sed etiam virtute sua operari effectum, assimilando illum sibi, et non virtute causae primae, licet influxum ejus requirant tamquam conditionem, et motionem requisitam ut operentur suum effectum proprium. At vero instrumenta hoc solum habent quod est dispositive se habere ad effectum principalis agentis, quia tota ratio operandi in eis est motio, et impressio causae principalis, et tamen quod ex parte sua conferunt ministerialiter se habet, et est limitatio, et coarctatio istius virtutis ad modum proprium, non virtutem exhibent, cui effectus assimilatur.

Ad id vero quod adducitur ex probatione D. Thomae respondetur, quod praebavit D. Thomas requiri ad determinatos effectus determinata (557) instrumenta, quasi manuducens ex hoc quod manifestum est in naturalibus instrumentis ad concludendum universaliter quod omnia instrumenta debent aliquid operari ministerialiter, et dispositive ad effectum principalis agentis, vel operando aliquam dispositionem ad id conducentem, sicut instrumenta naturalia; vel saltem dispositive se habendo ex parte modi operandi, et ad suum modum trahendo, et limitando influxum causae principalis, ut instrumenta obedientialia, et elevata a Deo.

XXXII. Ad secundum respondetur distinguendo antecedens. In instrumentis supernaturalibus non requiritur aliqua actio praevia, realiter quod producat aliquem effectum, seu dispositionem distinctam ab effectu principalis agentis, transeat, taliter quod modo proprio, et coarct-

tet influxum principalis agentis ad modum suum operandi, quod est largo modo operari, et dispositive se habere, saltem ex parte modi operandi, nego. Unde patet ad probationes antecedentis: concedimus enim, quod in sacramentis, in igne inferni, in actione immanente quando assumitur ut instrumentum, non est aliquis effectus, seu dispositio facta per virtutem propriam instrumenti in ipso subjecto in quo fit effectus principalis agentis, est tamen aliqua operatio procedens modo illo proprio, et limitato instrumenti; et sic dispositive se habet ad effectum principalis agentis, ut exptum est. Ad id vero quod dicitur de transubstantiatione quod dicit D. Thomas non esse ex subjecto, respondetur manifeste loqui D. Thomam de subjecto communi utrique extremo, ita quod idem subjectum maneat sub pane, et sub corpore Christi: hoc enim non datur, et in hoc convenit cum creatione: non tamen negat dari subjectum mutatum, et concursus de uno extremo ad aliud, quia materia panis transit in corpus Christi, et ratione hujus subjecti non manentis, sed conversi potest attingi ab aliquo instrumento ista conversio, ut dicit S. Thomas in IV, dist. VIII, qu. II, art. III ad III, quia: "Creatura, inquit, accipit virtutem instrumentalem operandi in id quod in corpus Christi transubstantiatur." Habet ergo instrumentalis actio aliquid praesuppositum in quo operetur: et sic non ex puro nihilo agit, nec totum agit, sed aliquid subjectum convertit in aliud; et sic ratio communis entis supponitur.

XXXIII. Ad id vero quod dicitur de creatione quod licet accidentaliter actio sit, potest tamen ex nihilo producere, et licet supponat subjectum in quo inhaereat, non tamen ex quo educat, jam constat ex supra dictis, quod hoc ipso quod accidens est, debet habere subjectum, non solum ex parte agentis in quantum est actus secundus ejus, sed etiam ex parte rei factae in quantum est causalitas, et factio, mediante qua res ipsa producit, ut late explicatum est. Repugnat autem quod aliqua actio accidens sit in quantum causalitas, seu factio rei productae est, et habeat subjectum in quo sit ex parte termini, seu rei factae, et tamen sit creatio, quia non totum quod in ipso termino est producit, sed aliquid suppo-

nit; et sic non potest esse creatio, quia non facit totum, atque adeo neque procedit ex nihilo, neque facit esse quod omnia alia antecedit, quod est esse, ut comprehendit tam potentiale quam actuale, tam secundum communem rationem. Quam secundum particularem. Quare si in subiecto est illa actio ex parte termini, seu rei factae, etiam ex subiecto est.

Ad inconvenientia allata ex p. Vasquez respondetur. (558)

XXXIV. Ad primum quod intellectus adjutus divino auxilio elevante, seu lumine gloriae dato transeunt, et per modum auxilii non operatur ut instrumentum Dei, sed ut causa principalis, quia se movet et non pure movetur, cum vitaliter operetur, de quo pluribus egimus praecedenti tomo, disp. XIV. Et dato quod esset instrumentum Dei, non esset de quo in praesenti agimus, quia non est instrumentum ad efficiendum ad extra, sed ad intelligendum; et ideo non requiritur ibi praevia actio ex propriis instrumentis, quia non datur ibi actio transiens operativa effectus, sed pure immanens et intelligens.

Ad secundam instantiam de phantasmate diximus quaest. XXVI physic. art. II, et qu. X de Anima, art. III in Fine, quod phantasma non habet vim effectivam, sed objectivam, id est, non physicam operationem, sed intentionalem quatenus repraesentat objectum corporeum ipsi phantasiae, et de se natum est producere aliam speciem, seu repraesentationem, sicut una species formatur ex alia, et emittitur ex

alia. Et haec operatio intentionalis in phantasmate non est de se sufficiens ad producendam speciem intelligibilem, sed id fit virtute intellectus agentis, sic depurantis repraesentationem phantasmatum, supponit tamen aliquid praevium in phantasmate, non circa intellectum sed circa ipsam phantasiam cui repraesentat, et inde elicit intelligibilem speciem intellectus agens.

Ad tertiam instantiam de sacramentis, dicimus similiter, ibi non supponi actionem propriam circa animam, bene tamen circa corpus, sicut baptismus corpus tangit, et cor abluit; et sic actionem aliquam supponit. Et licet illa non conducat ad effectum principalis agentis, conducentia se tenente ex parte dispositionis productae ad principalem effectum, bene tamen se tenente ex parte modi operandi, ut principalis influxus se accommodet instrumento, ut dictum est.

Ad instantiam Molinae dicitur, quod in securi tota actio attribuitur principali agenti, ut artificiose impalenti, non ut simpliciter scindenti: nam ad scindendum sufficit ipsum acumen securis, etiamsi naturaliter cadat, et non artificiose impalatur. Supponitur ergo aliqua propria actio securis, id est, scindere ex se, etiamsi non artificiose. Aer vero vel aqua calefacta faciunt calorem in vi ignis, vel tamquam causae principales ex calore recepto, vel supponendo ad modum instrumenti aliquid proprium, scilicet deferre calorem, et sua densitate, vel raritate magis, vel minus modificatur, et crescit, vel temperatur calor.

M.D. 19/3/44.

I N D E X R E R U M

TRACTATUS DE SACRO TRINITATIS MYSTERIO (Sequitur).

QQ. XXXIII - XLIV.

Quaestio XXXIII.

De persona Patris. 1
Summa litterae. 1

Quaestio XXXIV et XXXV.

De Persona Filii. 1

Quaestio XXXVI, XXXVII et XXXVIII.

De Persona Spiritus Sancti. 2
DISPUTATIO XV.- De Personis divi-
nis in speciali. 3

Articulus I.- Quid importet forma-
litor ratio ingeni in Patre. 3

Articulus II.- Utrum Verbum divi-
num procedat in quarto modo per
se ex cognitione omnium Personarum
divinarum, et creaturarum. 13

Resolutio ex mente D. Thomae. 14
Solvuntur argumenta. 22

Articulus III.- Utrum si Spiritus
sanctus non procederet a Filio,
distingueretur ab illo. 29

Graecorum error circa processionem
Spiritus sancti rejectus. 29

Si spiritus sanctus non procederet
a Filio, distingueretur ab illo. 37

Expediuntur fundamenta Scoti. 42

Fundamenta Graecorum extirpantur. 48

Articulus IV.- Utrum Spiritus sano-
tus ex sua characteristic pro-
prietate petat procedere a dua-
bus Personis, et unico principio
spiratore. 51

Spiritus sanctus per se quarto mo-
do procedit ex duabus Personis. 51

Unus spirator est Pater, et Filius,
non una subsistentia spirativa,
nec unum individuum subsistens,
qui sit hic spirator. 58

Virtus spirativa quomodo sit imme-
diata in Patre, et Filio. 66

Articulus V.- Utrum Pater, et Fi-
lius diligant se Spiritu Sancto. 69

Quaestio XXXIX.

De Personis in comparatione ad re-
lationes, et proprietates. 72

Summa litterae. 72

Regulae pro praedicationibus divi-
nis. 73

Quaestio XL.

De Personis in comparatione ad re-
lationes, et proprietates. 77

Summa litterae. 77

Quaestio XLI.

De Personis in comparatione ad
actus notionales. 78

Summa litterae. 78

Quaestio XLII.

De aequalitate, et similitudine
divinarum Personarum. 79

Summa litterae. 79

DISPUTATIO XVI.- De constitutivo
Personarum, et actibus notiona-
libus. 79

Articulus I.- Quae sit forma cons-
tituens Personas in divinis. 79

Punctus difficultatis, et expedi-
tio ejus quoad Personas proce-
dentes. 81

Paternitas sub conceptu paternita-
tis constituit primam Personam
non procedentem. 84

Solvuntur argumenta. 94

Articulus II.- Quo modo ratio vo-
luntarii inveniatur in actibus
notionalibus. 100

Articulus III.- Quid sit potentia
generativa, et spirativa in Deo. 105

Articulus IV.- Quibus modis dica-
tur una Persona esse in alia, et
aequalis, vel similis alteri. 112

Quae prioritas concedenda, vel ne-

ganda sit in Personis divinis.	114	Quaestio XLVII.	
Relatio aequalitatis, et similitu- dinis qualis sit in divinis.	116	De rerum distinctione in commu- ni.	155
Quaestio XLIII.		Summa litterae.	155
De missione Personarum divinarum.	121	Quaestio XLVIII.	
Summa litterae.	121	De rerum distinctione in specia- li.	156
DISPUTATIO XVII.- De missione Per- sonarum divinarum.	122	Summa litterae.	156
Articulus I.- Quid sit missio, et quibus Personis conveniat.	122	Quaestio XLIX.	
Corollaria ex dictis.	127	De causa mali.	157
Solvuntur argumenta.		Summa litterae.	157
Articulus II.- Quos effectus con- notet missio, et quomodo divi- datur in visibilem, et in invi- sibilem.	129	DISPUTATIO XVIII.- De creatione rerum.	157
Articulus III.- Utrum non solum dona gratiae, sed etiam ipsa Persona divina detur, et existat realiter in anima ex vi missio- nis.	141	Articulus I.- Quid fides doceat circa creationem, et articulum Dei creatoris.	157
Variae sententiae circa difficulta- tem, ejusque resolutio.	141	Quid fides in hac parte probet, quid ratio.	169
		Solvuntur objectiones.	164
		Articulus II.- Quid sit creatio ipsa tam active ex parte Dei, quam passive ex parte creaturae.	167
		Creatio ex parte Dei est actio ex- terna entitativa, et temporalis denominativa.	168
		Creatio ex parte creaturae non esse aliquid modium inter Deum, et rem creatam.	171
		Creatio non est mutatio realis, nec de praedicamento actionis.	177
		Solvuntur argumenta.	179
		Articulus III.- Quae res proprio creantur.	183
		Solvuntur argumenta.	183
		Articulus IV.- Utrum potentia crea- tiva principaliter, vel instru- mentaliter possit creaturae com- municari.	193
		Implicat creaturam vi nativa crea- re.	193
		Implicat dari instrumentum crea- tionis physicum.	204
TRACTATUS DE CREATIONE. QQ. XLIV - L.			
Quaestio XLIV.			
De processione creaturarum a Deo.	153		
Summa litterae.	153		
Quaestio XLV.			
De modo emanationis rerum a pri- mo principio.	154		
Summa litterae.	154		
Quaestio XLVI.			
De principio durationis rerum creatarum.	155		
Summa litterae.	155		

BR23

.L3

v. 4

pt. 2

[illegible]

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

BR20

.L3

V.4

11.2

ALF Collections Vault

3 0000 119 007 759